

საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემია

Georgian Academy of Education Sciences

Академия образовательных наук Грузии

შრომები 1 (16)

Works 1 (16)

Труды 1 (16)

საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალ

“მოამბის” დამატება

Application Appendix to the Journal “Newsletters” of Academy
of education Sciences of Georgia

Приложение к журналу Академии образовательных наук Грузии

«Моамбе»

თბილისი Tbilisi Тбилиси
2010

ჟურნალი გამოდის საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის
გალაწვევებით

სარედაქციო საბჭო:

ბორის იმნაძე – სრ. პროფესორი, მთავარი რედაქტორი
თეიმურაზ ჯავღნიშვილი – სრ. პროფესორი, რედაქტორის მოადგილე
ელისაბედ კოზლოვა - ასოც. პროფესორი, პასუხისმგებელი მდივანი
ჩინგიზ ბედალოვი – პროფესორი
კონსტანტინე რამიშვილი – პროფესორი
გელა ყიფიანი – პროფესორი
ანზორ შავეულიძე – სრ. პროფესორი
ზურაბ ჩაჩხიანი – სრ. პროფესორი
ელისაბედ ხახუტაშვილი – ასოც. პროფესორი
ლევონიდე ჯახაია – სრ. პროფესორი

საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემია

რედაქციის მისამართი: 380008, თბილისი, ზანდუკელის ქ. 1
e-mail: boris151132@rambler.ru
web-გვერდის მისამართი: <http://newsletters.gtu.ge>

ფასი სახელშეკრულებო
ტირაჟი 500

ISSN №1512-102X

სარჩევი/Оглавление/Contents

პედაგოგია – Pedagogics – Педагогика

ფ. ბახშალიევი. განათლების ჩამოყალიბებისა და განვითარების ძირითადი ეტაპები აზერბაიჯანში	13
ს. მამედოვა. პედაგოგიური კადრების მომზადების თეორია და პრაქტიკა XX საუკუნის 20-იან წლებში	17
ნ. სარხანლი. დაბალი კლასების მოსწავლეებში აკადემიური მოსწრების უზრუნველყოფა ცხოვრების ჯანსაღი წესის განხორციელებით	23
რ. თაბუკაშვილი. ბოლონის პროცესი და მისი გავლენა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სასწავლო პროცესზე	29
თ. შარიფოვა. ინოვაცია განათლებაში როგორც საზოგადოებრივი პრობლემა	31

ფილოლოგია—Филология—Philology

უ. ასლანოვა. კომპარაციული ფრაზეოლოგიზმების კონფრონტაციული აღწერა გერმანულ და აზერბაიჯანულ ენებში	35
კ. ველიევა. მხატვრულ ტექსტში კოგეზიის რეალიზაციის საშუალებათა – პარალელიზმი	39
ს. გულიევა. დისკუსიის განვითარებაში პარალელურ-ლოგიკურ და ჯაჭვურ კავშირების მნიშვნელობის შესახებ	42
ფ. ზეინალოვი. იზომორფიზმი დიფერენცირებულ და საინფორმაციო სისტემებში	46
ლ. ზიადოვა. ტექსტის საინფორმაციო სტრუქტურა და თარგმანი	50
თ. მებუკე. სიტუაციონალობა: ლექცია ტექსტის ლინგვისტიკაში	56
ე. ცხადაძე, ბ. ცხადაძე. <i>-მან</i> არქაული მოთხრობითი ბრუნვის ნიშანი სუფიქსიდიის ფუნქციით ქართულ სამწერლობო ენასა და დიალექტებში	61
ი. ცხვედიანი. სივრცითი ფორმა ჯეიმზ ჯოისის „ულისეში“: „ნავზიკა“-ს ეპიზოდი	64
გ. ჩიკოძე. ჩანაცვლების ლექსიკური პარამეტრები ქართულში	70

სწავლების მეთოდთა –Методика преподавания – Methodics of Teaching

მ. ასლანიშვილი. სწავლების მეთოდების სხვადასხვაგვარობა	77
ზ. გურამიშვილი. კომუნიკატიურ-საქმისეული მიდგომა რუსული ენის, როგორც უცხოურის შესასწავლად	80
მ. ზორანიანი. ენობრივი უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტებისათვის ენის საპეციალური მიზნებით სწავლების საკითხისათვის	84
ბ. იმნაძე. სიტყვის ლექსიკური მნიშვნელობა ვერბალურ კომუნიკაციაში	88
რ. ისმაილოვა. ინგლისური ენის სწავლების პროცესში წარმოთქმის ჩვევების ჩამოყალიბების ზოგიერთი საშუალებანი	93
ო. კალანდარიშვილი. ინტერფერენცია ქართველი სტუდენტების რუსულ მეტყველებაში	97
ს. ჩუპრინინა, მ. ლორთქიფანიძე. აუდირება, როგორც მეტყველების სახეობა	100

საბუნებისმეტყველო დისციპლინები-Естественные дисциплины –Science

კ. გორგაძე, გ. ჩიხლაძე, თ. ფერაძე. სინათლის კომბინაციური გაბნების შესახებ	104
ლ. დარჩიაშვილი. ტემპერატურა	107
ნ. ნატროშვილი, ო. ნატროშვილი. კომპიუტერული ქსელის კომპუტატორებში ჭარბი პაკეტების დაყოვნების ჯამური ხანგრძლიობის ოპერატიული განსაზღვრის მეთოდი	113
ნ. ნოზაძე, ქ. ჭკუასელი. ზოგიერთი გრაფიკული ამოცანის გადაწყვეტა პროგრამულ პაკეტ AutoCAD 2010-ის გამოყენებით	117
ა. ხაბეიშვილი. გრძივი-განივი ღუნვის დროს ერთგვაროვანი მუდმივკვებითანი კოჭის გაანგარიშება განივ დარტყმაზე სინისტის გათვალისწინებით	122
ა. ხაბეიშვილი. ერთგვაროვანი მუდმივკვებითანი კოჭის გაანგარიშება განივ დარტყმაზე ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით	126
გ. ჩიხლაძე, ი. კალანდაძე, ქ. კაპანაძე. ზოგადი ფიზიკის კურსში ფარდობითობის თეორიის ცალკე სწავლების მიზანშეწონილობის შესახებ	130
გ. ჯანელიძე, ნ. დაღელიშვილი, ა. ჯანელიძე, ნ. ჯანელიძე. ავტოტექნიკური, ტრასოლოგიური და ავტოსასაქონლო ექსპერტიზა, როგორც მათემატიკური მოდელირების ობიექტი	133

ჟურნალისტიკა/ Журналистика/Journalizm

თ. ბონდარენკო. ჟურნალისტიკის უფლებები საქართველოში	137
ქ. გიორგობიანი. აზიის პრესა	140
გ. დევედარიანი. თეორიები გლობალიზაციის კულტურისა და კულტურის გლობალიზაციის შესახებ	144
რ. იობაძე. სუბიექტივიზმი და ობიექტური ინფორმაცია პუბლიცისტურ ფაქტის შემეცნების და ანალიზის სისტემაში	149
ე. კოზლოვა. მასმედიის ენა მასობრივი კომუნიკაციის შუქზე	152
თ. მალალურაძე. მასობრივი საზოგადოებისა და პროპაგანდის თეორია	156
თ. ნოზაძე. მედიის თავისუფლების ხარისხი საქართველოში	161
ე. ცხადაძე. თანამედროვე პუბლიცისტური ჟანრების კვალდაკვალ (რეცენზია)	164
ი. ჯაგოდნიშვილი. ფაქტი, წინააღმდეგობა და (სინამდვილის) პრობლემა ჟურნალისტურ ანალიზში	167
თ. ჯაგოდნიშვილი. ჟურნალისტიკის სოციალური აზროვნების ზოგიერთი თავისებურება	171

საზოგადოებრივი მეცნიერებანი – Общественные дисциплины – Social sciences

ნ. ბებიაშვილი. მმართველობითი აღრიცხვის ორგანიზება	175
ლ. გვასალია. როგორ ქმნის ტოლსტოი მკითხველს, ანუ, რას ნიშნავს „აღამიანი – კულტურის ქმნილება“	180
ს. ზეინალოვა. მ. ახუნდოვი და ევროპული კულტურა	184
თ. იაშვილი. საჯარო სამსახურის ზოგიერთი ასპექტი საზღვარგარეთის ქვეყნებში	188

მ. მალრაძე, დ. ბურდულაძე. ადამიანისა და ორგანიზაციულ გარემოს შორის ურთიერთქმედების ჩამოყალიბების პრობლემა	193
ქ. ფოფხაძე. საწარმოს მართვის მეთოდი – კანბანი	197
ე. ხახუტაშვილი. მარკეტინგი ტელეკომუნიკაციაში	200
ა. ხვედელიძე. სატენდერო წინადადების მომზადება	205

არქიტექტურა/Архитектура/Architectura

მ. დავითაია. ტრადიციის თემა XX საუკუნის იაპონელი არქიტექტორების შემოქმედებაში ...	209
ე. კალანდაძე, ნ. იმნაძე, მ. ჯავახიშვილი. ეკოლოგიური არქიტექტურა	213

პედაგოგია – Pedagogics – Педагогика

F. Bakhshaliyev. The basic stages on the establishment and development of Education in Azerbaijan	13
S. Mammedova. Theory and practice of the pedagogical staff training in 20 th years of XX century	17
N. Sarkhanli. Dependence of teaching achievement of little schoolchildren in providing them healthy mode of life	23
R. Tabukaschwili. Bologna-Prozess und seine Auswirkung im Studienprozess der Georgischen Technischen Universität	29
T. Sharifova. Innovations in education as the problem of society	31

ფილოლოგია–Филология–Philology

U. B. Aslanova. The contrastive description comparative phrase logical in Azerbaijan and German languages	35
K. R. Valiyeva. Parallelism – a Means of Cohesion in the Literary Text	39
S. Gulieva. About a role in parallel - logic and chain communications in discourse development (On a material of English and Azerbaijan languages)	42
F. Zeynalov. On isomorphism in different informational systems	46
L. Ziyadova. Information structure of text and translation	50
T. Mebuke. Situationality (A Lecture in Text Linguistics)	56
E. Tskhadadze, B. Tskhadadze. “Man “ - the old-fashioned sign of narrative case with the suffixoidal function in Georgian language and its dialects	61
I. Tskhvediani. Spatial Form in James Joyce’s Ulysses: ‘Nausicaa’ Episode	64
G. Chikoidze. Substitutional Lexical Parameters in Georgian Language	70

სწავლების მეთოდოლოგია – Методика преподавания – Methodics of Teaching

M. Aslanishvili. Variety of Teaching Methods	77
Z. Guramishvili. Communicative – active approach to studying Russian, as foreign language ..	80
M. Zoranyan. On issue of teaching LSP to students of other than language specialities	84
B. Imnadze. The meaning of a word in the process of the verbal communication	88
R. Ismailova. Some Ways of Teaching Pronunciation to Learners of English as a Foreign Language	93
O. Kalandarishvili. Interference in Russian speech for Georgian students	97
S. Chuprinina, M. Lortkipanidze. Listening as one of the ways of communicative activity.....	100

საბუნებისმეტყველო დისციპლინები-Естественноведческие дисциплины –Science

K. Gorgadze, G. Chikhladze, T. Peradze. On Combination Scattering of Light	104
L. Darchiashvily. Temperature	107
N. Natroshvili, O. Natroshvili. Method of parallel definition of total duration of a delay of packages in switchboards of computer networks	113
N. Nozadze, Q. Chkuaseli. Solution of some graphical tasks by application of program package AutoCAD 2010	117
A. Khabeishvili. Calculation of homogenous rod of constant section on of longitudinal-lateral bending with taking into account its stiffness against longitudinal shock	122
A. Khabeishvili. Calculation of homogenous rod of constant section on Longitudinal shock trough the method of litired state	126
G. Chikhladze, I. Kalandadze, K. Kapanadze. On Expediency of Separate Teaching of the Theory of Relativity in the Course of General Physics	130
G. Djanelidze, N. Dagelishvili, A. Djanelidze, N. Djanelidze. Auto-technical, trasology and auto commodity examination, as object of mathematical modeling	133

ჟურნალისტიკა/ Журналистика/Journalizm

T. Bondarenko. Journalist’s Rights in Georgia	137
K. Giorgobiani. Printed Media of Asia	140
G. Devdariani. Theories of globalisation of culture And cultures of globalisation	144
R. Iobadze. Subjectivism and Objective Information in terms of Perception System and Analysis of the Journalistic Fact	149
E. Kozlova. Language of mass-media in a view of the theory of universal communication	152
T. Malaghuradze. The theory of mass society and propaganda	156
T. Nozadze. Quality of freedom of mass-media in Georgia	161
E. Tskhadadze. Following the Steps of Genres of Modern Social and Political Journalism (Review)	164
Iv. Jagodnishvili. Fact, Resistance and the Problem of Reality in Journalistic Analysis	167
T. Jagodnishvili. Journalist’s sociological thinking	171

საზოგადოებრივი მეცნიერებანი – Общественные дисциплины – Social sciences

Nato Bebiashvili. The Organization of Management Accounting	175
L. Gvasalia. How Tolstoy creates the reader, i.e. what does it mean - “human is a creation of culture”	180
S. Zeynalova. M. F. Akhundov and European Culture	184
T. Iashvili. Some Aspects of Civil Service in Foreign Countries	188
M. Magradze, D. Burduladze. Problem of establishment of the interaction between the Person and Organizational environment	193
K. Popkhadze. Method of Enterprise Management – Kanban	197
E. Khakhutashvili. Marketing in Telecommunication	200
A. Xvedelidze. Prepare tender offer	205

არქიტექტურა/Архитектура/Architectura

M. Davitaia. Tradition in works of 20th Century Japanese Architects	209
E. Kalandadze, N. Imnadze, M. Djavaxishvili. Ecological architecture	213

პედაგოგიკა – Pedagogics – Педагогика

Ф. Бахшалиев. Основные этапы становления и развития образования в Азербайджане	13
С. Мамедова. Теория и практика подготовки педагогических кадров в 20-х гг. XX века ...	17
Н. Сарханлы. Обусловленность учебной успеваемости младших школьников обеспечением здорового образа жизни	23
Р. Табукашвили. Болонский процесс и его влияние на учебный процесс Грузинского технического университета	29
Т. Шарифова. Инновации в образовании как общественная проблема	31

ფილოლოგია–Филология–Philology

У.Б. Асланова. Конфронтативное описание компаративных фразеологизмов в немецком и азербайджанском языках	35
Х.Р. Велиева. Параллелизм – средство реализации когезии в художественном тексте	39
С. Гулиева. О роли параллельно – логических и цепных связей в развитии дискурса (на материале английского и азербайджанского языков)	42
Ф. Зейналов. Изоморфизм в дифференцированных информационных системах	46
Л. Зиядова. Информационная структура текста и перевод	50
Т. Мебуке. Ситуативность: лекция по лингвистике текста	56
Е.А. Цхададзе, Б.А. Цхададзе. Показатель архаичного повествовательного падежа –ман с функцией суффиксоида в грузинском языке и диалектах	61

И. Цхведиани. Пространственная форма в «Улиссе» Джеймса Джойса: эпизод «Навзикеи»	64
Г. Чикоидзе. Лексические параметры замещения в грузинском языке	70

სწავლების მეთოდოლოგია – Методика преподавания – Methodics of Teaching

М. Асланишвили. Разнообразие методов обучения	77
З. Гурамишвили. Коммуникативно - деятельностный подход к обучению русскому языку как иностранному	80
М. Зораян. К вопросу об обучении LSP студентов неязыковых вузов	84
Б.Л. Имнадзе. Вербальная коммуникация и лексическое значение слов	88
Р.Д. Исмаилова. О некоторых путях формирования у студентов произносительных навыков в процессе обучения английскому языку	93
О. Г. Каландаришвили. Интерференция в русской речи студентов – грузин	97
С. Чуприна, М. Лордкипанидзе. Аудирование как вид речевой деятельности	100

საბუნებისმეტყველო დისციპლინები-Естественнонаучные дисциплины –Science

К.М. Горгадзе, Г.Г. Чихладзе, Т.А. Перадзе. О комбинационном рассеянии света	104
Л. Дарчишвили. Температура	107
Н.О. Натрошвили, О.Г. Натрошвили. Метод параллельного определения суммарной длительности задержки пакетов в коммутаторах компьютерных сетей	113
Нана Нозадзе. Решение некоторой графической задачи с использованием программного пакета AutoCAD 2010	117
А.Д. Хабеишвили. Расчет однородной балки с постоянным поперечным сечением на поперечный удар с учетом жесткости при продольно-поперечный изгиб	122
А.Д. Хабеишвили. Расчет однородной балки с постоянным поперечным сечением на поперечный удар по предельному состоянию	126
Г.Г. Чихладзе, И.Г. Каландадзе, К.Г. Капанадзе. О целесообразности отдельного обучения теории относительности в курсе общей физики	130
Г. Джанелидзе, Н. Дагелишвили, А. Джанелидзе, Н. Джанелидзе. Автотехническая, трасологическая и автотоварная экспертиза, как объект математического моделирования	133

ჟურნალისტიკა/ Журналистика/Journalism

Т. А. Бондаренко. Права журналиста в Грузии	137
К. Гиоргобиани. Пресса Азии	140
Георгий Девдариани. Теории глобализации культуры и культуры глобализации	144
Р. Иобидзе. Субъективизм и объективная информация в системе восприятия и анализа публицистического факта	149
Е.П. Козлова. Язык масс-медиа в свете теории массовой коммуникации	152
Т. Малагурадзе. Теория массового общества и пропаганды	156

Т. Нозадзе. Уровень свободы СМИ в Грузии	161
Е.Г. Цхададзе. По стопам современных публицистических жанров (рецензия)	164
И. Джагоднишвили. Факт, противоречие и проблема действительности в журналистском анализе	167
Т.И. Джагоднишвили. Некоторые особенности социологического мышления журналиста	171

საზოგადოებრივი მეცნიერებანი – Общественные дисциплины – Social sciences

Н. Бебиашвили. Организация управленческого учета	175
Л. Гвасалия. Как создает Толстой читателя, т.е. что значит «человек – творение культуры»	180
С.С. Зейналова. М.Ф.Ахундов и европейская культура	184
Т. Иашвили. Некоторые аспекты государственного служащего за Границей	188
М.Д. Маградзе, Д.Р. Бурдуладзе. Проблема установления взаимодействия человека и организационного окружения	193
К. Попхадзе. Метод управления предприятием – Канбан	197
Е. Хахуташвили. Маркетинг в Телекоммуникациях	200
А. Хведелидзе. Подготовка предложения для тендера	205

არქიტექტურა/Архитектура/Architectura

М. Давитая. Традиция в творчестве японских архитекторов XX века	209
Э. Каландадзе, Н. Имнадзе, М. Джавахишвили. Экологическая архитектура	213

ჩვენი იუბილარები

პროფესორი ზურაბ ჩახნიანი – 70

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ფიზიკის დეპარტამენტის სრულ პროფესორს, საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატს, ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორს, ზურაბ ჩახნიანს დაბადების 70 და სამეცნიერო მოღვაწეობის 45 წლისთავი შეუსრულდა.

პროფ. ზურაბ ჩახნიანი საქართველოში კარგად ცნობილი მეცნიერია. ქართველ ფიზიკოსთა წრეებში ზ. ჩახნიანი თვალსაჩინო მკვლევარია, რომელმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა საქართველოში აქტივობების (თორიუმისა და ურანის ბაზაზე შექმნილი მასალების) სტრუქტურული მაგნიტოქიმიის ფუნდამენტურ კვლევებში.

მიუხედავად მაღალი პოტენციური შესაძლებლობებისა და დანიშნულებისა, მაგნიტოქიმიის საკითხებისადმი მიძღვნილი ნაშრომების რაოდენობა დღემდე არც თუ ისე ბევრია, ხოლო სასწავლო სახელმძღვანელო და სამეცნიერო მონოგრაფია ქართულ ენაზე საერთოდ არ არსებობდა.

პროფ. ზ. ჩახნიანს ეკუთვნის 150-ამდე სამეცნიერო ნაშრომი, მათ შორის 15 წიგნი და მონოგრაფია. განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ორტომიანი სახელმძღვანელო „მაგნიტოქიმია“ (2009).

მეცნიერებაში განსაკუთრებულ მოვლენად არის მიჩნეული ლ. ჩახნიანთან და ვ. ჩეჩენიკოვთან თანაავტორობით შექმნილი მონოგრაფიები „თორიუმის შენადნობების და ნაერთების მაგნიტიზმი“ („მეცნიერება“, თბილისი, 1986) და ლ. ჩახნიანის თანაავტორობით გამოქვეყნებული მონოგრაფია „ურანის ინტერმეტალური შენაერთები“ („მეცნიერება“, 1990).

აქტივობების ჯგუფის ქიმიისა და ფიზიკის განვითარება მჭიდროდ არის დაკავშირებული ახალ ატომურ ტექნიკასთან. ერთიც და მეორეც წარმოადგენენ ბირთვულ საწვავებს, დაბალტემპერატურულ ხისტ მაგნიტურ მასალებს, მძიმე ფერმიონების შემცველ მასალებს და ა. შ.

პროფ. ზ. ჩახნიანისა და მისი თანაავტორების აღიარებულ მიღწევათა შორის სპეციალისტები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ მეტალური ურანის ალოტროპიული ფაზური გარდაქმნის ფენომენოლოგიური თეორიის დამუშავებას, რომლის საყოველთაოდ აღიარებული მიღწევა იყო

ბონდერიბეულ გარემოში ურანის პლუტონიუმის, ამერიციუმის ატომების არასფერულობის დადგენა. ამ შედეგებს დაემყარა ურანის ნაერთების გიგანტური მაგნიტური ანიზოტროპიისა და გიგანტური მაგნიტოსტრიქციის მექანიზმის გააზრება და მათი დეტალური რაოდენობრივი თეორია.

პროფ. ზ. ჩაჩხიანის მეცნიერულ მიღწევათა შორის გამოიყოფა ჰალკოგენიდებში ურანის ძირითადი ღონეების კლასიფიკაცია კრისტალური ველის სუპერპოლარული მოდელის საზღვრებში; ექსპერიმენტული მეთოდების დამუშავების ახალი მეთოდის შექმნა, რომლის მეშვეობითაც თორიუმისა და ურანის იზოტოპურულ ნაერთებში გაცვლითი ურთიერთქმედების განსხვავებული მექანიზმების გამოყოფა ხერხდება.

გამორჩეული მნიშვნელობისაა თორიუმისა და ურანის ტერნარული ჰალოგენიდების კლასის ფიზიკურ-ქიმიური მასალათმცოდნეობის საფუძვლების შექმნა. აღნიშნულ კვლევებს დიდი მნიშვნელობა აქვს მყარი სხეულების ქიმიისა და ფიზიკის თანამედროვე პრობლემებზე მომუშავე ქიმიკოსების, ფიზიკოსების, ინჟინრებისათვის.

პროფ. ზ. ჩაჩხიანისა და მისი თანაავტორების აღნიშნულ მონოგრაფიებს ანალოგი არ გააჩნია და მეცნიერების მნიშვნელოვანი შენაძენია, რასაც 1996 წელს მათთვის საქართველოს სახელმწიფო პრემიის მინიჭებაც ადასტურებს.

პროფ. ზ. ჩაჩხიანმა აღზარდა ინჟინერთა არაერთი თაობა – ასპირანტები, ბაკალავრები, მაგისტრანტები, დოქტორანტები.

პროფ. ზ. ჩაჩხიანი აქტიურ საზოგადოებრივ მუშაობას ეწევა. სხვა მრავალ საზოგადოებრივად მნიშვნელოვან საქმიანობასთან ერთად, იგი აქტიურად მონაწილეობს საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალ „მოამბის“ დამატების – „შრომების“ სარედაქციო კოლეგიის მუშაობაში, როგორც მისი წევრი.

საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალ „მოამბის“ დამატების – „შრომების“ სარედაქციო კოლეგია გულთადად ულოცავს პროფესორ ზურაბ ჩაჩხიანს ღირშესანიშნავ თარიღს – დაბადების 70, სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 45 წლის-თავს, უსურვებს დიდი ხნის ჯანმრთელ სიცოცხლეს, წარმატებულ პედაგოგიურ და სამეცნიერო საქმიანობას.

პროფესორი ნუგზარ სიხარულიძე – 60

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის აკადემიური საბჭოს წევრს, ჰუმანიტარულ-სოციალური ფაკულტეტის ინგლისური ენის მიმართულების ხელმძღვანელს, ფილოლოგიის აკადემიურ დოქტორს, სრულ პროფესორს ნუგზარ სიხარულიძეს დაბადების 60 და სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 35 წლისთავი შეუსრულდა.

პროფ. ნ. სიხარულიძე საქართველოში ინგლისური ენის, მწერლობის ცნობილი სპეციალისტი და პედაგოგია, ამ სფეროში შთამბეჭდავი პრაქტიკოსი და თეორეტიკოსი.

ნ. სიხარულიძემ 1971 წელს დაამთავრა ი. ჭავჭავაძის სახ. უცხო ენათა პედაგოგიური ინსტიტუტი, ხოლო 1986 წელს – მოსკოვის მორის ტორეზის სახ. უცხო ენათა ინსტიტუტის ასპირანტურა. 1987-1988 წლებში ენობრივი განათლება გაიღრმავა და სრულპყო აშშ ვაშინგტონის ჯორჯ თაუნის უნივერსიტეტში.

პროფესორი ნ. სიხარულიძე წლების განმავლობაში პრაქტიკულ მთარგმნელობით მოღვაწეობას ეწეოდა უცხოეთში (ტანზანია, ერაყი), ამასთან 1981-1992 წლებში ხელმძღვანელობდა ი. ჭავჭავაძის სახ. უცხო ენათა პედაგოგიური ინსტიტუტის სინქრონული თარგმნის უმაღლეს კურსებს, იყო პედაგოგი და ღირექტორი. 1992-2005 წლებში პროფესორი ნ. სიხარულიძე ხელმძღვანელობდა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ინგლისური ენის კათედრას, ხოლო 1994-2000 წლებში შეთავსებით იყო სახელმწიფოს მართვის მოხელეთა მომზადების ქართულ-ამერიკული ინსტიტუტის ღირექტორი.

პროფ. ნ. სიხარულიძე ინგლისური ენათმეცნიერებისა და ლიტერატურისმცოდნეობის აღიარებული მკვლევარია. მის კალამს ეკუთვნის 100-მდე სამეცნიერო ნაშრომი. მან საქართველოში ინგლისური ენისა და თარჯიმანთა არაერთი თაობა აღზარდა. მისი ხელმძღვანელობით საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში დაცულია ორათეულზე მეტი სამაგისტრო დისერტაცია, ხოლო ამჟამად წარმატებით ხელმძღვანელობს სადოქტორო პროგრამებით დოქტორანტთა მომზადებას.

საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალ „მოამბის“ დამატება „შრომების“ სარედაქციო კოლეგია სულითა და გულით ულოცავს პროფესორ ნუგზარ სიხარულიძეს დაბადების 60 და სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 35 წლისთავს, უსურვებს ბედნიერ ცხოვრებას და ახალ შემოქმედებით წარმატებებს.

პედაგოგია – Pedagogics – Педагогика

Основные этапы становления и развития образования

в Азербайджане

Фарид Бахшалиев

Азербайджанский государственный педагогический университет

Образование и педагогическая мысль Азербайджана, имеющие древнюю историю, исследованы не только на Востоке, но, начиная со средних веков, и во всём западном мире. Источники доказывают, что ещё до зарождения первичной письменности жители Азербайджана выражали свои мысли и намерения с помощью наскальных рисунков. Наскальные изображения, имеющиеся в настоящее время в Гобустане и Нахичевани („Гемигая“), свидетельствуют о желании жителей, обитавших здесь 3000-3500 лет назад, выразить свои мысли, знания и намерения. Триада „Авесты“ о „доброй мысли, добром слове, добром поступке“, отражающая воспитательную работу, быт, хозяйство, жизненные взгляды, философские мысли, религиозные убеждения жителей Азербайджана ещё за 1500 лет до Рождества (до н. э.), повлияла на формирование мысли древнегреческих философов, превратилась в основной смысл человеческой деятельности. Большинство идей в Азербайджане, составляющих основу национального воспитания, отражено в созданном ещё 1300 лет назад нашем первом памятнике письменности – „Китаби Деде Коркут“. Мужество, воинственность, преданность, честность, мудрость, стремление к победе над врагом, непримиримость к врагу, святость матери, идеализация отца и воспитание других качеств занимает ведущую линию этно-национальной педагогики в „Китаби Деде Коркут“ и сегодня они остаются для нас актуальными.

Исторические факты доказывают, что начиная с III века нашей эры существовали отдельные школы, дающие первоначальное обучение грамоте. А позже была создана система образования, охватывающая желающих учиться под воздействием Исламской религии, которая подняла науку и образование на более высокий уровень. Уже в X-XIII веках такие города как Тебриз, Марага, Гянджа, Нахичевань, Шемаха, Хамадан, Ардебиль превратились в центры науки, образования и культуры. Правда, образование не было массовым и бесплатным. Охватывало оно не всех. Лица же, получившие систематическое образование активно участвовали в экономической, политической, социально-духовной и культурной жизни страны, во многом способствовали развитию науки и искусства. Побывавший в Азербайджане в середине XVII века тюркский путешественник Овлия Челеби писал, что в 1647 г. только в Тебризе существовало 47 средних, 600 начальных школ, в Шемахе – 7 средних, 40 начальных школ.

В XII-XV вв. в Азербайджане и за его пределами получили широкое признание многие учреждения высшего образования. В этот период в таких городах Азербайджана, как Гянджа, Шемаха, Балакан, Нахичевань, Барда, Тебриз, Марага действовали высшие школы, обсерватории и библиотеки. Эти высшие школы архитектуры, музыки, астрономии, медицины, точных наук и др. обладали неповторяющей друг друга тенденцией. Созданное в XV в. в Тебризе, как первое высшее учебное заведение „Дарульдоу (Дом науки и образования)“ считалось крупным центром науки и образования не только в странах Ближнего и Среднего Востока, но и на Западе, большинство из 7000 студентов, получивших здесь образование, были азербайджанцами. Сооружённая в Мараге в XIII в. обсерватория прославилась как центр научного исследования того времени. В то время учащимся в азербайджанских школах наряду с религиозным образованием прививались также глубокие светские знания, уделялось особое внимание формированию этики и морали. Интересно то, что в этих учебных заведениях обучение строилось дифференциальным и интегративным

путём. И поэтому для творивших в средние века учёных, философов и учителей сведения, полученные об обществе, природе, жизни человека, помогли овладеть энциклопедическими знаниями.

Использование в азербайджанских школах таких современных на сегодняшний день методов обучения, как дискуссия, дебаты, проблемные упражнения, ещё 600 лет тому назад свидетельствует о древности образования в Азербайджане.

Наследие выдающихся деятелей просвещения, философов и педагогов, о которых долгие годы не могли говорить в открытую, и труды которых не были глубоко изучены и исследованы, и сегодня играет немаловажную роль в практике национальной школы. Быхманьяр, Эйналгюзат Миянечи, Шихабеддин Яхья Шухраверди, Афзаладдин Хунеджи, Сиражеддин Урмеви, Насиреддин Туси, Наджмеддин Газмини, Хатиб Тебризи, Хиндушах Нахичевани, Авхади Мараганский, Гаджи Зейналабдин Ширвани, Абдурраим Бакуви, Махмуд Шабустари, Юсиф Карабаги и другие выдающиеся философы-педагоги, такие, как Низами Гянджеви, Имамеддин Насими, Шах Исмаила Хатаи, Мухаммед Физули, Молла Панах Вагиф, оставили за собой богатое и полезное воспитательное наследие. Многие из них работали в школах и считали профессию учителя святой и высшей профессией.

В начале XIX в. на основе Гюлистанского и Туркменчайского договоров Северная часть Азербайджана была включена в состав России. За короткое время были ликвидированы все национальные школы. Созданные взамен учебных заведений с обучением на русском языке нанесли сильный удар по основам национальной системы обучения. В результате имперской политики началась пропаганда идеи о том, будто в прошлом в Азербайджане не было системы национального образования и его культурное развитие начало своё формирование лишь после присоединения к России. Конечно, отрицать роль созданных школ Европейского типа в приобщении азербайджанского народа к Европейской культуре было бы неправильно. Однако сам факт отрицания существования в Азербайджане своеобразной системы образования до присоединения к России, утверждения о начале развития образования и просвещения лишь после создания сети русских школ является большой несправедливостью.

За 100 лет, будучи в составе России, в Азербайджане не было создано ни одной школы со средним или высшим образованием. Однако к результату усилий таких представителей интеллигенции как Абабскулу ага Бакиханов, Мирза Фатали Ахундов, Сеид Азим Ширвани, Гасан бек Зардаби, Мирза Алекпер Сабир в Азербайджане развивались традиции национального просвещения. По инициативе таких благотворителей, как Гаджи Зейналабдин Тагиевым, осуществлялась определённая работа в сфере создания национальных школ. Начало функционирования азербайджанского отделения в Горийской учительской семинарии в 1879 году также было положительным событием для того времени. Выпускники этой семинарии, отличающиеся своим высоким интеллектом, глубокими знаниями, всесторонней научной подготовкой, педагогическим мастерством, с честью служили для ведения обучения на родном языке, расширения светского образования, создания национальных учебников, открытия средне-специальных высших учебных заведений для создания национальных кадров, формирования педагогической печати.

В 80-х годах XIX в. министр образования России, армянин по национальности, И. Д. Делиянов и другие последующие министры старались помешать обучению азербайджанцев в высших учебных заведениях. По возвращению на родину после получения образования в зарубежных и российских университетах и академиях для Гасан бека Зардаби, Наджаф бека Меликова, Абдуррагим бека Хагвердиева, позже Рагим бека Везирова, Юсиф Везира Чеменземинли, Джавад бека Рафибейли и других не создавались условия для полноценной деятельности. Несмотря на окончание высших школ с золотой медалью, мусульманам не разрешалось преподавать в городских школах, а также средних школах высшего класса. Только Гасан беку Зардаби и Нариману Нариманову после сдачи экстерном экзамена в виде

исключения было позволено преподавать в гимназии. В таких условиях в 1887 г. выпускники Горийской семинарии Габиб бек Махмудбеков и Султан Меджид Ганизаде основали в Баку „русско-мусульманскую“ начальную школу с обучением на русском и азербайджанском языках. Таким образом, в трудной борьбе была реализована первая инициатива в сфере национального образования. В начале этого века количество таких школ возросло и обучение начало проводиться на азербайджанском языке.

Такие благотворительные общества, как „Ниджат“, „Нешри Мариф“, „Саадэт“, созданные в 1905-1907 годах, а также нефтяные магнаты начали открывать школы. Образование превратилось в необходимость для удовлетворения жизненных потребностей и для развития общества, промышленности и техники. И поэтому в первой декаде XX в. вступили в действие не только начальные общеобразовательные школы, но и школы с различными профессиональными уклонами. Одним из основных организаторов этой работы был меценат Гаджи Зеналабдин Тагиев. По собственной инициативе он открыл частную школу для получения мусульманскими девочками общего образования и приобретения специальности учителя, которые позже сыграли большую роль в развитии науки, образования и культуры Азербайджана.

Одной из характерных особенностей педагогической мысли в конце XIX начале XX века было слияние классических педагогических идей и традиций с опытом образования Европейского типа, а также усиление внимания на использование новых методов в обучении. В этот период такие носители духа национального патриотизма, национального самопознания, национального возрождения в общественно-педагогическом движении, как Мамед Таги Сидги, Солтан Меджид Ганизаде, Фирудин бек Кочарли, Рашид бек Эфендиев и другие выдающиеся деятели развернули свою деятельность на поприще просвещения.

С падением Российской империи в мае 1918 г. образовалась Азербайджанская Демократическая Республика. Было положено начало нового этапа в истории независимости Азербайджана. Азербайджанская демократическая республика за время своего существования смогла сделать многое в области образования. Национализировались школы, обучение начало вестись на родном языке. В Азербайджане, наряду со школой для подготовки кадров педагогической отрасли, а также в других областях был создан Бакинский государственный университет, началось издание национальных учебников для школ с начальным и средним образованием.

В стране с целью приведения в порядок системы образования, заложения прочной основы национального образования было создано министерство народного просвещения Азербайджана.

Одной из важных задач, которую старалась осуществить Азербайджанская демократическая республика, стало создание условий для подготовки в зарубежных университетах азербайджанской молодёжи в качестве высококвалифицированных кадров. 10 сентября 1919 года парламентом Республики было принято решение отправить сотню молодых людей для получения образования в зарубежных университетах.

Из них 45 человек было отправлено во Францию, 23 – в Италию, 10 – в Англию, 9 – в Турцию, а 13 человек должны были поехать в Россию. Однако в Россию они не смогли поехать в связи с началом там гражданской войны. Это важное мероприятие свидетельствовало о внимании и заботе правительства Азербайджанской республики о будущем страны. К сожалению, в результате падения Азербайджанской демократической республики часть учащихся не смогла завершить образования из-за материальных трудностей, часть не смогла вернуться на родину после получения образования из-за политической перестройки, а часть вернувшихся подвергалась различного рода пыткам и преследованиям.

С установлением в Азербайджане в апреле 1920 г. советской власти в истории нашего образования начался новый этап. Советская система образования занимала своеобразное место в истории мирового образования, как система, объединяющая в себе как многие

прогрессивные особенности, так и некоторые негативные стороны. Посредством этой системы образования азербайджанский народ получил возможность приобщения к мировой культуре, обретения и передачи молодому поколению передовых достижений науки, подготовки высококвалифицированных национальных кадров, вооружённых передовыми научными идеями в различных областях науки. С обеспечением массовости образования в Азербайджане, советская система образования создала условия для ликвидации безграмотности, усиления материально-технической базы образования, формирования и широкого распространения сети средних, средне-специальных и высших учебных заведений. Постепенно обучение начало вестись на азербайджанском языке. Нужно признать то, что наши учёные, успешно работающие в настоящее время в университетах развитых стран мира и в научно-исследовательских центрах, являются выходцами советской системы образования. Бывая в зарубежных странах, мы глубоко чувствуем позитивные и негативные черты советской системы образования, гордимся достижениями наших учёных, в частности, в области естественных наук.

В то же время, развитие образования в Азербайджане, полностью соответствуя духу и потребностям стратегии образования, принятой бывшим Советским Союзом, осуществлялось в централизованном порядке. Выходить за рамки определённой стратегии, подготовить концепцию образования, отвечающую национальным особенностям, конечно, было невозможно в обществе, руководствующемся методами административно-командного управления. Однако нельзя сказать, что возможности усиления материальной базы и заботы о просвещении внутри существующего стратегического курса вовсе отсутствовали. А это уже было связано со способностью руководства республики работать, умением оценивать роль науки и образования, с желанием, верностью служить национально-культурному процветанию.

Литература

1. Ахмедов Г. М. Азербайджанская школа XIX в. Баку, 1985 (на азерб. яз).
2. Ахмедов Г. М. История школы и педагогической мысли Азербайджана. Баку, 2001 (на азерб. яз).
3. Марданов М. Д. Азербайджан на путях реформ образования. Баку, 2001 (на азерб. яз).

He basic stages on the establishment and development of Education in Azerbaijan Farid Bakhshaliyev

This article illustrates the establishment and development of pedagogical thoughts and education in Azerbaijan. Here is especially said that this problem has always been attracted the reseachers attentives, work in this direction is still gling on, and a number of new facts have been appeared. Mainly it underlines the successes in the sphere of people education in XX-XXI centuries.

განათლების ჩამოყალიბებისა და განვითარების ძირითადი ეტაპები აზერბაიჯანში ფარიდ ბახშალიევი

აზერბაიჯანის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტი

პედაგოგიის ისტორიის მკვლევართა ნაშრომების გათვალისწინება სტატიის ავტორს საშუალებას აძლევს საფუძვლიანად გააანალიზოს განათლების ჩამოყალიბებისა და განვითარების ძირითადი ეტაპები აზერბაიჯანში. კვლადაკვალ ამდიდრებს და შეავსებ – რა თითოეულ პერიოდს ახალ-ახალი ისტორიკო-პედაგოგიური ფაქტებითა და მოვლენების გაშუქებით. განსაკუთრებით ხაზგასმულია განათლების სფეროში მეოცე საუკუნის დასასრულისა და ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისის მიღწევები.

Теория и практика подготовки педагогических кадров в 20-х гг. XX века

Севинд Мамедова

Гянджинская азербайджанская средняя школа

В первые годы советской власти одной из наиболее проблем являлась подготовка педагогических кадров. На Советском Востоке она проходила в условиях ожесточённой классово-борьбы, в отсутствии преемственности в подготовке учителей (4).

До Октября 1917 г. на территории Туркестанского края имела лишь одна учительская семинария в Ташкенте, которая за 38 лет своего существования сумела подготовить всего 450 учителей для начальных русских и русско-туземных школ.

Задача подготовки учительских кадров решалась на первых порах путём открытия сети курсов с различным сроком обучения – от полутора до шести-двенадцати месяцев. Уже летом 1918г. в Самарканде, Коканде, Фергане, Намангане и других крупных городах края начали действовать краткосрочные учительские курсы. Центром подготовки учителей для работы в новых школах республики стал Ташкент, где только в 1918-1919 гг. было организовано 3 педагогических курса, краевые шестимесячные узбекские учительские курсы и Туркестанская мусульманская учительская семинария. Было открыто также значительное число курсов по переподготовке учителей (4).

В Закаспийской области, куда входил нынешний Туркменистан, краткосрочные педагогические курсы открылись осенью 1919 г. в Ашхабаде. Набор учащихся проводился путём мобилизации грамотных туркмен, окончивших профессиональные и русско-туземные школы. На курсы удалось набрать всего около 60 человек.

Курсы были двухмесячными и курсанты получали простейшие познания в области грамматики родного языка, арифметики, полиграммы, знакомились с основными специфическими особенностями учебно-воспитательного процесса в советской школе, с элементарными сведениями по педагогике.

Объём общеобразовательных знаний краткосрочных курсов не превышал программы второго-третьего класса единой трудовой школы. Выпуск первых педагогических туркменских курсов состоялся в начале 1920 г. (5). Слушатели этих курсов были весьма неоднородны по возрасту, образованию и социальному положению. Государство обеспечивало курсантов бесплатным питанием и общежитием.

Большую работу по подготовке учительских кадров провёл открытый в 1922 году в Полторацке (ныне Ашхабад) педагогический техникум. Он был создан на основе соответствующих курсов и имел 5-летний срок обучения: первый – подготовительный и 4 основных класса. Число учащихся составляло 60 человек. Согласно программе, в техникум должны были приниматься умеющие читать и писать на родном языке и знающие 4 правила арифметики. Но и таких людей было очень мало. Поэтому первоначально из-за острой нехватки школьных работников в педагогический техникум принимались люди независимо от возраста и без всякой образовательной подготовки. Не удивительно, что первый учебный год (1922-23) оказался неудачным. Всех учащихся оставили на второй год.

В Туркестане на курсах подготовки и переподготовки занимались преимущественно узбеки и другие представители местных национальностей. Всего с 1918 по 1921 гг. подготовительные педагогические курсы окончили свыше 3,5 тысяч юношей местной национальности. Но подготовленные кадры не удовлетворили всех потребностей. Поэтому в целях подготовки учительских кадров в Туркестанской АССР специально для коренного населения стали создаваться средние стационарные педагогические учебные заведения – педагогические училища и техникумы с 3-го-дичным сроком обучения и так называемые институты просвещения (Инпросы) с 4-го-дичным сроком обучения. Первое учебное заведение такого типа было открыто летом 1918г. в Ташкенте. К началу 1921г. в различных

местностях края насчитывалось уже 9 таких учебных заведений – 2 педагогических училища и 7 институтов просвещения с преподаванием на узбекском, таджикском, киргизском, туркменском, татарском и русском языках, в которых обучалось в общей сложности 1820 человек. Студенты всех стационарных педагогических учебных заведений были на полном материальном обеспечении государства (4).

В октябре 1920 года на Учредительном съезде Советов Казахстана была закончена работа по образованию Казахской АССР. В принятой съездом „Декларации прав трудящихся КАССР“ нашли своё отражение и вопросы народного образования (1).

За сравнительно короткий срок пришлось решать целый ряд важных задач народного просвещения: создание и укрепление школьной сети, обеспечение школ учительскими кадрами, разработка учебно-методических вопросов, методическое руководство работы учителей, создание учебно-методической литературы и т. д.

Местные органы Советской власти и органы народного образования проводили значительную организационную работу по привлечению рядовых учителей к переподготовке. Учителя своевременно оповещались о наборе на курсы. Для беднейших курсантов выделялись стипендии.

Краткосрочные педагогические курсы по содержанию обучения носили в основном общеобразовательный характер. В учебном плане первостепенное значение уделялось родному языку, политграмоте, истории, географии, естествознанию. Важной задачей курсов было ознакомление учителей с основными принципами единой трудовой советской школы. Кроме того, курсанты изучали „Положение о единой трудовой школе“, слушали доклады и лекции на политические темы. В целом, весь учебно-воспитательный процесс на педагогических курсах был подчинён задачам подготовки такого учителя, который был бы способен работать в единой трудовой советской школе (1).

Широкий размах мероприятий, по развитию народного образования, всколыхнул казахскую молодёжь, повысил у неё интерес к знаниям и науке. С 1922 по 1925 год педагогические курсы окончили 6085 человек, из них 3207 казахов. Достаточно сказать, что через педагогические курсы прошло 70 процентов учителей – казахов.

В 1921-1925 годах в Казахстане возникает новая форма педагогической подготовки, так называемые „самокурсы“, т. е. методические объединения учителей, на которых происходил обмен опытом в работе, изучались и разрешались наиболее важные педагогические, а также методические вопросы. Был разработан специальный учебный план „самокурсов“, который включал в себя вопросы педагогического и политического характера. Таким образом, в результате подготовки и переподготовки учителей, постепенно складывался новый тип советского учителя. Однако, несмотря на большое значение педагогических курсов, они не могли уже удовлетворить растущие запросы трудовой школы в квалифицированных учителях.

К 1924/25 учебному году в Казахстане было уже 14 педагогических техникумов. В них обучалось 2395 человек, из них 1415 казахов, а к концу 1929 года в Казахстане было уже 17 педтехникумов, в которых обучалось 2973 человек.

С 1925/26 учебного года начались массовые выпуски учителей для школ I и II ступени педтехникумами и институтами просвещения. За эти годы в Казахстане было подготовлено свыше 500 учителей, из них около 200 учителей казахов. Школы республики впервые получили кадры, прошедшие специальную педагогическую подготовку (1).

В становлении и развитии педагогического образования Казахстану была оказана помощь со стороны Наркомпроса РСФСР и вузов Центральной России. На педагогических курсах работали представители Москвы, Ленинграда и других городов Российской Федерации (1).

После приобретения статуса Союзной республики в 1926/27 учебном году в различных городах Узбекской ССР действовало 20 педагогических техникумов. Чтобы

удовлетворить растущие потребности национальной начальной школы в кадрах, потребовалось совершенствование системы подготовки учителей. Подготовка новых учителей из среды местных трудящихся стала осуществляться через краткосрочные (в среднем – годовые) курсы. Вместе с педагогическими учебными заведениями курсы сыграли большую роль в подготовке национальных кадров учителей, в формировании и укреплении общеобразовательной школы.

В этот период особое внимание обращалось на подготовку женщин учителей из местных национальностей. Эта проблема решалась путём создания краткосрочных курсов, женских техникумов и инпросов. В этом главную роль сыграли женские институты просвещения. Первый женский институт просвещения был создан в Ташкенте. В решении этой задачи немалую роль сыграл организованный в Москве женский узбекский Инпрос. С каждым годом росло число его студентов, отправляемых на учёбу в это педагогическое учебное заведение (4).

В 1925/27 гг. в Самарканде, а затем в Ташкенте и некоторых других городах Узбекской ССР, были открыты новые курсы по подготовке учительниц. В 1927г. в сети педагогических и других учебных заведений республики обучались свыше 8,5 тыс. девушек и женщин, главным образом узбечек, таджичек и представительниц других коренных национальностей. Если в 1924/25 учебном году в Узбекистане работало 2748 учителей, то благодаря мероприятиям по расширению сети педагогических учебных заведений и увеличению количества учащихся в них в 1924/25 учебном году, то в 1927/28 учебном году их было уже 6308.

Осуществлялась подготовка и переподготовка учителей и в Киргизии. В 1919г. более 300 учителей киргизских школ проходили подготовку и переподготовку на учительских курсах в г. Верном (ныне Алма-Ата). В 1921г. группа юношей и девушек из Киргизии была направлена в Алма-Ату на восьмимесячные курсы по подготовке учителей.

На первых порах, из-за отсутствия специальных педагогических учебных заведений в республике, единственной формой подготовки и переподготовки учителей были краткосрочные курсы, созданные в середине 1919г. в Бишкеке. В течение 6 месяцев через них прошло 98 человек, в большинстве киргизы. В конце 1920г. в Ташкенте организуется Институт просвещения, где обучалось 37 человек из Киргизии. Всего за несколько лет через систему различных курсов для школ Киргизии было подготовлено и переподготовлено 455 учителей (3).

В июне 1921г. в г. Пржевальске были организованы двухмесячные курсы по подготовке учителей. Обучалось на них 100 человек. Летом 1923г. в Бишкеке были организованы трёхмесячные курсы для киргизских учителей, охватившие 91 человека. Подобные курсы были организованы и в других городах.

I съезд учителей Туркменистана, открывшийся 31 декабря 1924 года в Ашхабаде обсудил наиболее актуальные вопросы народного просвещения. На этом съезде было представлено до 75% аульных учителей-туркмен, обеспечено представительство учителей из нацменьшинств.

Становление и развитие туркменской национальной школы проходило в острой борьбе. Противники Советской власти вставали на путь террора. Опасность подстерегала школьных работников на каждом шагу. Совершались бандитские налёты на дома учителей и тех дехкан, которые отдавали своих детей в школу. Муллы грозили всеми небесными и земными карами. Сельскому учителю этого периода приходилось овладевать не только педагогическим мастерством, но и мастерством стрельбы из винтовки, чтобы защитить себя и свою семью от насилия бандитов.

Для удовлетворения потребностей в квалифицированных кадрах в Туркмении создаются рабфаки и школы ФЗУ, в которых обучение шло с отрывом и без отрыва от производства. Деятельное участие в подготовке национальных кадров принимают Москва,

Иваново, Ташкент, Баку и другие города. В 1926 г. под Москвой, в Серебряном Бору открылся „Туркменский институт просвещения“, который готовил командированных из республики юношей и девушек коренной национальности для поступления в вузы РСФСР. Профессиональный уровень учителей Туркменистана был очень низким. Появление в сельской местности школ-трёхлеток, а в некоторых районах и четырёхлеток потребовало принятия кардинальных мер по повышению образовательного уровня учителей. При окружных отделах народного образования были организованы трёхмесячные и шестимесячные учительские курсы.

Программа краткосрочных курсов была насыщенной и предполагала ежедневные занятия по 8-10 часов. Тем не менее по этой программе на курсах, организованных летом 1924 года в окружных центрах прошло обучение 90% учителей.

Постепенно сеть педагогических курсов расширялась. Если в 1925 году было создано шесть краткосрочных курсов (трёхмесячных и шестимесячных), на которых обучалось около 600 человек, то в 1927 году их становится десять, а контингент учащихся возрастает до 800 человек (5).

Образовательный уровень курсов переподготовки, с каждым годом возрастал, в определённой мере совершенствовался учебный план, расширялся круг изучаемых предметов. Отдельные педагогические курсы имели базовые школы, где курсанты проходили стажировку, закрепляли приобретённые теоретические и методические знания. Но трёхмесячная и шестимесячная программы обучения не могли дать прочных и устойчивых знаний в области педагогической теории и практики. Учителям приходилось почти каждый год повышать педагогическую квалификацию на повторных курсах.

Однако, одногодичные и двухгодичные курсы также не могли выпускать специалистов средней педагогической квалификации. Нерешённость проблемы подготовки учителей средней квалификации остро отражалась на развитии сети школ-четырёхлеток, не говоря уже о школах II ступени. Функционировавшие в 1925-1927 годах три средних педагогических учебных заведения охватывало всего 470 человек.

В связи с этим принимались меры по интенсивному развёртыванию сети средних учебно-педагогических заведений. Если в 1926-1927 учебном году функционировало три таких учебных заведения, то в 1927/28 их стало 5, а в 1929/30 – 9, и в них училось 1528 человек (5). Наркомпрос Туркменской ССР принял постановление об открытии двухгодичных женских педагогических курсов на 30 мест. Курсы начали работать в г. Полторацке в 1926/27 учебном году. В 1928/1929 учебном году в Полторацке открылся Туркменский женский педтехникум с 3-летним сроком обучения. Уже в 1929/30 учебном году число учащихся на женских педкурсах и в педтехникуме достигло 232 (5).

Так, советская общеобразовательная школа постепенно повсеместно сменила конфессиональную школу. Молодёжь всё меньше и меньше шла в конфессиональные школы. К 1928/29 учебному году советская школа целиком вытеснила старометодные мектебы и медресе. Это была победа новой учительской интеллигенции, победа новой социалистической школы над старой религиозно-схоластической школой.

В техникумы принимались только выпускники семилетних школ. Туркменских же семилетних школ тогда почти не было. Так, в 1929/30 учебном году в сельской местности функционировало всего две неполные средние школы и поэтому в первые два года пребывания в педтехникуме учащиеся занимались в подготовительных классах.

Отсутствие единых правил приёма в техникум, неоднородный состав учащихся как по возрасту, так и по уровню образования, приводили к тому, что учебный план для всех классов, включая и подготовительный, не был постоянным, а ежегодно менялся в зависимости от уровня развития и объёма знаний учащихся. Развитие системы среднего педагогического образования в 1924-1929 годах имело большое значение для культурного строительства республики (5).

В характеризуемый нами период средних школ в селе не существовало, они начали появляться лишь в 1934-35 учебном году. Естественно, в этих условиях обучение в педтехникуме для туркменской молодёжи было единственной возможностью, дававшей право на получение высшего специального образования в вузах Москвы, Ленинграда, Киева, Ташкента, Баку и других городов страны.

В 1927-1929 годах по ходатайству республиканских партийных и советских органов в Туркмению стали прибывать учителя из Российской Федерации (главным образом из Татарии), Азербайджана, Узбекистана. Включились в работу специалисты средней педагогической квалификации, ранее отправленные на учёбу в училища и техникумы Москвы, Ташкента, Баку, Киева, Самарканда (5).

Если в 1924/25 учебном году в школах Туркмении работало всего 549 человек, то в 1928/29 учебном году их число возросло в два с лишним раза и составило 1428 человек.

В Азербайджане подготовка учителей для школ I ступени осуществлялась через краткосрочные педагогические курсы. В Баку и ряде уездных центров были созданы учительские семинарии. Значительные трудности представляла подготовка учителей для школ II ступени и для средних специальных учебных заведений на родном языке. В 1920/21 учебном году начали функционировать годовичные высшие педагогические курсы. Спустя год на их базе был учреждён Первый Азербайджанский государственный мужской педагогический институт с трёхгодичным сроком обучения. В 1922/23 учебном году был создан Азербайджанский государственный женский педагогический институт. Кроме этого при Бакинском государственном университете был учреждён педагогический факультет, где готовили учителей для средних школ на русском языке (6).

Учительские семинарии с 1923г. до 1927г. выпустили 760 учителей для школ I ступени, из них 131 учительницу – азербайджанку. Педагогический институт к 1927 г. Подготовил 198 молодых специалистов. Число учителей в 1927 г. В республике достигло 5467 человек (6).

Проблема обеспечения школ республики учительскими кадрами особенно остро встала в связи с подготовкой к введению всеобщего начального обучения. Благодаря открытию педтехникумов и комплектации их детьми рабочих и крестьян, была создана возможность для увеличения численности подготовки, а также переподготовки учителей. В 1928/29 учебном году в Азербайджане был организован институт по повышению квалификации учителей. С начала 1928/29 учебного года начали функционировать двухгодичные педагогические курсы, призванные готовить учителей для семилетних школ. Если в 1926/27 учебном году учителя со средним и высшим образованием составляли 43,6%, то в 1928/29 учебном году их было уже 51% (6).

В Белоруссии в развитии общеобразовательной школы решающую роль играли учительские кадры. Но роль учителя, особенно сельского, не ограничивалась только учебно-воспитательной работой внутри школы. Он являлся в то же время и проводником культуры. Осуществлять эту задачу было нелегко. Старые преподавательские кадры, особенно учителя средних школ встретили Советскую власть враждебно. Умелая воспитательная работа среди преподавательского состава дала положительные результаты. Саботаж старого учительства был сломлен, его лучшая и основная часть перешла на позиции правительства и активно включились в строительство новой, советской школы (1).

Наркомпрос Республики осенью 1922г. открыл в Минске общеобразовательные двухгодичные курсы. Перед курсами ставилась задача подготовки молодёжи к поступлению в высшие учебные заведения. Курсы имели два отделения – гуманитарное (для подготовки на педфак и факультет общественных наук) и естественно-математическое (для поступавших на медфак, в сельскохозяйственный институт, на физико-математическое отделение педфака).

Общеобразовательные курсы содержались на плату за обучение. Уже одно это не позволяло им сыграть значительной роли в подготовке контингента для вузов. Наплыв на курсы был велик, но платность обучения серьёзно препятствовала поступлению на них детей рабочих и беднейших крестьян.

Для подготовки в вузы Наркомпрос прибегал также к открытию краткосрочных курсов, укомплектованных из лиц, окончивших семилетку, профшколы, школы для взрослых с продолжительностью обучения 4-5 месяцев. Однако для решения проблемы комплектования вузов всех этих мер было явно недостаточно (2).

Успехи в развитии сети общеобразовательных школ и укреплении их материальной базы, в привлечении на свою сторону основной массы старых и подготовке новых кадров учителей создали необходимые условия для постепенного перехода к всеобщему начальному образованию. В 1927/28 учебном году в БССР работало 15 педагогических техникумов, в которых обучалось около 3 тыс. студентов. Подготовка учителей для начальных школ велась и на краткосрочных педагогических курсах, получивших в тот период широкое развитие (7). В 1926/27 учебном году из каждых 1000 учащихся 956 обучались в начальных и семилетних школах и только 20 человек – в школах II ступени и девятилетках. Неразвитость сети средних общеобразовательных школ слабо компенсировалась имеющейся сетью техникумов и других специальных средних учебных заведений. В 1927/28 учебном году на территории Белоруссии находились 30 учебных заведений такого типа с общим числом учащихся в 5276 человек.

Постановления партии по вопросу подготовки кадров, принятые в 1928, 1929 и 1930гг., и решения II партийного совещания внесли серьёзные изменения в развитие сети учебных заведений Белоруссии. Резко возросло число высших учебных заведений и техникумов, рабфаков, семилетних школ (2).

Вышеизложенный краткий обзор решения проблемы подготовки учительских кадров в молодых Советских республиках даёт основание сделать следующие выводы:

1. Анализ тенденций развития технологии подготовки и переподготовки педагогических кадров указывает на наличие единой методологии, политической и педагогической платформы, которая лежала в основе этой работы. Она качественно отличалась от всех технологий существовавших до возникновения советской образовательной системы, сутью которой являлась национальная школа и национальный учитель.
2. Дальнейший ход исторического развития подтвердил правильность этих установок, благодаря которым учительство постепенно преодолеvalo пережитки и всё более активно включалось в борьбу за создание новой школы. Концепция о роли учителя в создании новой национальной школы, программа идейно-политического воспитания педагогических кадров и их духовного подъёма, стали важным направлением в деятельности органов народного образования. Эта линия осуществлялась и в последующие десятилетия.
3. Важнейшей предпосылкой успешной работы с учительством являлось усиление влияния не него, завоевание доверия учительской массы, привлечение её на свою сторону, а также предъявление высоких требований к учительству, к его идейному уровню и профессиональной подготовленности.
4. Превращение знаний в убеждения, устранение влияния противников советской власти содействовали активной деятельности учительства в борьбе за создание новой школы, становлению его главной и почти единственной культурной силой в осуществлении планов культурной революции в деревнях, в деле формирования советской общественности на селе.

Литература

1. Бержанок К. Русско-казахское содружество в развитии просвещения. Алма-Ата, 1965.
2. Дрозд Л. Н. Развитие средней общеобразовательной школы в Белоруссии (1917-1941 гг.), Минск, 1986.
3. Каниметов А. К. Развитие народного образования в советской Киргизии. Фрунзе, 1969.
4. Камалов У. Х. Великий Октябрь и просвещение масс. Ташкент, 1975.
5. Курбанов А. А. Осуществление ленинской национальной политики в области народного образования в советском Туркменистане. Ашхабад, 1976.
6. Мехтизаде М. М. Очерки истории советской школы в Азербайджане. М., 1962.
7. Силиванчик П. П. Деятельность коммунистической партии Белоруссии по осуществлению культурной революции в республике (1919-1937 гг.), Минск, 1961.

Theory and practice of the pedagogical staff training in 20th years of XX century

Sevinj Mammedova

After the victory of October revolution, some nations of the former Russian Empire established their national republic and not depending on their financial – economic and cultural conditions, established the national school and were engaged with the pedagogical staff training. This work held on the base of unification of the aims, content, forms and methods of education activity. Due to these staffs, the professional level which was not so high, in each of these republics the preparation of the ground for the realization of the universal primary education in 30th years had been achieved.

პედაგოგიური კადრების მომზადების თეორია და პრაქტიკა XX საუკუნის 20-იან წლებში

სევიჯ მამედოვა

რუსეთის ყოფილი იმპერიის შემადგენლობაში მეოფმა ხალხებმა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველივე წლებიდან შექმნეს საკუთარი ნაციონალური რესპუბლიკები. სტატიის ავტორი, ეყრდნობა – რა პედაგოგიის ისტორიის მკვლევართა ნაშრომებს, ყოველმხრივ აანალიზებს ამ რესპუბლიკებში ნაციონალური სკოლებისათვის პედაგოგიური კადრების მომზადების პროცესში გადადგმულ საწყის ნაბიჯებს. 20-იან წლებში შინაარსის, ფორმის, მეთოდების, მიზნების უნიფიცირებამ უკვე 30-იანი წლებისათვის შეამზადა მყარი საფუძველი საყოველთაო დაწესებულებების განხორციელებლად.

Обусловленность учебной успеваемости младших школьников обеспечением здорового образа жизни

Наиля Сарханлы

Бакинская азербайджанская средняя школа №113

Независимо от общественно-государственного устройства, материального благосостояния, развитие и здоровье подрастающего поколения всегда находились в центре внимания азербайджанского народа.

Известный исследователь азербайджанской народной педагогики, профессор А. Ш. Гасанов отмечал, что даже находясь при смерти, родители беспокоились за здоровье своих детей, завещали близким проявлять заботу об их здоровье и благополучии.

С учётом происходивших в последние два десятилетия общественно-политических событий в мире, на Кавказе, в том числе и в Азербайджане: войны, межнациональные конфликты, террористические акты, в результате которых погибло много мирных жителей, искусственная миграция – насильственное изгнание людей из родных очегов, экономических катаклизмов, неблагоприятной экологической ситуации, отсутствия должной межнациональной, межрелигиозной, межрасовой, межличностной толерантности охрана физического и

нравственного здоровья подрастающих поколений приобрела исключительную социальную и психолого-педагогическую значимость. Об этом наглядно свидетельствуют резолюции Генеральной Ассамблеи Организации Объединённых наций (2). Генеральная Ассамблея, не раз подтверждая, что права ребёнка требуют особой защиты и постоянного улучшения положения детей во всём мире, а также их развития и воспитания в условиях мира и безопасности; глубоко обеспокоенная тем, что положение детей во многих районах мира остаётся критическим в результате неадекватных социальных условий, стихийных бедствий, вооружённых конфликтов, эксплуатации, неграмотности, голода и болезней; убеждённая в необходимости принятия неотложных и эффективных мер на национальном и международном уровнях, призывала все государства соблюдать положения Конвенции о правах ребёнка. И в Азербайджане в связи с 50-летней годовщиной Декларации прав ребёнка и 30-ой годовщиной Международного года ребёнка ушедший 2009 год был объявлен годом ребёнка.

В нашей стране ежегодно 1 июня отмечается Международный день защиты детей – день мобилизации мирового общественного мнения на борьбу в защиту детей от угрозы войны, за сохранение здоровья детей, за осуществление их воспитания и образования на демократической основе.

Это даёт нам достаточное основание констатировать, что на современном этапе развития человечества здоровье (в истинном смысле этого слова) подрастающих поколений обуславливается не только наследственностью, средой и воспитанием, как это утверждалось до сих пор, а рядом объективных (неуправляемых) и субъективных (в определённой степени управляемых) факторов и условий.

Стратегической целью педагогической деятельности современных образовательных учреждений является создание условий для воспитания и обучения жизнеспособной личности, всесторонне подготовленной к самостоятельной жизни и ориентированной в приобщение к национальным и общечеловеческим ценностям. основополагающими из них являются: жизнь человека, труд, здоровье, культурные и национальные традиции и другие. В связи с этим актуализируется социальная ценность здоровья учащихся как одного из приоритетных направлений его гуманизации, которое является основой физического, духовного и социального благополучия, условием полноценного развития личности. С другой стороны, следует отметить, что на фоне указанных выше событий, в том числе социально-экономических, духовно-моральных и экологических изменений система общего, в особенности начального образования, стала сдерживающим демократическое и гуманистическое обновление и развитие общества фактором. Статистические данные свидетельствуют, что в среднем 50% поступающих в начальную школу детей страдают хроническими заболеваниями, более 70% учащихся школьного возраста учащихся имеют нарушения физического и психического здоровья. Такое положение объясняется не только влиянием социально-экономических и экологических факторов, но и сложившейся в школах образовательной практики. Традиционно система начального образования ориентирована на интеллектуальное развитие детей. Однако оно достигается за счёт разрушающих здоровье учащихся авторитарных механизмов обучения и воспитания. Иначе говоря, интеллектуальное развитие учащихся затмило их здоровье. Это привело к противоречию между потребностью современного общества в воспитании и обучении здорового поколения и неспособностью общеобразовательных учреждений к её реализации.

В этих условиях задача всех общественных и государственных институтов воспитания (семьи, школы и общественности) заключается в обеспечении здоровья сберегающего образования, в частности:

- 1) в приведении содержания образования в соответствие потенциальным индивидуальным психофизиологическим и дидактическим возможностям учащихся;

2) в соблюдении принципов государственной политики Азербайджанской Республики в сфере образования (демократизм, гуманизм, индивидуализация), (6).

3) в привлечении самой учащейся молодёжи, особенно детей младшего школьного возраста, в организацию, сохранению и защиту собственного здоровья, проведению в конечном итоге здорового образа жизни;

4) в гуманизации межличностных отношений в непосредственно окружающих детей микро и макро социальных средовых условиях, в первую очередь в семье, дошкольных и общеобразовательных учреждениях (в группах, в классном и общешкольном коллективах).

В создании основ здорового образа жизни решающая роль принадлежит начальной школе, где закладываются не только основы знаний, но и здорового образа жизни (ЗОЖ). Поэтому следует научить младших школьников не только осознанному чтению, письму и счёту, но и привить им здоровье, берегающие навыки, обучить детей основам безопасной жизнедеятельности. Ведь в условиях демократизации и гуманизации всей сферы общественной жизни, в том числе и образования ответственность педагогического коллектива, в частности учителя начальных классов за настоящее и будущее здоровье учащихся возрастает.

К основным компонентам здорового образа жизни, как правило, относят:

- 1) режим труда и отдыха;
- 2) организацию сна;
- 3) режим питания;
- 4) организацию двигательной активности;
- 5) выполнение санитарных и гигиенических требований;
- 6) профилактику вредных привычек;
- 7) культуру межличностного общения;
- 8) психофизическую регуляцию организма;
- 9) культуру сексуального поведения.

Режим труда и отдыха. Ученик, который соблюдает наиболее целесообразный режим жизнедеятельности, лучше приспосабливается к соблюдению важнейших физиологических процессов. Когда резервы адаптации младшего школьника исчерпываются, он начинает испытывать дискомфорт, утомляемость, а нередко и заболевает. Поэтому следует вести чётко организованный образ жизни, соблюдать последовательно режим в учебном труде, отдыхе, питании, сне и занятии физической культурой. Режим дня является нормативной основой жизнедеятельности для младшего школьника. Вместе с тем, режим дня должен быть индивидуальным и соответствовать конкретным условиям, состоянию здоровья, работоспособности, личным интересам и склонностям детей; обеспечить постоянство того или иного вида деятельности, не допуская значительных отклонений от нормы.

Для того, чтобы разработать научно обоснованный режим дня, прежде следует проанализировать затраты учебного, внеучебного и свободного времени с учётом допустимых норм. В соответствии с этим бюджет времени младшего школьника состоит из учебных занятий (4-6 часов) и затрачиваемых на восстановление организма (сон, отдых, самообслуживание), личностное развитие (занятия по интересам, сфера свободного общения, физическая культура и спорт). Далее в пределах конкретного дня распределяются разные виды деятельности, устанавливается постоянная последовательность и правильное чередование учебного труда и отдыха.

Организация сна. Сон – это обязательная и наиболее полноценная форма каждодневного отдыха. Для учащихся принято считать обычной нормой ночного сна 7-8 часов. Предназначенные для сна часы нельзя использовать для других целей. Как правило, это непременно оказывает отрицательное влияние на продуктивность учебного труда. Нарушение режима сна может привести к бессоннице, а также другим нервным расстройствам. Умственную работу медики рекомендуют прекращать за 1,5-2 ч. до сна. Занятие

умственной деятельностью непосредственно перед сном затрудняет процесс засыпания, приводит к вялости и плохому самочувствию после пробуждения. Перед сном рекомендуется проветривать комнаты.

Организация режима питания. Питание играет значительную роль в формировании здорового образа жизни младшего школьника. Чтобы жить, человеку, естественно надо есть, пить, одеваться, иметь материальные блага, определённый уровень духовного и материального комфорта. Однако, „человечество ставит памятники не тому, кто слаще ел и больше пил, а тем, кто прославил его героическими деяниями“ (7).

Настало время судить о культуре человека за столом не только и не столько по тому, как он ест, а по тому, что и сколько он ест. Для рационального (от латинского слова *rationalis* – разумный) питания (достаточное в количественном и полноценное в качественном отношении питание, основа которого – сбалансированность, то есть оптимальное соотношение всех компонентов пищи) важное значение представляет не только качественный состав пищи, но и её количество. Желая быть здоровым должен соблюдать умеренность в еде. Привычка умеренности в еде закладывается в детстве, решающую роль в её формировании играет семья и дошкольные образовательно-воспитательные учреждения. Воспитывать культуру питания следует буквально с пелёнок, с того момента, когда ребёнок начинает получать прикорм. Следовательно, знание родителями, особенно матери, принципов рационального питания и чёткое следование им на практике семьи обеспечат всем её членам крепкое здоровье и бодрость.

Питание выполняет три основные функции: первое заключается в снабжении организма энергией; второе заключается в снабжении организма пластическими веществами (белки, углеводы); третье заключается в снабжении организма биологически активными веществами, которые необходимы для регуляции процессов жизнедеятельности.

Таким образом, рациональное питание – это физиологически полноценное питание здоровых людей с учётом их пола, возраста, характера труда и других факторов.

Большое значение представляет также энергетическая ценность питания. Ведь важнейшим принципом рационального питания является соответствие энергоценности пищевого рациона энергозатратам. пищевой рацион каждого члена семьи по калорийности должен соответствовать его энергозатратам. Нормальным, по мнению учёных, считается рацион, калорийность которого превышает не более чем на 5% суточные энергозатраты.

Учёными разработаны средние величины суточных рационов для детей, которые могут служить ориентиром для родителей и учителей при организации питания детей в семье и начальной школе: суточная калорийность рационов для детей от 6 месяцев до 1 года – 800 ккал; от 1 до 1,5 – 1300 ккал; от 1,5 до 2 – 1500 ккал; от 3 до 4 – 1800 ккал; от 5 до 6 – 2000 ккал; от 7 до 10 – 2400 ккал; от 11 до 13 – 2850 ккал; юношей от 14 до 17 – 3150 ккал; девушек от 14 до 17 – 2750 ккал. (7).

Важным аспектом культуры питания является также распределение калорийности пищи в течение суток. По этому поводу существуют несколько точек зрения. Первая точка зрения большое значение придаёт максимальному завтраку 40-50% калорийности дневного рациона должно приходиться на утренний приём пищи, примерно 25% остаётся на обед и ужин. Вторая точка зрения связана приблизительно с равномерным распределением нагрузки по калорийности (по 30 на завтрак и ужин, 40% – на обед). Третья точка зрения связана с максимальным ужином – 50%, по 25% на обед и ужин.

Вместе с тем, следует отметить, что в современных условиях с экономической точки зрения в обществе произошло расслоение. По статистическим данным, в Азербайджане по объективным (в результате агрессии Армении захвачено более 20% территории, более одного миллиона населения стали беженцами) и субъективным (нерасторопность и неумение людей адаптироваться к капиталистическому способу производства, переходу от общественной к частной собственности и др.) причинам более 30% населения находятся в

состоянии бедности. По сравнению с развитыми странами потребительская корзина на душу населения значительно ниже. Всё это привело к тому, что водных семьях дети школьного возраста переедают, а в других же семьях их ровесники недоедают. С дидактической точки зрения нежелательно и первое и второе. Так как при этом значительно снижается учебная успеваемость школьников. В первом случае переедание, особенно в условиях малоподвижного образа жизни, ведёт к накоплению жировой ткани. А избыточная масса тела и ожирение оказывают существенное негативное влияние на все процессы жизнедеятельности организма, становятся причиной возникновения, в частности сердечно-сосудистых заболеваний, нарушения обмена веществ и пр. Второй случай особенный. Голод и жажда относятся к вызывающим страдания эмоциям (от лат. *emovere* – возбуждать, волновать). Когда человек голоден, он может быть в тревожном, беспокойном состоянии, то есть испытывать отрицательные эмоции, но после приёма пищи он успокаивается. Статистика свидетельствует, что язвой желудка и гастритами чаще всего страдают те люди, которые питаются нерегулярно и часто нервничают. Врач и мыслитель Востока Ибн Сина (Авиценна) по этому поводу указывал, что еда и питьё дают пользу только спокойному организму.

Теперь можно представить эмоциональное положение на уроках учащегося младшего школьного возраста, регулярно находящегося в состоянии недоедания. В условиях современной школы учителя, как правило, не вникая в эти тонкости, предъявляют своим питомцам высокие дидактические требования. Поэтому учитель начальных классов должен иметь валеологическое образование, быть примером в ведении здорового образа жизни, учитывать в учебно-воспитательном процессе все эти нюансы, словом, „сердце отдать детям“ (В. А. Сухомлинский).

Организация двигательной активности. Систематическое, соответствующее полу, возрасту, состоянию здоровья использование физических нагрузок – один из обязательных факторов здорового образа жизни младшего школьника. Двигательная активность, „динамический компонент“ (всё, что связано с движением) у нормального младшего школьника в период учебных занятий (8 месяцев) составляет 8000-10000 шагов в сутки. Однако достичь такой активности в условиях современной школы невозможно. Так как учебным занятиям по физическому воспитанию в общеобразовательных школах нашей республики, в том числе в младших классах отводится всего 2 часа в неделю. Эти два часа, по обоснованному мнению учёных, обеспечивают 1/10 часть двигательной активности учащихся, если даже они отвечают всем предъявляемым дидактическим требованиям.

Следует отметить, что в комплексных программах советской школы 20-х годов прошлого века физическому воспитанию также отводилось два часа. Однако, с точки зрения образа жизни и двигательной активности школьников, эти периоды не подлежат сравнению, скорее всего их можно сопоставлять. В то время учащиеся преодолевали расстояние до школы и обратно домой пешком, что имеет немаловажное значение. В современных условиях развития инфраструктуры общественного и собственного транспорта (в настоящее время в Азербайджане количество транспортных средств достигло одного миллиона) учащихся, особенно младшего школьного возраста, преодолевают это расстояние на транспорте. С другой стороны, по требованиям современного градостроения любая остановка должна находиться не более 300 м от места жительства. Естественно, что всё это в совокупности значительно ограничивает двигательную активность младших школьников и, следовательно, оказывает отрицательное влияние на состояние их здоровья, а в конечном итоге – на успеваемость (4).

Рассмотрение лишь части составляющих здорового образа жизни показывает, какое огромное значение представляет исследование и раскрытие факторов, обуславливающих здоровье подрастающих поколений.

Таким образом, исходя из вышеизложенного положения, в настоящее время особое значение приобретает профессиональная деятельность учителя начальных классов – создание валеологического пространства образовательного учреждения (1).

Для достижения отмеченной цели учителю начальной школы предстоит решить следующие задачи:

- ა) построение образовательного процесса в соответствии с целями гуманистического образования;
- ბ) создание у учащихся младших классов устойчивой мотивации на здоровье и обучение их здоровой жизнедеятельности;
- ვ) создание здоровьесберегающей образовательной среды;
- გ) формирование у учащихся общей культуры и культуры здоровья, как её неотъемлемого составляющего;
- დ) формирование и обеспечение здоровья младших школьников.

Литература

1. Вайнер Э. Н., Волынская Е. В. Учебный практикум. М., 2002.
2. Газета „Семья“. 2009, № 22.
3. Гашимов А. Ш., Садыхов Ф. Б. Народная педагогика. Баку, 1993 (на азерб. яз).
4. Джафаров Г. А. Некоторые аспекты общей и педагогической валеологии // Психология, 2004 и 3 (на азерб. яз).
5. Джафаров Г. А. Влияние объективных и субъективных факторов на здоровый образ жизни учащихся // Азербайджан мектеби, 2009, № 4 (на азерб. яз).
6. Закон Азербайджанской республики об образовании. Баку, 2009 (на азерб. яз).
7. Михайлов В. С., Трушкина Л. А., Иогильный Н. П. Культура питания и здоровье семьи. М., 1987.

Dependence of teaching achievement of little schoolchildren in providing them healthy mode of life

Naila Sarkhanli

It is noted in this article that health of growing generation is kept on the focus of attention. Objective and subjective factors affecting on teaching activity of pupils in primary school are investigated.

Social-political events, economical crisis, ecological tension complicacy of curriculum etc. took place in the world, Caucasus and Azerbaijan have bad influence on physical and spiritual health of children. Importance of protection of children's health and attraction them to protection of their health is emphasized from primary school laid foundation of scientific knowledge. Content of several components of healthy mode of life is analyzed.

დაბალი კლასების მოსწავლეებში აკადემიური მოსწრების უზრუნველყოფა ცხოვრების ჯანსაღი წესის განხორციელებით

ნაილა სარხანლი

სტატიის ავტორის ყურადღების ცენტრშია ჯანმრთელობისა და აკადემიური მოსწრების პრობლემები დაბალი სასკოლო ასაკის მოსწავლეებში. მწვავე საერთოებრივ-თაშორისო კონფლიქტების, იძულებითი მიგრაციის პირობებში. აგრეთვე უმძიმეს ეკოლოგიურ სიტუაციებში საკვლევმა საკითხებმა დიდი სოციალური და ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიური ღირებულება შეიძინეს. განსაკუთრებით ხაზგასმულია ის ვითარება, რომ დაბალკლასელთა ჯანმრთელობა და შესაბამისად მათი აკადემიური მოსწრება ბევრად დაბოკიდებული მათ მიერ საპროგრამო მასალის ათვისების უნარზე და სასწავლო-სასკოლო დაწესებულებების ობიექტურ გარემოზე.

Bologna-Prozess und seine Auswirkung im Studienprozess der Georgischen Technischen Universität

Prof. Russudan Tabukaschwili
GTU

In der Georgischen Technischen Universität sind die Studienangebote und die Qualität des Studiums schon seit 2006 nach Bologna-Prozess orientiert. Sowohl in den Geistes – und Sozialwissenschaften als auch in den Ingenieurwissenschaften wurden Bakkalaurus- und Magisterstudiengänge eingeführt, die inhaltlich aufeinander aufbauen und sich in der Regel in den zeitlichen Rahmen 4+2 einfügen bzw. einen Gesamtrahmen von 6 Jahren Regelstudienzeit bis zum Magisterabschluss nicht überschreiten. Die neuen Bakalaurus- und Magisterstudiengänge sind curricular ausgestaltet. Dabei verbessert das Leistungspunktsystem – ECTS – die Transparenz, womit auch die internationale Mobilität von Studierenden steigt. Die curricula orientieren sich entsprechend dem European Credit Transfer an Lernzielen.

Nach den neuen Studiengängen sind zwei umfangreiche Fachbereiche entstanden: Ingenieurwissenschaften und Geistes- und Sozialwissenschaften. Der Fachbereich Ingenieurwissenschaften vereinigt folgende Fachrichtungen: Bauwesen, Architektur, Energetik, Geologie, Informatik, Mechanik/Maschinenbau, Transportwesen. Die Studiengänge in den Geistes- und Sozialwissenschaften beinhalten folgende Fachrichtungen: Rechtswissenschaft, Wirtschaftswissenschaften, Publik Relation (PR), Fremdsprachen und Kommunikation, Betriebswirtschaft.

Das Studium in der Fachrichtung „Betriebswirtschaft“ wird in der deutschen Sprache durchgeführt. Damit erhöht nicht nur die Fremdsprachenkompetenz der georgischen Studierenden, sondern würden auch ausländische Interessenten anlocken, die einen Teil ihres Studiums (Bakkalaurus – oder Magisterstudiengang) in der deutschen Sprache absolvieren möchten.

In der Fachrichtung „Fremdsprachen und Kommunikation“ werden den Interessenten folgende Bakkalaurusstudienmöglichkeiten angeboten:

Major Programm: Deutsche Sprache und Literatur

Minor Programm 1: Fachübersetzung.

Minor Programm 2: Übersetzen – Referieren.

Im Magisterstudiengang wird den Interessenten das Magisterprogramm „Fachsprachen und Fachkommunikation“ angeboten. Beim Programmzusammenstellung wurde sich ein Ziel gestellt, die Studierenden aktuell vorhandene fachsprachliche Kompetenz zu lehren und die Fähigkeit zu vermitteln, diese auf bekannte und neue Probleme anzuwenden, neues Wissen und Fähigkeiten anzueignen. Ausserdem wird das Lehrpersonal den Absolventen die Möglichkeit eröffnen, ihre Fachkenntnisse zu erneuern und sie weiterzuentwickeln, wie es die Beschäftigungsfähigkeit und die Berufskarriere erfordern.

Das Hauptaugenmerk des Programms „Fachsprachen und Fachkommunikation“ liegt auf der mündliche und schriftliche Fachkommunikation, interkulturelle Fachkommunikation, bzw. auf der Fachtextlinguistik und der Fachübersetzung, die als neu entstehende akademische Fachdisziplinen zu sehen und aus fachsprachlicher Perspektive relevant und interessant sind. Dieses an der beruflichen Praxis ausgerichtete Programm ist stark nachfrageorientiert, weil es fast alle Formen der mündlichen und schriftlichen Fachkommunikation vermittelt, damit die Absolventen die kontextspezifische Anwendung von Fachlexik bzw. berufsfeldspezifisches fachsprachliches Wissen und hohe Qualifikation in der Fachkommunikation erwerben.

Die GTU bietet den Schulabsolventen noch ein neues Programm an, das heutzutage kein Analogon im georgischen Ausbildungssystem hat. Dem Bildungsraum der GTU wurde sich ab 2008 ein Fachhochstudium angeschlossen, das spezialisierte Studienangebote beinhaltet und die einen zeitlichen Rahmen von 2,5 Jahren nicht überschreitet.

Das Fächerspektrum ist stark spezialisiert sowohl im Fachbereich der Geistes – und Sozialwissenschaften, als auch im Fachbereich Ingenieurwissenschaften. Curricula umfassen das

Studium der deutschen Sprache leider nur zwei Semester, pro Semester 5 ECTS – Kreditpunkte (4 Stunden pro Woche). Meines Erachtens, müssen die Kontaktstunden im ersten Studienjahr maximiert werden, weil den Fremdsprachen eine zentrale Rolle im Bologna-Prozess zukommt und die Studierenden mit dem Fremdsprachenstudium schon im ersten Studienjahr aufhören.

Für eine so große Universität wie die GTU ist Partnerschaft nicht nur selbstverständlich, sondern auch unverzichtbar. Wegen der politisch-wirtschaftlichen Lage bis zum Jahre 2003 versteht es sich von selbst, dass die GTU geringere Arbeitsbeziehungen zu Partneruniversitäten unterhielt. Dennoch hat sich mit der Zeit die Qualität von Partnerschaft geändert. Zur Zeit entwickeln sich die Partnerschaften mehr zwischen Personen bei Konferenzen, Kongressen, Workshops, Publikationstätigkeit etc.

Schon seit Jahren besteht die Partnerschaft zwischen GTU und der Hochschule Technik und Wirtschaft Karlsruhe und zwischen GTU und der Hochschule für Technik und Wirtschaft Saarbrücken. Diese Zusammenarbeit beinhaltet den Austausch von Wissenschaftlern und Studierenden. Es wäre interessanter und effektiver auch eine solche Art der Partnerschaft – wie Zusammenarbeit in der Lehre, was gemeinsame Entwicklung eines Curriculums, Doppeldiplome und die Zusammenarbeit bei der Organisation des Studiums, – Sprachkurse, Darstellung der Studienprogramme usw. gewährleistet. Diese Art der Partnerschaft würde Professoren und Dozenten die Orientierung und Arbeit erleichtern. Sehr wichtig wäre für die Partnerschaft gemeinsame Veranstaltungen – Workshops. Von diesen Projekten würden die Professoren und Dozenten der GTU profitieren und konsequente nachhaltige Leistungen erwerben bzw. zusätzliche Qualifikation bekommen. Ich glaube, heutzutage, mit der politischen und wirtschaftlichen Wende besteht in Georgien ein günstiger Rahmen für die Weiterentwicklung der Partnerschaft, der Reformen bzw. für die Erneuerung des Ausbildungssystems, was ihren Beitrag zur vollständigen Realisierung des Bologna-Prozesses in der GTU leisten kann.

**ბოლონიის პროცესი და მისი გავლენა საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის სასწავლო პროცესზე**

რუსუდან თაბუკაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

სტატიაში განხილულია ბოლონიის პროცესში საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სასწავლო პროცესის ინტეგრაციის საკითხები. ძირითად პრობლემად გამოტანილია გერმანული ენის სტატუსის განსაზღვრა და მისი პოზიცია ზემოხსენებულ ინტეგრაციის პროცესში. სტატიაში აღწერილია გერმანული ენის სწავლების ძირითადი მექანიზმები როგორც ჰუმანიტარულ-სოციალურ, ასევე ტექნიკურ სპეციალობებზე. ამავე სტატიაში გამოთქმულია გულისტკივილი იმის თაობაზე, რომ პერმანენტულად იკლებს გერმანული ენის შემსწავლელთა რიცხოვნება და თვით ენის რეიტინგი არა მარტო ტექნიკური უნივერსიტეტის სივრცეში, არამედ სრულიად საქართველოში. გამოსავალს ავტორი ხედავს გერმანიის უნივერსიტეტებთან კონტაქტებში, მათ პროფესორ-მასწავლებლებთან თანამშრომლობაში, რაც გულისხმობს საერთო კურიკულუმების, ენის კურსების, ენოვანი სადიპლომო თუ სამაგისტრო ნაშრომების შესრულებას, საერთო პროექტების შემუშავებას და მათ განხორციელებას, რაც მისცემს შესაძლებლობას ორივე მხარეს – გერმანულსა და ქართულს, - შექმნას ინოვაციური გარემო განათლების სისტემის ფარგლებში გერმანული ენის სწავლების რეკონსტრუქციისა და მისი “იმიჯის” აღდგენის თვალსაზრისით.

Болонский процесс и его влияние на учебный процесс Грузинского технического университета

Табукашвили Русудан Михайловна
Грузинский технический университет
ул. Костава 77, Тбилиси, Грузия

В статье рассмотрены вопросы интеграции учебного процесса Грузинского технического университета в Болонский процесс. Главной проблемой поставлено определение статуса немецкого языка в вышеуказанном процессе. В статье описаны главные механизмы обучения немецкому языку как на гуманитарно-социальном, так и на техническом факультетах. Вызывает сожаление тот факт, что перманентно уменьшается численность обучающихся немецкому языку не только в техническом университете, но и во всей Грузии. Выход из положения автор находит в контакте с университетами Германии, в сотрудничестве с немецкими профессорами, что подразумевает общие куррикулы, языковых курсов, написание двойных дипломных или магистерских работ, разработку общих проектов и их выполнение, что даст обеим сторонам – грузинской и немецкой-создать инновативное пространство в рамках образовательной системы для реконструкции и восстановления «имиджа» немецкого языка.

**Иновации в образовании
как общественная проблема**

Тунзала Шарифова

Гянджинский государственный университет

Прогресс развития преобразовывает и образование, и науку как сферу, которая продуцирует новые знания, и образование, очеловечивающие их в наиболее действенные, деятельностные социальные институты, объективно выдвигая их в число приоритетов любого общества, претендующего на конкурентоспособность в современном мире. Тенденции цивилизованного развития определяют новые требования к человеку и к образованию, которое играет решающую роль в становлении личности (4).

Доказано, что повышение уровня образования членов общества влияет на все стороны деятельности. Нововведения как в обществе, так и в образовании одновременно являются и результатом, и самым эффективным путём, и средством преобразования общества и образования. Поэтому иновации в образовании являются не только педагогическими, но и общественными проблемами.

Термин „инновация“ по-разному определяется учёными, но чаще всего его трактуют как деятельность по достижению новых результатов, средств и способов их получения.

В педагогике уже накоплен обширный научный фонд, который создал предпосылки для становления новой сферы междисциплинарных исследований педагогической инноватики (А. Николс, А. Адамс, М. Майлз, Б. Гершунский, В. Загвязинский, Д. Левите и др.).

Растёт интерес к зарубежной педагогической инноватике (В. Богомолов, Н. Никандров, Т. Кларин, А. Пригожин и др.).

Введённый в научный оборот понятие „инновационный образовательный процесс“ обозначает его принципиальную направленность на конструктивное преобразование педагогической деятельности, выход её за пределы нормативного уровня, открытость профессиональным новшествам, формирование у педагогов инновационного мышления, стремление к саморазвитию и творческой самореализации.

Если рассматривать общую идею целостного учебного содержания, то она стала предметом направленного творческого осмысления и экспериментальной прикладной реализации. Эта идея конкретизируется такими направлениями, как создание личностной формы содержания в контексте организации учебной деятельности: возложение на педагога роли не только предметника, но и личности.

В новой философии образования учащийся выступает социокультурной индивидуальностью, которая постоянно развивается с социокультурным пространством. Поэтому главной особенностью современного педагогического мышления является не только принятие тех или иных инновационных идей, а прежде всего конструирование на их основе целостных образовательных моделей, которые отражают единую систему как общественных, так и сугубо психолого-педагогических взглядов и убеждений.

Разрабатывая организационно-педагогические модели реализации инновационных образовательных процессов, надо исходить из известного постулата „образование не есть изучение предметов, а есть развитие личности предметами... предметы – только средства, цель – личность, её развитие“ (1).

Целостная картина мира и человека в содержании инновационного образовательного процесса достигается комплексом базовых и эклетивных курсов на основе единства цели, междисциплинарных связей.

Вариативность инновационных образовательных процессов обеспечивает гибкое сочетание обязательных и дополнительных дисциплин по выбору широким спектром учебных предметов гуманитарно-культурологического профиля, многообразие алгоритмов обучения в соответствии с индивидуальными возможностями и познавательными потребностями учащихся.

Содержание образования в инновационных учебных заведениях представляет собой массив учебной информации и алгоритмов формирования операционно-деятельностных умений, обеспечивающих самоопределение личности в культуре, развитие её когнитивной, мотивационной, эмоционально-волевой сфер. Единство инвариантного и вариативного в учебных планах создаёт реальные предпосылки для осуществления индивидуально-творческого подхода в обучении, выравнивая стартовые возможности учащихся, компенсирует отсутствие в учебном плане тех или иных учебных курсов, которые интересуют учащихся, содействует самоактуализации и самореализации личности.

Существенное обновление содержания образования потребовало разработки средств его технологического обеспечения.

Технология инновационных образовательных процессов представляет собой целостную совокупность действий, операций и процедур, обеспечивающих их диагностируемый и гарантированный результат в изменяющихся условиях (6).

В. Сластенин к существенно значимым характеристикам педагогических технологий относит: представление содержания деятельности в виде задач разной степени сложности; решения каждой из этих задач с помощью собственно описания их объекта, индивидуального набора правил, приёмов, логической структуры их решения; накопление множества моделей, приёмов и описаний, позволяющих обобщать способы поиска решений, аннулировать и использовать существующий опыт; взаимодействие участников образовательного процесса с информационной техник (7).

М. Кларин подразделяет педагогические технологии на жёсткие и гибкие (2). Для первых свойственна диагностичность и воспроизводимость по отношению как к процессу, так и результатам обучения, последовательное построение учебного процесса, которое строго ориентировано на достижение учебных целей.

В отличие от жёстких гибкие педагогические технологии содержат признак воспроизводимости хода учебного процесса, но не включают диагностичность описания учебных результатов.

Применение технологий гибкого типа, считает Т. Ковалёва, способствует изменению позиции учащегося в процессе обучения, он становится инициативным и более самостоятельным. Педагог в этой ситуации выполняет не роль „фильтра“, пропускающего через себя учебную информацию, а является помощником в работе ученика, выступая лишь как один из источников информации. В идеале педагог становится организатором такой

самостоятельной учебно-познавательной деятельности учащихся и помогает им взаимодействовать друг с другом и учебным материалом (3).

Учёные в один голос отмечают специфичность восприятия нового в педагогической науке и практике. Здесь наиболее сложно идут процессы объективной оценки наукой новаторского педагогического опыта, с одной стороны, а с другой – оценка и принятие практиками того, что делает педагогическая наука. Поэтому для исследователей инновационных процессов в образовании большое значение имеет понятие „общественная инновационная среда“, в окружении которой происходят инновационные процессы. Это понятие раскрывается в трёх основных аспектах – социально-экономическом, психологическом и организационно-управленческом. Эти аспекты характеризуют разные условия протекания инновационных процессов, тот общий социальный климат, который либо благоприятствует, либо мешает этим процессам возникать и реализовываться.

Как показывает анализ, становление и развитие инновационных учебных заведений носит противоречивый характер, происходит зачастую методом проб и ошибок. В деятельности отдельных педагогов, в их методических системах и технологиях сочетаются элементы просветительской, авторитарной, манипулятивной, гуманистической и других моделей образования, что не может не порождать спектр внешних и внутренних противоречий. При этом значительная часть объективно существующих противоречий педагогами не осознаётся. Именно поэтому необходимо методологическое и методическое обеспечение педагогов-практиков, ориентированное на повышение их рефлексивной культуры, ориентацию на осознанное и целенаправленное разрешение противоречий, возникающих в процессе инновационной деятельности (5).

Учёные-педагоги рассматривают противоречие как фактор развития инновационных образовательных систем. Методологической основой понимания их являются идеи целостного подхода, объединяющего в себе системный, деятельностный, личностный и синергетический подходы.

Роль внутренних и внешних по отношению к инновационному учебному заведению противоречий неодинакова: внешние – детерминируют характер и направленность этого развития; внутренние – служат источником его развития.

Можно выделить два основных уровня разрешения противоречий – практический и теоретический.

Практическое разрешение противоречий в образовательных системах связано с построением теоретической модели, отражающей существующую практику. Педагоги, имея текущую практическую задачу – разрешить данное противоречие, осознаваемое ими как затруднение в процессе реализации педагогической деятельности, ищут наиболее подходящие из доступных пути и способы его разрешения, не обращаясь к общетеоретическим, концептуальным основаниям своей проблемы, а следовательно, и к инновационному поиску способов преобразования образовательной системы. Практическое разрешение противоречия часто ограничивается устранением одной из противоположных сторон существующего противоречия.

Теоретический уровень разрешения противоречий предполагает установление внутренних отношений между взаимодействующими элементами. При теоретическом разрешении противоречий в условиях образовательной системы педагог сначала анализирует существующее положение и его предпосылки, отражает всё это в идеальной форме (в виде теоретической модели), выявляя и ранжируя объективно существующие противоречия. На основе этой – первичной – теоретической модели выстраивается теоретическая модель разрешения противоречий, включающая в себя общенаучную базу, оформленную в виде концептуальных подходов к проблеме разрешению противоречий, и программу разрешения противоречий в практической деятельности, оформленную в виде последовательных этапов реализации.

Литература

1. Каптерев П. Ф. Об основах реформы средней школы//Школа и жизнь, 1991, № 10.
2. Кларин М. В. Педагогические технологии и инновационные тенденции в современном образовании. М., 1997.
3. Ковалёва Т. М. Инновационная школа: аксиомы и гипотезы. М., 2003.
4. Люрина Т. И., Лебедева А. В., Москаленко А. Н. Структурно-системное осмысление новых функций образования в современном измерении//Пути, средства возможности модернизации образовательной системы. М., 2009.
5. Основы разработки педагогических технологий и инноваций. Астрахань, 1998.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. М., 1998.
7. Сластенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность. М., 1997.

ინოვაცია განათლებაში როგორც საზოგადოებრივი პრობლემა

თუნზალა შარიფოვა

განდჯის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ავტორი ეყრდნობა თანამედროვე დიდაქტიკურ კვლევებს, ანალიზებს პროცესებს თანამედროვე განათლების ასპექტში, მიმართულია პედაგოგიური შემოქმედების კონსტრუქციული გარდაქმნისაკენ, რომელიც გამომდინარეობს ნორმატიული ზღვრის დონიდან, ისწრაფვის შემოქმედებითი თვითრეალიზაციისაკენ.

Innovations in education as the problem of society

Tunzala Sharifova

The author relies on the latest didactic researches, considers theoretic-methodological problems of innovation in education. Conception „innovational educational process“ means to direct constructive reorganization to pedagogical activities, going out within the bounds of normative level, opening with professional novelty, aspiration for creative self-realization. Analysing profound and processual aspects of school education, the author takes notes that factors of development innovational educational system is contradiction. Role of inner and outward attitude to innovational educational institution contradiction isn't the same: outward determinates the character and direction of this development; inner determinates the source of development.

ფილოლოგია—Филология—Philology

**Конфронтативное описание компаративных фразеологизмов
в немецком и азербайджанском языках****У.Б.Асланова****Азербайджанский университет языков
(AZ, 1014, Баку, улица Р. Бейбутова, 60)**

В современной азербайджанской лингвистике не существует контрастивных сравнений в немецком и азербайджанском языках. Цель нижеследующих размышлений состоит в том, чтобы выяснить сходства и различия сравнений с описанием животных в данных языках. При этом к ним относятся компаративные фразеологизмы не только относительно их структуры, но и их семантики по теме исследования.

Если рассмотреть фразеологическую систему немецкого и азербайджанского языков, то некоторые языковые единицы, в которых человек сравнивается с животным, выделяются чаще всего. В таких единицах используются Katze, Schlange, Hund, Fuchs, Rabe, Kröte, Hamster, Tiger, Pferd, Ochs и т. д. как основы для сравнений. Эти речевые обороты относятся к компаративным фразеологизмам. То есть, фразеологизмы могут превратиться в структурное сравнение.

В. Флейшер предлагает сразу называть фразеологизмами такие словосочетания «которым свойственна тенденция к лексикализации», даже когда они еще не лексикализированы. К случайным фразеологизмам он относит сравнения «zusammenfallen wie ein schlecht gegangener Backpulverteig - садиться как плохо замешанное тесто, riechen wie eine tote Maus unterm Vertiko - пахнут как мертвая мышь под шкафом» и другие (5, 104).

В. Щаде подчеркивает, что из разнообразия фразеологизмов выделяются так называемые «формы – близнецы» типа „mit Ach und Krach“, „mit Pauken und Trompeten“, как группа компаративных фразеологизмов с особенно четко отчеканенной структурной особенностью (10, 127).

И. И. Чернышева описывает компаративные фразеологизмы как «фразеологическую ценность с явными структурными признаками». На основе вышеуказанного нужно выделить то, что фразеологические или идиоматические сравнения, также называемые «компаративными фразеологизмами», показывают структуру, которая состоит из одного более или менее свободного элемента, к которому присоединяется сравнительная частица «как» или «tertium comparationis» (4, 48).

По структуре компаративные единицы в азербайджанском и немецком языках подразделяются на две группы. Первая группа затрагивает устойчивые сравнения, которые содержат в своей структуре сравнительную частицу «как» в немецком и «kimi» в азербайджанском как обязательную составную часть:

- (1) die sind wie Katze und Hund = sie vertragen sich nicht (genaues Äquivalent: itle-pischik kimi yola getmək),
- (2) sich winden / krummen wie ein Aal = versuchen, sich aus einer unangenehmen Situation zu befreien (genaues Äquivalent: tülkü kimi aradan çıxmaq),
- (3) wie die Katze um den heißen Brei herumgehen / herumschleichen = nicht wagen, etw. Unangenehmes offen auszusprechen (wörtl. cüret etməmək),
- (4) wie ein Pferd arbeiten / schuften = sehr viel und schwer arbeiten (genaues Äquivalent: eşşək kimi əlləşmək),
- (5) fallen um / sterben wie die Fliegen = Personen sterben in großer Zahl (genaues Äquivalent: milçək kimi qırılmaq).

Вышеуказанные устойчивые сравнения и их эквиваленты или соответствия позволяют выявить сходства и расхождения на символических полях культур. Примеры 1 и 5 на

немецком имеют полное сходство с азербайджанским языком, это означает, что по структуре и семантике эти сравнения соответствуют. И, наряду с этим, человек сравнивается в этих выражениях как в немецком, так и в азербайджанском, с теми же животными, то есть основы сравнения выражаются одинаковыми описаниями животных (Katze und Hund = it – pischik, Fliege = miltschek, Wolf = qurd).

Разница между сравниваемыми языками видна в примерах 2 и 4. Здесь в роли основы в немецком и азербайджанском выступают разные животные образы. При частичном эквивалентном сравнении часто попадают различия на морфо-синтаксическом уровне.

Семантическое соответствие проявляется в примерах 2 и 4. Хотя 3 пример семантически одинаков, но структура совершенно разная. Таким образом азербайджанские соответствия этих сравнений не содержат описаний животных.

Вторая группа устойчивых сравнений это так называемые косвенные сравнения. Н. Милиц подчеркивает, что эти сравнения образуются не по схеме глагол прилагательное + как + tertium comparationis. Здесь сравнение укорочено и определяется только косвенно (8, 126). Например:

- (1) mein Name ist Hase, ich weiss von nichts = von dieser Angelegenheit habe ich nichts gewusst (genaues Äquivalent: dəvə görmüsən, izini də görməmişəm),
- (2) keine zehn Pferde bringen = jmdm. zu etw. / irgendwohin nicht bringen, etw. zu tun, (genaues Äquivalent: iki qoçun başı bir qazanda qaynamaz),
- (3) eine Schlange am Busen nähren = jmdm. Vertrauen, der einem später schadet (genaues Äquivalent: nabaləd atın arxasına keçməzlər),
- (4) den Bock zum Gärtner machen = jmdm. etw. tun lassen, wozu er überhaupt nicht geeignet ist (genaues Äquivalent: təkədən pendir tutmaq olmaz),
- (5) ein alter Hase sein = viel Erfahrung haben (genaues Äquivalent: a, qoca tülkü).

В эти наблюдаемые немецкие обороты речи занесены различные наименования зверей как обязательная составная часть. При этом возникает вопрос, каковы особенности азербайджанского языка. Исследование показало, что только в примере (4) в обоих языках используются одно и то же наименование зверя. В примерах (1), (2), (3), (5) различные животные использованы как сравнительная основа. По структуре соответствия (1), (2), (3), (4) на азербайджанском языке в форме пословицы, т. е.: они – совершенные предложения, а не устойчивые словосочетания. Только в примере (5) имеются как структурные, так и семантические соответствия. По семантике они не всегда находят тотальную эквивалентность. Полная семантическая эквивалентность бросается в глаза в примерах (1), (4), (5). Эти расхождения могут объясняться разной историей развития языков. Из этого следует, что: чем дальше два языка находятся на расстоянии друг от друга исторически и культурно, тем более различны их устойчивые сравнения. При сравнениях с лексически полностью и частично разными компонентами несущественно охватывать расхождения относительно морфо-синтаксической структуры. В таких случаях коннотативные значения сравнений различны. «Идиоматические сравнения не доступны в противоположности только к фразеологическим оборотам и не интерпретируются дословно. При сравнениях трудность отделения фразеологических / идиоматических словосочетаний состоит в том, что глагол или прилагательное, в общем, нужно понимать дословно» (1, 48).

Большинство идиоматических сравнений выполняет функцию глагола в предложении. Во многих случаях речь идет о частично-идиоматических переменах, т.е. глагол только фразеологически привязан к идиоме, например, sich winden wie ein Aal, schwitzen wie ein Schwein, dastehen wie der Ochs vom Berg / Scheunentor; tülklü kimi aradan çıxmaq, qoyun kimi gözüni döymək, inək kimi böyürmək и т.д.

Имеются также сравнения, в которых глагол не является свободным, а полностью интегрирован в обороты речи. В обороте – wie die Katze um den heißen Brei herumgehen / herumschleichen – it kimi quyuq bulamaq глагол задал его изначальное значение в пользу

идиоматического общего значения. Что касается вербальной идиомы – это такие сравнения, которые присоединяются к прилагательному. Они не имеют определенного значения и, следовательно, всегда употребляются с глаголом „sein“ или “olmaq” *hungrig sein wie ein Wolf – qurd kimi ac olmaq, bekannt sein wie bunter Hund – ala itdən manşır olmaq.*

Устойчивые сравнения действуют в большинстве случаев гиперболически, усиливая, значение глагола или прилагательного или же специфицируют их значения. Так как сравнение усиливает значение глагола, вполне понятно, что в большинстве случаев глагол привязан к настоящему сравнению фразеологически. В Щаде подчеркивает: «Самая важная коммуникативная функция сравнительных фразеологизмов состоит в том, что действие или состояние с помощью *tertium comparationis* определенным способом вполне вообразимо, чтобы представлять убедительно, иронизируя, обидчиво и т. д. – чтобы красить их экспрессивно» (10, 130). Также имеются обороты речи, которые полностью совпадают с их морфо – синтаксической структурой, хотя все компоненты лексически различны, например: *blind wie ein Maulwurf – elə bil kor toyuqdur, aufpassen wie ein Schießhund – at kimi qulaqlarını şəkləmək, bluten wie ein gestochenes Schwein – yaralı aslan kimi nərildəmək* и т. д. В вышеследующих примерах сравнение содержит дополнительный компонент, который случайно может стать причиной специфики раскрытия значения или интенсивности прежде всего в глагольных оборотах, например: *dastehen wie der Ochs vom Berg / Scheunentor – mal kimi gözüünü döymək, sich wie ein Elefant im Porzellanladen benehmen – ayı kimi davranmaq* и т. д.

Коннотативные значения сравнений частичных эквивалентных соответствий могут быть как схожие, так и различные. Существуют также частичные эквивалентные сравнения, которые имеют сильную коннотацию в языке, следовательно, они образнее, чем в другом языке. Различная устойчивая образность идиоматических сравнений и их переводов является ярким стилистическим признаком. Сравнения частичных эквивалентных соответствий различаются по своей выразительности, образности, стилистическому регистру, стилистической окраске и частоте. В большинстве функциональных групп имеются немецкие сравнения, которые выразительнее и образнее, чем их азербайджанские соответствия (12):

- (1) *glatt wie ein Aal sein = nicht zu fassen sein, sich aus jeder Situation geschickt herauszuwinden verstehen* (wörtl. *əfəl olmamaq*),
- (2) *wenn man den Esel nennt, kommt er gerennt = jmd. erscheint gerade dann, wenn man vom ihm spricht* (genaues Äquivalent: *adını çək, qulağını bur*),
- (3) *ein alter Hase sein = sehr viel Erfahrung haben* (genaues Äquivalent: *qoca tülkü*),
- (4) *das beste Pferd im Stall sein = der tüchtigste Mitarbeiter* (wörtl. *qoçaq olmaq*),
- (5) *ein Wolf im Schafspelz = jmdm., der einen harmlosen Eindruck macht, aber trotzdem böse oder gefährlich ist* – (*yatağan ilan olmaq*).

Показательно то, что встречаются и противоположные случаи:

- (1) *at kimi yerimək*– wörtl. *reiten wie ein Pferd*,
- (2) *ayı kimi yatmaq*– genaues Äquivalent: *schlafen wie ein Bär*,
- (3) *it kimi hürmək*– wörtl. *bellen wie ein Hund*,
- (4) *maral kim olmaq* – wörtl. *schön sein wie ein Hirsch*,
- (5) *çaqqal kimi ulamaq*– wörtl. *heulen wie ein Schakal* (genaues Äquivalent: *heulen wie ein Schlosshund*).

На этом примере нужно попытаться произвести подразделение частичных эквивалентных сравнений с помощью критериев сходства и различия коннотативных значений. Следует различать две группы сравнений: первая группа охватывает единство идентичной коннотации в общих чертах; вторая группа включает те обороты, которые имеют ограниченно схожую коннотацию. При семантическом анализе устойчивых сравнений выявляется, что очень большое количества таких фразеологизмов выражают отрицательное

значение без явных синтаксических отрицательных элементов. Как подчеркивает В. Флейшер сравнительные фразеологизмы могут употребляться в функции отрицания. Это означает, что в данном случае отрицательный характер сравнительного фразеологизма передает косвенную семантическую информацию (5,106).

Примеры в немецком языке:

die sind wie Katze und Hund = sie vertragen sich nicht; wie die Katze um den heißen Brei herumgehen / herumschleichen = nicht wagen, etw. Unangenehmes offen auszusprechen; jmd. schwimmt wie eine bleierne Ente = jmd. schwimmt nicht; dastehen wie ein Ochs vorm Berg / Scheunentor = nicht mehr wissen, was man tun soll; davon wie der Hahn vom Eierlegen verstehen = nichts verstehen; den Bock zum Gärtner machen = jmdn. etw. tun lassen, wozu er überhaupt nicht geeignet ist и т. д.

Примеры в азербайджанском языке:

Qoyun kimi gözüni döymək = nə edəcəyini bilməmək; milçək kimi qırılmaq = kütləvi şəkildə ölmək; itlə – pişik kimi yola getmək = yola getməmək и др.

Использованная литература

1. Burger H : *Idiomatik des Deutschen*. Tübingen, 1973.
2. Görner H. : *Kleine Idiomatik der deutschen Sprache*, 1986.
3. Glazyrin R.: О применении типологического и сопоставительного метода при анализе компаративных фразеологических единиц. Москва, 1971, с. 207-217.
4. Чернышева И. И.: *Фразеология современного немецкого языка*. Москва, 1971.
5. Fleischer W. (1997): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen.
6. Klappenbach R.: feste Verbindungen in der deutschen Gegenwartssprache. In: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 82. Leipzig, 1961, S. 443-457.
7. Koller W. :*Redensarten. Linguistische Aspekte, Vorkommensanalyse, Sprachspiel*. Tübingen, 1977.
8. Militz N.: Zur Semantik und Syntax des Verbs in phraseologischen Wendungen. Konfrontative Darstellung des Französischen und Deutschen. *Linguistische Studien A* 69 / 2. 1980, S. 122-181.
9. Pilz K. : *Phraseologie. Redensartenforschung*. Stuttgart, 1981, S. 436-457.
10. Schade W.: Zu den komparativen Phraseologismen des Deutschen und Russischen. In: *Aktuelle Probleme der Phraseologie*. 1976, S. 127-134.
11. Schemann H.: *Deutsche Idiomatik. Die deutschen Redewendungen im Kontext*. Stuttgart-Dresden, 1993.
12. Wander K.F.W. (1867-1880). *Deutsches Sprichwörter Lexikon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk*. 5Bd. Leipzig. Reprint Darmstadt, 1964.

Словари:

1. Duden: *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*. Band 11. Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich, 1992.
2. Duden: *Deutsches Universal Wörterbuch A-Z*. Mannheim /Leipzig /Wien /Zürich, 1989.
3. Langenscheidts *Großwörterbuch: Deutsch als Fremdsprache*. Berlin/ Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich/New York, 1996.
4. *Azərbaycan dilinin izahli lüğəti*: Baku, 1966.

The contrastive description comparative phrase logical in Azerbaijan and German languages

U. B. Aslanova

The article deals with the analysis of the uninvestigated problem in Azerbaijan linguistics. In this article from a structural standpoint, comparative phrase logical units were classified in both compared languages. On the basis of the analysis the similar and different features of these compound language units were found

and their semantic equivalents defined. The analysis carried out has substantiated the result on the rare occurrence of absolute equivalents due to the different typological structures that the said compared languages possess. The investigation was carried out in the aspect of comparison of comparatives consisting of animal names in the German and Azerbaijan languages and gave an opportunity to say about interesting results.

კომპარაციული ფრაზეოლოგიზმების კონფრონტაციული აღწერა გერმანულ და აზერბაიჯანული ენებში

უ. ბ. ასლანოვა

თანამედროვე აზერბაიჯანულში არ არსებობს კონტრასტიული შედარებები გერმანულთან. სტატუსს მიზნადა აქვს დასახული გამოერკვიოს არსებული მსგავსება-განსაკუთრებით ცხოველთა აღწერაში

ПАРАЛЛЕЛИЗМ – СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ КОГЕЗИИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

Х.Р. Велиева

**Азербайджанский университет языков
(AZ-1014 Баку, ул. Р. Бейбутова, 60)**

Проблема изучения текста принадлежит к числу самых актуальных проблем современной лингвистики. Однако до сих пор в ней очень много спорного, дискуссионного. Текст имеет наборы постоянных и переменных признаков, и постоянные из них носят характер категорий, которые с философской точки зрения представляют собой "предельно широкое понятие, в котором отображаются наиболее общие и существенные признаки, связи и отношения предметов, явлений объективного мира" (1,3). Таким образом, текстовая категория - это признак, который свойствен всем текстам, и является типологическим признаком.

Единого мнения о составе текстовых категорий и об основах классификации этих категорий нет. Но тот факт, что основными признаками текста являются категории цельности и когезии (связности), признаются практически всеми, хотя и сами эти категории, и соотношение между ними порой трактуется очень неоднозначно. При наличии связности компонентов в устных спонтанных коммуникациях "четко выраженная смысловая замкнутость, объединение сообщений в законченное целое зачастую, если даже не в большинстве случаев, отсутствует" (2,12). Иногда исследователи считают, что «цельность представляет собою некоторое смысловое единство текста, а когезия - формальное выражение его цельности (3,9).

Реципиент при восприятии текста всегда опирается на его связность, которая, как правило, лежит "ниже" порога восприятия, то есть рядовой читатель не останавливает на нем свое внимание. Оно направлено на то, ради чего создается текст – на передаваемую им информацию. Вследствие этого содержание текста усваивается как бы "поверх" связности.

В данной статье на материале рассказов некоторых англоязычных авторов мы рассматриваем параллелизм как средство выражения когезии. Формула параллельной связи А-В, С-Д, где все предложения или только некоторые выражены одинаковыми формами. При этом связи предложения не сцепляются одно с другим, а сопоставляются. Благодаря параллелизму конструкций, в зависимости от лексического наполнения, возможно сопоставление или противопоставление, подчеркивающие характер движения мысли.

Проведем небольшой анализ следующего текста:

“If you know what a man’s doing, get in front of him; but if you want to guess what he’s doing, keep behind him. Stop when he stops; travel as slowly as he. Then you may see what he sees”.

“What sort of a queer thing do you mean?” asked the inspector.

“Any sort of queer thing”

(H.G.Wells. “The Treasure in the Forest”).

В данном примере интересен эффект синтаксической когезии, проявляющий себя в параллелизме и повторе конструкций второго и третьего предложений. Герой пытается донести до собеседника мысль о необходимости пошагового контроля за действиями подозреваемого, поэтому прибегает к несколько монотонной и чересчур подробной формулировке. Ввиду того, что повторяющиеся элементы характеризуются не только общностью (если не идентичностью) построения, но и общностью выражаемой идеи, фиксируем здесь явления семантико-синтаксической когезии.

Первое, что сразу же бросается в глаза в следующем отрывке

«He remembered how Flambeau had escaped, once by a pair of scissors, and once by a house on fire, once by having to pay for an unstamped letter, and once by getting people to look through a telescope at a comet that might destroy the world». (G.K.Chesterton “The Blue Cross”)

- характерный для авторского стиля параллелизм конструкций, выраженный здесь с помощью цепочки сложных обстоятельств образа действия, начинающихся с наречия *once*, что сигнализирует нам о лексической когезии, стилистически выраженной анафорой. Налицо и грамматический параллелизм, оформленный в первых двух случаях обстоятельствами на базе предложного обстоятельства, а во вторых двух - причастной конструкцией. Лексико-грамматическая когезия связывает все элементы этого отрывка.

*«Of my country and of my family I have little to say. Usage and length of years **have driven me from the one**, and **estranged me from the other**».* (E.A.Poe “Ms. Found in a Bottle”).

Настоящий пример представляется нам довольно характерным по причине необычного порядка слов. Тут реализуются некоторые типичные отклонения от стандартной логической структуры предложения, согласно которой тема находится в начале предложения. Кроме этого, стилистический повтор конструкций второго предложения реализует себя в синтаксической когезии простого распространенного предложения, а опущение вспомогательного глагола *have* для видо-временной формы Present Perfect во второй части в остальном абсолютно параллельной конструкции свидетельствует о структурно-грамматической когезии.

Интересным представляется следующий пример:

“They kept our graves in the very best condition; the fences were always in faultless repair, head-boards were kept painted or white-washed, and were replaced with new ones as soon as they began to look rusty or decayed; monuments were kept right, railings intact and bright, the rose-bushes and shrubbery trimmed, trained, and free from blemish, the walls clean and smooth and graveled.” (M Twain “A Curious Dream”).

Параллелизмы грамматических конструкций пассивного залога представляют собой довольно редкий случай грамматической когезии, который по мере своего развития в монологической речи героя также приобретает черты эллипсиса – сложное сказуемое теряет предикат, но в результате действия когезии понимание не затрудняется, скорее, наоборот – речь приобретает динамизм. Пассивный залог выбран с целью избежать повтора агенса – местоимения *they*, которое фигурирует в начале высказывания.

The thousand arms of the forest were grey, and its million fingers silver.

(G.K. Chesterton. “The Sign of the Broken Sword”).

В выбранном отрывке содержится достаточно редкий пример семантико-структурной когезии. Она заключается в разделении двумя подлежащими одного и того же семантического поля, причем как для числительных, так и для существительных. Поскольку

этим предложением начинается рассказ, следует признать, что высокая степень образности авторских эпитетов от такого структурно-семантического параллелизма только выигрывает. Прилагательные, определения подлежащих, также при определенном рассмотрении доказывают свою принадлежность к одному и тому же семантическому полю. Этот яркий пример демонстрирует не только семантическую, но и лексическую когезию на базе синонимического повтора по типу отношений части и целого.

So faint was that rigid starlight that nothing could have been traced about them except that while they both were black, one man was enormously big, and the other (perhaps by contrast) almost startlingly small.

(G.K. Chesterton. “The Sign of the Broken Sword”).

Прежде всего отметим распространенную для романтизма структурную деталь – полную инверсию первой части предложения. Далее, второе придаточное предложение предлагает нам две антонимического характера параллельные конструкции, основанные на противопоставлении двух лиц, причем как с помощью прилагательного, так и наречия. Налицо явление структурно-семантической когезии, которая также подкрепляется дистантной когезией авторского стиля. Обратим внимание на пояснение, заключенное в скобки. Решение автора привлечь даже невнимательного читателя к антитезе между героями заставляет нас обратить внимание на образную когезию, проявляющуюся в параллелизме образов, не только связанных фигурально, на понятийном уровне, но и подчеркнута графически.

One of the wisest men in the world acted like an idiot for no reason. One of the best men in the world acted like a friend for no reason.

(G.K. Chesterton. “The Sign of the Broken Sword”).

Еще более яркий пример предлагает нам практически хрестоматию по вариациям повтора на базе чистого параллелизма. Два практически идентичных предложения отличаются только синонимами *wisest - best* и *idiot - friend*. Исходя из этого наблюдения, мы смело констатируем присутствие в отрывке как структурно-семантической, так и лексической когезии на базе повтора и синонимии. Чистый повтор обстоятельств места и причины в идентичных синтаксических ролях также заставляет нас упомянуть явление синтаксического параллелизма и когезии на базе катафорического и эпифорического повтора. Трудно найти более насыщенный отрывок, весь пронизанный как явлениями когезии, так и идеей когерентности, связанности структурного порядка, поэтому нам приходится свидетельствовать о присутствии здесь редкого вида когезии – композиционно-структурной.

Одной из разновидностей параллелизма является хиазм, который представляет собой обратный параллелизм, основанный на повторе синтаксической структуры компонента, с перекрестным порядком слов или фраз. Такая структура предложений может быть достигнута как инверсией, так и переходом от активного к пассивному залогу. В разговорной речи довольно часто можно встретить эту связь, используемую для передачи злой иронии, насмешки, как в приведенном ниже примере:

«I meant to call on Mrs. Manson, Doctor. But I was so busy»

- «In the name of god!» Con rolled with laughter.

«Busy she was! Indeed! She hadn't a new dress – that's what she means.»

(A.J. Cronin “The Citadel”).

Хиазм в данном высказывании приобретает особое ударение. Он подчеркивает гадкую гнусную иронию, с которой Кон говорит о своей жене.

Следует отметить что хиазм проявляется только в близко следующих предложениях, причем структура одного из этих предложений чаще всего прямо обратна другому. Таким образом, любой правильно организованный текст представляет собой смысловое и

структурное единство, части которого взаимосвязаны как семантически, так и синтаксически. Параллелизм является синтаксическим средством реализации когезии текста. Тематическое развитие достигается разными способами (на разных уровнях и в разной совокупности частных связей), образуя густую сеть переплетений.

Использованная литература

1. Кондаков Н.И. Логический словарь – справочник. М., 1975.
2. Кожевникова К. Об аспектах связности в тексте как целом. Синтаксис текста. М., 1979.
3. Харламова Т.В. Textoобразующие средства в устной речи (на мат. рус. и англ. языков). АКД. Саратов, 2000.

Использованные произведения

1. H.G. Wells. “The Treasure in the Forest”.
2. G.K. Chesterton. “The Blue Cross”.
3. G.K. Chesterton. “The Sign of the Broken Sword”.
4. E.A. Poe “Ms Found in a Bottle”.
5. M. Twain “A Curious Dream”.
6. A.J. Cronin “The Citadel”.

Parallelism – a Means of Cohesion in the Literary Text

K. R. Valiyeva

Azerbaijan University of Languages.

The present article is devoted to the description of various cohesive ties between different parts of the literary text. The major points covered by this article may be summarized as follows:

- 1). Text, as a product of speech activity, chooses certain patterns and connectors of the language system for expression of the relevant meanings reflected within a text;
- 2). Phenomenon of the parallelism, appeared in the composition of the text, performs the function of structural – semantic connection;
- 3). Limiting property of text, ensured by parallelism enables to divide information flow in equal significant parts and frames it by strict borders.

მხატვრულ ტექსტში კოგეზიის რეალიზაციის საშუალებათა – პარალელიზმი

კ.რ. ველიევა

ტექსტურ კატეგორიების შემადგენლობის და ამ კატეგორიების საფუძვლების კლასიფიცირების შესახებ თანამედროვე ლინგვისტიკაში ერთიანი შეხედულება არ არსებობს. სტატიაში ავტორი შეეცადა შეძლების და გვარად ეს ხარვეზუ დაედლია

О роли параллельно – логических и цепных связей в развитии дискурса

(на материале английского и азербайджанского языков)

Самира Гулиева

Азербайджанский Университет Языков
(AZ, 1014, Баку, улица Р. Бейбутова, 60)

Понятие дискурса получило признание в языкознании после выхода лингвистических исследований за пределы предложения. Дискурс прежде всего является комплексной единицей, образованной из последовательности предложений, связанных друг с другом по значимости. В лингвистике существуют различные мнения по поводу определения дискурса. В различных исследованиях имеются различные подходы к объяснению этого понятия. Это

связано с исследованием дискурса в различных областях науки, таких как философия, политология, право, социология и культурология, а также в связи с компьютером – информация и коммуникация. В лингвистике изучение дискурса не приводит к разграничению его от языковой сферы. «Дискурс-это новая черта в облике Языка, каким он предстал перед нами к концу XX века» (Степанов, 1996:71). В разъяснении дискурса чаще всего ссылаются на исследования Т.Ван Дейка и чаще всего останавливаются на его выводах. Разъясняя дискурс как в широком, так и в узком понимании Т.Ван Дейк указывает, что в широком понятии дискурс является коммуникативным событием, происшедшим во время процесса общения между говорящим и слушающим (а также наблюдателем) внутри определенного времени и пространства. Будучи в письменной или в устной форме коммуникативное влияние может объединять в себе вербальные и невербальные составные элементы. Самым обычным видом дискурса является обычный разговор, диалог, чтение газет и т. д. В узком понятии дискурс – это «текст» или «разговор» сформулированный на основе вербального элемента коммуникативного влияния. Будучи законченным или продолжающимся результатом коммуникативной деятельности дискурс является как письменным, так и устным результатом этого коммуникативного процесса. Таким образом, дискурс является вербальным результатом коммуникативной деятельности в устной или же письменной форме (Ван Дейк //http://www .psyberlink. flogiston. ru/internet/bits/vandijk2, Van Dijk Teun A. 2001). Наряду с этим, исследования, связанные с определением формулировки, присущей именно дискурсу, а также определение, возникшее на основе аналогичного сопоставления этой формулировки с формулировкой предложения все еще не дали реальных результатов. Другие авторы также подчеркивают обязательное наличие текста и контекста в дискурсе (Enkvist 1989: 372, Mammadov 2009:66). Р.Уодак четко разграничивает данные понятия указывая на то, что дискурс подразумевает структуры и общие черты знания, а текст является его специфической и уникальной реализацией (Wodak 2009: 39).

Двойственное отношение к дискурсу также показывает себя в текстологии. Некоторые исследователи признавали текст исключительно в письменной форме. Наиболее точное определение тексту дал И.Гальперин. Он указывает, что: «Текст –это произведение речетворческого процесса, обладающее завершенностью, объективированное в виде письменного документа, литературно обработанное в соответствии с типом этого документа, произведение, состоящее из названия (заголовка) и ряда особых единиц (сверхфразовых единств), объединенных разными типами лексической, грамматической, логической, стилистической связи, имеющее определенную целенаправленность и прагматическую установку» (Гальперин 1981: 18).

Существует возможность записать всякий речевой процесс. С этой точки зрения имеется также возможность записывать речь, произносимую в речевом акте. И так, записывая устную речь, устраняется фактор, различающий результат письменного текста от устной речи. Однако остается ряд различий, связанный с другими факторами, присущими устной речи. Например, речевой акт между двумя дикторами, приобретает определенные свойства в то время, когда дикторы находятся рядом друг с другом. Используя различные жесты и движения, они тем самым приобретают возможность выражать свое отношение к тем или иным событиям. При переносе смысла, выраженного с помощью этих средств необходимо использовать комментарии и изъяснения. А изъяснения и комментарии подвергаются субъективному влиянию записывающего устную речь. Проблемы, связанные с указанными вопросами до сих пор полностью не решены и продолжают оставаться объектом исследования. И эти особенности оказывает влияние на изучение связей в структуре дискурса.

В дискурсе различаются 3 основных типа смысловых связей: 1) логико-параллельные связи; 2) цепные связи; 3) смешанные связи.

Смешанные связи возникают при использовании первых двух связанных форм в дискурсе в форме чередования. Отметим, что первая форма связи между дискурсивными единицами иногда воспринимаются как две разные формы, т.е. эта связь между дискурсивными единицами выражает себя как в параллельной, так и в логичной форме связи.

Для развития дискурса существенны смысловые отношения между дискурсивными единицами. Без этой связи не могут связываться друг с другом, и сам дискурс формируется в целом, эти части превращаются в независимые друг от друга самостоятельные единицы. В.А.Кох во время дискурсивного анализа семантического типа исследовал слияние единиц, участвующих в коррелятивной связи в тексте. Он назвал такие единицы коннектирующимися, а единицы, делающие их адекватными – коннекторами (Кох 1978: 166). В примере “Came frightful days of snow; Came frightful days of rain” “snow” и “rain” являются коннектирующимися, т.е. способными сливаться, объединяться друг с другом, а слово “day” является коннектором. Таким образом, для развития общего смысла в дискурсе между его единицами должны быть смысловые связи. В зависимости от смысловой связи дискурс может развиваться в разных формах. Дискурс воспринимается как материал устной речи, поэтому нельзя однозначно утверждать, что автором предложений, в которых имеется параллельная связь, является не сам автор, а диктор, так как второй диктор, участвующий в разговоре может своей репликой прервать речь первого диктора или же может направить тот же самый разговор в другую сторону.

В дискурсе происходит процесс разветвления смысла, а также его перенаправление. Если в письменном тексте предложение “The children go to school” зависимо от контекста, то в устной речи этот пример подразумевается как высказывание, произнесенное в предыдущей фазе речевого акта. Ясно, что если рассмотреть вышеуказанное предложение в отдельности, то его можно понять в двух смыслах:

Uşaqlar ümumiyyətə məktəbə gedirlər. Uşaqlar indi məktəbə gedirlər.

В процессе комментирования этого вопроса следует особо отметить важность соотнесения формы выражения предиката в дискурсивном контексте с временным параметром дискурса. Например:

The children have gone to school. The children will go to school.

Посредством логической связи во время развития текста участвующие в речевом акте дикторы, делая логические выводы на основе вопросов и ответов противоположной стороны, имеют возможность развивать дискурс в различных направлениях. В качестве примера рассмотрим два первых предложения, взятых из диалога между двумя дикторами.

A- Have you any accommodations?

B- I'm afraid, every room is taken.

Первый диктор интересуется наличием пустых комнат, номеров в гостинице. В ответе второго диктора звучит мысль о боязни по поводу того, что пустых номеров может не быть. Реплика между дикторами не дает конкретного ответа вопросу первого диктора. Есть ли пустой номер, пустая комната или нет. Здесь логическая связь дает возможность сделать вывод, что пустой комнаты нет. Но в целом конкретного отказа первому диктору о наличии свободных комнат тоже нет. Может быть, что через час или же через пять часов в гостинице освободится номер. Или же второй диктор может сделать предложение первому по поводу разрешения этой проблемы. Во время аналогичной ситуации иной ответ диктора посредством логической связи даст возможность сделать другой вывод. Например,

A- Have you any accommodations?

B- What kind of room do you want?

Здесь на основе ответа можно сделать вывод, что в гостинице имеются свободные номера и клиент должен дать информацию о том, какой вид номера он предпочитает. В обоих примерах посредством использования логически-параллельных связей развивается дискурс. Если в первом примере имеется лишь логическая связь, то во втором создается

условие для усиления параллельной связи. Следует отметить, что в этом примере в связи с дискурсом и связями между его компонентами также проявляет себя еще одна сторона. Известно, что в речевом процессе конкретно могут участвовать самые различные субъекты. При проведении и развитии процесса общения каждый объект обладает присущей только ему манерой разговора. Эта манера выражает себя в ответе на заданный вопрос. Если рассмотреть внимательно указанный выше второй пример, то ответ второго диктора словом «есть» будет очевиден. В таком случае первому диктору приходится посредством логически – параллельной связи описать свое желание в более конкретной форме. Например:

Есть ли у Вас номер на двоих? Есть ли у Вас комната с видом на море? и т.д.

Вышеуказанные факты также проявляют себя в расширении или же в развитии текста за счет цепных связей. Это связано с возможностями повторов сформировать текст:

“Do you know Julia?”

Martin shook his head.

“She’s my lady friend,” Jim explained, “and she’s a peach. I’d introduce you to her, only you’d win her. I don’t see what the girls see in you, honest I don’t; but the way you win them away from the fellers in sickening.”

“I never got any away from you,” Martin answered uninterestedly. The breakfast had to be got through somehow.

“Yes, you did, too,” the other asserted warmly. “There was Meggier.”

“Never had anything to do with her. Never danced with her except that one night.” (Jack London, *Martin Eden*, <http://manybooks.net/pages/londonjaetext97meden10\0.html>, p.26)

Этот отрывок является художественным дискурсом. Идет диалог между двумя персонажами. Каждый отрывок диалога является дискурсом одного персонажа. Дискурсы последовательно заменяют друг друга. Дикторы, участвующие в диалоге разговаривают о лице по имени Джулия. Имя «Джулия» и личное местоимение, выступающее в роли его субститута?

Рассмотрим развитие дискурса логически - параллельных и цепных связей в азербайджанском языке:

- Saat neçədir?

- On iki.

- Necə on iki,

- ...

- Yatıb yuxuya qalmışam.

- Belə de... (Ə.Babayeva Seçilmiş əsərləri, II cild, Bakı, 1991, s. 213)

В этих примерах основной связью является цепная связь. Ответы чередуются, и в них имеется частичная конкретность. В то же время посредством параллельной связи открывается путь к новой линии:

- Bəlkə ölüb?

- Ölməyib..

- Bəs niyə üzür?

- Heç tərpənmir...

- Niyə tərpənmir?... Bax, quyruğunu tərpətdi...

- Bəs onda niyə üzür?

- Bulanıq suya öyrənib, ona görə.

- Bəs deyirlər balıq həmişə təzə suda olmalıdı?

- Bəxtimizə beləsi çıxıb. Əvvəlki suyunu istəyir...

- İndi nolacaq?... (Ə.Babayeva Seçilmiş əsərləri, II cild, Bakı, 1991, s. 218)

В вышеуказанном примере объект, о котором идет речь, является тождественным. В развитии дискурса такой объект способствует развитию цепной и параллельной связи. «Balıq», «balığın quyruğu» выступает здесь в роли создателя связи. Если лексический повтор внутри одного предложения в последующем предложении употребляется в единице,

большей, чем само предложение, то можно предположить, что когезия, образованная в результате такого повтора будет носить двойственный характер. Таким образом, именно лексические единицы, повторяющиеся внутри предложения, создают, прежде всего, когезию.

Наконец, важную роль данные связи играют в информационной структуре дискурса. Как известно, У. Чейф считает изучение передачи старой и новой информации одним из основных задач понимания языкового механизма, и указывают на постоянную корреляцию между ними (Чейф 6, 241). Информация играет исключительную роль в создании логически-параллельных связей в дискурсе. Так в создании логической связи больше всего употребляется старая информация, то есть информация, предоставленная в дискурсе ранее.

ЛИТЕРАТУРА

Ван Дейк Т. К определению дискурса//<http://www.psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2>

Гальперин И.Р. 1981 Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Наука.

Кох В.А. 1978 Предварительный набросок дискурсивного анализа семантического типа.//НВА, Вып. VIII, 149-172.

Степанов Ю.С. 1996 Альтернативный мир. Дискурс, факт и принцип причинности //Язык и наука конца 20 века. М.: РАН, 35-73

Van Dijk Teun A. 2001 Critical Discourse Analysis/ A Handbook of Discourse Analysis.-Oxford: Blackwell, 2001. 352-371

Enkvist N. E. 1989 From Text to Interpretability: A Contribution to the Discussion of Basic Terms in Text linguistics. Research in Text Theory vol. 12. – Berlin -New York, Walter de Gruyter: 369-398

Mammadov 2009 The issue of plurilingualism and language policy in Azerbaijan. International Journal of the Sociology of Language. 198. New-York, Berlin: Mouton de Gruyter

Wodak R. 2009 The Discourse of Politics in Action. Politics as Usual. Palgrave Macmillan:

დისკურსის განვითარებაში პარალელურ-ლოგიკურ და ჯაჭვურ კავშირების მნიშვნელობის შესახებ

სამირა გულიევა

აზერბაიჯანის უცხო ენათა უნივერსიტეტი

ლინგვისტურ ლიტერატურაში დისკურსის თაობაზე მრავალი განსხვავებულ-მოსაზრება დამკვიდრებული. ავტორი ასკვნის, რომ დისკურსის საინფორმაციო სტრუქტურა გამოიყენება, რათა ხელი შეუწყოს ტექსტის ლოგიკურ კავშირებს

On isomorphism in different informational systems

Farman Zeynalov

Azerbaijan University of Languages

1. Theoretical background

Thus, it was revealed that genetic code resembles linguistic code from structural and functional point of view, and it is not accidental that at the very beginning of deciphering genetic code molecular genetic began to borrow linguistic notions and terminology. At the same time in linguistics there are cases when it borrows notions and terms from molecular genetics too.

The distinguishing feature of a linguistic code from a genetic code is the number of initial units-phonemes. Combination of phonemes constitutes minimal significant units in language, and this creates redundancy in language which allows to correct or restore any distortion in the information arising at a result of violation under the influence of external factors. But the genetic code does not possess such characteristics, any mutation or elimination of a separate element in the

linear sequence of nucleotides leads inevitably to the distortion of the originally written genetic information.

The structural isomorphism revealed between two different information systems, i.e. genetic and linguistic, built on linear combination of source discrete units, and arises the question concerning the nature of these systems and the reasons of similar structural isomorphism. In this connection different views have been put forward, and among the argument between R. Jacobson, a linguistic and biologist genetic F. Jacob is very characteristic in this respect. The essence of their argument is whether the structural isomorphism revealed between genetic and linguistic codes is purely external arising as result of structural similarity of two different similar systems which perform informative functions, or this isomorphism is a result of phylogenic constructing of the linguistic code. R. Jacobson maintains the second; F. Jacob supports the first view. Jacobsonian understanding of the structural isomorphism of genetic and linguistic codes presupposes evolutionary process of superposition of linguistic code directly on genetic one, imitating its structural principles which are realized on condition of unconsciousness. The fact of unconsciousness is not only the fact that is expressed in phylogenetic process of mounting of structural mechanism of language on the model of the genetic code but it is also observed in different creative activities. In this connection we can remember some incidents concerning the act of unconsciousness. N.Y.Marr's theory of glottogenic processes is based on intuitive considerations whose peculiar scientific intuition allowed him to come to a quite unexpected conclusion. According to Marr the vocabulary stock of diverse languages arising historically is based on four initial elements consisting of peculiar sound triplets each (sal, ber, yon, rosh) which is meaningless in triplicate sequence, and any text of arbitrary length in any language of the world is a result of phonetic reorganization of these four elements.

Ancient Chinese philosophers about three thousand years ago compiled a book of “Chinese Book I Ching. The Book of Transformation” and worked out a special system of transformation of four binary elements making out of “male principles” “yang” and “female principle” “yin” and grouping in threes which gives totally 64 triplicate sequences which is analogical to genetic code. By means of this symbolic system all diverse living things were described and brought into correlations. In this context it is especially significant the considerations on the system with four elements of the universe in cosmogony of Ionia school, and Hippocrates' system with four liquids (yellow bile, black bile, blood and phlegm) of the human body (Гамкрелидзе, 1988).

The act of unconsciousness is also observed in creative activity of ancient art craftsmen who created geometrical ornaments imitating the structural formation of crystal substances. This fact became known to science after studying the structure of crystal by the X – ray structural analysis method. At the International Congress of Crystallographers in Warsaw (1978) the well-known Azerbaijani scientist Khudu Mammadov proved that the art style which Morris Escher revived in 1920 and had been widely used in the works of ancient craftsmen is based on the laws and principles of crystallography. It was revealed that Escher and predecessors in their works used unconsciously mathematical model of crystals i.e. they arranged their ornaments on the plane as well, as nature arranges molecules in crystal substances (X. Mammadov, 1981). Similar facts can be found in “creative activity” of bees. The bees build their in the honeycomb in accordance with structure of aroma or odor, i.e. directly imitating the chemical structure of aromatic carbohydrates whose structure is hexagonal geometrical figure which is identical with the shape of the bee cells, i.e. both are in the form of hexagonal geometrical figures. The structural formation and principle arrangement of bee cell are much similar to crystal ornaments whose cells recur periodically in the honeycomb with the same shape. The spider spins its cobweb in the shape of geometrical figure. The cobweb of the spider consists of the same rhythmically arranged geometrical figures but they are different the in dimensions which are similar to crystal ornaments too (Farman Zeynalov, 1999).

2. The role of the structure of crystals in the analysis of language

It was revealed that the structure of crystals is formed by its elements (atoms and molecules) which recur in the bottom of the crystals periodically, and such periodic recurrence in crystals create multi stratum, self – creation and the imagination of endlessness. The structure of language (speech) is formed by its elements (units) which recur periodically in different positions and such recurrences, as in crystals, create multilayer's or levels and self –creation due to which numerous words, word combinations are possible to be build, and sentence to be constructed by means of which any thought and different variants of thoughts are possible to be expressed.

Functional similarity can also be observed between crystals and language. Crystal substance performs two functions. Crystal substances are of biological and social importance, by means of which human beings build houses to live in and other erections for different purposes to preserve life. Secondly, the structures of crystal substances, which present themselves as ornaments, are used for aesthetic purposes and information. Language performs the same functions that crystals do. Language serves as a means of communication conveying information by means of which human beings regulate their biological and social needs, and by means of poetic and fiction forms of language human beings regulate their emotional and aesthetic world (Farman Zeynalov, 1999).

In these systems the sequence and placement of the elements in the structures are based on the complementary principle, i.e. the appearance of the next element in the structure is determined by the initial one. For instance, if the first cage is known in the structure of a crystal, the next cages will also be known, if in the chain of nucleic acids the initial nucleotide is adenine (A), opposite nucleotide will be thymine (T), and if it is cytosine (S), opposite will be guanine (G), i.e. if in the chain of nucleic acids occur the following sequences of nucleotides A, G, S, T, A, S, S in this case opposite complementary will be T, S, G, A, T, G, G. At the same time the presence of the third nucleotide in the triplet is also determined by the complementary principle whose presence in the sequence of triplet depends on preceding elements, i.e. if the preceding two nucleotides are in sequence of S – G the third one will be S, and the combinatorial sequence of nucleotides will be in the structure of S-G-S, etc.

The complementary principle is the main characteristic features of language which is observed in all languages on different levels. For example, English the agreement of the predicate with the subject, the forms of “to be”, “to have”, “to do”, the plural forms of nouns – “s, es” are based on the complementary principle. In the Azerbaijan language the use of the front or back, soft or hard vowels in the suffixes is determined by the root vowel.

Summing up all mentioned we may observe the following common features among crystals, genetic and linguistic codes.

The initial units of these systems consist of more or less discrete elements, i.e. crystal-atoms and molecules; genetic code – nucleotides; linguistic code phonemes.

The structure of the three systems is formed by the recurrence of their elements which are arranged rhythmically, and rhythm is one of the inherent features of their structures.

In genetic and linguistic codes a separate initial element does not possess any meaning as well as a separate cage of crystal does not perform an ornament or “information”. The certain information is formed by the combinatorial sequences of their elements.

The three systems demonstrate the forms of “triplet”, i.e. the structural formation of crystals presents three dimensions, the units of language stand to one another in three types of relations, and genetic code performs its informative functions in peculiar combinations of three nucleotides.

The three systems are carriers of information, i.e. the different structure of crystal substances carries information on the climatic and rhythmic conditions of nature at definite time-periods, as well as various area of it. Secondly, the structural shape of each crystal using as ornaments carries aesthetic information. Genetic code carries information on hereditary peculiarities of living beings, language – from history, culture, art etc. of the people. These systems as a physical substance

accumulate and convey information from centuries to century and, hence, present themselves as a memory.

3. Conclusion

All these common features existing among the three systems lead us to come to a conclusion that there is a structural and functional isomorphism among these systems whose connections, rather relations seem to be natural but not accidental. As nature is the system of hierarchy's one system gives birth to another, i.e. systems are derived from one on the principle of "heredity". Though these systems are formed at various time-periods they possess the features of "hereditary", i.e. the laws and principles existing in initial systems, for instance in crystals, are traced in the next ones – biological and linguistic. As linguistic system is formed after crystal and genetic systems the structural, functional and rhythmical properties are traced in language hereditarily. So the structural model or pattern of language is a result of information of laws and principles of crystal and genetic systems in phylogenetic evolutionary processes realizing on condition of unconsciousness.

References

1. Курилович Е. Понятие изоморфизма. – В его кн: Очерки по лингвистике. М., 1962.
2. Гамкрелидзе Т.В. Р.О. Якобсон и проблема изоморфизма между генетическим кодом и семиотическим системами. – ВЯ М., «Наука» 1988, №3.
3. Якобсон Р.О. Избранные работы. М., 1985.
4. Mammadov X.S. və b. Naxışların yaddaşı. Bakı, 1981.
5. Veysəlli F.Y. Struktur dilçiliyin əsasları. "Studia philologica"1. Bakı, 2005.
6. Fərman Hüseynoğlu (Zeynalov). Dil və real gerçəklik. Sistem və struktur münasibətləri. Bakı, 1999.
7. Jacob F. The linguistic model in biology. – In: Roman Jacobson. Echoes his scholarship. Ed. By Armstrong D., Shoveled C.H. van Lessee, 1977.
8. Gamkrelidze Th.V. Hierarchical relations among phonemic units and as phonological universals. – In: Proceedings of the Ninth International congress of phonetic sciences. Copenhagen, 1979.

Изоморфизм в дифференцированных информационных системах

Фарман Зейналов

Азербайджанский университет языков

(AZ, 1014, Баку, улица Р. Бейбутова, 60)

Общие черты, имеющиеся между этими тремя системами приводят к структурным и функциональным изоморфизмам между этими системами. Связи и отношения кажутся естественными. В природе одна система иерархии порождает другую, т. е. Системы получают в принципе единую «наследственность». Хотя эти системы формируются в разные временные периоды, они обладают сходными особенностями "наследственной", то есть законы и принципы, существующие в исходных систем, например, в - биологическими и лингвистическими.

იზომორფიზმი დიფერენცირებულ და საინფორმაციო სისტემებში

ფარმან ზეინალოვი

აზერბაიჯანის უცხო ენათა უნივერსიტეტი

მოცემულ სამ სისტემათა შორის არსებული ამ სისტემებში მსგავსებანი ფუნქციონალურ და იზომორფული ცვლილებებს იწვევენ. კავშირები თითქოს ბუნებრივია– იერარქიის ერთი სისტემა ბუნებაში მეორეს შორის, სხვაგვარად რომ ვთქვათ სისტემები ყალიბდება ერთიან „მემკვიდრეობაში“, თუმცა ეს სისტემები ყალიბდება სხვა და სხვა დროის მონაკვეთში

Information structure of text and translation

Lalandar Ziyadova,
Azerbaijan University of Languages

Abstract

This article is intended to be reasonably comprehensive to discuss most of the issues and problems that come up in the study of the information structure of text and its relation with translation. Linguistics has made several uses of information both in a general sense, and, as formulated in the statistical terms, derived from the theory of communication. In its general sense, this fundamental concept is used by several linguists as a basis for a theoretical account of the structure of messages. It is postulated that speech can be seen as displaying the information structure, encoding the importance of the elements in a message, with formally identifiable units of information. Various linguistic (grammatical, lexical, etc) and extra-linguistic (intonation) devices provide the main signal for such units. This issue is also important for translation as any order of the distribution of information in text should be reflected in the translation text.

The demand for such study may come mainly from those for whom a conscious awareness of language is an integral part of the exercise of the profession and upon whom the influence of linguistics has been making itself increasingly felt in recent years. This characterization includes two main groups: the range of English language teaching and translation from English into other languages, as well as the range of linguistics as academic field. Our aim, accordingly, is to provide a tool which will assist these groups by offering theoretical and hands-on practical experience of the functional sentence and text analysis focused on the English newspaper texts from the UK press ('The Times', 'The Daily Telegraph and 'The Financial Times') and their translation into the Azerbaijani and Russian languages.

The functional perspective of the grammatical elements and translation

When we speak about the study of communicative aspects of language use we should also discuss their relations with translation. Traditionally, the notion adequacy is one of the central in the translation theory (Jacobson 1967, Ванников 1982, etc). Within this conception, the adequacy of translation relies on semantic and stylistic equivalencies between original and translation texts. Therefore such type of adequacy is called semantic-stylistic adequacy, which is defined by the evaluation of the relationship between original and translation texts, specifically by the evaluation of semantic and stylistic equivalence of the linguistic units in both texts. The semantic-stylistic adequacy traditionally was and is relevant for literary translation. But with the fast development of the theory of communication and mass media in recent decades a new type of adequacy - functional-pragmatic adequacy has been introduced in modern translation theory (Firbas 1972, Комиссаров 1988, Черняховская 1988, etc.). In contrary to the semantic-stylistic adequacy the functional-pragmatic adequacy is achieved by conveying main communicative function of the original text. It is very common in translation of so called media texts, including newspaper texts. As we see, modern translation theory is concerned with the translation method appropriately used for a certain type of text, and it is therefore dependent on the functional theory of language. First of all, it is true in the efforts to solve the problem of equivalency in translation through focusing on new or important part of the message delivered via text.

V. Nayer investigated the specific grammatical features of language in the informative style (Наер 1981). He stresses the specifics of the use of tense and aspect forms, special role of impersonal constructions, the above mentioned particular forms of indirect speech, as well as the forms of transformation of indirect speech into direct speech and last but not least the aspects of word order in sentence. For instance, V. Nayer focuses attention on the fact of the use of time adverbial not in preposition or in postposition, but between the subject and the verb. Such position gives additional opportunity to expand the conveyed information:

Angela Merkel, German chancellor, yesterday overcame a rebellion in her governing ranks to drive through parliament controversial health reforms, passing an important test of her leadership skills on a key issue for her grand coalition.

The chancellor appeared relieved after the vote, coming at a crucial time following weeks of coalition divisions on the reform package and as her presidency of the European Union gains momentum (Financial Times, February 3-4, 2007, p.2).

Now we consider the translation texts in the Azerbaijani and in Russian:

Almaniya Kansleri Anqela Merkel dünən mübahisəli səhiyyə islahatlarının Parlamentdə qəbul olunması məqsədi ilə hökumət dairələrindəki müqaviməti qırdı və bununla böyük koalisiya üçün belə bir əsas məsələ ilə bağlı öz rəhbərlik bacarığının mühüm sınağını keçdi.

Kansler islahatlar paketinin doğurduğu koalisiyadaxili çəkişmələrin həftələrlə davam etdiyi və onun Avropa Birliyinin keçici sədri kimi fəaliyyətinin yenidən vüsət aldığı həlledici zamanda bas vermiş səsvərmədən sonra rahat görünürdü.

Канцлер Германии Ангела Меркел вчера преодолела сопротивление правящих кругов с целью принятия парламентом противоречивого пакета реформ в области здравоохранения и тем самым прошла важную проверку своих лидерских качеств по ключевому вопросу для большой коалиции.

Канцлер успокоилась после голосования, прошедшего в судьбоносное время после несколько недель внутри-коалиционных раздоров по пакету реформ и в момент, когда ее председательство в Европейском Союзе набирает обороты.

Time adverbial is in background in all three texts fulfilling not so important function. It is related with the fact that the newspaper information describes, as a rule, the event happened one day before.

According to the traditional grammars, if a sentence contains more than one adverbial then time adverbial is used in postposition. But this order is often inversed in the newspaper texts as the bearer of information in such type is not time adverbial, but place adverbial. In this cases place adverbial includes some word groups and it moves to postposition:

'The Ministers agreed that the highly pathogenic avian influenza outbreak requires an all-out, coordinated regional effort', the ASEAN Ministers said in a statement at the end of a two-day meeting in Tagaytay, a resort city South of Manila (Financial Times, October 1-2, 2005, p.2)

And the relevant translations:

"Nazirlər yüksək patogenli quş qripisi xəstəliyinin meydana çıxmasının hərtərəfli, koordinasiya olunmuş regional səylər tələb etdiyi barədə razılığa gəlmişlər", ASEAN ölkələri nazirlərinin Manilanın cənubunda yerləşən Taqaytay kurortunda keçirilən ikigünlük görüşün sonunda qəbul olunmuş bəyanatda deyilir.

"Министры согласились с тем, что вспышка заболеваний высоко патогенным птичьим гриппом требует всеобъемлющих, координированных региональных усилий", говорится в заявлении Министров стран АСЕАН по завершению двухдневной встречи в Тагайтае, курортном городе к югу от Манилы.

The English and Russian versions have fairly similar sequence of elements with important information at the end of the text. But the Azerbaijani text cannot observe the same sequence due to its specific word order rule. Although relatively strict word order in English plays an important role to convey the meaning of the grammatical categories, the articles and demonstrative pronouns are key to highlight the communicative nucleus of the text. For example:

Tony Blair is in danger of becoming an electoral liability, not an asset to labour, according to a Yougov poll published in the Daily Telegraph today. The survey, which shows that only 28 percent of voters are satisfied with Mr. Blair, will fuel labour concerns that the Prime Minister is facing a backlash over Iraq.

The hostage crisis in Baghdad is threatening to overshadow what is expected to be labour's last party conference before a general election (The Daily

Telegraph, September 25, 2004, p.4)

And the translations:

Toni Bleyr leyboristlər üçün qazanc əvəzinə yükə çevrilmək təhlükəsi ilə üzüzədir. Yougov sorğusunun Deyli Teleqraf qəzetində dərc olunmuş nəticələri bunu deməyə əsas verir. Həmin sorğu səs verənlərin yalnız 28 %-nin c-b Bleyrin fəaliyyətindən razı olduqlarını göstərir və leyboristlərin Bas Nazirin İrakla bağlı üzləşdiyi kəskin reaksiya nəticəsində narahatlıqlarını daha da artırır.

Bağdadda davam edən girov böhranının ümumi seçkilər öncəsi leyboristlərin son partiya konfransına yəqin ki, kölgə sala biləcəyi qorxusu var.

Тони Блейру грозит опасность превратиться из актива лейбористов в их бремя согласно опросу Yougov, опубликованному сегодня в газете Дейли Телеграф. Данный опрос, который показывает, что лишь 28 % голосующих довольны деятельностью г-на Блейра, увеличит обеспокоенность лейбористов тем, что Премьер Министр сталкивается с резкой реакцией вокруг событий в Ираке.

Продолжающийся кризис с заложниками в Багдаде угрожает омрачить, как ожидается, последнюю перед всеобщими выборами партийную конференцию лейбористов.

The original text is characterized by the introducing of new information via the indefinite article *A Yougov poll* at the end of its first component. Next component develops the main them by lexical cohesion and definite article *the survey*. The translation texts use the relevant linguistic devises available in these languages to maintain the information structure of the original text. And the last component of the English text includes additional theme *crisis* determined by the grammatical and lexical elements *the hostage* and *in Baghdad* still in partially implicit manner. It also signifies the fact that ‘The Daily Telegraph’ appeals to an audience of the British readers, who closely watch the developments in Iraq due to the well-known political reasons. The translation texts use the relevant words *davam edən* and *продолжающийся* for verbal explication of the information. More explicit versions, for example, *Bağdadda xarici vətəndaşların çoxsaylı girov götürülməsi ilə bağlı böhranın vəziyyəti* and *кризисная ситуация в Багдаде, связанная с взятием в заложники многочисленных иностранных граждан* are possible depending on potential audience of the translation texts.

It should be noted that one and the same message can be conveyed through the texts of the different structural types. A big message is conveyed through the texts composed of several coordinating, subordinating and simple sentences. In all these occasions the difference between the types of texts implies additional information about stylistic or emotional features of the narrative. Thus for the style of the English newspapers and, in general, media texts, complex sentences with several subordinates, which cover different ideas, are common:

The head of Scotland Yard’s murder squads called yesterday for a change in the medical profession’s approach to patient confidentiality to ensure they share information with police about potentially violent psychiatric patients.

Cdr. Andy Baker, who is head of homicide investigation for the Metropolitan Police, said a change in the law, to make it mandatory for doctors to alert police, should also be considered (The Daily Telegraph, September 25, 2004, p. 8)

The trend of usage of such constructions in the UK press can be accounted for the main functions of the newspaper to inform a reader and to form his/her opinion about the message conveyed via newspaper. Let’s consider the translation texts:

Skotland yardın (London polisi) qətl hadisələrini araşdıran bölməsinin rəisi dünən çıxış edərək həkimlərin peşə etikasına uyğun olaraq xəstəxanada müalicə olunanlar haqqında məlumatın gizli saxlanması praktikasının dəyişdirilməsinə çağırışdır. Məqsəd potensial təhlükəli ruhi xəstələrlə bağlı polisə məlumat verilməsini təmin etməkdir.

Paytaxt polisinin qətl hadisələrini araşdıran bölmənin rəisi Əndi Beykə həkimlərin polisi xəbərdar etməsinin məcburi qaydaya salınması barədə qanuna dəyişikliyin həmçinin nəzərdən keçirilməli olduğunu bildirmişdir.

Глава отдела Скотланд Ярда по расследованию умышленных убийств призвал вчера врачей изменить медицинскую практику соблюдения конфиденциальности информации о пациентах с тем, чтобы полиция была информирована о потенциально агрессивных психических больных.

Глава отдела столичной полиции по расследованию умышленных убийств Энди Бейкер заявил, что также должно быть рассмотрено изменение в закон, предусматривающее принудительное обязательство докторов предупредить полицию.

The additional information conveyed through the type and the structure of text is reflected in the translation text by different degree of fullness. Another important problem here is the typological difference between the languages (for instance, the typology of the basic word order in the English and the Azerbaijani languages differs due to the fact that the Azerbaijani as Turkish is the verb-final language).

Further aspects of the information structure of text which are of interest to the translator are the various devices for weighing of expectation in case of implicit relations within text. For example:

You could not, at the dawn of 2009, accuse on political leaders of false humility. In his New Year message, David Cameron likened himself to the Emperor Hadrian, the great consolidator of the Roman Empire. Gordon Brown's homily, a call for Britain to rediscover its fighting spirit, implied a parallel between him and Churchill.

I don't detect any impulse for 1940s revivalism in my friends and family. Britons are doing what they always do at this time of year, stumbling into a nicotine-free January and vowing never again to touch another liqueur chocolate, even if they are half price in Tesco. Belt-tightening? If only (The Daily Telegraph, January 2, 2009, p.22).

The translator may want to show whether the idea *1940s revivalism* in the second part of the text has association with *Churchill* in the first part of the text in order to convey the original message relevantly.

The functional perspective of word order and translation

As we have already mentioned the information structure of text in English reflects the movement of idea from unknown to known. But the traditional word order is usually observed in the English texts. It is obvious that during translation the differences in semantic sequence in the original and translation texts require changes in linear order of elements. And in case of non-similarity of information structures in both texts, more serious transformation is felt necessary. In this regard P. Newmark pays special attention to the role of the translator: Thus in considering the functional, cognitive, stylistic and syntactic aspects of a sentence, the translator may have to weigh the writer's functional purposes against the particular language's word-order tendencies (Newmark 1988: 62). If any component of sentence is untraditionally put at the head of the sentence in the original text, this effective procedure must be maintained in the translation text:

Despite the dissatisfaction with Mr. Blair, labour enters the party political conference season better placed than at any time this year (The Daily Telegraph, September 24, 2004, p.5).

And the translation texts in the Azerbaijani and Russian:

Cənab Bleyrin siyasəti ilə bağlı narazılıqlar leyboristlərin partiya siyasi konfransları mövsümünə bu ilin hər hansı bir digər dövründən daha əlverişli şəraitdə daxil olmasına mane olmur.

Неудовлетворение политикой г-на Блейера не препятствует вступлению лейбористов в сезон партийных политических конференций в более благоприятной обстановке, чем когда-либо в этом году.

Let's compare with other versions:

Leyboristlər cənab Bleyrin siyasəti ilə bağlı narazılıqlara baxmayaraq partiya siyasi konfransları mövsümünə bu ilin hər hansı bir digər dövründən daha əlverişli şəraitdə daxil olur.

Несмотря на неудовлетворение политикой г-на Блейра, лейбористы вступают в сезон партийных политических конференций в более благоприятной обстановке, чем когда-либо в этом году.

The text type has also an impact on word order. Considering newspaper text we have to take note of even stronger pragmatic features of this type:

In the cold war, Americans and Europeans actively needed each other. They quarreled knowing that the limits of discord would soon have them working together again. Now the limits of accord dominate this vital relationship. New balances of understanding and mutual help must be developed (International Herald Tribune, April 15, 2002, p.8).

And the relevant translations:

Soyuq müharibə zamanı amerikalılar və avropalıların bir-birinə böyük ehtiyacları vardı. Onlar öz aralarında münaqişə etsələr də bilirdilər ki, ixtilaf nəticə etibarilə onların yenidən birlikdə işləməsinə maneə ola biləcək dərəcədə deyil. İndi isə razılaşmanın məhdudiyətləri bu həyatı əhəmiyyətli münasibətlər üzərində dominantlıq edir. Anlaşma və qarşılıqlı yardımın yeni balansını inkişaf etdirilməlidir.

Во времена холодной войны американцы и европейцы сильно нуждались друг в друге. Хотя они иногда и конфликтовали, но знали, что дозволенные пределы несогласия в конечном итоге вновь приведут их к согласию. Сейчас же пределы согласия доминируют над этими жизненно важными отношениями. Новый баланс понимания и взаимной помощи должен быть установлен.

Due to its diverse functions in text, word order in the original text is reflected in the translation text only in case of similarity of information conveyed by certain order of linguistic signs in both texts. Under this circumstance necessary degree of equivalency is reached by the analogical distribution of elements in the translation text.

Meanwhile, in many cases word order in the original and translation texts differs. For example:

There comes a time in many American Administrations when presidents feel compelled to make politically difficult demands on Israel with violence in the Middle East spinning out of control, George Bush has moved so quickly from being Israel's unquestioning sympathizer to being its insistent challenger that he has stunned both his allies and his critics.(International Herald Tribune, April 15, 2002, p.8)

And the translations:

Bir cox Amerika hökumətləri üçün belə bir vaxt gəlir ki, prezidentlərin İsrailə qarşı tələblər irəli sürmək kimi siyasi cəhətdən çətin vəziyyət ilə üzlaşsın. Lakin Yahın Şərqdə zorakılığın nəzarətdən çıxması ilə Corc U. Buş tez bir zamanda onun İsrailin sözsüz tərəfdarı olmaqdan ona qarşı davamlı etiraz səsinə ucaltmaqla həm müttəfiqlərini, həm də tənqidçilərini heyrətləndirdi.

Наступает время для многочисленных американских администраций, когда президенты вынуждены предъявить политически сложные требования к Израилю. Однако, в связи с выходящим из под контроля насилием на Ближнем Востоке Джордж У. Буш вскоре превратился из безоговорочного сторонника Израиля в политика, начавшего последовательно возражать ей. Этой политикой он ошеломил как своих союзников, так и критиков.

The original text clearly reflects how communicative dynamism is strengthened by the inverting of traditional word order and by the consequent movement of the verb to the preposition. In the Russian version of the translation the main focus is also in preposition and in the Azerbaijani text serious inversion of word order is observed (Абдуллаев 1984, Баскаков 1972). The goal in both translation texts is to maintain the communicative intention of the sender of the original text.

Concluding remarks

There is a range of choices that a sender can make at the level of text that can evoke different reactions in his/her receiver. The linguistic devices discussed in this work are not the only ones available to the sender, but they are some of the most commonly used especially in the newspaper text. Both explicit and implicit relations are one of the most powerful factors in the information structure of text, which has 'naturally' come into prominence because of current emphasis on communicative competence.

The above has also been an attempt to show to what extent a whole text can be organized by different ordering of sentence elements. Word order and its change is one of the most powerful cohesive factors in the organization of the information structure of text. This analysis shows clearly the big potential of the word order in text. Thanks to its change, communicatively and emotionally important part of the text is highlighted. Such kind of change relates with the inversion of statistically regular sequence of elements. Inversion highlights the element, which stands in untraditional position and thus gives additional communicative and emotional impulse to the whole text.

The additional information conveyed through the type and the structure of text is reflected in the translation text by different degree of fullness. Another important problem here is the typological difference between the languages (for instance, the typology of basic word order in the English and Azerbaijani languages differs).

But in all occasions this information covers only a part of the whole content of the original text and general equivalence between the translation text and the original text depends, in large extent, on the fullness of the conveyance of information in the translation text.

It is also necessary to underscore the importance of a translator in the translation process. The translator has to reconcile the functional, semantic (cognitive and stylistic) and syntactic aspects of each sentence forming text. It is always a compromise that he/she is looking for. The translator therefore has to establish his/her priorities, which he/she can do only by considering the text as a whole.

Bibliography

1. Asher N., Lascarides A. (1994) Intentions and Information in Discourse \ \ Proceedings of 32nd Meeting of the Association for Computational Linguistics (ACL 94)\ \ Ed. by J. Pusteyovsky.-Las Cruces, New Mexico, 1994.: 34-41.
2. Bloor Th., Bloor M. (2004) The functional analysis of English. Hodder Arnold: London
3. Dryer M.S. (1992) Frequency and Pragmatically Unmarked Word Order. Downing: Noonan. :105-136
4. Greenberg G. (1973) Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements / Cambridge (Mass) Universals of Human language MIT Press. : 73-113.
5. Halliday M.A.K., Matthiesen C.M., I.M (2004) Introduction to functional grammar, 3rd edition, London: Arnold
6. Jacobson R. (1967) 'In linguistic aspects of translation' in On Translation, ed. R. A. Brower, Cambridge, Mass., Harvard University Press
7. Mithun M. (1987/1992) Is basic Word Order Universal? Payne. : 15-62
8. Newmark P.(1988) A Textbook of Translation, Prentice Hall. International English Language Teaching
9. Абдуллаев К.М. (1984) Теоретические проблемы синтаксиса азербайджанского языка: Дис. ... док. филол. наук. Баку
10. Баскаков А.Н. (1972) Функциональная значимость инверсии в современном турецком предложении / Известия АН СССР, серия литературы и языка, т. XXXI, выпуск IX.: 364-375
11. Ванников Ю. В. (1982) Понятие адекватности текста и типы адекватности перевода //Уровни текста и методы его лингвистического анализа, Москва: Наука

12. Комиссаров В. Н. (1988) Смысловая стратификация текста как переводческая проблема. Текст и перевод, Москва, Наука: 6-17
13. Наер В. Л. (1981) Прагматический аспект английского газетного текста //Коммуникативные и прагматические особенности текстов разных жанров. МГИИЯ им. М. Тореза, Вып. 178, Москва
14. Черняховская Л.А. (1988) Информационная структура текста как объект перевода. Текст и перевод, Москва, Наука: 17-24

Информационная структура текста и перевод

Лаландар Зиядова

Азербайджанский Университет Языков

(AZ, 1014, Баку, улица Р. Бейбутова, 60)

Статья посвящена исследованию соотношения между основными параметрами информационной структуры англоязычного газетного текста и его переводом на русский и азербайджанский языки. Так функциональные перспективы грамматических элементов и порядка слов играют важную роль в таком типе текстов не только как инструменты реализации прагматических установок отправителя, но и как способы передачи этих установок в текстах перевода. В работе подчеркивается также важная роль переводчика в этом процессе.

ტექსტის საინფორმაციო სტრუქტურა და თარგმანი

ლალანდარ ზიადოვა

აზერბაიჯანის უცხო ენათა უნივერსიტეტი

სტატია ეძღვნება ინგლისურ ენოვან საინფორმაციო სტრუქტურათა ძირითადი პარამეტრების კვლევას შეფარდებას მისი საგაზეთო ტექსტის რუსულ და აზერბაიჯანულ ენაზე თარგმანისას. აღნიშნულია, რომ გრამატიკული ელემენტების ფუნქციონალური პერსპექტივები და სიტყვათა წყობა დიდ როლს თამაშობენ ამდაგვარი სახის ტექსტებში

Situationality

(A Lecture in Text Linguistics)

Tamar Mebuke

Georgian State Technical University

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

A TEXT is defined as a COMMUNICATIVE OCCURRENCE which meets seven standards of TEXTUALITY. The seven standards of textuality are: cohesion, coherence, intentionality, acceptability, informativity, situationality, and intertextuality. These standards function as CONSTITUTIVE PRINCIPLES of textual communication: they define and create the form of behaviour identifiable as textual communicating, and if they are defied, that form of behaviour will break down. If any of these standards is not considered to have been satisfied, the text will not be communicative. Hence, non-communicative texts are treated as non-texts

There are also at least 3 REGULATIVE PRINCIPLES that control textual communication rather than define it. The EFFICIENCY of a text depends on its use in communicating with a minimum expenditure of effort by the participants. The EFFECTIVENESS of a text depends on its leaving a strong impression and creating favourable conditions for attaining a goal. The APPROPRIATENESS of a text is the agreement between its setting and the ways in which the standards of textuality are upheld.

The term SITUATIONALITY is a general designation for the factors which render a text relevant to a current or recoverable situation of occurrence. Very rarely are the effects of a situational setting exerted without MEDIATION: the extent to which one feeds one's own beliefs and goals into one's MODEL of the current communicative situation. The accessible EVIDENCE in the situation is fed into the model along with our prior knowledge and expectations about how the "real world" is organized. If the dominant function of a text is to provide a reasonably unmediated account of the situation model, SITUATION MONITORING is being performed. If the dominant function is to guide the situation in a manner favourable to the text producer's goals, SITUATION MANAGEMENT is being carried out. The borderline between monitoring and managing is naturally fuzzy and can vary according to the views of the individual participants. Indeed, people seem to prefer disguising their managings as monitorings, creating the impression that things are going the desired way in the normal course of events.

One obvious variety of monitoring would be "simply describing" well-known experiments where people were asked to describe objects and events presented before them. Even here, the texts are more than mere "responses" to the "stimuli" of the scene. For one thing, people have established beliefs about what is worth NOTICING, i.e., expending processing resources on Registering and identifying something present. The ways in which noticed material is expressed in texts is often influenced by NORMAL ORDERING STRATEGIES. Erving Goffman (1974) suggests that situations are sorted into various "tracks" of objects or events worth "attending" or "disattending". For instance, some gestures of a speaker are deemed significant, e.g., pointing to objects or indicating directions, while others are not. However, normal ordering strategies and conventions for distributing attention could be overridden by some highly IMPROBABLE (and hence informative) object or event. One very basic kind of improbability would be a disproportion in FREQUENCY, as stressed by the statistical approach to information theory. If a person present does something much more often than normal.

The monitoring may be accompanied by some attempt to account for the unusual frequency of events or objects and hence to **downgrade** it: monitoring can also serve to point out some lack of **continuity** to be downgraded, e.g. when people's actions seem to have no **reason**.

Situation monitoring is akin to PROBLEM-SOLVING. The text producer notices some non-expected object or event and makes it the TOPIC of the text. There are two normal outcomes. Either the matter is left as observed—as 'odd' or 'stupid' — or a means is found to downgrade it such that it does not appear to be a violation of expectations after all. On the face of it, only the latter outcome would seem to actually solve the problem by integrating the occurrence. But by simply commenting on non-expected occurrences, the participants re-affirm their own standards and seek similar affirmation from the others. Hence, expectations are validated at the very moment when they seem to have failed in a confrontation with an actual situation. Such a process belongs to the means for NEGOTIATING the socially accepted model of reality and its norms. Situation monitoring is thus extremely likely whenever different participants have opposed notions about what is going on.

Departures from the evidence of the situation are, however, allowed for certain text types, notably **dramatic texts**. As a subclass of **literary texts**, dramatic texts have the prerogative of presenting alternative organizations for objects and events; due to their mode of live presentation, they draw the receivers into a situation whose monitoring often requires extremely high mediation. Dramatic texts usually provide an "exposition" early on to specify the kind and extent of mediation needed. Although dramatic texts are a special sub-type, they nonetheless provide illuminating demonstrations of how situational evidence can be negotiated by participants in social interaction.

Situation monitoring can be simplified by the use of PRO-FORMS rather than conceptual names for objects or events present. Halliday and Hasan (1976) suggest the term EXOPHORA for this usage (in analogy to "anaphora" and "cataphora"). Exophora is not strictly co-reference, since there is no other expression in the text besides the pro-form; one could argue that there is some corresponding expression held in active storage without being uttered, but this argument is certainly contestable. The first and second person pronouns are by nature exophoric, singling out the text

producer and receivers, and sometimes signalling their social relationship. Deictics are useful for pointing to an entire situation or set of events.

The term SITUATION MANAGEMENT IS PROPOSED for the use of texts in discourse to steer the situation toward the participants' goals. The border between monitoring and management is fuzzy and can best be described in terms of **dominances**. Monitoring is typically done when the situation fails to match expectations, so that the text producer's goal is predominantly to resolve discrepancies and discontinuities or at least to reaffirm expectations. In management, there are superordinate goals. For example, goals provide heavy mediation when totally disparate monitorings are made of the same situation or event. \,;

Situation management can be profitably explored in terms of PLAN theory. The stabilized plans often called SCRIPTS are developed only for situations whose management is routinely demanded in a given society. In other situations, participants must adapt to a range of variable factors and protect their goals as best they can. They can scan texts from other participants to recognize the latter's goals. Or they can simply postulate DEFAULT goals by assuming that most other people will have the same **desires** as they do themselves. If resources are too limited for fulfilling every participant's goals, CONFLICT can be expected to result.

Since many goals are not obtainable through the actions of one agent, situation management must entail GOAL NEGOTIATION: methods of obtaining the compliance and cooperation of others. You might simply ASK other people to do things or to give you something. You might INVOKE some THEME—where "invoking" is a discourse action of mentioning what is already known, as opposed to "informing" something new; and a "theme" is a topic recurring in various parts of a discourse, e.g., long-standing friendship or special fondness for the item you want. You might INFORM the people of a REASON why they should be co-operative (or, if the reason is already known, you INVOKE it). You could BARGAIN to do them a FAVOUR in return, or you could BARGAIN to give them some OBJECT they would desire. If all these **discourse actions** FAIL, you could THREATEN people, OVERPOWER them, or STEAL what you want. When a planner moves down this list toward steadily more extreme actions, we can use the term PLAN -BOX ESCALATION." Such escalation could occur within a single planbox as well. You could make your ask, invoke theme, or inform reason more detailed. You could raise a bargain by offering bigger favours or more valuable objects. You could threaten steadily more violent actions, or intensify overpower with more destructive weapons.

Like many other procedures, planbox escalation entails a **trade-off**. The planner must find a balance between EFFICIENCY (ease, minimum effort) and EFFECTIVENESS (maximum success chances) that will be APPROPRIATE to the situation and to the participants' roles. Asking, invoking, and informing are easy and demand no expenditure except of the *processing resources* needed to produce the text. Bargaining commits you to an expenditure of *material resources*, but it provides a greater incentive in many cases (it might, however, offend close friends by suggesting that they won't help out without reward). Threatening, overpowering, and stealing commit you to an expenditure of *physical resources*, but they suppress further negotiation; their real disadvantage is that they render the goal *unstable*, because people will often try to avenge themselves or recover their property. Most societies have institutional measures for discouraging the extreme planboxes of overpowering and stealing. Threatening is easier to carry out and conceal, but also highly problematic. Once compliance has been refused, the threatener has little to gain by carrying out the threat, and the goal will usually remain as far away as ever. If threatened people don't believe in your ability to carry out the threat, it matters little whether you can or not—your goal will not be reached. Planbox escalation is therefore a normal response to continued failure, but must be kept within limits. By analysing a goal-directed conversation, we shall undertake to extract some plausible strategies of situation management. The implementation of any one strategy might be performed with a range of possible texts or even of non-verbal actions. The fitting of strategies to the actual situation would be an instance

of PROCEDURAL ATTACHMENT. ,

Strategy 1: *Use a situation monitoring to begin a discourse.*

Strategy 2: *If someone else's monitoring does not match your own outlook, do not accept it. You may: (a) reject it outright; (b) question it; (c) ignore it; or (d) replace it with your own monitoring.* The selection of one of the options through (d) would depend in part on the **social dominance** among participants and the rate of **escalation** that your plan calls for. A highly dominant participant not worrying about possible escalation would be prone to use outright rejection. The number of situations where outright rejection is advisable is not large. Utterances of rejection are most common in closely-knit social groups where participants are not likely to take serious offence.

Strategy 3: *To encourage planbox escalation, upgrade the object or event that you are being asked to give or perform. .-.*

Strategy 4: *If your monitoring is not accepted, replace it with a less mediated version.* This strategy is based on the assumption that participants are more likely to agree when a text follows the available **evidence** more closely.

Strategy 5: *Project your own desires and goals onto other participants except where there is evidence to the contrary.*

Strategy 6: *When the monitorings of participants fail to match, negotiate the sense of the topic concepts involved.*

Strategy 7: *If your own plan-directed monitoring would be disbelieved, don't advance it, but don't commit your self to its opposite either.* The monitoring cannot be contradicted as long as it has not been asserted. Apparently, text receivers are more easily persuaded by content which they have to infer or supply themselves.

Strategy 8: *If your monitoring might be disbelieved, don't advance it directly, but ask others for reasons why it would not be plausible.*

Strategy 9: *If you desire objects or favours from people, reject any ASK, INVOKE THEME, and INFORM REASON until planbox escalation reaches BARGAINS.* This strategy must be applied carefully to prevent two undesirable outcomes: (a) the people may abandon their goals at once; or (b) escalation may shoot past the BARGAIN stage into the violent extremes. You must be able to judge other people's patience and the extent to which they are willing to pursue their goals.

Strategy 10: *Prevent goal abandonment or extreme escalation by showing indecision in your refusals.*

Strategy 11: *To upgrade your contribution and steer escalation toward a good BARGAIN, INFORM or INVOKE outlooks of people who are absent and can't contradict you, so that you will not seem unreasonable or greedy.*

Strategy 12: *To encourage co-operation, downgrade the expenditure of time and resources that others must make to further your goal.*

This lecture has been devoted to describing some significant ways in which texts are correlated with discourse actions and applied to a situation. The correlations involved are far from simple reflections of the apperceptible evidence in the situation alone. Instead, the content of texts is usually removed via MEDIATION from the evidence according to the producer's outlook, beliefs, plans, and goals. Whether a text is acceptable may depend not on the "correctness" of its "reference" to the "real world," but rather on its *believability* and *relevance* to the *participants' outlook* regarding the *situation*. We have argued that discourse actions can be viewed as realizations of general strategies for monitoring and managing all sorts of situations in which people communicate and interact.

Bibliography:

1. Acceptability in context. (1974). In: S. Greenbaum, (Ed.), *Acceptability in Language*. The Hague: Mouton, pp. 39-62.
2. Context Theory and the Foundation of Pragmatics. December 2007. Plenary Lecture Congress of the Pragmatics Society of Japan, Osaka.

3. Context models and text processing. (1997) In M. Stamenow (Ed.). Language Structure, Discourse and the Access to Consciousness . Amsterdam: Benjamins, (pp. 189-226).
4. Critical Context Studies. Lecture for the First International Conference of Critical Discourse Analysis, Valencia, May 2004. To be published in a book in honor of Adriana Bolivar, edited by Martha Shiro, Paola Bentivoglio, Frances Erlich.
5. Critical Discourse Analysis. In D. Tannen, D. Schiffrin & H. Hamilton (Eds.), Handbook of Discourse Analysis. (2001). Oxford: Blackwell. (pp. 352-371).
6. Dijk, Teun A. van (1988) Social cognition, social power and social discourse. Paper for the International Conference on Social Psychology and Language. Bristol, July 1987. TEXT, 8, 129-157. Text 8.
7. Dijk, Teun A. van (1993) Principles of critical discourse analysis. In Teun A. van Dijk (Ed.), Studies in Critical Discourse Analysis. Special issue of Discourse & Society , 4(2), pp. 249-283.
8. Dijk Teun A. van (1990) Discourse and Inequality. Keynote address Int. Conference of the International Communication Association (ICA), Dublin, June 29. Lenguas Modernas (Universidad de Chile), 21 (1994), pp. 19-37.
9. Dijk, Teun A. van (2004) Critical Context Studies. Lecture for the First International Conference of Critical Discourse Analysis, Valencia, May 2004. To be published in a book in honor of Adriana Bolivar, edited by Martha Shiro, Paola Bentivoglio, Frances Erlich.
10. Dijk, Teun A. van (1997) Context and cognition. Knowledge frames and speech act comprehension. Journal of Pragmatics 1. pp. 211-232.
11. Discourse, context and cognition. (2006) Discourse Studies, 8(1), pp. 159-177.
12. Hugh, Trappes-Lomax (2004) "Discourse analysis", in *The Handbook of Applied Linguistics* ed. by A. Davies & C. Elder. Oxford: Blackwell
13. Introduction to Text Linguistics. (1987) by Robert-Alain de Beaugrande, Universidade FederaParaiba and Wolfgang Dressier. Universitat Wien . XIV Congress of Linguists, Berlin.
14. Macro Contexts. (2007) Lecture First International Conference on Discourse and Intercultural Relations, University of Murcia, September 2004. In U. Dagmar Scheu Lottgen & Jose Saura Sanchez (Eds.), Discourse and International Relations. Bern: Lang. (pp. 3-26).
15. Pragmatics, presuppositions and context grammars. (1976) In: S.J. Schmidt, (Ed.) Pragmatik/Pragmatics II, Munich: Fink, pp. 53-82.
16. Relevance in text and context.(1982) Paper Nobel Symposium on Text Processing, Stockholm, 1980. In: S. Allen, (Ed.) Text processing . Stockholm: Almqvist & Wiksell, pp. 415-432.
17. Structures of discourse and structures of power. (1989) In J.A. Anderson (Ed.), Communication Yearbook 12. Newbury Park, CA: Sage. pp. 18-59.

Ситуативность: лекция по лингвистике текста

Тамар Мебуке

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

Статья представляет собой первую из курса лекций по лингвистике текста, адаптированного для студентов английской филологии. Целью предстоящей серии лекций является облегчение для студентов изучения специального теоретического предмета на английском языке и ознакомление их как с последними достижениями филологии, так и со специальной лексикой, необходимой им для дальнейшей профессиональной работы. В настоящей статье рассматривается вопрос ситуативности как один из основных составляющих компонентов текстуальности.

სიტუაციონალობა: ლექცია ტექსტის ლინგვისტიკაში

თ. მეზუკე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

სტატია არის პირველი ლექციათა კურსიდან „ტექსტის ლინგვისტიკა“ რომელიც იყო ადაპტირებული ინგლისური ფიზიოლოგიის სტუდენტებისათვის. ლექციების კურსის მიზანი წარმოადგენს როგორც სპეციალური თითოეული კურსის ინგლისურ ენაზე შესწავლის გაადვილებას, ისევე მათი ფილოლოგიაში ბოლოდროინდელი სამეცნიერო მიღწევების გაცნობა და იმ სპეციალური ლექსიკის შეცვლა, რომელიც დაეხმარება მათ მომავალ პროფესიონალურ სამუშაოში. სტატიაში განხილულია სიტუაციონალობის, როგორც ტექსტუალობის ერთ-ერთი შემადგენელი კომპონენტის საკითხი.

-მან არქაული მოთხრობითი ბრუნვის ნიშანი სუფიქსოიდის ფუნქციით ქართულ სამწერლობო ენასა და დიალექტებში

ეკა ცხადაძე, ბადრი ცხადაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი.

საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

-მან როგორც ძველ, ისე ახალ ქართულში სუბიექტის ბრუნვაა. ამიტომ მისი სუფიქსოიდის ფუნქციით გამოყენება ენაში მოულოდნელია. საყურადღებოა ისიც, რომ -მან დაბოლოება ანუ სუფიქსოიდი ქართულ ენაში სხვადასხვა წარმომავლობისაა. ერთ-ერთი მისი პირვანდელია ძველთაგანვე ნაცვალსახელის, ნაწევრისა და მოთხრობითი ბრუნვის გამოხატვაა.

ამჯერად, ამ წერილში სწორედ მისგან ნაწარმოებ ლექსემებსა და დიალექტურ სახესხვაობებს შევეხებით. -მან, როგორც მოთხრობითი ბრუნვის ნიშანი, მართლაც, წარმოშობით ნაცვალსახელია, იგივე ნაწევარი. იგი ძველ სამწერლობო ქართულში იხმარებოდა საზოგადო სახელებთან, საკუთარ სახელებთან – არა). ახალ ქართულში (მხატვრულ ტექსტებში), როგორც მიუთითებენ, მხოლოდ სტილისტური დანიშნულებითაა გამოყენებული. -მან სუფიქსოიდს, როგორც სიტყვაწარმოებით ელემენტს, გამოყოფენ ორ სიტყვაფორმაში: *ერთმანეთი, დმერთმანი* [1,283].

1. *ერთმანეთი*. -მან მარცვალის კომპოზიციურ გამონათქვამში – *ერთმანეთი* თავდაპირველად სახელის ნაწევრიანი ფორმაა, რომელიც ორ სიტყვად გამოითქმოდა: *ერთმან ერთი* → *ერთმანერთი* → *ერთმანეთი* (ეს უკანასკნელი მიღებულია სონორი რ ბგერის დაკარგვით).

ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 70-80-იან წლებში, ქართულ მწერლობასა და სალიტერატურო კრიტიკაში, ასევე პუბლიცისტიკაში, ეს ფორმები ასეა წარმოდგენილი – *ერთმანერთი*:

„მთიელთ ჩვეულებით, ორი მოსისხლე როს *ერთმანერთ ზედ* იარაღით მისული ყოფილიყო, იმათ მძვინვარების წასაქეზებლად იქვე მოკლული ძმა ან შვილი გდებოდათ, – მებრძოლთ ფეხქვეშ მერდინის ჩაგდების შემდეგ ისინიც კი ხელს აიღებდნენ *ერთმანერთისაგან*, მაგრამ პავლიას და იმის ამხანაგებს კი ეს წმინდა სახალხო ჩვეულება სამასხაროდ და სასაცილოდ ეჩვენა“... [2, 756];

„ეს არც საჭირო იყო მაშინდელი საიურიდიო და სამოქალაქო *ერთმანერთობის* წყალობით“ [3,387]; „ასეთი *ერთმანეთობა* სუფევს, ცოტად თუ ბევრად ახალთაობის აღზრდის საქმეშიც ეხლანდელ ქართველ დედაკაცსა და ბატონ-ყმობის დროინდელ დედაკაცს შორის“ [3,394]; „...ბედნიერი ცოლქმრობა

რადთა იყუარებოდინა ურთიერთიერთას (74 V). ეს უკანასკნელი „ურთიერთიერთას“ და „ერთი ერთის“ ფორმების კონტამინაციით უნდა იყოს მიღებული [4, 380]. შეიძლება დავასკვნათ, რომ ყოველ ზემოწარმოდგენილ დიალექტურ თუ დღევანდელ სალიტერატურო – არასალიტერატურო სიტყვაფორმას ძველ ქართულ წერილობით ძეგლებში ეძებნება საფუძველი.

2. **ღმერთმანი** წარმოდგარია ძველი ქართული გამოთქმის „ღმერთმან იცის“ შეერთებითა და შეკვეცით. **ღმერთმან**-ს ფიცისას, დაფიცებისას „იტყოდნენ, როდესაც უნდოდათ ვინმე დაერწმუნებინათ თავის სიმართლეში“ [8,452]. ეს სიტყვა საყოველთაო ხმარებისაა, იგი არამარტო დიალექტურია, არამედ თანამედროვე ქართულ წერით და ზეპირმეტყველებაში გავრცელებული სალიტერატურო ნორმაც გახლავთ.

ღმერთმან შიცი -მან მოთხრობითი ბრუნვის არქაული ნიშანია. **ღმერთმან იცის** → **ღმერთმანი** და მისთ. გაერთიანება-შერწყმა სპეციალურ ლიტერატურაში ქართულში მოქმედი ფრაზის მახვილის ერთ-ერთ თავისებურებადაა მიჩნეული. ასეთ სპეციფიკურ მოვლენას აგლუტინაციას ან სანდჰის ანუ ლიეოზონს უწოდებენ [9,250]. ივ. ქავთარაძის ახსნით, გამოთქმები **ღმერთმან იცის** → **ღმერთმანი**, **ღმერთის მადლმა** → **ღმერთიმა**, **ბიჭო სცან** → **ბიჭოს** საშუალ ქართულში ვრცელდება. ამ მაგალითებში მოხდა წინამავალი სიტყვის ბოლომარცვლის ძლიერი დამართვა და მომდევნო სიტყვის პირველი მარცვლის სუსტი შემართვა [10,372].

ამრიგად, **ღმერთმან** შიცი -მან მოთხრობითი ბრუნვის ნიშანია, -ი კი „იცის“ ზმნის თავკიდური ი-ს ნაშთი, ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, „მომდევნო სიტყვის პირველი ასოსეული წინამავალი სიტყვასთან შერწყმის შედეგად მიღებული“ [11,86].

ლიტერატურა და წყაროები

1. ბ. ჯორბენაძე, მ. კობაიძე, მ. ბერიძე, ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი (მასალები ქართული ენის სისტემატური კურსისათვის), თბ., 1988
2. ალ. ყაზბეგი, თხზულებანი, თბ., 1985
3. გ. მაიაშვილი, (ზდანოვიჩი), „ჩვენი დედაკაცები და ახალი დრო“; იხ. მისი რჩეული ნაწერები ორ ტომად, მ. კანდელაკის რედაქციით, ტ. I. 1977-1891, თბ., 1967
4. კ. დანელია, ქართული სამწერლო ენის ისტორიის საკითხები, ა. შანიძის რედაქციით. თბ., 1983
5. შ. ფუტყარაძე, ჩვენებურების ქართული, წიგნი I. ბათუმი, 1993
6. ვ. ბერიძე, სიტყვის კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა. სანკტ-პეტერბურგი, 1912
7. ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა. I. შეადგინა ალ. ღლონტმა. თბ., 1974
8. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი (რვატომეული), არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით. ტ. VII, თბ., 1962
9. Ж. Марузо. Словарь лингвистических терминов. М., 1960
10. ი. ქავთარაძე, ქართული ენის ისტორიისათვის. XII-XVIII სს. I. თბ., 1964
11. შ. აფრიდონიძე, ჩვენი ენა ქართული, თბ., 2002

“Man “ - the old-fashioned sign of narrative case with the suffixoidal function in Georgian language and its dialects

E. Tskhadadze, B. Tskhadadze

Georgian Technical University

Georgia. Tbilisi. Kostava 77

“-man” is an ending, actually a narrative case’s sign: “hmertmani” and “ertmaneti”, which in words is recorded as if in an affixoidal function. With peculiar phonetical and dialectical word changes a related pronoun “ertmaneti” – together is to be noted. Southern

and western dialects give us dialectical and phonetical vast variations of the mentioned above word.

Показатель архаичного повествовательного падежа –ман с функцией суффиксоида в грузинском языке и диалектах

Е.А.Цхададзе, Б.А.Цхададзе

Грузинский пехнический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

Окончание –ман, которое в действительности является показателем повествовательного падежа, встречается в словах *змертмани* (боги) и *эртманети* (друг друга) в виде функции аффиксоида. В этом отношении особенным фонетическим и диалектическим видоизменением отличается местоимение *эртманети*, разнообразные диалектические и фонетические вариации которого встречаются в южном и западном диалекте грузинского языка.

Spatial Form in James Joyce’s *Ulysses*: ‘Nausicaa’ Episode

Irakli Tskhvediani

Akaki Tsereteli State University (Kutaisi, Georgia)

Joyce cannot be read - he can only be re-read.

Joseph Frank

*A very short space of time through very short times of space. Five, six: the Nacheinander ... Exactly: and that is the ineluctable modality of the audible. Open your eyes. No Jesus! If I fell over a cliff that beetles o’er his base, fell through the Nebeneinander ineluctably!*¹

James Joyce, *Ulysses* (From ‘Proteus’ Episode)

The purpose of the present essay is to analyze the narrative structure of ‘Nausicaa’ episode in James Joyce’s *Ulysses* on the basis of Joseph Frank’s conception of ‘spatial form’.

Joseph Frank broke new critical ground in his 1945 study of Djuna Barnes’s *Nightwood* entitled “Spatial Form in Modern Literature”, analyzing a crucial technique of modernist literature, the substitution of spatial relationships for temporal progression as a formal metaphor of thematic development. In the first half of his essay Frank presents his general conception of modern ‘spatial form’. Starting with Gustav Flaubert and recognizing his efforts to duplicate the simultaneity of action possible in drama and later in film, Frank comments that “since language proceeds in time, it is impossible to approach this simultaneity of perception except by breaking up temporal sequence” (Frank 1988: 87). According to Frank, “spatialization of form in the novel” provides an alternative to the chronological development normal to verbal structures, which can be read only in a linear fashion through time, unlike painting and the plastic arts, which can be visually apprehended instantaneously. Frank claims that while in poetry spatialization led to the “disappearance of coherent sequence ... the novel, with its larger unit of meaning, can preserve coherent sequence within the unit of meaning and break up only the timeflow of narrative” (Frank 1988: 88).

While Flaubert introduces this method, it does not become a dominant form, according to Frank, until James Joyce’s *Ulysses* and Marcel Proust’s *A la recherche du temps perdu*.² Frank sees these

¹ “One after another ... Side by side.” In his book *Laocoön* (1766), the German dramatist and critic Gotthold Ephraim Lessing (1729-81) set out to distinguish between subjects appropriate to the visual arts and those appropriate to poetry: “In the one case the action is visible and progressive, its different parts occurring one after the other (nacheinander) in a sequence of time, and in the other the action is visible and stationary, its different parts developing in co-existence (nebeneinander) in space.” (*Laocoön* trans. By Edward Allen McCormick, Indianapolis, Ind., 1969, p. 77). Lessing implies that the first is the subject of poetry and asserts that the second is the subject of painting.

² One might want to compare Frank’s treatment of this novel with Gerard Genette’s. Genette is concerned with what he considers three main problems of narrative discourse: time, mode, and voice. He subdivides time into three parts: “the temporal order of the events that are being told and the pseudo-temporal order of the narrative”; “the duration of the events and the duration of the narrative”; and “the frequency of repetition between the events and the narrative, between history and story (Genette 1988: 277-298).

two authors as embodying the more common approach to spatialization, one in which the authors “accept the naturalistic principle, presenting their characters in terms of those commonplace details, those descriptions of circumstance and environment, that we have come to regard as verisimilar.” Frank’s conception of spatial form has become a classical critical statement³, one emended and developed by numerous other critics, such as Ivo Vidan who makes a key distinction between earlier literary works and modern ones: the former provide the connections between events and time periods while the latter often rely on “collocation and juxtaposition” that require “the reader to construct a meaning out of seemingly loose elements” (Vidan 1988: 435-456).

...

According to Frank, for a study of esthetic form in the modern novel, Flaubert’s famous country fair scene in *Madame Bovary* is a convenient point of departure. This scene has been justly praised for its mordant caricature of bourgeois pomposity, its portrayal – unusually sympathetic for Flaubert – of the bewildered old servant, and its burlesque of the pseudo-romantic rhetoric by which Rodolphe woos the sentimental Emma. But Frank focuses on the method by which Flaubert handles the scene – a method he calls cinematographic, since this analogy comes immediately to mind. As Flaubert sets the scene, there is action going on simultaneously at three levels, and the physical position of each level is a fair index to its spiritual significance. On the lowest plane, there is the surging, jostling mob in the street, mingling with the livestock brought to the exhibition; raised slightly above the street by a platform are the speech-making officials, bombastically reeling off platitudes to the attentive multitudes; and on the highest level of all, from a window overlooking the spectacle, Rodolphe and Emma are watching the proceedings and carrying on their amorous conversation, in phrases as stilted as those regaling the crowds. Albert Thibaudet has compared this scene to the medieval mystery play, in which various related actions occur simultaneously on different stage levels (Thibaudet 1965: 371-383). “Everything should sound simultaneously”, Flaubert later wrote, “one should hear the bellowing of the cattle, the whisperings of the lovers and the rhetoric of the officials all at the same time.”⁴

But since language proceeds in time, Frank argues, it is impossible to approach this simultaneity of perception except by breaking up temporal sequence. And this is exactly what Flaubert does: he dissolves sequence by cutting back and forth between the various levels of action until – at the climax of the scene – Rodolphe’s Chateaubriandesque phrases are read at almost the same moment as the names of prize winners for raising the best pigs. Flaubert takes care to underline this satiric similarity by description, as well as by juxtaposition, as if he were afraid the reflexive relations of the two actions would not be grasped:

“From magnetism little by little Rodolphe had come to affinities, and while the president was citing Cincinnatus and his plough, Diocletian planting his cabbages, and the Emperors of China inaugurating the year by the sowing of seed, the young man was explaining to the young woman that these irresistible attractions find their cause in some previous state of existence” (Flaubert 1965: 106-107).

This scene illustrates, on a small scale, what Frank means by the spatialization of form in a novel. In Flaubert’s scene, however, the unit of meaning is not, as in modern poetry, a word-group or a fragment of an anecdote, but the totality of each level of action taken as an integer: the unit is so large that the scene can be read with an illusion of complete understanding, yet with a total unawareness of the “dialectic platitude” (Thibaude) interweaving all levels, and finally linking them together with devastating irony. In other words, the struggle towards spatial form in Pound and

³ In 1963 Professor Frank, who had spent most of his career at Princeton University, published *The Widening Gyre*, a full-length presentation of the critical conceptions contained in “Spatial Form in Modern Literature”.

⁴ This discussion of the county-fair owes a good deal to Albert Thibaudet’s *Gustave Flaubert*, probably the best critical study yet written on the subject. The quotation from Flaubert’s letter is used by Thibaudet and was translated by Frank from his book.

Eliot resulted in the disappearance of coherent sequence after a few lines; but the novel, with its larger unit of meaning, can preserve coherent sequence within the unit of meaning and break up only the time-flow of narrative. But this does not affect the parallel between esthetic form in modern poetry and the form of Flaubert's scene: both can be properly understood only when their units of meaning are apprehended reflexively, in an instant of time (Frank 1988: 87-88).

Flaubert's scene, although interesting in itself, is of minor importance to his novel as a whole, and is skillfully blended back into the main narrative structure after fulfilling its satiric function. But Flaubert's method, Frank argues, was taken over by James Joyce, and applied on a gigantic scale in the composition of *Ulysses*. Joyce composed his novel of an infinite number of references and cross-references which relate to one another independently of the time-sequence of the narrative; and, before the book fits together into any meaningful pattern, these references must be connected by the reader and viewed as a whole. Ultimately, if we are to believe Stuart Gilbert, these systems of references form a complete picture of practically everything under the sun, from the stages of man's life and the organs of the human body to the colors of the spectrum (Gilbert 1960); but these structures are far more important for Joyce, as Harry Levin has remarked, than they could ever possibly be for the reader (Levin 1960: 89-91).

Joyce's most obvious intention in *Ulysses* is to give the reader a picture of Dublin seen as a whole – to re-create the sights and sounds, the people and places, of a typical Dublin day, much as Flaubert had re-created his provincial county fair. But, as Frank points out, Joyce had the problem of creating this impression of simultaneity for the life of a whole teeming city, and of maintaining it – or rather of strengthening it – through hundreds of pages that must be read as a sequence. To meet this problem, Joyce was forced to go far beyond what Flaubert had done; while Flaubert had maintained a clear-cut narrative line, except in the county-fair scene, Joyce breaks up his narrative and transforms the very structure of his novel into an instrument of his esthetic intention (Frank 1988: 88).

Joyce conceived *Ulysses* as a modern epic; and the epic is synonymous for Joyce with the complete self-effacement of the author; and, with his usual uncompromising rigor, Joyce carries this implication further than anyone dared before. He assumes – what is obviously not true – that his readers are Dubliners, intimately acquainted with Dublin life and the personal history of his characters. This allows him to refrain from giving any direct information about his characters: such information would immediately have betrayed the presence of an omniscient author. What Joyce does, instead, is to present the elements of his narrative in fragments. In other words, all the factual background – so conveniently summarized for the reader in an ordinary novel – must be reconstructed from fragments, sometimes hundreds of pages apart, scattered through the book. As a result, the reader is forced to read *Ulysses* in exactly the same manner as he reads modern poetry – continually fitting fragments together and keeping allusions in mind until, by reflexive reference, he can link them to their complements.

Thus, according to Frank's conception, Joyce intended, in this way, to build up in the reader's mind a sense of Dublin as a totality, including all the relations of the characters to one another and all the events which enter their consciousness. As the reader progresses through the novel, connecting allusions and references spatially, gradually becoming aware of the pattern of relationships, this sense was to be imperceptibly acquired; and, at the conclusion of the novel it might almost be said that Joyce literally wanted the reader to become a Dubliner. For this is what Joyce demands: that the reader have at hand the same instinctive knowledge of Dublin life, the same sense of Dublin as a huge, surrounding organism, which the Dubliner possesses as a birthright. It is such knowledge which might enable the reader, like the characters, to place all the references in their proper context. Frank concludes:

“This, it should be realized, is practically the equivalent of saying that Joyce cannot be read – he can only be re-read. A knowledge of the whole is essential to an understanding of any part; but, unless one is a Dubliner, such knowledge can be obtained only after the book has been read, when

all the references are fitted into their proper place and grasped as a unity. Although the burdens placed on the reader by this method of composition may seem insuperable, the fact remains that Joyce, in his unbelievably laborious fragmentation of narrative structure, proceeded on the assumption that a unified spatial apprehension of his work would ultimately be possible” (Frank 1988: 90).

...

The conception of the spatial form applied by Frank to *Ulysses* as a whole might well serve as a point of departure or conceptual framework on a much smaller scale – for the analysis of separate episodes in *Ulysses*. Joyce, as a matter of fact, frequently makes use of the same method as Flaubert – cutting back and forth between different actions occurring at the same time – and usually does so to obtain the same ironic effect. ‘Nausicaa’ episode provides a good example.

As in Flaubert’s scene described above, in this episode the action is going on simultaneously at several levels: 1. Gerty MacDowell (Nausicaa), Cissy Caffrey, and Edy Boardman are sitting on the rocks on Sandymount shore, where Stephen Dedalus walked and mused that morning; 2. Cissy’s two brothers, Tommy and Jacky, twins of four years old, and little Baby Boardman are playing; 3. In the background is Howth Hill (for Leopold and Molly Bloom the place of youthful love realized) and, nearby, the parish church dedicated to Our Lady as Star of the Sea (Stella Maris). In this Roman Catholic Church of Mary (Dignam’s church) a temperance retreat is in progress in the course of the episode. Gradually, as Harry Blamires points out, in this episode an important parallel is unmistakably established between Gerty MacDowell and the Virgin Mary. Each of them is “in her pure radiance a beacon ever to the storm-tossed heart of man” (Blamires 2002: 134-135).

The children are playing, quarreling. Meanwhile, Gerty MacDowell sits lost in thought. The description of her, voiced in the sentimental idiom of her own thinking and dreaming, is as much a piece of self revelations as of objective picturing. The use of words and phrases like ‘graceful’, ‘almost spiritual in its ivory-like purity’, ‘veined alabaster’, ‘queenly’, and ‘glory’ reinforces the implicit correspondence with the Virgin Mary. The reader moves in Gerty’s mind aware of its absurdities, stirred simultaneously to laughter at her and sympathy for her.

In the episode Joyce parodies many ideas and styles and points of view. Against the epic Homeric background the effects of the pervasive commercial aesthetic and popular culture of Irish middleclass mores and behaviors becomes particularly evident. In the *Odyssey* Nausicaa, daughter of Alcinoos, king of Phaeacia, accompanied by her maids, comes to the beach to wash her linen. They find Ulysses there, naked, worn-out, cast up by the waves. Nausicaa takes charge, cleans Ulysses and clothes him, then leads him home. The Homeric reticence, modesty and discretion that characterizes the meeting of Nausicaa and Odysseus on the beach, the accepted codes of chastity and decorum observed by these high-born figures – in spite of the attraction each feels in the presence of the other’s divine, radiant beauty – are more than missing in Joyce’s scene on the strand with Gerty, her girlfriends, and Bloom. Gerty’s projected image of her married self and life is perhaps the most self-deceptive, one of the most poignant examples of the betrayal of the individual for whom the illusory promises of popularized, commercial culture have become an absolute belief and basis for survival.

Meanwhile, the children keep playing and quarreling; simultaneously, in the background of Gerty’s self-portrayal the reader hears singing and the organ from the church where Reverend John Hughes is conducting a men’s temperance retreat. At this point a new action plane is introduced by Joyce: Bloom enters the scene.

At first Leopold Bloom remains in the background as if a secondary figure, a figure of minor importance for the scene, only being mentioned randomly and accidentally by others but in the final analysis he turns out to be domineering the scene, and the action level connected with him gradually becomes one of the dominant lines throughout the episode.

These various levels of action unfold as follows: the twins still play with the ball; the verbal echoes of Benediction (‘spiritual vessel... honourable vessel... vessel o singular devotion’) are coming

through the open window of the church. The twins play merrily; Gerty indulges an emotional surrender to the searching eyes of Bloom fixed upon her. She is aware of her own transparent stockings and kicking legs. The phrases of Benediction flow on pressing the correspondence between Gerty and the Virgin Mary as Gerty imagines herself as ‘comfortress of the afflicted’ and ‘refuge of sinners’; the twins quarrel again; the priests in the church are looking up at the ‘Blessed Sacrament’, Bloom on the shore is looking up at Gerty’s legs. Conscious of Bloom’s admiration and aware of the appetite she has aroused, Gerty swings her legs. The Blessed Sacrament proceeds in the church. Over the trees beside the church coloured fireworks from the Mirus bazaar shoot into the sky (still another action plane). Leaning backward as if to watch the fireworks, Gerty displays her legs and thighs and knickers; she exposes herself more and more as she leans back ostensibly to watch but really to be seen, they both – Gerty and Bloom – pass from arousal to orgasm.

At the climax of the scene – when the firework reaches its culmination and Bloom and Gerty achieve orgasm – all action planes, voices and emotions are virtually intermingled or blended into one unity; all voices are heard simultaneously in a quickly-rising crescendo of a rhythmic flow of language through Gertry’s stream of consciousness:

“She would fain have cried to him chokingly, held out her snowy slender arms to him to come, to feel his lips laid on her white brow, the cry of a young girl’s love, a little strangled cry, wrung from her, that cry that has rung through the ages. And then a rocket sprang and bang shot blind blank and O! then the Roman candle burst and it was like a sigh of O! and everyone cried O! O! in raptures and it gushed out of it a stream of rain gold hair threads and they shed and ah! They were all greeny dewy stars falling with golden, O so lovely, O, soft, sweet, soft” (Joyce 1986: 300).

And then everything calms down and descends into post-orgasmic placidity:

“Then all melted away dewily in the grey air: all was silent!” (Joyce 1986: 300).

As we have seen, like Flaubert, as Joyce sets the scene there is action going on simultaneously at several levels but Joyce achieves much greater degree of simultaneity than Flaubert; virtually all levels of actions or, all planes are unified and intermingled in Gerty’s exalted consciousness in the moment of utmost pleasure. To achieve the simultaneity of perception Joyce breaks up temporal sequence: he dissolves sequence by cutting back and forth between the various levels of action; for the duration of the scene the time-flow of the narrative is halted; attention is fixed on the interplay of relationships within the limited time area. These relationships are juxtaposed independently of the progress of the narrative, and the full significance of the scene is given only by the reflexive relations among the units of meaning.

This technique makes it possible for the reader to perceive the entire scene – various levels of action – spatially, in an instant of time, as if it were a painting where “its parts are co-existing side by side in space” and not a literary work in which “its different parts occur one after another in a sequence of time”.

Ulysses marked radical changes in the epic structure, a transformation in constructing temporal continuity of narration being one of them. Joyce’s intention was to achieve his main goal – abolition of feeling of time elapsing in narration; in other words, time is transformed into space. As Manana Gelashvili put it, “Complicated structure of such works (introducing several narrators and presenting one and the same story from different view-points, conscious faltering of the sequence of events by using flashbacks, cuttings, montage, stream-of-consciousness technique etc.) creates a new form which tends to be spatial rather than temporal” (Gelashvili 2005: 91). Joyce achieved this result with the help of over-detailed analysis and description of the slightest evidence of consciousness. In the final analysis he achieves that effect of timelessness which Th. Mann calls ‘nunc stan’; to put it more precisely, “by maintaining continuous parallel” (T. S. Eliot) with Homer’s *Odyssey*, i.e. by making use of ‘mythical method’ Joyce creates a sort of mythical dimension or, to use the term coined by Temur Kobakhidze, ‘mythic chronotope’ (Kobakhidze 2004: 20) where time is abolished in favor of mythic eternity or rather, all times meet in the magic moment of the intersection of timeless with time and all times are eternally present.

Works Cited

- Blamires, H. *New Bloomsday Book: A Guide Through Ulysses*. Third Edition. London and New York: Routledge, 2002.
- Flaubert, G. *Madame Bovary*. Edited with a Substantially New Translation by Paul De Man. New York and London: W. W. Norton & Company, 1965.
- Frank, J. "Spatial Form in Modern Literature". Reprinted from *Sewanee Review* 53.2-3 (1945). Michael Hoffman and Patrick Murphy (eds.), *Essentials of the Theory of Fiction*. Durham and London: Duke UP, 1988.
- Gelashvili, M. *Problem of Time in Modernist Literature*. Tbilisi: Zekari, 2005.
- Genette, G. "Time and Narrative". In: Michael Hoffman and Patrick Murphy (eds.), *Essentials of the Theory of Fiction*. Durham and London: Duke UP, 1988.
- Gilbert, S. *James Joyce's Ulysses*. London, 1960.
- Joyce, J. *Ulysses*. Edited by W. W. Gabler. London: Penguin Books, 1986.
- Kobakhidze, T. "Modernist Carnival in T. Eliot's Venice". In: "Arili", #11, November, 2004
- Levin, H. *James Joyce: A Critical Introduction*. London, 1960.
- Thibaudet, A. "Madam Bovary". In: Flaubert, G. *Madame Bovary*. *Essays in Criticism*. From Chapter 5 of "Gustave Flaubert" by Albert Thibaudet (Paris: Gallimard, 1935); Translated by Paul de Man. New York and London: W. W. Norton & Company, 1965.
- Vidan, I. "Time Sequence in Spatial Fiction". In: Michael Hoffman and Patrick Murphy (eds.), *Essentials of the Theory of Fiction*. Durham and London: Duke UP, 1988.

სივრცითი ფორმა ჯეიმზ ჯოისის „ულისეში“:**„ნავზიკეა“-ს ეპიზოდი****ირაკლი ცხვედიანი****აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (ქუთაისი)**

სტატიაში გაანალიზებულია მიზანია, გავანალიზო ჯეიმზ ჯოისის „ულისეს“ მე-13 ეპიზოდის - „ნავზიკეას“ - ნარატიული სტრუქტურა, „სივრცითი ფორმის“ ჯოზეფ ფრენკისეულ კონცეფციაზე დაყრდნობით.

1945 წელს ჯოზეფ ფრენკმა გამოაქვეყნა ნაშრომი ჯუნა ბარნსის 'Nightwood'-ის შესახებ, სადაც იკვლევს მოდერნისტული ლიტერატურის ერთ-ერთ ძირითად ტექნიკურ ინოვაციას - ტემპორალური პროგრესიის ჩანაცვლებას სივრცითი ურთიერთმიმართებებით. ფრენკის მიხედვით, ეს ტექნიკა პირველად გუსტავ ფლობერმა გამოიყენა „მადამ ბოვარი“-ში, მაგრამ როგორც დომინანტური ფორმა, იგი პირველად ჯეიმზ ჯოისის „ულისეში“ გვხვდება. ფორმის „სპატიალიზაცია“ ამ რომანში ვერბალური სტრუქტურებისათვის ნიშანდობლივი ქრონოლოგიური განვითარების ალტერნატივას ქმნის. „ნავზიკეა“-ს ეპიზოდში მოქმედების განვითარება დროში ჩერდება, წყდება, მწერალი გამუდმებით გადადის მოქმედების ერთი პლანიდან მეორეზე, რითაც სხვადასხვა ადგილას მიმდინარე მოქმედებების სიმულტანობის ეფექტი იქმნება. ნარატიული სტრუქტურის ამგვარი ფრაგმენტაცია მთელი ეპიზოდის - და უფრო ფართო მასშტაბით მთელი რომანის - სიმულტანური, ერთდროული პერცეფციის საშუალებას იძლევა, როგორც ფერწერული ტილოსი ანდა პლასტიკური ხელოვნების ნიმუშისა.

Пространственная форма в «Улиссе» Джеймса Джойса: эпизод «Навзикеи»**Ираклий Цхведиани****Государственный университет им. А. Церетели (Кутаиси)**

Цель статьи – проанализировать нарративную структуру 13-го эпизода «Улисса» Джеймса Джойса с опорой на концепцию «пространственной формы» Джозефа Френка.

В 1945 году Джозеф Френк опубликовал работу о 'Nightwood' Джуны Барнс, где автор исследует одну из основных технических инноваций – замену темпоральной прогрессии пространственными

взаимоотношениями. Согласно Френку, первым эту технику применил Гюстав Флобер в «Мадам Бовари», но в качестве доминантной формы она впервые встречается в «Улиссе» Джеймса Джойса. «Спатиализация» формы в этом романе создает альтернативу хронологическому развитию, которое характерно для вербальных структур. В эпизоде «Навзикеи» развитие действия во времени приостанавливается и прерывается, писатель беспрестанно переходит из одного плана действия в другой, благодаря чему создается эффект симультанности действий, протекающих в разных местах. Подобная фрагментаризация нарративной структуры дает возможность симультанной, одновременной перцепции всего эпизода, а в более широком масштабе и романа в целом, как живописного полотна или образца пластического искусства.

ჩანაცვლების ლექსიკური პარამეტრები ქართულში

გიორგი ჩიკოიძე

სსიპ არჩილ ელიაშვილის მართვის სისტემების ინსტიტუტი,
თბილისი, 0186, მინდელის ქ.10

1. ლექსიკური ჩანაცვლებები ლექსიკური პარამეტრების ერთ-ერთ სახეობას (Мельчук 1974) წარმოადგენს. ლექსიკური ჩანაცვლებები ენის ერთ-ერთი ძირითადი თვისების – სინონიმის ლექსიკურ საფუძველს წარმოადგენს. სინონიმია კი ენის სწორედ ის ფუნდამენტური თვისებაა, რომლის წყალობით ერთი და იგივე აზრის სხვადასხვა ფორმით გამოხატვა შეიძლება. ფაქტობრივად, სწორედ სინონიმის არსებობა განაპირობებს დახვეწილად და მაღალ დონეზე გამოვიყენოთ ენა ისეთ დარგებში, როგორცაა ორატორული ხელოვნება, ლიტერატურა, პროზა, განსაკუთრებით კი – პოეზია.

ასეთი უმაღლესი დონის გამოყენებითი მხარის გარდა, სინონიმას საკმაოდ დიდი თეორიული მნიშვნელობაც ენიჭება. მაგალითად, მოსკოვის ლინგვისტიკური სკოლის რიგ გამომჩენილ წარმომადგენელს (ი. მელჩუკი, ა. ჟოლოვსკი) მიაჩნია, რომ ტექსტის/მეტყველების ყოველი გამონათქვამის/ფრაზის შინაარსი შეიძლება განისაზღვროს მხოლოდ როგორც მისი სინონიმური გამონათქვამების/ფრაზების სრული სიმრავლის საერთო მახასიათებელი.

კომპიუტერული ლინგვისტიკის თეორია, რომლის საფუძველს ენის მოდელირება წარმოადგენს, სინონიმის მოვლენას ძალიან დიდ ყურადღებას უთმობს. უკვე ამ თეორიის პირველ წყაროს (И. Мельчук «Опыт теории моделей «Смысл↔Текст»», 1974) ფარგლებში სინონიმია დიდ როლს ასრულებს: ნ. ჩომსკის გენერაციული სისტემისაგან განსხვავებით, ფუნქციონირების სინთეზური მიმართულების გამოსავალს წარმოადგენს მხოლოდ სინონიმურ წინადადებათა სიმრავლე, რომელთა აზრი უნდა იმეორებდეს საწყისი სემანტიკური ჩანაწერის შინაარსს (შესავალს).

სინონიმური ტრანსფორმაციები, რომელთა საშუალებითაც წარმოიშობა სიმრავლე, უკვე წარმოქმნილი (საწყისი) წინადადებების წევრების და შემადგენელი ნაწილების ჩანაცვლებას და გადაადგილებას აწარმოებს. ეს უკანასკნელი, ანუ გადაადგილებები, შეზღუდულია გრამატიკული წესებით, რომლებიც ქართულ ენაში (ინგლისურისაგან განსხვავებით) არც ისე მკაცრი ხასიათისაა. რაც შეეხება ჩანაცვლებებს, მათ საწყის და ძირითად (თუმცა არაერთადერთ) კომპონენტს სწორედ ცალკეული სიტყვები, ანუ ლექსიკური ჩანაცვლებები წარმოადგენს. ეს გარემოება აისახა ზემოხსენებულ თეორიაში (ი. მელჩუკი), სადაც მოცემულია ლექსიკური პარამეტრების ცნება და ჩამონათვალი, რომელიც ორ ძირითად ნაწილად იყოფა: ლექსიკურ ჩანაცვლებებად და ლექსიკურ ფუქციებად. პარამეტრების პირველი ჯგუფი (ჩანაცვლებები) თავად ლექსიკური სინონიმების გარდა (რომლებიც აგრეთვე ლექსიკურ ფუნქციებშიც გვხვდება) მოიცავს აგრეთვე კონვერსიებს (Conv) და დერივატებსაც (Der). ავტორის თანახმად, პარამეტრები სალექსიკონო ინფორმაციაში უნდა იყოს ჩართული და ერთადერთ ყველაზე მნიშვნელოვან საფუძველს უნდა წარმოადგენდეს სინონიმური წინადადებების სიმრავლის წარმოსაქმნელად.

სინონიმური მწკრივის ერთ-ერთ ელემენტს უშუალოდ ბირთვის ამსახველი მნიშვნელობა გააჩნია, ან მჭიდროდ უკავშირდება მას. სინონიმური მწკრივების წევრებს, მათი შინაარსის მხოლოდ ნაწილობრივი თანხვედრა/გადაკვეთის გამო “კვანისინონიმები” ეწოდებათ.

ბუნებრივ ენას მკაცრად იდენტური სემანტიკის მქონე, ანუ ერთმანეთის აბსოლუტურად იდენტური სინონიმური შინაარსის ლექსიკური ერთეულები საერთოდ არ გააჩნია. თუმცა ზოგიერთი გამონაკლისიც არსებობს – მაგ., ლინგვისტიკაში ენათმეცნიერება. მაგრამ ამ კერძო შემთხვევაში გამონაკლისები, როგორც ჩანს, საკმაოდ მცირე უნდა იყოს.

აქედან გამომდინარე, ანალოგიური კვანისინონიმია უნდა ახასიათებდეს გამონათქვამთა სიმრავლეებს, რომლებსაც ზემოთ უბრალოდ “სინონიმურებს” ეწოდებდით, მაგრამ რომელთა ურთიერთმიმართება დიდადაა განპირობებული სწორედ ლექსიკური კვანისინონიმების ურთიერთჩანაცვლებებით.

შეიძლება ითქვას, რომ ენა სინონიმის სფეროშიც იქცევა, როგორც “გონიერი”, დახვეწილი და “ეკონომიური” ინტელექტუალური სისტემა: გაურბის ზედმეტ ლექსიკურ ხარჯებს (“ორი სათაური

რა საჭიროა?!), მაგრამ მაინც გვაძლევს შესაძლებლობას ავსახოთ ერთი და იგივე სიტუაცია, პროცესი, მდგომარეობა, ობიექტი სხვადასხვა კუთხით, განსაზღვრული ლოგიკური აქცენტით, სხვადასხვა ემოციური ნიუანსით ისე, რომ განსხვავებულ გამონათქვამებს არ დაუყარვოთ აშკარა კავშირი იმ პირველად მოვლენასთან, რომლის შინაარსის ძირითად საფუძველს, მისი ბირთვი წარმოადგენს.

2. ლექსიკური პარამეტრების თეორია (Мельчук 1974) ლექსიკური ჩანაცვლებების სამ სახეს გვთავაზობს: ლექსიკურ სინონიმებს (Syn), კონვერსიებს (Conv) და დერივატებს (Der). ლექსიკური ჩანაცვლებები აუცილებლად უნდა იყოს ასახული ლექსიკონში, თუკი გვსურს, რომ სინონიმური გამონათქვამების გენერატორისთვის ისინი გამოსადეგი იყოს. გენერატორი, თავის მხრივ, ენობრივი მოდელის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს უნდა წარმოადგენდეს. სახელდობრ, ენის ცოდნას უნდა ასახავდეს, რომლის საფუძველზე ხდება ენობრივი მოდელის ფუნქციონირების ორივე მიმართულების – სინთეზ/ანალიზის – რეალიზაცია.

ქვემოთ მოგვყავს ამ სამივე პარამეტრის განსაზღვრებები და მაგალითები.

2.1 ლექსიკური სინონიმის განსაზღვრა გულისხმობს სიტყვების ისეთი წყვილების არსებობას, რომლებიც ნებისმიერ კონტექსტში ერთმანეთს ისეთნაირად ენაცვლებიან, რომ გამონათქვამის შინაარსი უცვლელი რჩება. ასეთი წყვილები, ერთი მხრივ, გამონათქვამის სინონიმური ტრანსფორმაციის ყველაზე მარტივ და ცალსახა საშუალებას იძლევიან, მაგრამ, მეორე მხრივ, ზოგადი თვალსაზრისით ენისთვის ზედმეტ “ტვირთს” წარმოადგენენ. სწორედ ამ ბოლო გარემოების გამო ენა, როგორც წესი, გააუბრებს ასეთ აბსოლუტურ ლექსიკურ სინონიმას და უპირატესობას ანიჭებს ე.წ. სინონიმურ მწკრივებს, ანუ სიტყვით სიმრავლეებს, რომლებიც ურთიერთკვაზისინონიმური ერთეულებისაგან შედგებიან. ასეთ კვაზისინონიმურ ერთეულებს სემანტიკის მნიშვნელოვანი საერთო ბირთვი გააჩნია, მაგრამ ამავე დროს გარკვეული განმსაზღვრელი ნიშნებიც აქვს. ლექსიკონში ამ სინონიმური მწკრივების აღნიშვნაც ალბათ სასურველია: ენობრივი მოდელის ფარგლებში ისინი უზრუნველყოფენ ლექსიკური მარაგის იერარქიულ სტრუქტურირებას და ამგვარად ამარტივებენ საჭირო ლექსიკური ერთეულის არჩევას. მაგრამ რაც შეეხება სინონიმურ ჩანაცვლებას, ე.ი. ისეთ ჩანაცვლებას, რომელიც გამონათქვამის შინაარსს უცვლელს ტოვებს, კვაზი-სინონიმები ამ ამოცანას, უმეტეს შემთხვევაში, ვერ წყვეტენ. ასე, მაგალითად, ერთი და იმავე მწკრივის ერთეულები “სასახლე”, “ქოხი”, “ფაცხა” აშკარად ვერ შეცვლიან ერთმანეთს ვერავითარ ნორმალურ ტექსტში. ამ მიზნისთვის ზოგ შემთხვევაში გამოსადეგი შეიძლება აღმოჩნდეს რომელიმე “ნეიტრალური” მნიშვნელობის მქონე ერთეული (“სახლი”, “შენობა”), თუკი მოცემულ მწკრივს ასეთი გააჩნია.

სინონიმური ტრანსფორმაციების ამოცანის თვალსაზრისით სინონიმური მწკრივების ასეთი გამოყენების ნაკლი ისაა, რომ “ნეიტრალური” სემანტიკის მქონე წევრები სხვადასხვა მწკრივებში დანარჩენი წევრებისაგან სხვადასხვა ნიშნებით შეიძლება განსხვავდებოდნენ: მაგალითად, შევადაროთ ზემოთ მოყვანილი “სახლი, შენობის” მწკრივი “სიარულის” მწკრივთან: მოდის, მორბის, მობარბაცებს, მოკუნტრუშებს, მოჯლიგინებს და ა.შ. აშკარაა, რომ “სიარულის” და, ვთქვათ, “კუნტრუშის” სემანტიკური განსხვავება იდენტური არ არის “სახლის” და “ქოხის”/“ფაცხის” განსხვავების, რაც იმას ნიშნავს, რომ ყოველ მწკრივთან აღნიშნული უნდა იყოს ის თვისებებიც, რომლებიც ყოველ მის წევრს “ნეიტრალური” აზრის მატარებელისაგან განასხვავებს (Апресян, 1997).

უფრო ადვილად მოსაგვარებელი ჩანს შემთხვევები, როცა რიგ ლექსიკურ წყვილებს ერთი და იგივე ნიშანი განასხვავებს. ასეთია, მაგალითად, ქართულში წყვილები, რომელთა წევრები უპირისპირდებიან ერთმანეთს “ზრდილობის”, “დელიკატურობის” დონის ნიშნით: მაგალითად: მოვიდა–მობრძანდა, დაჯდა–დაბრძანდა, შეჭამა–მიირთვა, თქმა–ბრძანება, ხო–დიას, იყიდა–შეიძინა და ა.შ. თუკი ამგვარად დაპირისპირებულ ლექსიკურ ერთეულთა რაოდენობა საკმაოდ დიდია, მიზანშეწონილია მისი ასახვა სათანადო ლექსიკური ფუნქციის მეშვეობით, რაც უზრუნველყოფს სტილისტურად გამართლებული ვარიანტის არჩევას და სათანადო კონტექსტში გამოყენებას.

რაც შეეხება აბსოლუტურ სინონიმას, რომელიც ნებისმიერ კონტექსტში ურთიერთშენაცვლების შესაძლებლობას იძლევა, მისი ნიმუშები, პირველ რიგში, ისეთ წყვილებში გვხვდება, რომელთა ერთ-ერთი წევრი ნასესხებია სხვა ენიდან: ვიზიტო–სტუმრობა, პრეზენტი–საჩუქარი, ბანკეტი–ქეფი, ტოსტი–სადღვერძელო, იუბილე–წლისთავი, პროსპექტი–გამზირი, არმატი–სურნელება, ნოველა–მოთხრობა, ლეგენდა–ზღაპარი და ა.შ. თუმცა, ზოგჯერ ამ წყვილთა წევრების ურთიერთშენაცვლებადობაც საორტოფოა (ასე მაგალითად, თანამედროვე მწერლის მიერ შექმნილი ზღაპარი ალბათ დღესდღეობით “ლეგენდად” ვერ ჩაითვლება).

ლექსიკური სინონიმის ყველაზე საიმედო საფუძველს იძლევა ანალოგიური წყვილები ტერმინოლოგიური სფეროდან: ინტერვალი–მონაკვეთი, კვადრატო/რომბო–(თანაბარკვერდიანი) ოთკუთხედი, ობიექტი–საგანი, სუბიექტი–ინდივიდი–პირი, ფინანსები–ფული, დისკაუნტი–ჩამოფასება, ვოტუმი–ხმის მიცემა (არჩევნები, კენჭისყრა);

აგრეთვე სამედიცინო ტერმინები:

ტუბერკულოზი-ჰლეკი, სკარლატინა-ქუნთრუშა, პარალიზი-დამბლა, ტრავმა-ჭრილობა, სიფილისი-ათაშანი, პნევმონია-ფილტვების ანთება, ოფთალმოლოგი-თვალის ექიმი, ინვალიდი-სეიბარი, ...

ზოგ შემთხვევაში ჩანაცვლებადობა ცალმხრივია, წყვილის ერთ-ერთი წევრი ყველგან ჩანაცვლება მეორეს, მაგრამ საპირისპირო ჩანაცვლება შეზღუდულია:

მატჩი→შეხვედრა, მოციონი/ტერენკური→გასეირნება. “მატჩი” ყოველთვის შეიძლება შეიცვალოს “შეხვედრით”, მაგრამ “შეხვედრა” (მეგობართან, საყვარელთან) “მატჩით” აშკარად ვერ შეიცვლება. ანალოგიურ სიტუაციაში, მითუმეტეს თუ ორივე ჯანმრთელია, წყვილის “სეირნობას” ვერ დაერქმევა ვერც “ტერენკური” და ვერც “მოციონი”. ეს კერძო მიმართებები ისევ მოგვაგონებს ლექსიკურ ფუნქციებს, ამ შემთხვევაში “ზოგადობის” (Gener) ფუნქციას:

Gener (მატჩი) = შეხვედრა, Gener (მოციონი) = სეირნობა

იშვიათობის და არასრული სემანტიკური იდენტურობის მიუხედავად დიდ ინტერესს წარმოადგენს (კვაზი-)სინონიმები, რომელთა ორივე მხარე ქართული წარმოშობისაა:

გვიამბო-მოგვიყვა-მოგვითხრო, გვასმევს-გვაღვივებს, დაგველაპარაკა-გავვესაუბრა, დარწმუნდა-ირწმუნა, სჯერა-სწამს, იყიდა-შეიძინა, აუხსნა-განუმარტა, ბრუნავს-ტრიალებს.

ბოლო ნიმუშები იმის საჩვენებლად შეიძლება გამოვიყენოთ, რომ მცირე განმასხვავებელი ნიუანსიც კი საკმარისია იმისთვის, რომ ზოგ კონტექსტში ურთიერთჩანაცვლებადობა შეუძლებელი გახდეს. კერძოდ, უკანასკნელი წყვილის შემთხვევაში ორივე ზმნა ერთსა და იმავე სივრცობრივ მოძრაობას გამოხატავს (ბრუნავს/ტრიალებს). მაგრამ “ბრუნვის” შემთხვევაში ეს მოძრაობა გამოიყურება როგორც უფრო “რეგულარული”, “მოწესრიგებული”. ეს საერთო სემანტიკური ბირთვი საკმარისია იმისთვის, რომ ამ წყვილის წევრების ურთიერთჩანაცვლებამ არ დაარღვიოს ისეთი სივრცობრივი კონტექსტების სინონიმია, როგორცაა, მაგალითად:

ტრიალებს/ბრუნავს ბორბალი/ჩიკორი/დედამიწა თავისი ღერძის გარშემო;

მაგრამ ზოგ გადატანით კონტექსტში “ბრუნავს” ვერ ცვლის “ტრიალებს” ზმნას:

ამ საქმის/პიროვნების გარშემო ტრიალებს უამრავი თაღლითი/სიბინძურე/ ეჭვები/...;

თუმცა ზოგი სხვა გადატანითი (ამაღლებული, პოეტიზირებული) კონტექსტის ფარგლებში სწორედ “ბრუნავს” ზმნის ხმარება ხდება უფრო გამართლებული:

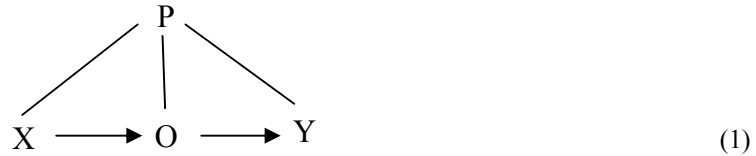
და ისე ბრუნავს ამ მზეთუნახავის გარშემო მისი გულწრფელი თავყანისმცემლების მორჩილი გუნდი ...

ლექსიკონში ყველა ასეთი კონტექსტის აღნიშვნა, რა თქმა უნდა, შეუძლებელია. ერთადერთი, რაც შესაძლებელია სალექსიკონო ერთეულის ფარგლებში ასეთი შემთხვევებისთვის, ესაა ზემოთ ნახსენები ნიუანსის აღნიშვნა და იმის მითითება, რომ ამ წყვილის წევრები თავისუფლად ენაცვლებიან ერთმანეთს “ნეიტრალურ” კონტექსტში, თუმცა “უარყოფით” კონტექსტში, როგორც წესი, უფრო გამართლებული ჩანს “ტრიალებს” ერთეულის ხმარება, და დადებით (მითუმეტეს “ამაღლებულ”, “პოეტიზირებულ”) კონტექსტში – “ბრუნავს” – ზმნის.

2.2 ჩანაცვლებების მეორე სახეს წარმოადგენს კონვერსივი (Conv). ამ მიმართებით დაკავშირებული ლექსიკური ერთეულები სხვადასხვა კუთხით, სხვადასხვა თვალსაზრისით ერთი და იგივე სიტუაციის ერთსა და იმავე ასპექტს ასახავენ. ამგვარად, ეს ჩანაცვლება გამონათქვამის შინაარსის ძირითად სემანტიკურ ბირთვს უცვლელს ტოვებს, მაგრამ ცვლის მის სინტაქსს, რასაც ზოგი პრაგმატიკული ცვლილებებიც (კერძოდ, შინაარსობრივი აქცენტის გადანაცვლება) შეიძლება მოჰყვეს.

თუკი სემანტიკური კომპონენტის ბირთვად იმ პროცესს მივიჩნევთ, რომელსაც ზმნური ლექსემა ასახავს, და მის უფრო ზედაპირულ ფენად პროცესის მონაწილეთა შორის სემანტიკური როლების განაწილებას (Fillmore 1977), მაშინ შეიძლება ითქვას, რომ კონვერსია სწორედ ამ უკანასკნელზე ახდენს გავლენას, რის შედეგადაც დამატებითი სინტაქსური ცვლილებებიც ხდება. კერძოდ, ქართული კონვერსივების განხილვისას სუპერპარადიგმის ცნებას (Chikoidze 2007, Чикоидзе2010.) და მასთან დაკავშირებულ როლებრივ-აქტანტური მიმართებების სქემას შეიძლება დავვერდნოთ. ამ სქემის თანახმად, ქართული მარტივი წინადადების სტრუქტურა (Core) თავისი აქტანტებით ოთხ ძირითად სემანტიკურ როლს არჩევს: კაუზატორს (C), აგენსს (Ag), ობიექტს (O) და ადრესატს (Ad). სწორედ ამ სემანტიკური როლების გადანაწილება ახასიათებს, პირველ რიგში, ქართული ზმნების კონვერსიულ ურთიერთმიმართებას.

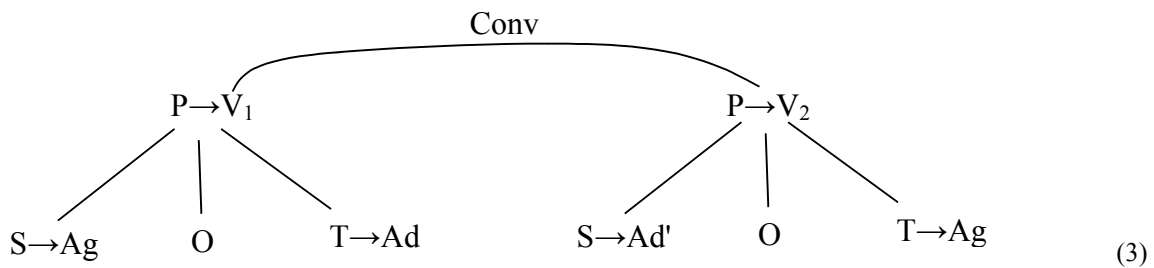
ქართულში (და ალბათ არა მარტო ქართულში) კონვერსიული მიმართება ყველაზე ხშირად თავს იმ ზმნებს შორის იჩენს, რომელთა შინაარსი ექვემდებარება ლოგიკურ სქემას (1):

ანუ, რომლის თანახმად პრედიკატი (P) გამოხატული პროცესის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ O-ობიექტი იგზავნება X პროცესის მონაწილისაგან მონაწილესთან (პირდაპირი ან გადატანითი მნიშვნელობით). ეს სქემა (1) შეიძლება უფრო ნათელი გახდეს ნახაზი (2)-ის საშუალებით:

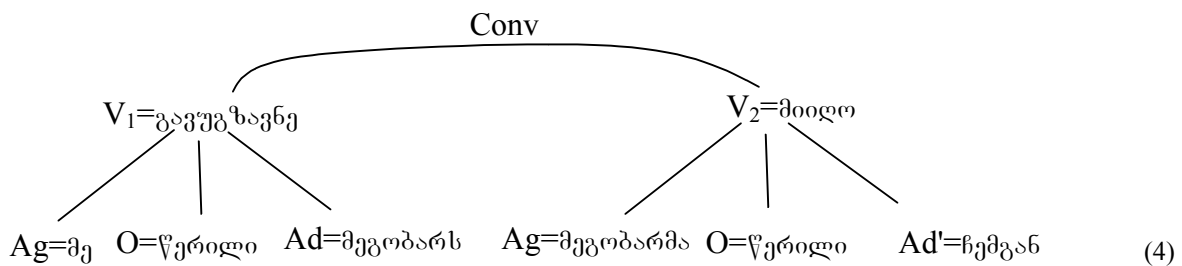

სადაც S (Source) O-ს ოძრაობის პირველწეაროს წარმოადგენს და T (Target) – მისი ტრანსფორმირების ბოლო პუნქტს, ანუ მიზანს. ეს წმინდა ლოგიკური სქემა უცვლელი რჩება Conv მიმართების ორივე წყვილისთვის, მაგრამ იცვლება მისი შემადგენელი ნაწილების ენობრივი და, კერძოდ, როლებრივი ინტერპრეტაცია, რასაც ასახავს სქემა (3):

აქ V₁ და V₂ ზმნები კონვერსიული მიმართებების წევრებს წარმოადგენენ და Ag – ჩვეულებრივი აგენსის სემანტიკურ როლს, რომელიც ამ კერძო შემთხვევაში, როგორც წესი, სინტაქსურ დონეზე წარმოდგენილია, როგორც ქვემდებარე. რაც ეხება Ad, Ad' წყვილს, მათი ურთიერთმიმართება გარკვეული განზოგადების შემოღებას მოითხოვს: სახელდობრ, ორივე ექვემდებარება AD(dress), ანუ “მისამართის”, როლს. კერძო შემთხვევა Ad გამოხატავს “მიზნის” (T) მისამართს, მეორე კი (Ad') – პირველწეაროს (S) მისამართს, თანაც ორივე შემთხვევაში “მისამართის” ქვეშ იგულისხმება ის ობიექტი, რომლიდანაც O მოძრაობას იწყებს (Ad') ან ამთავრებს (Ad). სემანტიკური როლები O, Ad, AD' სინტაქსურ დონეზე უმეტეს შემთხვევაში წარმოდგენილია როგორც პირდაპირი, ირიბი და უბრალო დამატებები; უკანასკნელი მათგანი (Ad') ხშირად ფორმდება გან-თანდებუდიანი ნათესაობითი ბრუნვით.

ნახაზი (3)-ის საილუსტრაციოდ ქვემოთ მოყვანილია კონვერსიული მიმართების პირველი მაგალითის სქემატიზაცია:

ნახ. (4) კონვერსიული მიმართების სქემატიზაციას ახდენს შემდეგ ზმნებს (და სათანადო გამონათქვამებს) შორის:

მე გავუგზავნე წერილი მეგობარს.

და

მეგობარმა მიიღო წერილი ჩემგან.

რამოდენიმე დამატებითი მაგალითი:

- 1) ჩააბარა (მან (Ag), ის (O), მას (Ad))/ჩაიბარა (მან (Ag), ის (O), მისგან (Ad'));
- 2) ასესხა (მან (Ag), ის (O), მას (Ad))/ისესხა (მან (Ag), ის (O), მისგან(Ad'));
- 3) ათხოვა (მან (Ag), ის (O), მას (Ad))/ითხოვა (მან (Ag), ის (O), მისგან(Ad'));
- 4) მიაწოდა (მან (Ag), ის (O), მას (Ad))/გამოართვა (მან (Ag), ის (O), მას(Ad'));
- 5) წინა მაგალითში შეიძლება პირველი ზმნა შეეცვალოს ზმნებით – “მისცა”, “მიათვა”;
- 6) “მიიღო” ზმნასთან კონვერსიულ მიმართებაში აგრეთვე არიან “აჩუქა”, “მიათვა” ზმნებიც;
- 7) ჩა(უ/ი)დო/ამო(უ/ი)დო;
- 8) დააბრუნა/მიიღო;
- 9) მიჰყიდა/იყიდა;
- 10) მიათხოვა/ითხოვა;

რამდენიმე კომენტარი მაგალითების ამ მცირე სიასაც სჭირდება. ასე, მაგალითად, მე-4 პუნქტში Conv(მოაწოდა)=გამოართვა

წველის შემთხვევაში Ad' როლი წარმოდგენილია არა მიმართებისთვის ჩვეული gen+გან (ნათესაობითი+გან), არამედ Ad როლისთვის რეგულარული მიცემითი ბრუნვის საშუალებით: გამოართვა (მანAg), ის (O), მას (Ad')). იგივე ითქმის მე-7 მაგალითის – “ამოუღო” ზმნის შესახებ:

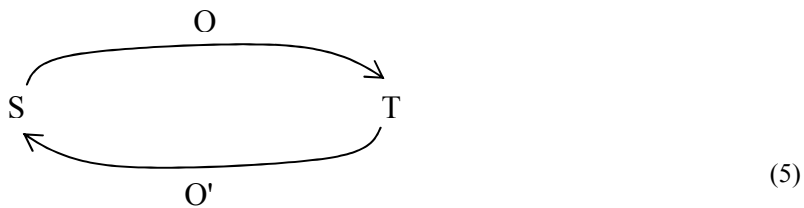
ამოუღო (ხურდა (Ag) ფული (O) მას (Ad') ჯიბიდან(?)).

მაგრამ ამ შემთხვევაში “პირველწყარო” (S) ორ საფეხურს მოიცავს: პირველად (Ad') განსაზღვრულია S-ობიექტი მთლიანად (მას), მერე კი დაზუსტებულია ის კერძო ადგილი, საიდანაც Ag-მა (“ქურდმა”) უშუალოდ ამოაცალა Ad'-ს (მას) O (“ფული”). ეს მეორადი S-წყარო ალბათ შეიძლება Ad'' ორშტრიხიანი სიმბოლოთი აღვნიშნოთ.

გარკვეული თვალსაზრისით საპირისპირო სიტუაცია ახასიათებს მე-10 ნიმუშს, სადაც “მიათხოვა” ზმნის კონვერსივს – “ითხოვა” საერთოდ აკლია Ad' როლი:

ითხოვა (მან (Ag) ის (O)).

სამაგიეროდ, წინა (მე-9) მაგალითის შემთხვევაში შეიძლება მოხდეს არა Ad'-ის, არამედ O-როლის გამეორება: პეტრემ (Ag) წიგნი (O) იყიდა (V2) პავლესგან (Ad'') თუმნად (O'). (1-4) ნახაზების სქემებისაგან განსხვავებით, ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ორი ობიექტის ურთიერთსაპირისპირო მოძრაობასთან:

სადაც O-“საქონელია” და O'-“ფული”, რომელიც ფარავს O-ს ღირებულებას.

ანალოგიური სქემა ასახავს “გაუცვალა” ინვერსიების მიმართებასაც იმ განსხვავებით, რომ ამ შემთხვევაში V1 და V2 იდენტური ზმნებითაა წარმოდგენილი:

Conv(გაუცვალა)=გაუცვალა,

რაც უფრო ნათლად ჩანს მაგალითიდან:

უფროსმა ძმამ (Ag) უმცროსს (Ad) კალამი (O') ფანქარში (O) გაუცვალა (V1)/უმცროსმა (Ag) უფროს ძმას (Ad') ფანქარი (O) კალამში (O) გაუცვალა (V2).

სინონიმურ ტრანსფორმაციებში კონვერსიული ჩანაცვლებების სწორად ჩასატარებლად ლექსიკონში ამ ტიპის ინფორმაცია აუცილებლად უნდა იქნეს შეტანილი, ანუ (1-4) რეგულარული სქემის გვერდით თითოეულ გამონაკლისთან უნდა აღინიშნოს ის გადახრები რეგულარობიდან, რომლებიც მას ახასიათებს.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ურთიერთკონვერსიულ ზმნათა წყვილების რაოდენობა არც ისე დიდია. გაცილებით უფრო მრავალრიცხოვანია იმ ჩანაცვლებათა შესაძლებლობები, რომლებსაც ერთ სუპერპარადიგმაში თავმოყრილ ზმნათა ერთობლიობა უზრუნველყოფს.

2.3 ლექსიკური ჩანაცვლებების კიდევ ერთ ტიპს წარმოადგენენ დერივატები (Der). ამ ერთეულების წარმოქმნა სიტყვაწარმოების ზონაში წარმოდგენილ ინფორმაციას ეყრდნობა, ასე რომ ლექსიკური პარამეტრების ზონას განეკუთვნება მხოლოდ მათი ხმარების როგორც ჩანაცვლებების შესაძლებლობა.

ლექსიკური ჩანაცვლების ფუნქციას ყველაზე ხშირად ზმნური დერივატები ასრულებენ, რომელთა ტიპურ და საკმაოდ გავრცელებულ მაგალითს მიმღებები წარმოადგენენ.

ასე, მაგალითად, ზმნური ფორმის ნაცვლად კვაზისინონიმური ჩანაცვლების შესაძლებლობას იძლევა წარსული დროის სრული ასპექტის ზოგი მიმღებობა:

სახლი აშენდა/სახლი აშენებულია;

სახლი აშენდა/აშენებულია პავლეს მიერ ივანესთვის.

ანალოგიური ჩანაცვლებები შესაძლებელია სხვა ზმნების პასიურ ფორმებთან: გაკეთდა – გაკეთებულია, დაწერა – დაწერილია, აყვავდა – აყვავებულია, ჩამოყალიბდა – ჩამოყალიბებულია და მრავალი სხვა.

ზმნის აქტიურ ფორმებს სინონიმურად ენაცვლება “მოქმედი პირის”, ანუ აგენსის, გამომხატველი მიმღებობა:

პავლემ ააშენა სახლი/სახლის ამშენებელი პავლეა/პავლე ივანეს(თვის) სახლის ამშენებელია.

მეორე შემთხვევაში “ადრესატთან” კონტექსტში ორმაგი ტრანსფორმაცია გახდა საჭირო: ადრესატის (Ad-ის) ფორმამაც შეიძლება განიცადოს გარკვეული ცვლილება (ივანესთვის → ივანეს (სახლი)). იგივე ჩანაცვლება დასაშვებია სხვა ზმნების შემთხვევაშიც: გააკეთა/გაუკეთა – გამკეთებელი, დაწერა/დაუწერა – დამწერი, დახატა/დაუხატა – დამხატველი, იყიდა/უყიდა – მყიდველი, თქვა/უთხრა – მოქმედი, ... და მრ. სხვა.

ეს ჩანაცვლება ხშირ შემთხვევაში სტილისტურად უფრო ნეგატიურ კონტექსტს უხდება:

ამის გამკეთებელი/ჩამდენი/მოქმედი/დამღვევი/... მე არ ვარ.

ზმნური ფორმის ამავე ზმნის საწყისით სინონიმური შეცვლა გართულებულია იმით, რომ ასეთი ტრანსფორმაცია მოითხოვს დამატებითი “დამხმარე” ზმნის (Oper₁, Oper₂ (Мельчук 1974)-ის თანახმად) არჩევას, ეს არჩევა კი, იმ შემთხვევაშიც, როცა საერთოდ შესაძლებელია, ხშირად იძლევა სტილისტურად გაუმართლებელ შედეგს. შედარებით უფრო ხშირია საწყისის სტილისტურად გამართლებული ჩანაცვლება სრული ასპექტის ფორმების მაგივრად:

ააშენა/შე(გა)აკეთა/დაწერა/დახატა/შეკერა/წაიკითხა/... →

(დაასრულა/დაამთავრა) (ა)შენება/(გა)შეკეთება/ხატვა/კერვა/კითხვა/...

ეს ჩანაცვლება უფრო რთულდება აწმყოსა და უწყვეტელის ფორმების შემთხვევაში. ზოგ ზმნას მაინც (ასე თუ ისე) უხდება “ასრულებს”, “აწარმოებს” ზმნების “დამხმარება”:

მუშაობს/აშენებს/ხელმძღვანელობს/დარაჯობს/ზედამხედველობს/...

(ასრულებს/აწარმოებს)მუშაობს/აშენებს/ხელმძღვანელობს/დარაჯობს/ზედამხედველობს/...

პროცესის დაწყება, როგორც წესი, აღნიშნული ა- ზმნური პრეფიქსით თითქმის ყოველთვის შეიძლება შეიცვალოს მნიშვნელობით აბსოლუტურად იდენტური “დაიწყო” ზმნის მეშვეობით, მაგრამ ზოგ შემთხვევაში ამ ფუნქციას ასრულებს “შეუდგა” ზმნაც: ამუშავდა – შეუდგა მუშაობას.

ზოგ ზმნას გააჩნია სპეციფიკური დამხმარე ზმნები დერივატიული ჩანაცვლებისათვის:

გავიმარჯვეთ/დავჯილდოვდით/გვაქვს/გვაღიარეს/...

მივადწიეთ გამარჯვებას/ჯილდოს/ქებას/აღიარებას/...

შევეცი/ვიუხეშე/გადავუხეიე (სწორი გზიდან)/...

დავუშვი შეცდომა/უხეშობა/გადახვევა/...

დავმარცხდი/დავზარაღდი/წავაგე/...

ვიწვნიე დამარცხება/ზარაღი/წაგება/...

აქ შეიძლება ისიც აღვნიშნოთ, რომ ზოგ შემთხვევაში ზემოთ მოყვანილი კომბინაციის ანალოგები რომელიმე ზმნურ ფორმას კი არ ჩაენაცვლება, არამედ იმ ხარვეზებს ავსებს, რომლებიც ამა თუ იმ ლექსემის პარადიგმებს გააჩნია. ასე, მაგალითად, “დაიწყო”, “შეუდგა” ზმნები საწყისთან კომბინაციაში გამოხატავენ პროცესის დაწყებას იმ ზმნური ლექსემებისათვის, რომლებსაც არ გააჩნიათ შესაბამისი (ა-პრეფიქსიანი) პარადიგმა:

(დაიწყო/შეუდგა) შრომა/(ს)წერა/(ს)კითხვა/(ს)სწავლა/(ს)ჭამა/(ს)მოყოლა/(ს)...

თუმცა ეს შემთხვევები უკვე ლექსიკური ფუნქციების სფეროდანაა: მაგალითად, უკანასკნელი ნიმუში განეკუთვნება Incep ფუნქციას, რომლის დანიშნულებაა სწორედ პროცესის დაწყების ამსახველი ერთეულების დადგენა ყოველი ლექსემისთვის.

ლიტერატურა

1. И. Мельчук 1974. Опыт теории лингвистических моделей “Смысл↔Текст”. изд. “Наука”, Москва.
2. Апресян 1997, 2000. Новый объяснительный словарь синонимов русского языка (первое и второе издание) изд. «Языки русской культуры», Москва.
3. G. Chikoidze. The Marking of Verb_Actant Relations in Georgian. Proceedings of 6th International Tbilisi Symposium on Logic, Language and Computation. B.D. ten Cate, H.W. Zeevat (Eds), Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, 2007, p.p 85-96.
4. Чикоидзе. Систематизация значений некоторых классов языковых единиц. Монография (в печ.).

Substitutional Lexical Parameters in Georgian Language.**George Chikoidze.**

*Lepl Archil Eliashvili Institute of Control Systems
10, Mindeli str., 0186, Tbilisi, Georgia*

Substitutional Lexical Parameters are important means for support of the fundamental property of natural language: the possibility to product synonymous sentences. The paper demonstrates applicability of the all three versions of lexical parameters (synonyms, conversives, derivatives) for Georgian language.

Лексические параметры замещения в грузинском языке.**Георгий Чикоидзе.**

*Институт систем управления им. А.И. Элиашвили
Грузия, Тбилиси, Миндели, 10*

Лексические параметры замещения являются важным средством поддержки фундаментального свойства языка: возможности порождения синонимичных высказываний. Статья демонстрирует применимость всех трех вариантов этих параметров (синонимов, конверсимов, деривантов) для грузинского языка.

სწავლების მეთოდის –Методика преподавания – Methodics of Teaching

Variety of Teaching Methods

Manana Aslanishvili

Georgian Technical University
Georgia, Tbilisi, Kostava Str.77.

Teaching has been the subject of systematic inquiry for several decades.

Inquiry into teaching has been pursued for essentially three different purposes. First, researchers and practitioners aim to understand better the processes involved, to develop the knowledge base of teaching, and to contribute to theoretical frameworks, which help to conceptualize teaching. Second, inquiry into teaching has also been pursued for the purposes of improving practice. This is particularly the case, for instance, in action research studies that generally follow a cycle, beginning with the identification of a practical problem or area of concern, followed by the gathering of evidence using various research methods, decisions about how to change practice, and then the gathering of further evidence to monitor the effects of the change. Such cycles are frequently repeated and provide a means of constantly monitoring and improving practice as well as developing an enhanced self-critical awareness. Third, inquiry is intrinsic to professional preparation and research methods may be employed by student teachers, for example, in helping to make sense of their observations of teaching and in developing their own practice. Classroom interaction schedules, for example, have frequently been used to help student teachers to structure their observations and to note the ways in which teachers ask questions, or move from one task to another within the classroom, or deal with student behavior problems. Any one research project, however, may be being pursued for any or all of these purposes and could draw upon a variety of different research methods in order to achieve its aims.

Various methods have been used to gather information about teaching. The most common fall into the following categories: systematic observation, case study and ethnography, survey techniques, simulation, commentaries, concern mapping, and narratives. Each yields its own distinctive type of data about teaching, and may be more or less appropriate for different purposes as discussed below.

The major advantage of systematic observation is that it provides a relatively objective account of classroom behavior. For instance it might describe the proportion of questions that a teacher asks that are open-ended, or the proportion of teacher commands that have a disciplinary focus. Or the relative number of times that teachers or students initiate interaction. The method, however, is rarely able to offer much information about the context of particular interactions, and is unable to illuminate the interpretations that teachers and students place upon their own and others' behavior. A question directed toward a student, for instance, may be a matter of simple recall for one, an intellectually challenging task for another, a largely social exchange in one context of an implied reprimand in a different context, and the observer may be unable to distinguish sufficient cues to appreciate fully its significance. Systematic observation may be useful, therefore, in considering the general impact of new curriculum materials on instructional behavior, for example, but may have limited value on its own in identifying the full complexities of teachers' work, why teachers behave as they do, and the reasoning that guides their actions.

Case studies and ethnographies frequently involve the analysis of very large amounts of qualitative data, and some writers have drawn attention to the possibility that researchers can extract

from these their own particular interpretations. The potential of ethnographic research to yield generalizations about teaching has also been debated, with some researchers arguing that the merit of the approach lies in the insights about particular aspects of teaching that such studies can provide.

Surveys on teachers and teaching have relied on the use of questionnaires, structured interviews, checklists, tests, or attitude scales. Surveys have been used to describe the characteristics of teachers as a professional group, such as their attitudes toward children, their opinions about a particular innovation, or their own aspirations and feelings of job satisfaction. They have also been used to collect teachers' own descriptions of their practices or the professional concerns they have at different stages of their careers.

Surveys can only collect information that teachers can easily report, and other methods are required if the researcher wishes to penetrate more deeply into the complex interactions of teachers' thinking and behavior and the contexts in which they work.

A variety of simulation techniques have been developed that involve presenting teachers with a task or situation similar to one that would be encountered in their normal work and observing how systematic variations in the nature of different tasks or situations affects the ways teachers aim to deal with them. Such techniques have been used to investigate how teachers plan lessons, how they are influenced in their decision-making by external constraints, or how they are influenced in their interactions with students by different student attributes. Simulations can be used to elicit the knowledge that teachers have and use in their everyday practice and that might be difficult to access through other methods.

Narrative studies aim to provide an account of teaching in teacher's own words. They support an experiential approach to describing teachers' work, taking particular note of the teachers' "voice" and placing teachers' experience within the context of their life events. Narrative researchers have frequently argued against more mechanistic approaches to describing teaching and have argued for a storytelling approach in which the researcher acts as a facilitator helping teachers to recount their experience with due recognition of the personal and contextual factors within which it is framed.

As any good teacher knows, all students do not learn in the same way. In addition, it is common for a class of students to be at a variety of levels in any particular subject. Teachers need to use different teaching methods in order to reach all students effectively. A variety of teaching strategies, a knowledge of student levels, and an implementation of which strategies are best for particular students can help teachers to know which teaching methods will be most effective for their class.

The first step to choosing a teaching method is to assess the students. This assessment can be formal or informal. Formal assessments include standardized tests, tests from the textbook or curriculum being used, or teacher-created tests. These assessments can give you an idea of the previous instruction that the students have received as well as their academic level. The students in your class may have undergone various teaching methods and quality of instruction in previous years.

Informal instruction is, as the name suggests, much less formal. Good teachers know their students. If you have been teaching a particular group of students for some time, you probably already know quite a bit about their interests, ability levels, and learning styles. If the group of students is new to you, you can make a point of asking them, individually or in a group, about their interests and academic strengths. Depending on the age of the children, they may also be able to write about this, or answer some form of questionnaire about their hobbies, interests, previous instruction, strengths, and weakness. Students generally enjoy talking about themselves and having their teacher get to know them well, as it makes them feel special, as well as directing you in choosing your teaching methods.

Once you have assessed your students, you need to plan for different teaching methods. Direct instruction is the most common form of instruction. This is the lecturing method of teaching. Many teachers use this teaching method almost exclusively, as it is considered the simplest, and you can cover large amounts of material in a short period of time. However, this is not the most effective teaching method to reach all students, especially younger ones, who often need a more engaging, hands-on strategy in order to learn effectively. In addition, it is hard for teachers to tailor instruction to students at different levels.

Inquiry-based learning is a teaching method which is rapidly gaining popularity in the United States. Based on the scientific method, this teaching method can be used for virtually all subjects. Using inquiry-based learning takes a lot of time, energy, and planning, but it is often very effective. Students practice problem solving and critical thinking skills to arrive at a conclusion. This teaching method is extremely student-centered and student-directed, and can be modified for students at any level, reaching them where they are. Teachers will generally need to start by modeling the process to the students.

Cooperative learning is another teaching method that is considered highly effective when done correctly. With cooperative learning, students are put in small groups to work together. They are usually not grouped by ability, but put in a group with children at a variety of levels. The students are then given tasks to accomplish together. Teachers may need to monitor these groups carefully, to make sure they are staying on task and that all students are participating. This form of instruction also lends itself well to differentiation, because the teacher can assign specific tasks to children at different ability levels.

One more common teaching method is to teach information processing strategies. While it is often advisable to have students really understand the teaching methods and not just memorize facts, there are some cases when facts need to be memorized. Facts and concepts may also need to be grouped or organized in order to facilitate better understanding. Teachers can use various teaching methods to help students with memorization, or they can use graphic organizers, mind maps, story webs, or others ways to represent information visually.

There are many, many more teaching methods, but these are the most common. If the teacher finds the best teaching method for a particular group of students, the students are likely to learn more quickly and more engaged. In addition, using a variety of teaching methods will keep children from being bored, and help them encounter the information in new and exciting ways.

Research on teaching has involved a wide range of different methods. Each has its own advantages as well as its drawbacks. Each has the potential to illuminate particular aspects of the teaching process.

Разнообразие методов обучения

Манана Асланишвили

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, ул. Костава 77

Статья посвящена исследованию в сфере преподавания. В ней рассматривается широкий спектр различных методов обучения языку. В зависимости от задачи, стоящей перед преподавателем, он может использовать соответствующий метод обучения. Каждый из рассмотренных методов освещает определенные аспекты процесса обучения.

სწავლების მეთოდების სხვადასხვაგვარობა

მანანა ასლანიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას ქ. 77.

სტატია მიძღვნილია გამოკვლევას სწავლის სფეროში. მასში განხილულია ენის სწავლების სხვადასხვა მეთოდების ფართო სპექტრი. მასწავლებელს შეუძლია გამოიყენოს შესაბამისი სწავლების მეთოდები მიუხედავად იმისა, რა ამოცანა ღვას მის წინაშე. ყოველი მეთოდი განიხილავს სწავლის პროცესის გარკვეულ ასპექტებს.

Коммуникативно - деятельностный подход к обучению русскому языку как иностранному

Гурамишвили З. Ш.

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

Методика преподавания иностранного языка, в частности русского, претерпела значительные изменения, происходившие как под влиянием самой методики и базисных для нее дисциплин, так и общественно – политических изменений в жизни грузинского общества.

На сегодняшний день методика окончательно оформилась как самостоятельная научная дисциплина, ориентированная на формирование у изучающих язык черт языковой личности, делающих их активными и сознательными участниками межкультурной коммуникации. Не секрет, что на сегодняшний день выпускники средних школ Грузии, мягко говоря, слабо владеют русским языком, хотя с поступлением в вузы, они все больше осознают необходимость знания этого языка.

Поэтому одним из важнейших компонентов системы обучения языку является подход к обучению, представляющий собой точку зрения на сущность предмета, которому надо обучать.

Если проанализировать существующие подходы к обучению языку, то нетрудно заметить, что основаниями для их внедрения являются: а) объект обучения (язык, речь, речевая деятельность), либо б) способ обучения (прямой, сознательный, деятельностный).

С точки зрения способа обучения языку речь может идти о прямом, сознательном, деятельностном подходах к обучению.

Прямой (или интуитивный) подход предполагает овладение языком путем слушания и интуитивного усвоения единиц языка при исключении родного языка из системы обучения. При этом считается, что учащиеся в процессе занятий повторяют путь овладения родным языком, который носит неосознанный и подражательный характер. Этот подход к обучению базируется на бихевиористской теории обучения (behavior (англ.) – поведение), возникшей в конце XIX в. (ее основоположником является американский психолог Э. Торндайк) и долгие годы считающиеся ведущим направлением в психологии. Согласно этой теории, процесс учения заключается в установлении связи между стимулами и реакциями на них и упрочения этой связи. В основе же владения языком лежат навыки, формируемые в результате многократного повторения предьявляемых стимулов. Несмотря на существующую критику бихевиоризма за

игнорирование его представителями социальной природы психики и, как следствие этого, огрубление и примитивизацию поведения человека, идеи бихевиоризма получили широкое распространение в формировании различных теорий обучения и были использованы для психологического обоснования ряда популярных методов обучения, в том числе прямого, натурального, аудиовизуального, аудиолингвального, а также одного из направлений программированного обучения, разработанного в 60-е годы представителем американского бихевиоризма Б.Ф. Скиннером. Критика же в адрес прямого подхода, базирующего на идеях бихевиоризма, обычно связана с имеющим место в рамках этого подхода преувеличением роли интуитивного начала над сознательным в процессе обучения и той роли, которая отводится системе «стимул – реакция» в обучении. Согласно этой схеме, неоправданно большое значение придается тренировочным упражнениям, рассчитанным на механическое выполнение.

Сознательный (или когнитивный) подход. Этот подход к обучению (cognition (англ.) – знание, познание) возник как реакция на прямой подход с его установкой на интуитивное овладение языком и предполагает осознание, понимание учащимися единиц языка (для него даются соответствующие пояснения) и формирование способности объяснять выбор и употребление таких единиц в процессе общения. В противоположность принципу интуитивизма, характерному для прямого подхода в обучении, при сознательном подходе ведущим принципом обучения считается принцип сознательности.

С позиции когнитивной теории обучения в рамках сознательного подхода методистами была обоснована теория стадильности развития навыков и умений, включающая четыре стадии усвоения материала: ознакомление – тренировка (закрепление) – применение (развитие) – контроль, - и предложены разнообразные виды упражнений, направленных на формирование речевых навыков, развитие речевых умений, контроль уровня владения языком.

Деятельностный подход. Основы такого подхода к обучению были заложены в работах психологов С.Л. Рубинштейна, А.Н. Леонтьева, П.Я. Гальперина, рассматривавших деятельность в качестве основы и движущей силы развития личности. Главным структурным компонентом деятельности при этом являются действия речевого и неречевого характера, имеющие свой мотив, способ выполнения и результат. В методике преподавания иностранных языков деятельностный подход получил свою интерпретацию в рамках коммуникативно- деятельностного (личностно-деятельностного) подхода к обучению, первоначальное обоснование которого было предложено И.А. Зимней (Зимняя 1985), а практическая реализация – в рамках коммуникативного и ряда интенсивных методов.

Суть такого подхода означает, что обучение языку носит деятельностный характер, поскольку реальное общение на занятиях осуществляется посредством «речевой деятельности», с помощью которой участники общения стремятся решать реальные и воображаемые задачи с помощью средств изучаемого языка. Средствами же осуществления такой деятельности являются задания трех видов : а) ролевые игры, с помощью которых организуется учебное общение в соответствии с разработанным

сюжетом, распределенными между учащимися ролями и межролевыми отношениями; б) проблемные ситуации с использованием речемыслительных заданий, предусматривающих выполнение действий, основанных на критическом рассуждении, на предположении, на догадке, на интерпретации фактов, на умозаключении и др; в) свободное (спонтанное) общение, которое на занятиях имеет следующие особенности: его содержание не всегда предсказуемо, требуется активная мобилизация речемыслительных резервов и предшествующего речевого опыта, используются разнообразные коммуникативные стратегии, позволяющие передать содержание высказывания при недостаточной сформированности языковой базы. Материалом для заданий этого типа обычно являются ситуации реального общения.

Коммуникативно-деятельностный подход также означает, что в центре обучения находится обучающийся как субъект учебной деятельности, а система обучения предполагает максимальный учет индивидуально-психологических, возрастных и национальных особенностей личности обучаемого, а также его интересов. Деятельностный характер обучения предполагает организацию занятий как учебной деятельности, направленной на постановку и решения учащимися конкретных учебных задач с использованием перечисленных выше заданий. Объектом обучения с позиции названного подхода является речевая деятельность в таких ее видах, как слушание, говорение, чтение, письмо, перевод. Коммуникативно-деятельностный подход ориентирует занятия по русскому языку на обучение общению, использование языка с целью обмена мыслями. Для этого основное внимание на уроке уделяется созданию и поддержанию у обучающихся потребности в общении и усвоению в процессе общения профессионально значимой и представляющей общекультурную ценность информации.

Названный подход реализует основные требования к современному учебному процессу: коммуникативное поведение преподавателя на уроке, использование заданий, воссоздающих ситуации общения реальной жизни и предполагающих выполнение учебных действий в рамках таких ситуаций, параллельное усвоение грамматической формы и ее функции в речи (это обстоятельство приводит к сокращению количества выполняемых на занятиях тренировочных упражнений и повышению роли упражнений речевой направленности), учет индивидуальных особенностей учащихся при ведущей роли личностного аспекта, ситуативности процесса обучения, рассматриваемого и в качестве способа стимулирование речевой деятельности, и как условие развития речевых умений.

Методическим содержанием коммуникативно-деятельностного подхода являются способы организации учебной деятельности, связанные в первую очередь с широким использованием коллективных форм работы, с решением проблемных задач, с сотрудничеством между преподавателем и учащимися.

Иногда такой подход понимается слишком узко – как использование на уроке различных ситуаций, представляющих интерес для учащихся. Между тем суть подхода сводится не столько к созданию условий, в которых учащимся предстоит действовать, сколько к самой деятельности в предлагаемых ситуациях.

Конечно, целью обучения в рамках названного подхода является формирование и развитие коммуникативной компетенции, т.е. готовности и способности учащихся к речевому общению. Коммуникативная компетенция при этом формируется во всех видах речевой деятельности в их взаимодействии.

Одной из новейших интерпретаций личностно – деятельностного подхода на занятиях по языку являются в зарубежной методике *центрированный на ученике подход* (student-centered approach), а в отечественной методике – *обучение в сотрудничестве*.

Суть первого подхода заключается в максимальной передаче на занятиях инициативы самому учащемуся. Такой подход противопоставляется традиционному, когда учитель является главным действующим лицом в учебной деятельности обучающегося, обеспечивая передачу знаний и контроль за ее усвоением. В рамках данного подхода центр обучения смещается на ученика, задача же преподавателя заключается в том, чтобы раскрыть личностный потенциал учащихся и помочь им в выборе стратегии овладения языком, в наибольшей степени отвечающей индивидуальным особенностям обучающегося.

Что касается *обучения в сотрудничестве* (*learning together*), то суть его сводится в создании условий для активной совместной деятельности в разнообразных ситуациях.

Как свидетельствует опыт преподавания, обучение в сотрудничестве позволяет значительно увеличить время речевой практики каждого ученика на уроке. Преподаватель же берет на себя роль организатора самостоятельной учебно-познавательной деятельности учащихся. Обучение в сотрудничестве позволяет акцентировать внимание на самостоятельном добывании учащимися информации, ее критическом осмыслении и усвоении. Большие возможности этого направления в обучении связаны с использованием глобальной сети Интернет.

Литература

1. Арутюнов А.Р. Костина И.С. Коммуникативная методика русского языка как иностранного – М, 1992.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология – Личностно-деятельностный подход как основа организации образовательного процесса. М., 1999.
3. Скалкин В.Л. Основы обучения устной иноязычной речи. М., 1981.

კომუნიკატიურ - საქმისეული მიდგომა რუსული ენის, როგორც უცხოურის შესასწავლად

ზ. გურამიშვილი.

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

სტატიაში განხილულია ისეთი პრობლემა, როგორცაა რუსული ენის, როგორც უცხოურის შესწავლა. ხდება ტერმინ "სწავლისადმი მიდგომის" ახსნა.

განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა კომუნიკატიურ-საქმისეულ მიდგომას სწავლისადმი, ამ მიდგომის რეალიზაციის გზებს გაკვეთილებზე, მოსწავლეებისთვის რუსული ენის, როგორც უცხოურის შესასწავლად.

Communicative – active approach to studying Russian, as foreign language.

Z. Guramishvili.

*Georgian technical University
77 Kostava street, Tbilisi, Georgia*

In this article we examine important problem - such as approach to studying Russian as foreign language. Understanding of the term “approach to studying” is considered in this article.

Special attention is turned to communicative – active approach to studying, methods of realization of such approach with students to study Russian as foreign language.

К вопросу об обучении LSP студентов неязыковых вузов

Зораян Марина

**Грузинский технический университет
Грузия , Тбилиси, ул. Костава 77**

В последние годы все большее распространение получает идея о необходимости модернизации образования на основе гуманизации и инновационных технологий. Значительная роль в гуманизации высшего образования и формировании специалистов нового типа принадлежит обучению иностранному языку. Ведущие специалисты в области языка и межкультурной коммуникации рассматривают языковое образование как важный двигатель социально-экономических преобразований в стране; основной инструмент успешной жизнедеятельности человека в поликультурном и мультилингвальном сообществе людей; фактор культурного и интеллектуального развития и воспитания новой личности. В этой связи особый интерес представляет проблема повышения качества преподавания иностранного языка в образовательной системе высшей технической школы. В настоящее время наблюдается рост статуса иностранного языка (в первую очередь английского), усиление мотивации его изучения, функциональная направленность обучения языкам. Высшее техническое образование требует учета профессиональной специфики при обучении иностранному языку его нацеленности на реализацию задач будущей профессиональной деятельности выпускников. Однако, обучение языку с учетом профессиональной направленности до сих пор остается неудовлетворительным, а уровень профессиональной иноязычной компетентности выпускников – невысоким, не соответствующим современным требованиям общества. Основными причинами, определяющими недостаточно высокое качество обучения иностранному языку с учетом профессиональной специфики в неязыковом вузе, являются не только небольшое количество часов, выделенных на изучение иностранного языка, низкий уровень языкового образования в средней школе, но и недостаточная разработанность методики обучения иностранному языку в интегративной связи с профессиональной подготовкой. Специалист должен владеть языком на уровне, позволяющем ему активно и свободно использовать его в сфере профессиональной деятельности. Для достижения положительного результата очень важно, чтобы изучение языка носило не просто углубленный характер, а приобрело профессиональный статус. В практике обучения в неязыковом вузе все более широкое применение находит понятие «профессиональный иностранный язык» LSP (иностранное языковое образование для специальных целей), разрабатываются новые подходы и технологии обучения. Изучение и преподавание языков для специальных целей (*Languages for Specific Purposes*) является одним из приоритетных направлений в лингвистике и методике преподавания иностранных языков на протяжении уже нескольких десятилетий. Понятие «английский язык для специальных целей» появилось в начале 50-х гг. XX в.. В Великобритании и Америке оно было обусловлено обстоятельствами, характерными для данного периода развития общества, а именно – необходимостью языковой подготовки большого количества

иностраннных студентов для обучения в американских и британских университетах и эмигрантов, для которых владение английским языком служило гарантией их трудоустройства. Несмотря на широту и многоаспектность исследований в данной области до сих пор существуют различные мнения по поводу того, что такое «язык для специальных целей» и даются разные толкования этого понятия. Начало истории специализированного обучения профессиональному иностранному языку исследователи относят к середине 60-х гг.. В этот период курсовое обучение однородных контингентов учащихся (представителей одной конкретной профессии) оказывается в центре внимания преподавателей и методистов за рубежом. В истории развития специализированного обучения иностранному языку можно выделить несколько этапов. С середины 60-х до начала 70-х гг. основное внимание уделялось изучению учащимися соответствующих подязыков, обучение было направлено на овладение узкопрофессиональной лексикой в различных сферах (журналистика, медицина, педагогика, банковское дело и др.). Наиболее интенсивно изучались подязыки науки и техники. Наибольшее значение для теории и практики имел курс, разработанный Дж.Р. Эвером и Дж. Латопе («A Course in Basic Scientific English») на основе анализа большого количества текстов научных дисциплин. В 70-е гг. в изучении языков усилилась прагматическая и социологическая ориентация, что нашло отражение в разработке программ обучения на основе определения коммуникативных потребностей учащихся. Большое теоретическое значение имела социолингвистическая модель определения коммуникативных потребностей, разработанная Дж. Манби. Такая модель позволила отбирать языковой материал на основе функциональных высказываний, их прагматического воздействия для обеспечения коммуникации в отобранных и детально охарактеризованных ситуациях профессионального общения. В середине 80-х гг. характерным признаком становится учет всех факторов, действующих в обучении, таких как: профессиональная компетентность преподавателей, наличие средств обучения, возможностей для самостоятельной работы, разработанность учебных материалов, отношение преподавателей и учащихся к методам обучения, учебным материалам. Модель Дж. Манби дополняется анализом ситуации обучения, что позволяет разработать рациональную методику преподавания.

Основной формой обучения профессиональному иностранному языку являлись и являются специальные курсы. На обучение профессиональному английскому языку направлена работа различных курсов ESP, предлагаемых многими зарубежными языковыми школами. Основными признаками, характеризующими специальные курсы как форму обучения, являются: однородность контингента учащихся; разработка программы обучения на основе анализа коммуникативных потребностей учащихся; ограничение целей обучения прагматическими потребностями учащихся; краткосрочность и интенсивность обучения. Такие курсы организуются для лиц, имеющих опыт практической работы или проходящих обучение по одной специальности. Курс сочетает индивидуальные занятия и практику в небольших группах. Общепризнанная классификация выделяет, по существу, два вида курсов – для учебных целей (*English for Academic Purposes*) и обучение, ограниченное профессиональными целями (*English for Occupational Purposes*). Внутри групп выделяются такие направления, как: 1) подготовка к профессиональной (учебной) деятельности; 2) подготовка в процессе профессиональной (учебной) деятельности; 3) повышение квалификации.

Целью обучения специальному языку в наиболее широком смысле является подготовка к выполнению определенных обязанностей, требующих владения иностранным языком. Важной частью занятий является имитация профессиональной деятельности (доклад, участие в обсуждении и т.д.). Анализ теории и практики обучения языку для специальных целей позволил определить методику преподавания иностранных языков в

отечественных неязыковых вузах как сравнительно молодую дисциплину, ее история насчитывает около пяти десятилетий. Эта проблема только начала формулироваться в 50-е гг. XX столетия в связи с преобладанием граматико-переводного метода на уроках иностранного языка. Хотя социально-экономическая ситуация того времени не требовала от выпускников вузов глубоких знаний иностранного языка, стало очевидным, что недооценка специфики данного предмета ведет к отрыву знаний грамматики от практического владения языком. Однако только в 1960-е гг. данная проблема получила реальное развитие и начала решаться на правительственном уровне. С расширением международных связей возрастающее значение приобрело знание иностранных языков специалистами различных отраслей науки и техники. Именно в это время ставится задача создания отраслевых учебных пособий, профессиональной ориентации обучения языкам в высшей школе, а также практического овладения иностранным языком. Решение таких задач требовало перестройки всей методики преподавания, разработки качественно новых учебников, направленных на развитие навыков устной речи в области будущей специальности на научной основе, с учетом корректного подбора материала, его последовательности и пропорциональности. Несмотря на наметившуюся переориентацию языкового образования в отечественных вузах на достижение практического владения иностранным языком, коренной сдвиг произошел только к концу 1960-х – началу 1970-х гг., когда появилось большое количество экстралингвистических исследований, которые заставили сменить фокус интереса с изучаемого языка на самого обучаемого. Психологические и лингвopsихологические особенности обучения студентов стали предметом тщательного изучения, с материала изучения внимание переключилось на человека, который должен усвоить этот материал. Потребность в разработке новых образовательных программ явилась причиной возникновения новых идей и теории, которые нашли свое отражение на практике обучения иностранному языку. Здесь, прежде всего, стоит упомянуть коммуникативный метод, разработанный Е.И. Пассовым, и связанную с ним идею формирования мотивации студентов к изучению иностранного языка. Методика преподавания иностранного языка в вузе приобрела все более солидную теоретическую базу, а само языковое образование более четко становилось профессионально ориентированным: «Нельзя упускать из виду функцию иностранного языка как средства формирования профессиональной направленности (что имеет первостепенное значение), т.е. интереса к своей будущей профессии и стремления получить знания по возможно большему количеству коммуникационных каналов, одним из которых в таком случае становится владение иностранным языком, обеспечивающее возможность знакомства с достижениями в профессиональной области за рубежом». Больше внимания стало уделяться развитию у студентов навыков вербального общения, взаимосвязи обучения всем видам речевой деятельности и учету специфики каждого из них. К 1980-м гг. разносторонние и многоплановые исследования в области методики преподавания иностранных языков, как в средней, так и в высшей школах потребовали определенной систематизации. Если говорить конкретно о методике обучени иностранным языкам в неязыковых вузах то, по словам С.К. Фоломкиной, «этот раздел методики, несмотря на большее количество исследований, до сих пор находится в стадии становления. Все отдельные проблемы, которыми занимаются исследователи, можно было бы объединить в одну центральную – рационализацию методов преподавания и повышение эффективности последнего» [4, с. 4]. Действительно, в условиях столь ограниченного количества часов, отводимых на изучение иностранного языка в вузе, методисты были вынуждены искать пути оптимизации учебного процесса, повышения эффективности преподавания. Решение данных проблем проходило по нескольким направлениям, которые можно определить как: организация самостоятельной работы студентов и её соотношение с аудиторной работой; специфика итогового и рубежного контроля всех видов речевой

деятельности; разработка новых типов учебников по иностранному языку для неязыкового вуза; оптимизация использования ТСО в аудиторной и самостоятельной работе обучающихся. Опираясь на смежные области знаний, в методике преподавания был разработан новый подход, направленный на развитие навыков и стратегий. Прежде всего, это касалось обучения чтению и пониманию литературы по специальности. В связи с этим повышенное внимание исследователей уделялось дифференциации языкового материала, развитию у студентов навыков вероятного прогнозирования и, опять же, повышению мотивации студентов к изучению иностранного языка. Как известно, 1990-е гг. ознаменовались коренными изменениями в нашей стране и за рубежом, что повлекло за собой изменения в социальном заказе на владение иностранным языком в связи с интеграцией системы высшего образования и общества в целом. В настоящее время знание языков является важнейшей составляющей стандарта образования наступившего века. Новое содержание языкового образования ориентировано на овладение выпускниками высших учебных заведений несколькими иностранными языками. Процесс обучения в высшей школе направлен на подготовку специалиста компетентного, ответственного, свободно владеющего профессией, способного к функциональному использованию иностранного языка в различных сферах деятельности и межкультурного общения. Современная компетенция языкового образования в неязыковом вузе предполагает создание гибкой технологии обучения, дифференцированной по содержанию, методам и срокам обучения, дающей возможность молодым специалистам быстро адаптироваться в условиях нового культурного и информационного пространства.

Важно отметить, что тенденции в обучении иностранным языкам в неязыковых вузах согласуются с тенденциями профессионального образования и обучения. К основным положениям относятся следующие: ориентация на международные требования и стандарты, профессиональная направленность, развитие самостоятельности, навыков самообразования, использование активных методов при формировании иноязычной коммуникативной компетентности, использование информационных технологий и технических средств обучения. Большие перспективы открываются с внедрением компетентно-деятельностного подхода, позволяющего «заменить систему обязательного формирования знаний, умений и навыков набором компетентностей (комплексом компетенций), которые будут формироваться у студентов на основе обновленного содержания и в процессе их деятельности по овладению таким содержанием». Внедрение данного подхода в систему высшего образования позволит формировать у студентов способности осуществлять различные виды деятельности, в том числе коммуникативную, эффективно сформировать «вторичную языковую личность» выпускника вуза, готового к профессиональной межкультурной коммуникации.

Литература:

1. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование: готовимся к диалогу культур. – Минск: Лесис, 2003. – 184 с.
2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
3. Munby J. Communicative Syllabus Design. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 238 p.
4. Фоломкина С.К. За дальнейшее развитие методики обучения иностранным языкам в неязыковом вузе // Иностранные языки в высшей школе / Под ред. С.К. Фоломкиной. – М.: МПИ, 1989. – Вып. 21. – С. 4-8.
5. Федорова О.Н. Компетентно-деятельностный подход к обучению иностранным языкам в высшей профессиональной школе // Языковое образование в вузе / Под ред. М.К. Колковой. – СПб.: КАРО, 2005. – С. 21-36.

ენობრივი უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტებისათვის ენის სპეციალური მიზნებით სწავლების საკითხისათვის

მარინა ზორანიანი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას ქ. 77.

სტატიაში განხილულია ტექნიკური სპეციალობის სტუდენტებისათვის უცხო ენის სწავლების და თანამედროვე ტენდენციები; გამოკვლეულია ენის სპეციალური მიზნები სწავლების უცხოური გამოცდილება. არაენობრივი სპეციალობის სტუდენტებისათვის უცხო ენების სწავლების ტენდენციები შეესაბამება პროფესიული განათლებისა და სწავლების ტენდენციებს. სტატიის ძირითად დებულებებს შორის არის: საერთაშორისო მოთხოვნებზე და სტანდარტებზე ორიენტაცია, პროფესიული მიმართულება, დამოუკიდებლობის განვითარება, თვითგანათლების უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება, აქტიური მეთოდების გამოყენება უცხოენობრივი კომუნიკაციური კომპეტენციის ფორმირებისას, ინფორმაციული ტექნოლოგიებისა და სწავლების თანამედროვე საშუალებების გამოყენება.

On issue of teaching LSP to students of other than language specialities

Marina Zoranyan

Georgian Technical University

Georgia, Tbilisi, Kostava Str.77.

The paper views problems, development and modern tendencies of teaching foreign languages to technical students. It investigates foreign experience in teaching language for special purposes. The tendencies of teaching foreign language to technical students coordinate with the tendencies of professional education and teaching. The main statements are as follows: orientation on international requirements and standards, professional directedness, development of independence, skills of self-education, use of active methods for the formation of foreign language communicative competence, use of informative technologies and technical aids of teaching.

Вербальная коммуникация и лексическое значение слов

Б.Л.Имнадзе

Грузинский технический университет,

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В процессе изучения проблем коммуникации рассмотрение лексического значения слов с позиций РКИ приобретает определенное преломление. Они (проблемы) разрабатываются как в чисто теоретическом, так и в практическом (научно-методическом) плане. Вырисовываются два подхода. Первый находим в работах лингвистов пятидесятых годов (5,6,7). Лексическое значение слова исследовалось в зависимости от экстралингвистических факторов, при этом некоторые понимают его как отношение звукокомплекса (слова-знака, звукового слова) к предмету реальной действительности. В таком случае, проблема выявления значения слова есть не что иное, как установление отношения звукокомплекса к предмету реальной действительности, осуществляемое в мозгу человека. Все виды семантических отношений в лексико-семантической системе языка рассматриваются с этой точки зрения как взаимосвязь слов, основанная на предметно-логических отношениях, как отношения слов, наполненных прежде всего предметным содержанием. Нет сомнения, что неслучайно в качестве примеров в различных пособиях и руководствах рассматриваются, главным образом, имена существительные с более ярко, чем в других словах, выраженным предметно-смысловым значением, например, в глагольных лексемах, прилагательных (особенно

качественной характеристики) и т.п. Этот подход в РКИ преломляется особо: семантизация слова осуществляется, главным образом, демонстрацией естественной наглядности, использованием рисунков, фотографий, схем и пр. Способы и приемы, основанные на собственно лингвистических (внутрилингвистических) закономерностях, используются при семантизации слов в гораздо меньшей мере. Другой подход к изучению лексического значения слова (8, 9) основывается на том, что лексическое значение слова может быть понято не только в плане отнесенности звукокомплекса к предмету реальной действительности, но и с учетом всех видов системной обусловленности значения, т.е. его грамматической оформленности, парадигматической закрепленности, синтагматической значимости, словообразовательных отношений. Интересно в этом плане определение лексического значения слова, данное В. В. Виноградовым: «Под лексическим значением обычно понимают его предметно-вещественное содержание, оформленное по законам грамматики данного языка и являющееся элементом общей семантической системы словаря данного языка» (6, - 13) В связи с тем, что значение слова рассматривается не только в плане отнесенности к предмету реальной действительности, но и в плане его системной обусловленности, многие лингвисты говорят не о значении слова, а о семантической структуре его, подразумевая под этим сложную реальную данность языка. Находящую различные средства выявления (7, 4.2.) Семантическая структура слова состоит из компонентов. Различные ученые (3, 8, 9) насчитывают различное количество компонентов семантической структуры слова, однако все сходятся на том, что рассматривать значение слова надо не только в плане отнесенности к предмету реальной действительности, но и в плане различных видов его компонентами семантической структуры слова можно признать прежде всего предметно-понятийную отнесенность слова (концептуальное ядро), парадигматические, синтагматические и деривационные словообразовательные отношения. Приведем один пример анализа семантики слова с учетом предметно-способов (видов) его системного выявления. (Пример взят из указанной работы В.И.Зиминой). Проанализируем семантику прилагательного (**глухой**). У этого прилагательного выделяется несколько значений. При этом отдельные значения отграничиваются друг от друга тем, что и в синтагматическом, и в парадигматическом, и в деривационном плане имеют свои определенные проявления. Для краткости записи обозначим синтагматические отношения (сочетаемость) через букву А, парадигматические отношения – через Б, словообразовательные – через В. 1. «Полностью или частично лишенный слуха».

А. Глухой человек, старик, юноша, мальчик и т.п. (все сочетающиеся слова обязательно означают одушевленные предметы, обычно людей).

Б. Это значение прилагательного **глухой** входит в лексико-семантическую группу прилагательных, обозначающих физические недостатки человека: глухой, кривой, немой, хромой, косой, слепой и т.п.

В. У этого значения прилагательного есть производные слова: глухота, оглушить, глушня, глухарь.

2. «Незвонкий, приглушенный, неясный, невнятный» (о звуках, обычно низких)

А. Глухой звук, стон, стук, хрип и пр. (в формуле определения лексического значения уже содержится указание на характер сочетающихся лексем – «О звуках»...)

Б. У этого значения прилагательного в парадигматическом плане есть, например антонимы: глухой (звук) – звонкий (звук), глухой (крик) – резкий, оглушительный, пронзительный (крик) есть синонимы: глухой (звук) – невнятный, неясный (звук); Это значение прилагательного **г л у х о й** находится в одной лексико-семантической группе прилагательных, характеризующих звуки.

В. Это значение прилагательного глухой имеет следующие производные: оглушить (например, оглушить звонкий согласный в конце русского слова **с т о л б – с т о л п**). оглушение, глухость.

3. оглушить, глушня, глухарь.

2. «Незвонкий, приглушенный, неясный, невнятный» (О звуках, обычно низких)

А. Глухой звук, стон, стук, хрип и пр., (в формуле определения лексического значения уже содержится указание на характер сочетающихся лексем – «О звуках»...)

Б. этого значения прилагательного в парадигматическом плане есть, например, антонимы: глухой звук – звонкий звук, глухой крик – резкий, пронзительный, оглушительный крик; есть синонимы: глухой звук – невнятный, *неясный звук*; это значение прилагательного **г л у х о й** находится в одной лексико – семантической группе прилагательных, характеризующих звуки.

В. Это значение прилагательного глухой имеет следующие производные: оглушить (например, оглушить звонкий согласный в конце русского слова **с т о л б – с т о л п**), оглушение, глухость.

3. «Находящийся в глуши, далеко от населенных мест; захоластный».

А. Глухой край, городишко, улица, переулок и т.д. (сочетающиеся слова являются наименованиями тех или иных мест).

Б. В «парадигматическом плане у этого значения прилагательного глухой есть антонимы: глухая улица – шумная, многолюдная, оживленная улица.

В. Это значение прилагательного **глухой** подтверждается производными словами глушь, глухомань.

4. «Совершенно закрытый, сплошной, без отверстий»

А. Глухая стена. Коридор был глухой, без окон (Симонов).

Разновидностью этого же значения, очевидно, можно считать значение прилагательного **глухой** в сочетании со словами платье, воротник и т.д. – наглухо застегнутый, закрытый.

Б. Из парадигматических отношений этого значения можно указать прежде всего антонимы: глухой воротник – открытый воротник; синонимы: глухой забор – сплошной забор и т. д.

В. В деривационном (словообразовательном) плане это значение прилагательного **глухой** является производящим (мотивирующим) словом для производного (мотивированного) наречия **н а г л у х о** (ср., наглухо застегнуть воротник, наглухо перегородить комнату, т.е. поставить глухую стену и т.д.)

Мы считаем, что подобное понимание семантической структуры слова лежит в основе тех методических приемов раскрытия значения слова в нерусской аудитории в

процессе обучения, которые являются лингвистически обоснованными, убедительными со стороны лингвистического обоснования методики преподавания русского языка в нерусской аудитории (заметим, что и не только нерусской). Значение слова – это идеальная величина. Для того, чтобы оно поддавалось человеческому восприятию, оно должно быть каким-то образом материализовано, объективировано, оно должно быть «пропущено» через эмпирические операции, выполняемые человеком. В практике преподавания русского языка как иностранного, в процессе семантизации слова роль подобных эмпирических операций играют по сути дела различные упражнения, продуливаемые студентами со значением слова.

Итак, процесс семантизации русского слова в нерусской аудитории есть не что иное, как продуливание определенных рических операций (упражнений), в процессе выполнения которых значение слова материализуется, объективируется, становится доступным человеческому познанию. Однако объективировать значение слова можно различными способами, различными путями. Здесь, очевидно, можно выделить:

1) нелингвистические способы семантизации слова (демонстрация естественной наглядности, фотографий, рисунков и пр.)

2) лингвистические средства объективации (семантизации) значений. Мы опишем более подробно именно лингвистические средства объективации значений слов, иначе говоря, лингвистические средства семантизации слова. К наиболее активным способам лингвистической семантизации слова относятся:

1. Определение, толкование значений слова;

2. Парадигматические отношения слова (отношения синонимии, антонимии, отношения, выявляемые в лексико-семантических группах слов, гипонимические отношения, т.е. подведение видов под один род и т.д.);

3. Синтагматические отношения слова (главным образом, - синтаксическая и лексическая сочетаемость слова) и

4. Словообразовательные отношения слова (они в практике преподавания, по существу, сводятся к обогащению лексики студентов русскими производными словами).

Необходимо сказать, что толкование значения – основная задача преподавания лексики, но узнавание значения, как это было показано уже на примере анализа семантической структуры прилагательного г л у х о й, во многом зависит от системных (парадигматических, синтагматических, и словообразовательных) отношений слова.

Предлагаем разработанную нами определенную систему упражнений, направленных на раскрытие семантической структуры русского слова в нерусской аудитории. Несмотря на то, что мы предлагаем упражнения с целью раскрытия того или компонента семантической структуры слов (упражнения с синонимами, антонимами, упражнения на усвоение сочетаемости русских слов; упражнения, преследующие цель обогатить словарь студентов русскими водными словами), все упражнения объединены единой проблемой – семантизировать значение русских слов. Упражнения объединены воедино потому, что, по сути дела, взаимосвязаны и взаимообусловлены различные компоненты семантической структуры слова. Все упражнения построены в соответствии с известным педагогическим правилом – «от легкого к трудному». Они содержат три типа упражнений:

тренировочные упражнения, которые носят рецептивный характер, полутворческие упражнения, которые носят репродуктивный характер и творческие упражнения продуктивного характера.

Приведем некоторые образцы предлагаемых упражнений.

1. Указать, какие из синонимов могут сочетаться с существительными, помещенными в скобках: холодный, прохладный (вода, прием, зима, взгляд); полный, толстый (женщина, книга, палка, стакан, бревно); заграничный, иностранный (вещи, гость, языки, писатели); густой, дремучий, (лес, напиток, трава, туман); унылый, скучный, грустный, печальный (выражение лица, улыбка)

2. Из данных слов составить словосочетания: крепкий, прочный (материал, чай, удар, дружба, связях, знания, металл, ткань)

3. Подобрать к прилагательным синонимы без частицы «не» и дать сочетаемость с этими синонимами: неистощимый (обильный, богатый) нерушимый (прочный, твердый, вечный) и т.д. Подобрать синонимы к словам в данных сочетаниях: созидательный труд, вероломное нападение.

4. Подобрать синонимы к данным словам и расположить их по степени возрастания качества (интенсивности): грустный (печальный, тоскливый, горестный, скорбный); Скупой (бережливый, экономный, расчетливый, жадный, скарденый). И т.д.

Посредством словарных синонимов предлагается объяснить значения устойчивых словосочетаний типа: зарубить на носу, повесить нос. Сбить с толку и т.п. В заключение заметим, что результаты подобным образом организованных занятий превзошли всякие ожидания.

Использованная литература:

1. В. В. Виноградов Основные типы лексических значений слова. Вопросы языкознания, №5, 1953 стр.13
2. В. И. Зимин О системном анализе значений слова. М., 2002
3. Б. Л. Имнадзе Соответствие русскому термину «просторечие» в грузинской научной литературе» АОН Грузии, труды 2(14) Тбилиси, 2009.
4. Р. В. Туркина Семантическая структура слова, М. 2001.
5. А. А. Уфимцева Слово в лексико-семантической системе языка. М., 1968.
6. Арн. Чикобава Лингвистика как интегральная наука о языке. «Проблемы языкознания», Наука М., 1967.
7. Д. Н. Шмелев Очерки по семасиологии русского языка. М., 1968.
8. Д. Н. Шмелев Проблемы семантического анализа лексики. М., 1973.
9. Д. Н. Шмелев О семантической структуре слова. РЯНШ, 1964.
10. В. Г. Шестопалов. Семантические особенности текстов массовой коммуникации М., 2003
11. Ю. Е. Щеглов. Семантика в системе средств массовой коммуникации, М., 2007.

სიტყვის ლექსიკური მნიშვნელობა ვერბალურ კომუნიკაციაში
ბ.იმნაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი,
კოსტავას 77

სიტყვის სემანტიკური შინაარსის მართებული დადგენა თანამედროვე ლინგვისტიკის მეტად მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს. პრობლემა თეორიულ და სამეცნიერო მეთოდურ ასპექტებში განიხილება და შეიძლება გადაწყვეტილ იქნეს უცხო ენის სწავლების მეთოდის პრაქტიკაში. ლინგვისტიკურ მეცნიერებაში ეს საკითხი სხვადასხვაგვარად განიხილება: ერთნი უპირატესობას ანიჭებენ ბგერათა კომპლექსს და მათ კავშირს საგნებთან, მეორენი კი ყველა სიტყვას მხოლოდ საგნობრივ მნიშვნელობას ანიჭებენ და ამბობენ, რომ ყველა სიტყვა გრამატიკულად უნდა იყოს გაფორმებული, რასაც ავტორიც იზიარებს. განხილულია სიტყვა “глухой” და გამოტანილია დასკვნა, რომ სიტყვის სემანტიზაციის პროცესი სხვა არაა რა, თუ არა გარკვეული ემპირიული ოპერაციები, რომელთაც სავარჯიშოთა სისტემა უზრუნველყოფს და რომელიც აგებულია თანახმად ცნობილი პედაგოგიური წესისა: “იოლიდან რთულისკენ” და ამგვარად მოიცავენ სავარჯიშოთა სამ ტიპს: რეცეპტულს, ნახევრად შემოქმედებითს, რეპროდუქტიულს და ბოლოს შემოქმედებითი ხასიათის პროდუქციულ სავარჯიშოებს.

The meaning of a word in the process of the verbal communication

B.L. Imnadze

Technical University of Georgia

Tbilisi, 77, Kostava Street

The article deals with problem of lexical meaning of a word which is directly connected with teaching of a foreign language. Some linguists give an explanation to lexical meaning as dependence (sign-words, sound-word) of a sound complex in reality object. The others consider that the lexical meaning of word may be as all kinds meaning of systemic condition.

In the article is confirmed that the semantization of a Russia Word is a process of the empirical operations.

All the exercises are constructed according to the well-known pedagogical rule.

“From easy to difficult”. There are three types of exercises, such as receptive, reproductive and productive given consecutively.

**О НЕКОТОРЫХ ПУТЯХ ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ
ПРОИЗНОСИТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ
АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ**

Р.Д. Исмаилова

**Азербайджанский университет языков
(AZ-1014, Баку, улица Р.Бейбутова, 60)**

В течение достаточно долгого времени считалось, что в ситуации обучения английскому языку как иностранному (E.F.L.) следует придерживаться той же методики, что и при обучении английскому языку носителей языка. Подобный подход к проблеме базировался на том, что поскольку английский язык принадлежит носителям языка, они, несомненно, знают лучше, чем кто-либо другой, как именно следует ему обучать. При этом внимание в основном было сфокусировано на чтении классических текстов, обучении грамматическим структурам, лексической и произносительной системам, что зачастую сводилось к изучению языка на системном уровне, заучиванию правил, приобретению знаний о языке, а не усвоению самого языка как средства общения.

В последние годы произошли значительные изменения в системе обучения языкам вообще и английскому языку, в частности. Сегодня целесообразность указанного выше подхода не представляется столь очевидной. Пересмотру подлежат такие вопросы как функция английского языка в современном мире, а также роль и влияние носителей языка на процесс обучения английскому языку.

Что касается роли английского языка в современном мире, то она представляется совершенно очевидной. Существуют языки, на котором говорит достаточно большое число людей, но ни один язык пока не может претендовать на роль языка общения на глобальном уровне. Англичане убеждены в том, что они обладают оружием, которое не может быть использовано против них. Это оружие – английский язык. (Джордж Оруэлл, 1970). Однако реальность заключается в том, что сегодня английский язык более не является исключительной собственностью носителей языка. Этот язык сегодня принадлежит всем, кто использует его в качестве естественного средства общения. Число таких людей сегодня значительно превышает число носителей языка и достигает 700 миллионов. (5). Что касается роли и влияния носителей языка на процесс обучения английскому языку, то по этому поводу существуют различные точки зрения.

При этом следует отметить, что большинство специалистов практически единодушны в том, что все изменения и нововведения, имевшие место в обучении английскому языку с 1970-х годов, происходили не по причине креативности и мудрости людей, вовлеченных в данный процесс, а потому, что происшедшие в мире радикальные перемены политического и экономического характера содействовали тому, что значительно увеличилось число людей, осознающих необходимость изучения английского языка в современном мире и желающих овладеть им для использования в коммуникативных целях(4).

Сегодня представляется совершенно очевидным, что английский язык следует изучать не для того, чтобы повысить свой образовательный уровень, а в первую очередь для формирования коммуникативной компетенции, что подразумевает формирование умения пользоваться изучаемым языком для достижения тех или иных прагматических целей в процессе общения с представителями самых различных культур. Изменение целей обучения иностранному языку неизбежно влечет за собой изменение методов обучения. Обучение отдельным аспектам языка более не является самоцелью.

Что касается системы обучения произношению на изучаемом языке студентов языкового вуза, то, на наш взгляд, она должна быть коренным образом пересмотрена, поскольку не соответствует требованиям сегодняшнего дня. Прежде всего следует определить, каковы целевые установки обучения произношению в условиях профессионального обучения языку. Далее следует определить, каковыми будут содержание обучения произношению и используемая методика. Совершенно естественно, что при определении целей обучения произношению будущих профессионалов следует исходить из того, что сегодня основной целью изучения иностранных языков в языковом вузе является формирование у студентов коммуникативной компетенции на изучаемом языке (2).

Следует отметить, что и изучающие язык студенты, и большинство преподавателей языка убеждены в том, что начинать обучение произношению нужно с усвоения отдельных согласных и гласных звуков, и звукосочетаний. Такой подход является достаточно традиционным для нашей системы обучения языкам. Однако получивший широкое распространение коммуникативный подход к обучению языкам дает основание считать подобный подход к обучению языкам крайне нецелесообразным.

Несомненно, что усвоение того, как звуки организуются и функционируют в процессе речевой коммуникации гораздо более важно, чем усвоение отдельных звуков. Что касается ритма и интонации, то им принадлежит ведущая роль, поскольку именно они, а не звуки, могут стать причиной неправильного понимания смыслового содержания аудируемого

текстового материала. Интонация играет весьма важную роль в процессе организации звуков. Она позволяет варьировать голос для того чтобы привлечь внимание к наиболее важным словам. Показателями интонации является подъем и падение голоса в процессе речевой деятельности. В действительности, именно они, а не звуки являются факторами, определяющими смысл предложения.

Очередное заблуждение касается того, что студенты испытывают значительные трудности в процессе восприятия и продуцирования определенных звуков. Подобная, достаточно распространенная точка зрения, не имеет никаких оснований и приводит к совершенно ошибочному выводу о том, что не стоит тратить время на обучение произношению. Следует помнить о том, что произношение является важной, неотъемлемой частью обучения любому языку. Особое значение произношение приобретает, когда речь идет об обучении английскому языку. В условиях коммуникативного обучения формирование произносительных навыков не должно ограничиваться усвоением отдельных звуков. Ритм и интонация здесь приобретают особое значение. Следует также подчеркнуть, что обучения произношению должно быть интегрировано, наряду с другими аспектами, в общий процесс обучения языку.

Именно подобный подход, когда формирование произносительных навыков происходит в процессе развития навыков чтения, письма, говорения и аудирования, содействует повышению эффективности процесса обучения произношению на английском языке (1).

Некоторые преподаватели и студенты полагают, что обучение произношению представляет собой монотонный процесс и не может быть интересным для изучающих язык. Подобное утверждение также является ошибочным, поскольку данный процесс в значительной степени зависит от того, насколько правильно он организован. Так, использование соответствующих возрастному, образовательному и интеллектуальному уровню обучаемых и интересных для них учебных материалов может сделать процесс формирования произносительных навыков весьма увлекательным. Преподаватель, который сам считает, что обучение произношению является монотонным, никогда не может сделать данный процесс интересным и увлекательным (3).

Изучающие язык в условиях отсутствия языкового окружения отдают несомненное предпочтение преподавателям, которые являются носителями языка. Подобное желание вполне естественно, поскольку именно лингвистически образованный носитель языка может стать моделью для подражания для изучающих язык. Однако такое утверждение является достаточно спорным.

Что касается обучения произношению, то преподаватели-носители языка нередко не видят здесь особых проблем, поскольку у них самих формирование произносительных навыков на английском языке происходит совершенно естественным образом. Именно поэтому у них порой проявляется тенденция к недооценке и преуменьшению трудностей, испытываемых студентами, которые не являются носителями языка.

В отличие от преподавателей, для которых английский язык является родным, обучающие, не являющиеся его носителями, сами имеют сложный опыт изучения английского языка и вследствие этого знакомы с трудностями и проблемами, которые могут возникнуть у студентов в процессе его изучения. Нам представляется, что именно преподаватели, имеющие данный опыт изучения языка, могут рационально организовать работу по обучению произношению таким образом, чтобы стало возможным предупреждение и преодоление трудностей, связанных с внутриязыковой и межъязыковой интерференцией.

Следует отметить, что работа над произношением самым непосредственным образом связана с обучением аспектам языка (грамматическому и лексическому) и формированием

навыков говорения, аудирования, чтения и письма. Обучение произношению на иностранном, английском языке, не должно носить стихийный, бессистемный характер: оно не может и не должно происходить изолированно, в отрыве от обучения языку в целом. Само по себе формирование у обучаемых произносительных навыков на том или ином языке непременно должно быть направлено на формирование навыков коммуникации на иностранном языке.

В целом работа по формированию и дальнейшему совершенствованию у студентов языкового вуза произносительных навыков на английском языке должна носить целенаправленный, комплексный характер и быть ориентирована в конечном счете на формирование у студентов коммуникативной компетенции на изучаемом иностранном языке.

Суммируя вышеизложенное, следует отметить, что вся система обучения иностранному языку, в том числе и обучение произношению, должна быть пересмотрена и приведена в соответствие с целевыми установками профессионально- ориентированного обучения иностранному языку в современных условиях. При этом работа в данном направлении должна быть спланирована и организована таким образом, чтобы весь процесс стал увлекательным как для вовлеченных в качестве мотивированных и заинтересованных участников данного процесса студентов, так и для самого преподавателя.

Список использованной литературы:

1. Byrne, D. 1978. Materials for Language Teaching: Interactions Packages: Modern English Publications.
2. Finochiaro, M. and C. Brumfit. 1983. The Functional- Notional Approach. From Theory to Practice. New York: Oxford University Press.
3. Hancock, M. 1995. Pronunciation games. Cambridge University Press.
4. Gerald Kelly. How to teach Pronunciation. Pearson Education Limited 2000.
5. David Krystal 1985. Cambridge Encyclopaedia of the English Language.

Some Ways of Teaching Pronunciation to Learners of English as a Foreign Language

R. Ismailova

The article deals with the ways of teaching English pronunciation skills to language students. It is believed that teaching English pronunciation means how to pronounce individual sounds. However, the way vowels and consonants are organized plays much more important role in communication. As far as communication in a target language is concerned, rhythm and intonation play a more major role. Intonation plays a crucial role in organization of individual sounds. A teacher should make English pronunciation teaching interesting and inspiring so that motivated students are actively involved in it. The goal is to enable language learners to communicate effectively. Pronunciation should become an integral part of teaching and learning communication in the target language.

ინგლისური ენის სწავლების პროცესში წარმოქმნის ჩვევების ჩამოყალიბების

ზოგიერთი საშუალებანი

რ. ისმაილოვა

აზერბაიჯანის ენების უნივერსიტეტი

უცხოური ენის სწავლება უნდა ატარებდეს კომპლექტურ და მიზნდასახულ ხასიათს და მიმართული იყოს უცხოურ ენაზე კომუნიკაციური კომპეტენციის განვითარებისაკენ

ინტერფერენცია ქართველი სტუდენტების რუსულ მეტყველებაში

ოლღა კალანდარიშვილი
სტუ, საქართველო,
თბილისი, კოსტავას №77.

ენების შედარებისას ყოველთვის არსებობს მსგავსება და განსხვავება. ამიტომ ენის შესწავლისას მუდმივად გვაქვს შეხება როგორც დადებით გადატანასთან, ასევე ინტერფერენციასთან, რომელიც მიმართულია მშობლიური ენიდან შესასწავლი ენისაკენ. ტიპური შეცდომები სწორედ ლინგვისტური ინტერფერენციით არის გამოწვეული.

ინტერფერენცია გამოხატულების მხრივ შეიძლება იყოს პირდაპირი (ანუ აშკარა) და ირიბი (ანუ ფარული). პირდაპირი და ფარული ინტერფერენცია განხილულია ვ.ი. როზენცვაიგის წიგნში “ენობრივი კონტაქტები”. პირდაპირი ინტერფერენცია “ხასიათდება საკონტაქტო ენიდან ენობრივი წესების ლინგვისტური გადატანით ერთი ენიდან მეორეში (უმეტესად მშობლიური ენიდან უცხო ენაზე), ხოლო ირიბი ინტერფერენცია ხასიათდება ენობრივი წესების (ნორმების) გამარტივებით ან სრული ამოდებით საკონტაქტო ენიდან, რაც გამოწვეულია მშობლიურ ენაში ამა თუ იმ მოვლენების არათანხვედრით ან სრული არარსებობით. ფაქტობრივად პირდაპირიც და ირიბი ინტერფერენციაც არის ენათაშორისი ინტერფერენციის ორი სახეობა. ფონეტიკური და გრამატიკული ინტერფერენცია ჩვენს მიერ განიხილება როგორც ენათაშორისი და შიდაენობრივი და როგორც პირდაპირი და ირიბი ინტერფერენცია. ქართველების რუსულ მეტყველებაში ფონეტიკური და გრამატიკული შეცდომების სპეციფიკა გამომდინარეობს იქიდან, რომ საკონტაქტო ენები განსხვავებულ ენათა სისტემებს განეკუთვნებიან. განვიხილოთ პირდაპირი ად ირიბი ინტერფერენციის რამოდენიმე მაგალითი. პირდაპირი ფონეტიკური ინტერფერენციით არის გამოწვეული შიშინა ბგერების (ж,ш,ч,щ) შემდეგ ხმოვნების მართლწერაში დაშვებული შეცდომები, მაგ: юношы, мужы, спящюю, засыпающюю და სხვ. მშობლიური ენის ორთოგრაფიის ფონეტიკური პრინციპიდან გამომდინარე სტუდენტები წერენ ისე, როგორც ესმით და არ ითვალისწინებენ რუსული ენის ორთოგრაფიის წესებს.

ირიბი ინტერფერენციისთვის დამახასიათებელია რბილი და მაგარი თანხმოვნების არასწორი გამოთქმა და მართლწერა, ვინაიდან მშობლიურ ენაში ეს ბგერები დიდ დიდ არ განირჩევიან წარმოთქმისას მათი სირბილისა და სიმაგრის მიხედვით. ასეთი ტიპის შეცდომა ქართველ სტუდენტებს განსაკუთრებით ხშირად მოსდით სწავლების დაწყებით ეტაპზე, როდესაც ჯერ კიდევ მთელი ძალით მოქმედებს მშობლიური ენის ფონეტიკური სინჰარმონიზმის წესი, რომელშიც თანხმოვნების სირბილე თუ სიმაგრე დამოკიდებულია გარშემომყოფ ხმოვნებზე. აქედან გამომდინარე ხშირია ქართველი სტუდენტების დამწერლობაში შემდეგი ტიპის შეცდომები: корол, эмулсиа, медьвед, луди, любов და ა.შ.

მაგარი და რბილი თანხმოვნების ერთმანეთისგან განსხვავების სირთულის გამო გვხვდება ისეთი შეცდომები, როგორიცაა მაგარფუძიანი და რბილფუძიანი სახელების ბრუნვის ნიშნების არასწორი მართლწერა, მაგ: В соседной (ნაცვლად ей-სა) аудитории, с древных (ნაცვლად древних), горжусь учительницей (ნაცვლად ей), в классе стоят парти (ы-ს ნაცვლად), у женщины (ы-ს ნაცვლად) голубие глаза და ა.შ.

იმის გამო, რომ საერთოდ არ გვაქვს ასო ш, ხშირია ისეთი შეცდომები, როგორცაა шотка (ნაცვლად щётка), ешчо (ნაცვლად ещё), роча (ნაცვლად роща) და ა.შ.

განსაკუთრებით ვერაგია ერთდროულად შიდა და გარეენობრივი ინტერფერენციის შემთხვევები, რომელსაც შერეულ ინტერფერენციას უწოდებენ. მნიშვნელოვან წილად ეს ეხება სიტყვებს, რომლებშიც ჯა, ჯუ, ჯი, ჯჰ (ანუ я, ю, ё, е) ბგერების წინ გვხვდება თანხმოვნით დამთავრებული წინდებულები, რომელთა შემდეგ იწერება გამყოფი ъ (მაგარი ნიშანი), ხოლო სიტყვის ფუძეში გამყოფ ნიშნად ъ-ს ნაცვლად გვხვდება ъ (რბილი ნიშანი). ასეთი ტიპის შეცდომების მაგალითებია: изъявил, подехав (გამოტოვებულია ъ), обязаельно (აქ ъ არ არის საჭირო) და ა.შ.

შერეული ინტერფერენციით გამოწვეულ შეცდომებს განეკუთვნება ასევე ъ (რბილი ნიშანის) არასწორი ხმარება ня-ზე დამთავრებულ მდ. სქესის მრ.რ. არსებით სახელებში, ნათესაობით ბრუნვაში, მაგ. яблон, черешень, песень, вишень და ა.შ.

ქართველი სტუდენტი სანამ გამოთქმავს წინადადებას, გარკვეულ მოვლენას ჯერ მშობლიურ ენაზე აღიქვამს, მერე თარგმნის და ბოლოს წარმოთქვამს, რაც თავისთავად იწვევს მეტყველების ერთგვარ დამუხრუჭებას რუსულ ენაზე საუბრისას.

გადატანა ქართული ენიდან რუსულ ენაში შეიძლება მოხდეს ნებისმიერ სფეროში – ლექსიკაში, ფონეტიკაში, მორფოლოგიაში და ა.შ.

განსაკუთრებით ხშირია გადატანის შედეგად ფონეტიკური ტიპის შეცდომები. შევეცდებით მოვიყვანოთ ზოგიერთი მათგანის მაგალითები:

1. შეცდომები ы და и-ს ხმარებისას било поздно, забить страх, „и“ ნაცვლად „ы“-სა და პირიქით „ы“ - „и“-ის მაგიერ. Проведите вертыкальные линии.
2. иа და ия ბგერების შეთანხმებისას არასწორი გამოთქმები: варянт, авяция, оборудованя, спнцялисты – ნაცვლად иа და ия-სა წარმოთქვამენ მხოლოდ „я“-ს.
3. რბილი თანხმოვნისა და „ё“-ს შეთანხმება წარმოითქმება როგორც ио: бериоза.
4. э-ს მაგივრად е-ს ხმარება – етот предмет, ето опасно და ა.შ. ხშირია პირიქით э-ს ხმარება е-ს ნაცვლად. მაგ.: эда, эсли, эго და სხვ. ფონეტიკურად და ფიზიოლოგიურად ამ ბგერების წარმოთქმა ქართველებისათვის სიძნელეს არ წარმოადგენს, მაგრამ ასო “е“-ს წარმოთქმის სხვადასხვა ვარიანტი იწვევს მათ დაბნევას და მათ უჭირს იმის გაგება, თუ როდის გამოითქმის “е” და როდის “э”, რადგან სმენით ისინი ვერ იტყვიან იმ მცირე სხვაობას, რომელიც არსებობს ამ ორ ბგერას შორის.
5. იმის გამო, რომ ქართულ ენაში არ არსებობს ბგერა „щ“, სტუდენტებს უჭირთ მისი გამოთქმა, ხშირია ასეთი ტიპის შეცდომები: чашше, пишу (ნაცვლად чаще, пищу)
6. რთულია ქართველი სტუდენტებისათვის რბილი გამყოფი ნიშნის სიტყვების გამოთქმაც, მაგალითად: ручьи – мелкие ручьи текут по полю, платье – у меня новое платье. საერთოდ რბილი თანხმოვნების გამოთქმა მათთვის

ერთგვარ სიძნელეს ქმნის, ხშირია мальчик – малчик; маленький – малэнкий; деньги – дэнги;

7. უჭირთ “лю” შეთანხმების წარმოთქმა და ამბობენ “лу”-ს, მაგალითად: *исключительный случай, выстрелил пулу (пулю);*
8. მშობლიური ენის ზეგავლენით სიტყვებს ფიზიკა, химия, математика წარმოთქვამენ ფიზიკა, ქიმია, математика.
9. ხშირია “з” და “с” ბგერების აღრევა ერთმანეთში. მაგალითად: *дерский* ნაცვლად *дерзкий-სა; безпримерный* ნაცვლად *беспримерный-სა; разпустились* ნაცვლად *распустились.*
10. ბგერა “х” იმ ქართველისთვისაც კი, ვინც საუკეთესოდ ფლობს რუსულ ენას გამოითქმის ხახისმიერად. ფიზიოლოგიური მიზეზების გამო ამ ბგერის სწორად წარმოთქმა თითქმის მიუღწეველია. სიტყვებში *хлеб, хорошо, холодно* და სხვ. “х” ყოველთვის გამოითქმის უფრო მკვეთრად და ხახისმიერად ვიდრე რუსულში.
11. უჭირთ რბილ “л”-ს და “р”-ს გამოთქმაც: *больница, сильный* ვერ გამოთქვამენ რბილ “л”-ს და ამბობენ *бодница, силный*, სიტყვაში *лекарь* რბილი “р”-ს მაგივრად ამბობენ *лекар*, ზმნებში *находился, занимался* - პირიქით არბილებენ “л”-ს და გამოთქვამენ *находилъся, занималъся* და ა.შ.
12. ვინაიდან ქართულ ენაში არ არსებობს ბგერა “й”, სტუდენტები თითქმის ვერ ამჩნევენ მას რუსულ სიტყვებში, ამიტომ ხშირია შეცდომები ზედსართავი სახელების *ый* და *ий* დაბოლოებებში, როგორც მართლწერისას ასევე მეტყველებისას, მაგ. *белы, сини, хороши, добры, толсты* ნაცვლად *белый, синий, хороший, добрый, толстый* და ა.შ.

ინტერფერენციისადმი ფსიქოლოგიური მიდგომა საშუალებას გვაძლევს უცხო ენის ათვისებისას ავსხნათ გადატანის მექანიზმი და შევიშუშაოთ გადატანის მართვის მეთოდები.

ინტერფერენცია შეიძლება იყოს ენათაშორისი (ანუ გარეთა) და შიდაენობრივი (ანუ შიდა). ენათაშორისი ინტერფერენცია გამოწვეულია მშობლიური ენის ელემენტების შეღწევით უცხო ენაზე საუბრის დროს.

ლიტერატურა:

1. ვ.ი. როზენცვეიგი – “Языковые контакты” Л, “Наука” 1972г.
2. “Русская грамматика” М, “Наука” 1980г.
3. ბ.ლ. იმნაძე – “Основы методики русского языка в неязыковых вузах” 1997г.
4. ვ.ი. შარნასი – “Взаимодействие языков в процессе обучения” Вильнюс 2004г.

Интерференция в русской речи студентов – грузин

Каландаришвили О. Г .

ГТУ, Грузия,

Тбилиси, ул. М.Костава №77

В статье кратко рассмотрена проблема интерференции при изучении иностранного языка, выявлен ряд ошибок, вызванных прямой или косвенной интерференцией. Статья поможет преподавателю в подборе материала первичной презентации, направит внимание на проблемы “переноса”, окажет содействие студентам – грузинам в изучении наиболее сложных фонетических единиц русского языка.

Interference in Russian speech for Georgian students

Olga Kalandarishvili

GTU, Georgia, Tbilisi, M.Kostava #77

While learning Russian language there is a problem of interference on phonetic level, which is discussed in the article. There are cleared up some errors caused by interference. The article will help teachers to choose material on the first step of teaching. It will attract attention to “carry”. Also it will provide Georgian students to learn the most difficult phonetic unit.

Аудирование как вид речевой деятельности

С. Чуприна, М.Лордкипанидзе

Грузинский технический университет, Грузия, Тбилиси, ул. Костава, 77.

Государственный университет экономических отношений,

Грузия, Тбилиси, пр.К.Цамебули, 55.

В процессе обучения русскому языку студентов-иностранцев происходит комплексное ознакомление с языковым материалом; т. е. лексический, грамматический и фонетический материал объединяется в определенные комплексы, которые обеспечивают участие в реальном общении. Речевое общение предполагает наличие у студентов навыков и умений в различных видах речевой деятельности: аудировании, говорении, чтении и письме.

Аудирование, т. е. восприятие и понимание звучащей речи, представляет собой активный творческий процесс. Аудитор (слушающий) воспринимает и понимает уже сформулированные мысли. Этот процесс сопровождается сложной мыслительной деятельностью, напряженной работой памяти.

При чтении, говорении и письме студент может выбрать темп, который ему удобен, самостоятельно определить длину и количество пауз. Слушающий же полностью зависит от источника информации.

Существует прочная связь между слуховыми и артикуляционными навыками. При восприятии речи происходит *внутреннее проговаривание*. Если слушающий имеет возможность наблюдать за мимикой, жестикой и органами речи говорящего, это облегчает внутреннее проговаривание, поэтому живая речь преподавателя легче воспринимается студентами, чем запись на пленке или посредством компьютера (обучающие программы).

Значение внутренней речи для понимания услышанного очень велико. У начинающего аудитора внутренняя речь протекает интенсивно, без нее невозможно слуховое восприятие.

На начальном этапе слушание должно развиваться в тесной связи с говорением, так как говорящий не только производит речь, но и воспринимает ее на слух, что способствует установлению прочных связей между артикуляционными и слуховыми ощущениями. Поэтому аудирование следует предварять речевыми и фонетическими зарядками, имитацией.

Обучение аудированию начинается с формирования *фонематического* и *интонационного* слуха. Четкие произносительные навыки являются одним из условий, облегчающих процесс восприятия. Для развития речевого слуха существуют различные типы упражнений. Это могут быть задания типа «Слушайте и повторяйте следующие слова (словосочетания, предложения)». Студенты должны повторить предлагаемый материал после однократного предъявления. Упражнения на имитацию на уровне фразы могут быть такого типа: «Повторите фразу, соблюдая интонацию»; «Повторите фразу, трансформируя повествовательную интонацию в вопросительную и наоборот». Полезны для развития речевого слуха упражнения на вычленение звуков, слогов, слов, фраз, смысловых частей в предлагаемом изолированном или связном материале.

Большую роль при формировании навыков аудирования играет вероятностное прогнозирование. Языковой опыт, который уже имеется у студентов, способствует тому, что они могут, услышав часть слова, предложения или сообщения, прогнозировать его конец. Вероятностное прогнозирование проявляется на всех уровнях языка — от слога до текста. Например, понимание слов зависит от сформированности фонематического слуха, знания законов словообразования и сочетаемости слов, от умения соотносить значения слов, особенно многозначных, с контекстом. Для прогнозирования на уровне фразы существенным является знание типов синтаксических связей.

Таким образом, успешность аудирования зависит от сформированности лексических, грамматических и фонетических навыков. Только в том случае, если эти навыки достаточно автоматизированы, внимание студента может быть сконцентрировано на содержании и не отвлекаться на форму. Одним из видов упражнений на развитие навыков вероятностного прогнозирования на уровне предложения может являться следующее: «Слушайте предложения, закончите их: *Я купил компьютер, подключил интернет и...; Я вошел на сайт «Одноклассники» и прочел... Теперь я могу свободно общаться с...; Мой брат хорошо плавает, потому что...; Моя сестра любит путешествовать, поэтому она...; Работа продолжалась, несмотря на то что...».*

Аудирование на уровне текста связано с умением удержать в памяти всю информацию, объединить разрозненные факты в общий контекст. Для того чтобы аудирование текста оказалось успешным, необходимо начинать с тщательной отработки нового материала на этапе объяснения. Следует предлагать упражнения в аудировании микротекстов (смысловых кусков) до полуминуты звучания, что составляет примерно 50 слов.

Как уже было сказано, аудирование речевых сообщений связано с деятельностью кратковременной и долговременной памяти. Чтобы понять предложение, студенты должны удержать в сознании всю звуковую последовательность слов, из которых состоит данное предложение. Чем оно короче, тем легче его запомнить. Психологи установили, что объем кратковременной памяти ограничен, поэтому при обучении аудированию на начальном этапе рекомендуется использовать предложения, длина которых не больше 5-7 слов. Постепенно увеличивая длину предложений, можно довести их объем до 10-12 слов [1]. То же относится к количеству предложений и смысловых кусков в целом тексте.

Итак, кратковременная память удерживает поступающую в процессе восприятия информацию. Затем нужная часть информации поступает в долговременную память, где хранятся слова, словосочетания и синтаксические структуры, правила и схемы их соединения. Объем кратковременной памяти можно увеличить с помощью специальных упражнений. Например: «Прослушайте ряд слов, словосочетаний или предложений, повторите их»; «Прослушайте предложение или ряд предложений дважды; установите, что в них добавлено или опущено»; «Слушайте и повторяйте предложения» и др.

Понимание текста и на родном, и на иностранном языке связано с переходом от внешнего развернутого оформления мысли к сокращенному, компрессированному общему смыслу высказывания. О полноценном понимании воспринятого сообщения можно говорить только в том случае, когда слушающий способен в нескольких словах передать его основное содержание. Если студент понял все слова и фразы в прослушанном сообщении, но не может сказать, в чем заключается основная мысль, идея рассказа, это означает, что не достигнут высший уровень понимания. Необходимо тренировать студентов в перефразировании услышанных предложений, формировать у них *навыки эквивалентных замен* одних слов текста другими с целью сокращения, компрессии полученной информации. Это способствует более глубокому осмысливанию, пониманию воспринимаемого сообщения. Можно использовать задание типа «Прослушайте рассказ и передайте его в максимально сжатой форме»; «Прослушайте текст и озаглавьте его» или «Из ряда данных заглавий выберите

наиболее адекватное»; «Составьте план к тексту»; «Прослушайте текст и сформулируйте его основную идею» и др.

Итак, чтобы обеспечить процесс аудирования на изучаемом языке, необходимо в первую очередь формировать артикуляционные навыки, развивать фонематический и интонационный слух, вероятностное прогнозирование, кратковременную память и навыки эквивалентных замен.

Успешность аудирования зависит, с одной стороны, от самого слушающего (его памяти, внимания, интереса, развитости речевого слуха), с другой — от условий восприятия (темпа, количества предъявлений, продолжительности звучания и др.), а также от языковых сложностей речевых сообщений. Важно учитывать, насколько предлагаемые сообщения соответствуют речевому опыту и знаниям студентов.

Рассмотрим некоторые наиболее важные условия, в которых протекает восприятие и понимание речевых сообщений.

Темп речевых сообщений зависит от важности и новизны информации. Более важная информация сообщается медленнее, путем подчеркивания долготы гласных, второстепенная — более быстро. Темп речи тесно связан с другими средствами выразительности — с ритмом, ударением и паузами. Быстрый темп речи, который превышает возможности слушающего, приводит к падению активности и снижению уровня понимания. Слишком медленный темп речи также мешает успешному аудированию, поскольку при таком предъявлении растягивается время восприятия, внимание слушающего отвлекается на форму. затрудняется синтезирование, происходит более быстрое утомление и ослабляется произвольное внимание.

В процессе речевого общения наиболее распространенным является средний темп речи (примерно 220-240 слогов в минуту), с небольшими отклонениями в ту или другую сторону, которые обозначаются как темп «выше среднего» или «ниже среднего». На начальном этапе рекомендуется начинать обучение с несколько замедленного темпа (путем увеличения длины и количества пауз). Этот темп равен примерно 180-220 слогам в минуту или 60-70 словам в минуту (Программа по РКИ).

Известно, что повторное прослушивание сообщения улучшает понимание, способствует извлечению новой информации, более глубокому ее осмыслению и лучшему запоминанию. Повторное прослушивание может быть двух видов: двукратное предъявление одного и того же текста; повторное предъявление модифицированного текста. В аудитории двукратное предъявление одного и того же текста целесообразно лишь при установке на последующий пересказ или обсуждение текста. Повторному прослушиванию предшествует контроль понимания с помощью вопросов общего характера и формулировка новой практической задачи, которая мобилизует внимание слушающих на более зрелое понимание.

Объем сообщения измеряется либо количеством слов или предложений, либо временем звучания. Для начального этапа рекомендуются несложные тексты описательного или повествовательного характера, состоящие из 3-6 предложений, число которых затем увеличивается до 10-15. Обычно рекомендуют начинать обучение аудированию с текстов продолжительностью до 3 минут звучания. Такой объем текста принято считать оптимальным, так как он не превышает возможности студентов в удержании информации.

Тексты, выбираемые для аудирования, должны соответствовать возрастным особенностям и интересам учащихся, иметь несложный сюжет со строгой логикой и причинностью, представлять разные формы речи (диалогическую и монологическую), располагать избыточными элементами информации. Наличие в тексте вводных слов, повторов, синонимических выражений, связующих слов облегчает прогнозирование, улучшает деятельность памяти. К избыточным элементам относятся также и вневязыковые

элементы речи: повышение и понижение голоса, ритм, паузы, жесты, мимика. Они уточняют содержание, способствуют удержанию внимания.

Восприятие речи на слух начинается с выделения смысловых ориентиров. В первую очередь сюда следует отнести интонацию (как признак связи слов и предложений), ритм, паузы, логическое ударение, ускорение или замедление темпа. Эти опоры должны не только соответствовать содержанию, но и выражать эмоциональное отношение говорящего к сообщаемым фактам и явлениям. При нейтральном, неакцентированном говорении понимание значительно снижается. В качестве смысловых ориентиров употребляются также вводные слова, повторения, риторические вопросы и др. При комбинированном звуко-зрительном предъявлении речевых сообщений широко используются схемы, рисунки, заголовки, подчеркивания, шрифтовые выделения и др.

Заголовки знакомят с темой речевого сообщения и создают определенную направленность мысли. Рисунки являются подсказывающим ориентиром: они способствуют языковой догадке, возбуждают интерес, помогают удержать в памяти последовательность излагаемых фактов. Зрительная опора важна не только для смыслового понимания, но и для последующей передачи содержания. При обучении аудированию следует учитывать, что слуховая память у большинства людей развита хуже зрительной и любое визуальное подкрепление способствует точности и полноте понимания сообщения.

აუდირება, როგორც მეტყველების სახეობა
სვეტლანა ჩუპრინინა, მედეა ლორთქიფანიძე.
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

სტატიაში განხილულია რუსული მეტყველების უნარ-ჩვევების ფორმირების, კერძოდ, აუდირების სახეები. აღინიშნება სავარაუდო პროგნოზირების როლი აუდირების უნარ-ჩვევების ფორმირებისას, აგრეთვე ფონემატური და ინტონაციური სმენის განვითარების აუცილებლობა.

სტატიაში მიმოხილულია უცხოენოვანი აუდირების განმსაზღვრელი ფაქტორები.

Listening as one of the ways of communicative activity.
Svetlana Chuprinina, Medea Lortkipanidze.
Georgian Technical University
Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

This article deals with the issues, concerning the speaking skills formation, in particular listening ones, for the students, who are learning Russian as a Foreign Language. There is also examined the role of forecasting process, while listening skills are being formed as well as the necessity of students phonetic ear development . Some factors, appropriate for students' listening to get on well are also given in the article.

საბუნებისმეტყველო დისციპლინები-Естественноведческие дисциплины –Science

სინათლის კომბინაციური გაბნების შესახებ

კ. გორგაძე, გ. ჩიხლაძე, თ. ფერაძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

სინათლის კომბინაციური გაბნების მოვლენა აღმოჩენილ იქნა 1928 წელს საბჭოთა ფიზიკოსების გ.ს. ლანდსბერგის და ლ.ი. მანდელშტამის მიერ კრისტალურ სხეულებში. მათგან დამოუკიდებლად იგივე მოვლენა, ოღონდ სითხეებში, დააფიქსირა ინდოელმა ფიზიკოსმა ჩ. რამანმა.

სინათლის კომბინაციური გაბნევა წარმოადგენს სინათლის მოლეკულური გაბნევის ნაირსახეობას. ის წარმოიქმნება გარემოს არაერთგვაროვნების გამო, რაც გამოწვეულია მისი პარამეტრების ფლუქტუაციებით მოცულობის სხვადასხვა ადგილას, მაგ. გარემოს სიმკვრივის ფლუქტუაცია მოლეკულების კონცენტრაციის შემთხვევითი ზრდით ან შემცირებით გარემოს ამა, თუ იმ ადგილას. გაცილებით რთულ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, როდესაც გაბნევა ხდება ფლუქტუაციებზე, რომლებიც გამოწვეულია გარემოს უნარით განიცადოს პოლარიზება სინათლის ტალღის ელექტრული ველის გავლენით მოლეკულების შემთხვევითი ორიენტაციის დროს.

არსებობს სინათლის მოლეკულური გაბნევის რამდენიმე სახე. უწინარეს ყოვლისა, ეს არის რელეის გაბნევა (განაპირობებს ცის ცისფერ ფერს). მონოქრომატულ ტალღაში რელეის გაბნევისას შეინიშნება მისი სიხშირის ძალიან მცირე ცვლილება, რაც იმასთან არის დაკავშირებული, რომ ფლუქტუაციები გაიწოვება ერთი ადგილიდან და წარმოიქმნება სხვა ადგილას მოლეკულების სითბური მოძრაობის ხარჯზე. ჩნდება მოდულაცია დროში გაბნეულ სინათლის სხივებში. ეს ძალიან ფაქიზი ეფექტია, რომელიც თეორიულად იწინასწარმეტყველეს მანდელშტამმა და ბრილიუენმა. სიხშირის ცვლილება მანდელშტამ-ბრილიუენის ეფექტის მიხედვით ისეთივე რიგისაა, როგორც თანაფარდობა ბგერის და სინათლის სიჩქარეებს შორის, ე.ი. $10^{-4} - 10^{-6} \nu$. ცის ფერი ვერაფრით უკავშირდება მანდელშტამ-ბრილიუენის ეფექტს და აიხსნება მზის სინათლის ცისფერი სხივების უფრო ძლიერი გაბნევით, ვიდრე წითელი სხივების (პროპორციულია ν^4). რაოდენ ადვილადაც შეინიშნებოდა რელეის გაბნევა ბუნებაში, იმდენად რთული აღმოჩნდა მანდელშტამ-ბრილიუენის ეფექტის ექსპერიმენტული აღმოჩენა მგრძობიარე ხელსაწყოების არარსებობის გამო.

აღსანიშნავია, რომ ლანდსბერგი და მანდელშტამი აყოვნებდნენ თავისი შედეგების გამოაშკარავებას, შედეგად მათი და რამანის შრომები თითქმის ერთდროულად გამოქვეყნდა და პრიორიტეტი განაწილდა მათ შორის, თუმცა იმდროინდელი პოლიტიკური ვითარების გამო საბჭოთა მეცნიერები დაჩაგრეს და ნობელის პრემია სინათლის კომბინაციური გაბნევის მოვლენის აღმოჩენისთვის მხოლოდ რამანს მიენიჭა.

სინათლის კომბინაციურ გაბნევაზე დაკვირვება ძნელია ეფექტის სიმცირის გამო, ასევე გაძნელებულია ექსპერიმენტები კრისტალებზე – ხელისშემშლელია მათი სტრუქტურული არაერთგვაროვნება, რასაც ძალიან უხემ გაბნევამდე მივყავართ. ამიტომ შევჩერდეთ სინათლის კომბინაციური გაბნევის თეორიაზე. სიხშირის შეცვლა სინათლის კომბინაციური გაბნევისას შეიძლება ახსნილ იქნეს, როგორც კვანტური, ისე კლასიკური მოსაზრებებით. ამ შემთხვევაში კვანტური მოსაზრება არა მარტო უფრო სწორია, არამედ უფრო მარტივად ხსნის ამ ეფექტს.

სინათლის კომბინაციური გაბნევის ახსნა კვანტური თეორიით

კვანტური წარმოდგენიდან გამომდინარე კომბინაციური გაბნევა განიხილება, როგორც სინათლის ფოტონების ატომებთან და მოლეკულებთან “არადრეკადი შეჯახების” შედეგი. კვანტური თეორიის თანახმად, ატომებს და მოლეკულებს შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ ზუსტად განსაზღვრული შინაგანი ენერგიის მარაგი – ისინი იმყოფება განსაზღვრულ ენერგეტიკულ დონეებზე. თუ ფოტონი “არადრეკადად ეჯახება” E_1 უდაბლეს ენერგეტიკულ დონეზე მყოფ არააგზნებულ მოლეკულას, მაშინ ფოტონი გადასცემს მას თავისი ენერგიის ნაწილს, მოლეკულა უფრო მაღალ E_2 ენერგეტიკულ დონეზე გადადის, ხოლო ფოტონი მისგან იხსნის შემცირებული ენერგიით

$$h\nu_{\text{ფოთ}} = h\nu_0 - (E_2 - E_1). \quad (1)$$

თუ “არადრეკადი შეჯახება” უკვე აგზნებულ მოლეკულასთან ხდება, ფოტონი მისგან გადიდებული ენერგიით იხსნის:

$$h\nu_{\text{ფოთ}} = h\nu_0 + (E_2 - E_1), \quad (2)$$

ხოლო თვით მოლეკულა E_2 დონიდან უფრო დაბალ E_1 დონეზე გადადის.

პირველ შემთხვევაში გამოსხივების კვანტის ენერგიას აკლდება მოლეკულის შინაგანი ენერგიის კვანტი, მეორე შემთხვევაში კი ამ კვანტების შეკრება ხდება. სიხშირეებისთვის (1) და (2) შემდეგ სახეს მიიღებს:

$$\nu_{\text{ფოთ}} = \nu_0 - \frac{E_2 - E_1}{h} \quad \text{და} \quad \nu_{\text{ფოთ}} = \nu_0 + \frac{E_2 - E_1}{h}. \quad (3)$$

მაშასადამე, $\nu_{\text{ფოთ}} < \nu_0$ (წანაცვლება წითელი ფერის მხარეს) და $\nu_{\text{ფოთ}} > \nu_0$ (წანაცვლება სპექტრის იისფერი ნაწილის მხარეს).

ამგვარად, გაბნეულ სინათლეში ძირითად ν_0 სიხშირესთან ერთად (რელეის გაბნევა – “ძირითადი დაჯახება”) წარმოიქმნება $\nu_{\text{ფოთ}}, \nu_{\text{ფოთ}}$ სიხშირეები. მათ სპექტრში შეესაბამება ორი თანამგზავრი ხაზი, სიმეტრიულად წანაცვლებული ცენტრალური (ν_0 სიხშირის) ხაზის მიმართ. ამასთან, თანამგზავრების ინტენსივობა ძალიან განსხვავებულია: წითლის ინტენსივობა გაცილებით მეტია იისფერის ინტენსივობაზე ($I_{\text{ფოთ}} \gg I_{\text{ფოთ}}$). ამ ასიმეტრიის ახსნა ძალიან მარტივია. როგორც აღინიშნა, წითელი თანამგზავრი წარმოიქმნება ფოტონების არააგზნებულ მოლეკულებთან შეჯახებისას, იისფერი – აგზნებულებთან. ჩვეულებრივ პირობებში აგზნებული მოლეკულების რიცხვი გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე არააგზნებულების. ამიტომ აგზნებულ მოლეკულებთან ფოტონების შეჯახება გაცილებით იშვიათად ხდება, რის გამოც იისფერი თანამგზავრის ინტენსივობა ყოველთვის ნაკლებია წითლის ინტენსივობაზე.

სინათლის კომბინაციური გაბნევის ახსნა კლასიკური თეორიით

უნდა აღინიშნოს, რომ თვით მანდელშტამმა კომბინაციური გაბნევა ახსნა კლასიკურ მოსაზრებებზე დაყრდნობით, როგორც კრისტალის შიგნით გაბნეული სინათლის მოდულირების შედეგი. მეცნიერმა ყურადღება მიაქცია კომბინაციურ გაბნევასა და რადიოთი ინფორმაციის გადაცემას შორის არსებულ ანალოგიას: “*ისევე, როგორც რადიოგადაცემის სპექტრი შეიცავს თავის თავში მთელ ჩვენს ლაპარაკს, ასევე გაბნეული სინათლის სპექტრი შეიცავს იმას, რასაც მოლეკულა ამბობს საკუთარ თავზე. მისი შესწავლით მოლეკულის აღნაგობა შეისწავლება*”.

რადიოთი ინფორმაციის გადაცემა დაკავშირებულია ელექტრომაგნიტური ტალღის მოდულირებასთან. საქმე იმაშია, რომ იდეალურ სინუსოიდურ ტალღას, რომელიც დროის მიხედვით ზუსტად იმეორებს თავის ფორმას, არ შეუძლია ინფორმაციის გადატანა ერთი ადგილიდან მეორეში. აუცილებელია დაირღვეს მისი ფორმის მუდმივობა, მასზე “ჭდე” გაკეთდეს

და დავაკვირდეთ “ჭდის” სივრცის ერთი წერტილიდან მეორეში გადასვლას. ასეთი “ჭდის” როლს ტალღის ამპლიტუდის მოდულირება ასრულებს. მაგალითად, ბგერით ტალღაში რხევაში მიკროფონის მემბრანა მოყავთ ბგერითი ტალღის სიხშირით, რაც განაპირობებს ასეთივე სიხშირის ამპლიტუდურად მოდულირებულ რადიოტალღებს, რომლებსაც ანტენა სივრცეში ასხივებს. ანალოგიურად მოლეკულაში სინათლის გაბნევა ელექტრონების “გაქანებებით” ხდება, რომლებიც შემდგომ მეორად ტალღებს ასხივებს. მეორადი ტალღების მოდულირება ხდება მოლეკულების შემადგენლობაში შემავალი ატომების ბირთვების რხევით. “ზამბარის” დრეკადობა, რომელიც აკავებს ელექტრონს მოლეკულაში, დამოკიდებულია ბირთვების განლაგებაზე. თუ ბირთვები რხევას ასრულებს ν_0 სიხშირით, “ზამბარის” დრეკადობაც შეიცვლება ასეთივე სიხშირით, რაც გამოიწვევს ელექტრონების რხევის და, შესაბამისად, მათ მიერ გაბნეული სინათლის მოდულირებას.

განვიხილოთ $\nu_{\text{მოდ}}$ სიხშირით ცვალებადი ამპლიტუდის მქონე მოდულირებული ტალღის მათემატიკური გამოსახვა. დავუშვათ, ტალღის ამპლიტუდაა

$$A = 1 + a \cos 2\pi\nu_{\text{მოდ}} t, \quad (4)$$

სადაც $a = \text{const}$ (მოდულირების სიღრმე). მაშინ მოდულირებული ტალღა

$$\xi = (1 + a \cos 2\pi\nu_{\text{მოდ}} t) \cdot a \cos 2\pi\nu_0 t. \quad (5)$$

აქ ν_0 საწყისი ტალღის სიხშირეა.

მარტივი გარდაქმნებით მივიღებთ:

$$\xi = \cos 2\pi\nu_0 t + \frac{a}{2} \cos 2\pi(\nu_0 + \nu_{\text{მოდ}}) t + \frac{a}{2} \cos 2\pi(\nu_0 - \nu_{\text{მოდ}}) t. \quad (6)$$

აქედან გამოდის, რომ მოდულირებული ტალღა შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც სამი ტალღის ერთობლიობა, სადაც თითოეულ მათგანს მუდმივი ამპლიტუდა გააჩნია. ამ ტალღების სიხშირეებია $\nu_0 + \nu_{\text{მოდ}}$, $\nu_0 - \nu_{\text{მოდ}}$ და ν_0 .

ამრიგად, მოდულირებული ტალღის სპექტრი კომბინაციური გაბნევის სპექტრს ჰგავს, მაგრამ ერთი ძალიან დიდი განსხვავებით: როგორც (6)-დან ჩანს, ორივე თანამგზავრის ამპლიტუდები ერთნაირი უნდა იყოს, რაც ეწინააღმდეგება ცდის შედეგებს სინათლის კომბინაციური გაბნევის შესახებ და, იმავდროულად, კვანტურ თეორიას.

მაშასადამე, სინათლის კომბინაციური გაბნევის მოვლენა ახსნილია ორი განსხვავებული თვალსაზრისით, რაც, “სუფთა ექსპერიმენტის” პრინციპის თანახმად, ჭეშმარიტს ხდის როგორც ამ მოვლენის არსს, ისე მის ორივე თეორიით ახსნას. ეს, რასაკვირველია, უმარტივეს მკითხველს მოვლენის აღქმას და, საჭიროების შემთხვევაში, მის შესწავლასა და გამოყენებას

ლიტერატურა

1. Ландсберг Г.С. Избранные труды. М., 1958, с. 101 – 170.
2. Манделъштам Л.И. Полное собрание трудов Т. 1, М., 1947, сс. 293, 305.
3. Raman C.V., Krishnan K.S. A New Type of Secondary Radiation, “Nature”, 1928, V. 121, № 3048, p. 501.
4. Сушинский М.М. Спектры комбинационного рассеяния молекул и кристаллов. М., 1969.

О комбинационном рассеянии света

К.М. Горгадзе, Г.Г. Чихладзе, Т.А. Перадзе
Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В статье рассмотрено комбинационное рассеяние света с точки зрения двух, принципиально отличных друг от друга, теорий – квантовой и классической. Показано, что объяснение одного и того же явления с разных позиций и взглядов облегчает правильное восприятие явления и усвоение изучаемого материала. Указано, что комбинационное рассеяние света рассмотрено как в кристаллах, так и в жидкостях.

On Combination Scattering of Light

K.M. Gorgadze, G.G. Chikhladze, T.A. Peradze
Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

In the article the combination scattering of light is considered from two points of view based on principally different theories – *quantum* and *classic*. It is shown that, the explanation of the same phenomenon from different positions and views simplifies the correct perception of the phenomenon and digestion of studied material. It is signed that, the combination scattering of light is considered as in crystals, as in liquids.

ტემპერატურა

ლალიტა დარჩიაშვილი

საქართველოს ტექნიკური ინსტიტუტი,
თბილისი, კოსტავას ქ. 77

ტემპერატურის ცნება

ნებისმიერი სხეულის ტემპერატურა მჭიდროდ არის დაკავშირებული მოლეკულების ან ატომების მოწესრიგებულ მოძრაობასთან, რომლისგანაც შედგება ეს სხეული. თუ ლაპარაკია მონოატომური მოლეკულებით წარმოქმნილ გაზზე, მაშინ მოლეკულის წინსვლით მოძრაობის საშუალო კინეტიკური ენერჯის მოცემულია თანაფარდობით:

$$\bar{w} = \frac{1}{2} m \bar{v}^2 = \frac{3}{2} kT \quad (1)$$

რომელშიც m მოლეკულის მასაა; \bar{v}^2 – მისი საშუალო კვადრატული სიჩქარის კვადრატი, k ბოლცმანის მუდმივა, რომელიც ტოლია $1,380 \cdot 10^{-23}$ ჯ.გრად $^{-1}$.

საშუალო კინეტიკურ ენერჯიაში \bar{w} და საშუალო კვადრატულ სიჩქარეში $\sqrt{\bar{v}^2}$ ვგულისხმობთ მოცემული სისტემის ყველა ნაწილაკის (სხეულის) ამ სიდიდეების საშუალო არითმეტიკულს დროის ერთ მომენტში ან ერთ ნაწილაკისთვის საკმაოდ ხანგრძლივ დროით ინტერვალში.

კვანტური მექანიკის საფუძვლების თანახმად, ატომების რხევები, კლასიკური მექანიკისგან განსხვავებით, არ წყდება ნულოვანი აბსოლუტური ტემპერატურის შემთხვევაში, რადგან ენერჯიის სიდიდე, რომლითაც ისინი ამ ტემპერატურაზე ირხევიან, სხვადასხვაა.

ნებისმიერი სისტემის შიგნით ერთმანეთს ეხება ორი სხეული, რომელთაგან ერთ-ერთს აქვს T_1 ტემპერატურა, მეორეს კი $T_2 < T_1$ ტემპერატურა, ენერჯია უფრო თბილი სხეულიდან გადადის ცივზე მანამ, სანამ ორივე სხეულის ტემპერატურა არ გათანაბრდება. ეს მდგომარეობა ხასიათდება იმით, ხომ ორივე სხეულს აქვს ერთნაირი ტემპერატურა T , რომელიც იმყოფება $T_1 > T > T_2$ ინტერვალში და ეწოდება სითბური წონასწორობის მდგომარეობა. ვხედავთ, რომ ტემპერატურა არის სხეულის სითბური მდგომარეობის საზომი და ამიტომ ვთვლით მას მდგომარეობის ერთ-ერთ სიდიდედ.

ტემპერატურული სკალა

სხეულის ტემპერატურის განსაზღვრისთვის, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა განვსაზღვროთ ტემპერატურული სკალა და ფიზიკური ერთეული, რითაც გავზომავთ ტემპერატურას. ტემპერატურულ სკალაში ვგულისხმობთ შესაბამისი არჩეული სხეულის უწყვეტად განაწილებული სითბური მდგომარეობის სკალას, რომელსაც ვუწოდებთ თერმომეტრულ

ნივთიერებას. ტემპერატურის გაზომვა არ ნიშნავს განვსაზღვროთ თერმოდინამიკური ნივთიერების სითბური მდგომარეობა იმ სკალის მიხედვით, რომელიც წონასწორობაში იმყოფება გასაზომი სხეულის სითბურ მდგომარეობასთან.

(1) თანაფარდობაზე დაფუძნებული ტემპერატურული სკალა არის აბსოლუტური ტემპერატურული სკალა. მასზე ნულოვანი ტემპერატურა არის ის ტემპერატურა, რომლის არეშიც შეწყდება მოწესრიგებული სითბური მოძრაობა. აბსოლუტურ სკალას აგრეთვე უწოდებენ კელვინის სკალას, ხოლო მის გრადუსს კელვინის გრადუსს (K). აბსოლუტური ნული (0K) ცელსიუსის სკალაზე შეესაბამება $-273,15^0C$ -ს. ტემპერატურის აბსოლუტურ სკალაზე აღვნიშნავთ T-თი (აბსოლუტური ტემპერატურა), ხოლო ტემპერატურას ცელსიუსის სკალაზე (ცელსიუსის ტემპერატურას) t-თი, მაშინ ორივე სკალის ტემპერატურებს შორის იქნება მარტივი დამოკიდებულება:

$$T=t+273,15^0 \tag{2}$$

ცელსიუსის გრადუსი (0C) კელვინის გრადუსის (K) ტოლია; ტემპერატურული სხვაობის ერთეული არის გრადუსი (0), რომელიც აგრეთვე აღინიშნება გრად $^{-1}$ -ით.

მყარი სხეულებისა და სითხეების სითბური გაფართოება

ცდებიდან ცნობილია, რომ თუ მუდმივი წნევისას p სხეულის ტემპერატურა მოიმატებს ΔT -თი, მაშინ მისი მოცულობა გაიზრდება ΔV -თი. ტემპერატურის ცვლილება აღწევს ძალზე დიდ მნიშვნელობას, მოცულობის მატება ΔV შეიძლება ჩავთვალოთ ტემპერატურის ზრდის და საწყისი მოცულობის V პირდაპირპროპორციულად, ანუ

$$\Delta V = \beta V \Delta T \tag{3}$$

პროპორციულობის კონსტანტას β , ეწოდება მოცულობითი გაფართოების ტემპერატურული კოეფიციენტი და ცხადია, აქვს გრად $^{-1}$ განზომილება. ფაქტობრივად მოცულობითი გაფართოების ფაქტობრივი კოეფიციენტი მოცემულ ტემპერატურულ წერტილში განისაზღვრება თანაფარდობით:

$$\beta = \lim_{\substack{\Delta T \rightarrow 0 \\ p = \text{const}}} \frac{1}{V} \frac{\Delta V}{\Delta T} = \frac{1}{V} \left(\frac{dV}{dT} \right)_p \tag{4}$$

და წარმოადგენს სხეულის მოცულობის ერთეულის გადიდებას, გამოწვეულს ტემპერატურის ერთი გრადუსით მომატებით. β კოეფიციენტი ჩვეულებრივ ტემპერატურაზე არის დამოკიდებული.

1. ცხრილში საილუსტრაციოდ მოყვანილია მოცულობითი გაფართოების ტემპერატურული კოეფიციენტები $\beta_1, \beta_2, \beta_3$ ვერცხლისწყლის და ეთილის სპირტისთვის იმ ტემპერატურულ მონაკვეთში, რომელშიც ეს კოეფიციენტები მართებულია.

ცხრილი 1

სითხე	ტემპერატურული მონაკვეთი	β_1 (გრად $^{-1}$)	β_2 (გრად $^{-2}$)	β_3 (გრად $^{-3}$)
ვერცხლისწყალი	0 -100	$1,8182 \cdot 10^{-4}$	$0,78 \cdot 10^{-8}$	-
ეთილის სპირტი	0 -39	$7,45 \cdot 10^{-4}$	$185 \cdot 10^{-8}$	$7300 \cdot 10^{-12}$

ცხრილიდან ჩანს, რომ 0-100 0C ტემპერატურულ ინტერვალში ვერცხლისწყალი თითქმის წრფივად ფართოვდება, რადგან β კოეფიციენტი ხუთი ხარისხით ნაკლებია β_1 -ზე. ეთილის სპირტის გაფართოება კი მნიშვნელოვნად არის გადახრილი წრფივობიდან, რადგან მისი

კოეფიციენტის სიდიდე β_2 ორი ხარისხით მეტია, ვიდრე იმავე კოეფიციენტის სიდიდე ვერცხლისწყლისთვის.

სხეულის მოცულობით გაფართოებასთან ერთად იცვლება მათი სიმკვრივეც. რადგან სიმკვრივე სხეულის მოცემული მასისთვის მისი მოცულობის უკუპროპორციულია, ამიტომ სხეულის სიმკვრივეს და ტემპერატურას t შორის მოქმედებს თანაფარდობა

$$\rho = \frac{\rho_0}{1 + \beta t} \quad (5)$$

ამ თანაფარდობიდან გამომდინარეობს, რომ ტემპერატურის ზრდასთან ერთად, სხეულის სიმკვრივე ეცემა. რადგან სითხეებს აქვს β კოეფიციენტის უფრო დიდი სიდიდე, ვიდრე მყარ სხეულებს, ამიტომ მათში, ტემპერატურის ცვლილებასთან ერთად, ხდება სიმკვრივის მნიშვნელოვანი ცვლილება.

მყარ სხეულებში β კოეფიციენტთან ერთად, შემოდის გაფართოების ტემპერატურული კოეფიციენტი α შემდეგი თანაფარდობით:

$$\Delta l = \alpha l \Delta T, \quad (6)$$

რომელიც გამოხატავს ზრდასთან ერთად ΔT სხეულის დაგრძელების Δl სიდიდის პროპორციულობას მის თავდაპირველ სიგრძესთან l . α კოეფიციენტს აქვს β კოეფიციენტის ანალოგიური განზომილება ანუ გრად⁻¹. ფაქტობრივი α კოეფიციენტი მოცემულ ტემპერატურულ წერტილში განისაზღვრება თანაფარდობით:

$$\alpha = \lim_{\substack{\Delta T \rightarrow 0 \\ p = \text{const}}} \frac{1}{l} \frac{\Delta l}{\Delta T} = \frac{1}{l} \left(\frac{dl}{dT} \right)_p \quad (7)$$

სხეულის გაჭიმვით სიგრძის ერთეულზე გამოწვეული ტემპერატურის ერთი ერთეულით მომატებით. თუ სხეულს $t_0 = 0^\circ\text{C}$ ტემპერატურაზე აქვს l_0 სიგრძე, მაშინ $t^\circ\text{C}$ -ზე მისი სიგრძე იქნება $\Delta T = t - t_0 = t$

$$l = l_0 (1 + \alpha t) \quad (8)$$

α კოეფიციენტი არის 10^{-6} - 10^{-5} გრად⁻¹ რიგის სიდიდე.

მყარი სხეულის მოცულობითი გაფართოება შეიძლება გამოვხატოთ წრფივი გაფართოებით ერთმანეთის პერპენდიკულარულ მიმართულებებზე. ვაჩვენოთ ეს მართკუთხა პარალელებიპედის (პრიზმის) ფორმის იზოტროპული მყარი სხეულის მაგალითზე, რომლის წახნაგებს 0°C ტემპერატურაზე აქვს სიგრძე a_0, b_0, c_0 . მისი t ტემპერატურამდე გათბობისას წახნაგების სიგრძე გახდება a, b, c და (8) განტოლების თანახმად, მათთვის მართებული იქნება:

$$\begin{aligned} a &= a_0(1 + \alpha t), \\ b &= b_0(1 + \alpha t), \\ c &= c_0(1 + \alpha t). \end{aligned}$$

ამის შესაბამისად, პრიზმის V მოცულობა t ტემპერატურაზე იქნება:

$$V = abc = a_0 b_0 c_0 (1 + \alpha t)^3$$

რადგან $a_0 b_0 c_0 = V_0$, ანუ პრიზმის მოცულობა 0°C -ზე, ამიტომ წინა განტოლება ასე შეიძლება გადავწეროთ: $V = V_0 (1 + \alpha t)^3$.

თუ ფრჩხილებში მყოფ გამოსახულებას კუბში ავიყვანთ და გამოვრიცხავთ წევრებს, სადაც α კვადრატში ან კუბშია, მივიღებთ:

$$V = V_0 (1 + 3\alpha t) \quad (9)$$

ამ გამოსახულების $V = V_0(1 + \beta t)$ განტოლებასთან შედარებიდან გამოდის, რომ

$$3\alpha = \beta. \quad (10)$$

იზოტროპული სხეულებისგან განსხვავებით, ანიზოტროპული კრისტალებისთვის წრფივი გაფართოების ტემპერატურული კოეფიციენტი სხვადასხვა მიმართულებით სხვადასხვაა.

კრისტალებს სამი კრისტალოგრაფიული ღერძით x, y, z ჩვეულებრივ აქვს სამი სხვადასხვა კოეფიციენტი $\alpha_x, \alpha_y, \alpha_z$ ამ ღერძების მიმართულებით.

კრისტალის მოცულობა t ტემპერატურაზე მოცემულია თანაფარდობით:

$$V = abc = a_0 b_0 c_0 (1 + \alpha_x t) (1 + \alpha_y t) (1 + \alpha_z t), \quad (11)$$

რომელშიც $a_0 b_0 c_0$ ნამრავლი აღნიშნავს კრისტალის მოცულობას 0°C -ზე. თუ (11) განტოლების მარჯვენა ნაწილს გაავსრავლებთ და ამავე დროს გამოვრიცხავთ ტემპერატურული კოეფიციენტების ნამრავლის შემცველ წევრებს, მივიღებთ:

$$v = v_0 [1 + (\alpha_x + \alpha_y + \alpha_z)t]. \quad (12)$$

თუ (12) განტოლებას შევადარებთ $V = V_0(1 + \beta t)$ -ს მივიღებთ:

$$\alpha_x + \alpha_y + \alpha_z = \beta. \quad (13)$$

ანუ, კრისტალის მოცულობითი გაფართოების კოეფიციენტი ტოლია წრფივი გაფართოების კოეფიციენტების ჯამის კრისტალური ღერძების მიმართულებით. რადგან იზოტროპული სხეულისთვის $\alpha_x = \alpha_y = \alpha_z = \alpha$. ამიტომ (13) განტოლებიდან მივიღებთ (10) თანაფარდობას, რომელიც გამოვიყვანეთ იზოტროპული სხეულისთვის.

თერმომეტრები

დადგენილია, რომ სხეულის ტემპერატურის ცვლილებასთან ერთად, პრაქტიკულად იცვლება ყველა მისი თვისება. ეს ნიშნავს, რომ ხაზოვანი ზომები, მოცულობა, სიმკვრივე, დრეკადობა, ელექტრული წინაღობა, მაგნიტური ამთვისებლობა, სხეულის მიერ გამოსხივებული სინათლის სპექტრული შემადგენლობა და მისი სხვა თვისებები არის იმ ტემპერატურის ფუნქცია. მაშასადამე, შესაძლებელია ნებისმიერი მათგანის გამოყენება ტემპერატურის გასაზომად. მაგრამ, პრაქტიკული მოსაზრებით ირჩევენ ისეთ თერმომეტრულ ნივთიერებას და მის ისეთ თვისებას, რომ ტემპერატურის გაზომვის რეალიზება ადვილი იყოს და თანაფარდობა, რომელიც დამოკიდებულებაში მოდის თერმომეტრული ნივთიერების არჩეული თვისების ცვლილებასთან მისი ტემპერატურის ცვლილების მიხედვით, რაც შეიძლება მარტივი იყოს უკეთესია წრფივი. ამ თვალსაზრისით ყველაზე მოხერხებულია გაზის წნევის ცვლილება ტემპერატურასთან ერთად ე.წ. გაზის თერმომეტრში, მაგრამ ყველაზე ხშირად ტემპერატურის გასაზომად იყენებენ მოცულობის ან დაჭიმულობის ცვლილებას, ელექტრული წინაღობის და თერმოელექტრული დაძაბულობის ცვლილებას და აგრეთვე სხეულის მიერ გამოსხივებული სინათლის სპექტრული შემადგენლობის ცვლილებას.

უფრო დაბალი ტემპერატურებისთვის გამოიყენება ეთილის სპირტით, ტოლუოლით, პენტანით, პეტროლის ეთერით და ა.შ. სავსე თერმომეტრები.

ეთილის სპირტიანი თერმომეტრები შეიძლება გამოვიყენოთ – 110°C ტემპერატურიდან, პეტროლის ეთერის თერმომეტრები – დაწყებული – 190°C და ზევით. ამ თერმომეტრების სკალა არათანაბარია, რადგან ამ სითხეებში β კოეფიციენტი ბევრად უფრო მეტად არის დამოკიდებული ტემპერატურაზე, ვიდრე ვერცხლისწყლისთვის (ეთილის სპირტის მაჩვენებლები, ცხრ. 1).

წრფივი გაფართოება გამოიყენება ტემპერატურის გასაზომად ე.წ. ბიმეტალურ თერმომეტრებში. ბიმეტალს ვუწოდებთ ლენტებს, რომლებიც შედგება ორი მეტალისგან, რომელთა წრფივი გაფართოების კოეფიციენტები მნიშვნელოვნად განსხვავდება და რომლებიც მოცემულ ზედაპირით არის მიჭერილი ერთმანეთზე და ხისტად არის შეერთებული. თუ ბიმეტალზე მოხდება ტემპერატურის ზემოქმედება, იგი გადაიღუნება. გადაღუნვის სიდიდის მიხედვით, განისაზღვრება ტემპერატურა. თერმომეტრის სახით ბიმეტალი არ არის განსაკუთრებულად ზუსტი და გამოდგება მხოლოდ ტემპერატურის მარეგულირებელ მოწყობილობაში ან როგორც ელექტრული გამომრთველების დამცავი ელემენტი და ა.შ.

ელექტრული თვისებებიდან ტემპერატურის გასაზომად გამოიყენება, ერთი მხრივ, ელექტრული წინაღობის ცვლილება ტემპერატურასთან ერთად და მეორე მხრივ – თერმოელექტრული დაძაბულობა. ტემპერატურის ცვლილებასთან ერთად ელექტრული წინაღობის ცვლილებაზეა დაფუძნებული ელექტრული წინაღობის თერმომეტრები. დადგენილი იყო, რომ არცთუ ისე დიდ ტემპერატურულ ინტერვალში ელექტრული წინაღობის ზრდა ΔR ტემპერატურის მატების ΔT და საწყისი წინაღობის R პირდაპირპროპორციულია,

$$\Delta R = \alpha R \Delta T \quad (14)$$

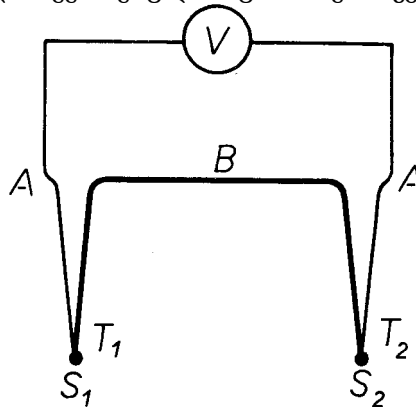
აქედან, ელექტრული წინაღობის ტემპერატურულ კოეფიციენტს განვიხილავთ როგორც ტემპერატურაზე დამოკიდებულ კონსტანტას, $t(t-t_0) = \Delta T$ ტემპერატურაზე R წინაღობისთვის მივაღებთ თანაფარდობამდე:

$$R = R_0(1 + \alpha t). \quad (15)$$

R_0 სიდიდე არის წინაღობა $t_0 = 0^\circ C$ ტემპერატურაზე. ტემპერატურის უფრო დიდი ინტერვალისთვის ან ზუსტი გაზომვებისას საჭიროა (15) განტოლება გამოვსახოთ მეორე ან მესამე ხარისხის მრავალწევრის სახით. წინაღობის თერმომეტრებისთვის გამტარის სახით ყველაზე ხშირად გამოიყენება პლატინა, რომლის წინაღობის ტემპერატურული კოეფიციენტი უდრის $\alpha = 3,7 \cdot 10^{-3}$ გრად $^{-1}$.

წინაღობის თერმომეტრები პირველ რიგში გამოიყენება დაბალი ტემპერატურების გასაზომად.

ტემპერატურის გაზომვის ყველაზე გავრცელებული მეთოდია თერმოელექტრული ძაბვის მეთოდი (ეწოდება სიბეცკოვის მეთოდი). ეს მეთოდი, როგორც წესი, იყენებს ორ თერმომეტრს, შექმნილს A და B ლითონისგან და შეერთებულს სურ 1-ზე მოყვანილი სქემის მიხედვით.

სურ. 1

ტემპერატურის სხვაობის ფუნქცია $f(T_1 - T_2) = f(t - t_0) = f(t) = \varepsilon$ საკმაოდ ზუსტად არის გამოხატული კვადრატული დამოკიდებულებით:

$$f(t) = at + \frac{1}{2}bt^2 = \varepsilon. \quad (5.15)$$

a და b კონსტანტები ან ცნობილია მოცემული ტიპის თერმოელემენტისთვის, ან განისაზღვრება ორი გაზომვის მიხედვით ცნობილ ტემპერატურებზე. თერმოელექტრული დაძაბულობის ε გაზომილი სიდიდის მიხედვით შეიძლება განვსაზღვროთ საძიებელი ტემპერატურა. უფრო ხშირად გამოიყენება თერმოელემენტები, თერმოელექტრული დაძაბულობის ε შესაბამისი სიდიდეებით, რომელსაც ტემპერატურის 1 deg სხვაობისას ($1-100^\circ C$ მონაკვეთში) შეესაბამება ცხრილ 2-ში მოყვანილი სიდიდეები და მათი გამოყენების ტემპერატურული ინტერვალები:

თერმომეტრები	ε ($\mu\text{V.გრად}^{-1}$)	გამოყენება ტემპერატურამდე ($^{\circ}\text{C}$)
კონსტანტანი/რკინა	54	800
კონსტანტანი/სპილენძი	42	600
ქრომელი/ალუმინი	42	1200
პლატინა/პლატინა-როდიუმი	6,4	1600

ლიტერატურა

1. Чачхиани З.Б. Основы молекулярной физики. Технический университет. Тбилиси. 2009.
2. ლონდაძე დ. ზოგადი ფიზიკის კურსი. I ნაწ. თბილისი. განათლება. 1976.
3. გეგინეიშვილი ა., კუკულაძე გ. ზოგადი ფიზიკის კურსი. I ნაწ. თბილისი. ტექნიკური უნივერსიტეტი. 2006.
4. Киттель У., Найт У., Рудерман М. Том I. Механика. Курс физики. М.: Наука. 1971.

Температура

Л.Дарчиашвили

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В статье рассматривается важный вопрос молекулярно-кинетической теории, каковой является температура. По своей физической сущности она связана с внутренней энергией тела, в частности, в составляющих вещество частицах движущей тепловой кинетической энергии. Таким образом, температура является условием основательного изучения молекулярной теории и позволяет глубоко проникнуть в главные ее положения.

Тематика статьи касается довольно сложного вопроса общей физики, что будет содействовать его изучению.

*Temperature**L.Darchiashvily**Georgian Technical University**Tbilisi, 77 Kostava St.*

The article concerns molecular- kinetic theory of temperature.

Its physical contents is connected with the internal energy of the body, namely with the kinetic energy of thermal movement of compound elements. Various types of thermometers have also been studied. Thus, temperature measuring is prerequisite for the fundamental study and enables us to thoroughly investigate the basic principles of this theory.

The theme of the article deals with the interpretation of complex aspects of the course in general physics to facilitate their study.

კომპიუტერული ქსელის კომუტატორებში ჭარბი პაკეტების დაყოვნების
ჯამური ხანგრძლივობის ოპერატიული განსაზღვრის მეთოდი
ნინო ნატროშვილი, ოთარ ნატროშვილი

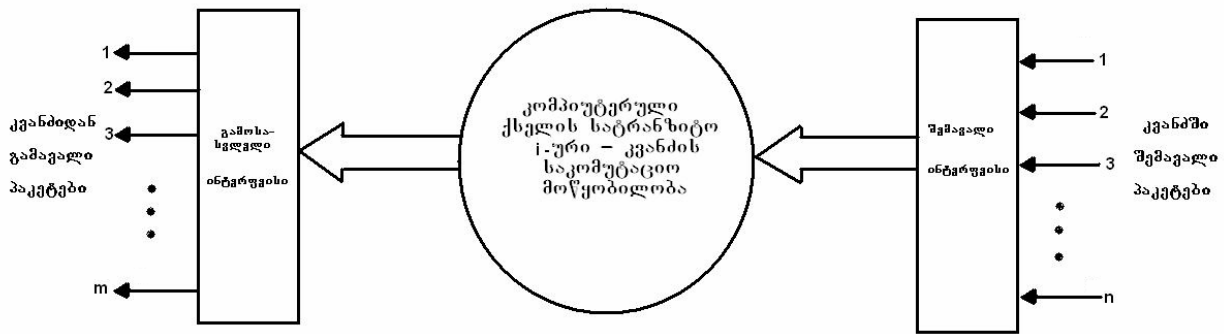
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, 0175, თბილისი, კოსტავას, 77
დოქტორანტი, ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორი სრული პროფესორი

კომპიუტერული ქსელის საინფორმაციო სერვისული მომსახურების ფორმები და მასშტაბები ბოლო წლების განმავლობაში საგრძნობლად გაიზარდა, რაც გამოწვეულია ქსელის მომხმარებელთა რაოდენობის არნახული ზრდითა და ქსელის მიერ შემოთავაზებული სერვისების მრავალფეროვნებით. სერვისის მიმწოდებელ სერვერებზე ხშირი მიმართვები იწვევენ ქსელის ნორმალურ ფუნქციონირებაში გარკვეულ პრობლემებს (კერძოდ, გადატვირთვებს, განსაკუთრებით ქსელის მუშაობისას პიკის საათებში). ეს პრობლემები წარმოიქმნება ძირითადად იმის გამო, რომ გადაცემული პაკეტების რაოდენობა ქსელის სერვერებისაკენ (აბონენტთა განაცხადების (მოთხოვნების) შემცველი პაკეტების გადაცემისას) და სერვერებიდან მომხმარებლებისაკენ პასუხების შემცველი პაკეტების დაბრუნებისას), სატრანზიტო (შუალედური) კომუტატორების შესასვლელ ინტერფეისებში ადგილი აქვს ჭარბი პაკეტების დაგროვებას (დროით დაყოვნებას). ეს უკანასკნელი საჭიროებს ამ ჭარბი პაკეტების დროებით (მცირე ხნით) განთავსებას სატრანზიტო კვანძის მოწყობილობის ბუფერულ მეხსიერებაში [1,2,3].

ცნობილია, რომ ამჟამად კომპიუტერული ქსელების საკომუტაციო კვანძებში გამოიყენება სხვადასხვა მწარმოებელი ფორმების მიერ დამზადებული კომუტატორები, რომლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან მათი სწრაფქმედებით, წარმადობითა და შეზღუდული მოცულობის ბუფერული მეხსიერებით (როგორც აღვნიშნეთ, ჭარბი პაკეტების სატრანზიტო კვანძებში დროებითი განთავსების მიზნით). ქსელის მუშაობის პიკის საათებში საკომუტაციო კვანძების შესასვლელ ინტერფეისებში დიდი რაოდენობის პაკეტების დაგროვება ანელებს ქსელის მუშაობის სწრაფქმედებას და მთლიანობაში იწვევს ქსელის საერთო წარმადობის (მასში იგულისხმება გადაცემული პაკეტების რაოდენობა დროის ერთეულში) მკვეთრ დაცემას. ეს უკანასკნელი კი თავის მხრივ იწვევს ქსელის მომხმარებელთა უკმაყოფილებას, რაც გამოიხატება მათ განაცხადებზე (მოთხოვნებზე) პასუხების დაგვიანებაში. აქედან გამომდინარე ძალზე აქტუალურია ჭარბი პაკეტების დროითი ხანგრძლივობების ოპერატიული განსაზღვრა, რათა გამოითვალოს მიმდინარე დროით მომენტებში რამდენ ჯამურ ხანგრძლივობას მოითხოვენ ისინი კვანძის ოპერატიული მეხსიერების ცალკეულ სეგმენტებში მათი დროებითი განთავსების მიზნით (რათა ისინი არ დაიკარგოს ქსელის მუშაობის პიკური დატვირთვების დროს).

ნახ.1 – ზე ნაჩვენებია კომპიუტერული ქსელის სატრანზიტო i -ურ კვანძში შემავალ და გამავალ ინტერფეისებზე არსებული პაკეტების n და m რაოდენობებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება. ადგილი მისახვედრია, რომ ქსელის მუშაობას გა დატვირთულ რეჟიმებში მუშაობის დროს შემავალი ინტერფეისის $1, 2, 3, \dots, n$ პაკეტების რაოდენობა მკვეთრად აღემატება გამავალი ინტერფეისის $1, 2, 3, \dots, m$ პაკეტების რაოდენობას, რაც იწვევს სატრანზიტო კომუტატორის (ჩვენს შემთხვევაში i – ური კვანძის კომუტატორის) წარმადობის დაცემას და შედეგად კომპიუტერული ქსელის საერთო სწრაფქმედების შენელებას. აღნიშნული პრობლემების გადასაწყვეტად, ამჟამად შემუშავებულია სხვადასხვა მეთოდები,

კერძოდ, საკომპიუტაციო კვანძის კომპიუტატორის ბუფერული მეხსიერების ზონებად დაყოფას, პაკეტების პრიორიტეტული განლაგება კვანძის კომპიუტატორის ოპერატიულ მეხსიერებაში, პაკეტების მართვადი რიგების შექმნა კომპიუტატორის პროცესორების მიერ და ა.შ., თუმცა ამ მეთოდების გამოყენება ყოველთვის იქნება არაეფექტური, თუ არ გვეცოდინება ჭარბი პაკეტების მიწოდებისას მათი ჯამური ხანგძლიობები (რათა განისაზღვროს რამდენი ხნის განმავლობაში უნდა დაიკავონ მათ ოპერატიული მეხსიერების ზონები) [1,2,3].

ნახ.1 კომპიუტერული ქსელის სატრანზიტო i – ური კვანძი

წარმოდგენილ სტატიაში შემოთავაზებულია მეთოდი, რომლის მიხედვითაც საშუალება გვეძლევა გამოვითვალოთ ჭარბი პაკეტების საკომპიუტაციო კვანძის ბუფერებში დაყოვნების ჯამური ხანგძლივობა. ამ უკანასკნელით შეიძლება ოპერატიული მეხსიერების საჭირო უჯრედების რაოდენობა (უფრო ზუსტად, მეხსიერების ზონების მოცულობები პიკის საათებში ჭარბი პაკეტების სრულად განთავსების მიზნით).

აღნიშნული მეთოდი დაფუძნებულია პაკეტების დროითი ხანგძლივობების პარალელური შეკრების კომბინირებულ მიდგომაზე. ამ მეთოდის სარეალიზაციოდ საჭიროა სპეციალიზებული მოწყობილობის შექმნა, რომლის კვანძები დაითვლიან შემავალ ინტერფეისში დაგროვილი პაკეტების საერთო რაოდენობას, ამ საერთო რაოდენობიდან “მცირე ხანგძლიობის” პაკეტების გამოკლებას, სამრავლ მოწყობილობას (სადაც მცირე “მცირე ხანგძლივობის” პაკეტების რაოდენობა გამრავლდება პაკეტების საერთო რაოდენობაზე) და დამგროვებელი ამჯამავი, რომელიც დააგროვებს სამრავლი მოწყობილობების თითოეულ ეტაპზე მიღებულ ნამრავლებს. მის გამოსასვლელზე კი მოგვცემს ჭარბი პაკეტების ჯამურ ხანგძლივობას.

შემოთავაზებული მეთოდი პაკეტების ჯამური ხანგძლივობების შეკრებას ასახავს ცხრ. 1-ზე ნახვენები მაგალითით.

როგორც ცხრ. 1-დან ჩანს, აღნიშნული მაგალითისათვის საჭიროა ვაწარმოთ სატრანზიტო კვანძის შესასვლელ ინტერფეისში დაგროვილი 8 ჭარბი პაკეტის ხანგძლიობის შეკრება, რომლებსაც გააჩნიათ დროითი t პარამეტრები შესაბამისად: $11t, 3t, 3t, 5t, 5t, 5t, 8t, 15t$. ჭარბი პაკეტების საერთო რაოდენობა სატრანზიტო კვანძის კომპიუტატორის შესასვლელში შეადგენს 8 პაკეტს. საწყის – პირველ ეტაპზე სწარმოებს ამ 8 პაკეტიდან ყველაზე უმცირესი ხანგძლიობის პაკეტის (ან პაკეტების) დაფიქსირება. იგი შეადგენს $3t$ – ს. ეს ხანგძლიობა ($3t$) მრავლდება კომპიუტატორის შესასვლელზე დაგროვილი პაკეტების საერთო რაოდენობაზე (ე.ი. $3t \times 8 = 24t$). მიღებული ნამრავლი ($24t$) პირველი შესაკრების სახით შედის ოპტოელექტრონულ დამგროვებელ ამჯამავში. მომდევნო ეტაპზე

ფორმირდება პირველი ნაშთი, აკლდება რა უმცირესი ხანგძლიობები ($3t$) ჭარბი პაკეტების ხანგძლიობებს, დაფიქსირებული საწყის – პირველ ეტაპზე პაკეტების ხანგძლიობებიდან. შედეგად ვიღებთ მეორე ეტაპისათვის დარჩენილი პაკეტების საერთო რაოდენობას – 6. შემდეგ ამ 6 პაკეტიდან შეირჩევა ის პაკეტები, რომლებსაც აქვთ

ცხრილი 1

1	11			8			6			3			0		
2	3			0			0			0			0		
3	3			0			0			0			0		
4	5			2			0			0			0		
5	5	3	$3x8=$	2	2	$2x6=$	0	3	$3x3=$	0	3	$3x2=$	0	4	$4x1=$
6	5		24	2		12	0		9	0		6	0		4
7	8			5			3			0			0		
8	15			12			10			7			4		

ყველაზე მცირე ხანგძლიობა (ჩვენს მაგალითში იგი არის $2t$ – ს მნიშვნელობა 3 პაკეტში). აღნიშნული მნიშვნელობა ($2t$) მრავლდება მეორე ეტაპისათვის დარჩენილი პაკეტების საერთო რაოდენობაზე (ჩვენს მაგალითში ასეთი დარჩა 6 პაკეტი). შედეგად ვიღებთ ნამრავლს $2x6t=12t$. ეს მნიშვნელობა ($12t$) მეორე შესაკრების სახით დაემატება დამგროვებული ამჯამავის პირველ შესაკრებს ($24t$) და ფორმირდება მიმდინარე ჯამური ხანგძლიობის $24t+12t=36t$. ამ პერიოდისათვის დარჩენილი 6 პაკეტის დროითი ხანგძლიობებს გამოაკლდება მეორე ეტაპზე დარჩენილი უმცირესი დროითი ხანგძლიობები ($2t$). ამგვარად, მიიღება მეორე ნაშთი, რომელშიც შედის 3 პაკეტი (პირველი პაკეტი $6t$ – ს ტოლი, მეშვიდე პაკეტი $3t$ – ს ტოლი და მერვე პაკეტი $10t$ – ს ტოლი). დარჩენილი ამ 3 პაკეტიდან შეირჩევა უმცირესი ხანგძლიობების პაკეტი (ჩვენს მაგალითში $3t$ – ს მნიშვნელობას), რომელიც მრავლდება დარჩენილი ჭარბი პაკეტების საერთო რაოდენობაზე მესამე ეტაპზე (ე.ი. $6t$ – ზე). ამის შემდეგ დამგროვებულ ამჯამავში ფორმირებული $36t$ -ს მესამე შესაკრების სახით დაემატება $9t$ და მესამე ეტაპის ბოლოს ამჯამავი იღებს $36t+9t=45t$ მნიშვნელობას. მსგავსი მოქმედება გრძელდება იმით, რომ მესამე ეტაპისათვის დარჩენილ 1, 7 და 8 პაკეტების დროით ხანგძლიობებს ($6t$, $3t$, $10t$) გამოაკლდება მესამე ეტაპზე შერჩეული პაკეტების უმცირესი ხანგძლიობები $3t$. შედეგად ფორმირდება მესამე ნაშთი, ე.ი. მეოთხე ეტაპისათვის დარჩენილი საერთო პაკეტების რაოდენობა შეადგენს ამ მომენტისათვის უკვე 2 პაკეტს, (1 პაკეტი $3t$ ხანგძლიობას, ხოლო მე-8 – $7t$). ამ დარჩენილი ორი პაკეტიდან შეირჩევა პაკეტი, რომელსაც გააჩნია უმცირესი დროითი ხანგძლიობა ($3t$) და ეს $3t$ გამრავლდება ამ ეტაპზე დარჩენილი პაკეტების საერთო რაოდენობაზე. $3t \times 2t = 6t$. ამ მე-4 ნამრავლის მნიშვნელობა ($6t$) მიემატება დამგროვებულ ამჯამავში ამ მომენტისათვის არსებულ ჯამს $45t$ და მისი შემცველობა გახდება $51t$ ($45t+6t=51t$). მე-5 ეტაპისათვის რჩება მხოლოდ 1 პაკეტი (მე-8 პაკეტი), რომლის ხანგძლიობა შეადგენს $4t$. ვინაიდან პაკეტების რიცხვია მხოლოდ ერთი, მისი ხანგძლიობა $4t$ გამრავლდება 1-ზე და $4t \times 1 = 4t$ და

დამგროვებელ ამჯამს მიემატება ამ რიგით მე-5 ნამრავლის მნიშვნელობა ამჯამში ამ პერიოდში უკვე არსებულ მნიშვნელობას ($51t+4t=55t$). ამგვარად, დამგროვებელი ამჯამავს გამოსასვლელზე ვიღებთ მნიშვნელობას $55t$ -ს, რომელიც ემთხვევა ყველა 8 რაოდენობას პაკეტების ჯამურ ხანგრძლიობებს. ე.ი. $11t+3t+3t+5t+5t+8t+15t=55t$.

კომპიუტერული ქსელის სატრანზიტო კომუტატორებში ჭარბი პაკეტების დაყოვნების ჯამური ხანგრძლიობის გამოთვლის ზემოთგანხილული მეთოდის უპირატესობა მდგომარეობს იმაში, რომ ყველა პაკეტების დროითი ხანგრძლიობები იკრიბება პარალელურად ეტაპების ერთმანეთზე დამოუკიდებლად. ეს მნიშვნელოვნად ამცირებს სატრანზიტო კომუტატორის ბუფერული მეხსიერების საჭირო რაოდენობის უჯრედების სწრაფ განსაზღვრას კვანძის შემავალ ინტერფეისში დაგროვილი ყველა ჭარბი პაკეტის მათში ოპერატიულად განსათავსებლად.

ლიტერატურა – литература – Prefences

1. ო. ნატროშვილი, ნ. ნატროშვილი. მაღალი ინტენსიობის პაკეტების გადაცემის ეფექტური ალგორითმების შემუშავება კომპიუტერული ქსელების მუშაობაში გადატვირთული რეჟიმების წარმოქმნისას. სტუ შრ. კრ. მას №2(7), 2009;
2. ო. ნატროშვილი, ნ. ნატროშვილი. ტრაფიკის ეფექტური მართვის მეთოდები კომპიუტერული ქსელების მუშაობის გადატვირთული რეჟიმების დროს სტუ. შრ. კრ. მას №1(6), 2009;
3. ო. ნატროშვილი, ც. ხოშტარია, ნ. ნატროშვილი, ს. ხოშტარია. ქსელურ სისტემაში დატვირთვის განაწილების ოპტიმალური მეთოდები მაღალი ინტენსიობის საინფორმაციო ნაკადების არსებობისას. მართვის ავტომატიზებული სისტემების შრომების კრებული №1(4), 2008.

Метод параллельного определения суммарной длительности задержки пакетов в коммутаторах компьютерных сетей.

Н.О. Натрошвили, О.Г. Натрошвили
Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

Рассматривается метод оперативного определения суммарной длительности задержки пакетов в транзитных коммутаторах компьютерных сетей с целью их быстрого размещения в буферной памяти.

Method of parallel definition of total duration of a delay of packages in switchboards of computer networks.

N.O. Natroshvili, O.G. Natroshvili
Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

The method of operative definition of total duration of a delay of packages in transit switchboards of computer networks for the purpose of their fast placing in buffer memory is considered.

ზოგიერთი გრაფიკული ამოცანის გადაწყვეტა
პროგრამულ პაკეტ AutoCAD 2010-ის გამოყენებით

ნანა ნოზაძე, ქეთევან ჭკუასელი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
თბილისი, კოსტავას 77

პროგრამულ პაკეტ AutoCAD 2010-ის ახალ ვერსიაში მთელი რიგი ცვლილებებია შეტანილი, წინა ვერსიებთან შედარებით. უფრო სრულყოფილია ინტერნეტის გარემოში მუშაობის შესაძლებლობები. სისტემა AutoCAD 2010, ისევე როგორც სხვა ნებისმიერი CAD-სისტემის მუშაობა ეფუძნება ვექტორულ გრაფიკას.

AutoCAD-ის პირველი ვერსია 1982 წელს გამოჩნდა. ამჟამად ფირმამ Autodesk-ი გამოუშვა.

პროგრამული პაკეტი AutoCAD 2010 თანამედროვე მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული სისტემაა. სისტემის სახელწოდება წარმოადგენს შეკვეცილ სახელს Automated Computer Aided Drafting and Design-ავტომატური კომპიუტერული ხაზვა და დაპროექტება. ეს არის უნივერსალური გრაფიკული პაკეტი ხაზვის, მოცულობითი მოდელირებისა და ფოტორეალისტური ვიზუალიზირებისათვის. მას აქვს სამუშაო სივრცის ნათელი იდეოლოგია და ადვილად გასაგები ინტერფეისი.

ყველა გრაფიკული ამოცანა, რომელიც კომპიუტერული პაკეტი AutoCAD-ის გამოყენების საშუალებით არის შესრულებული უაღრესად ზუსტია.

აღსანიშნავია, რომ Autodesk-მა გამოუშვა შემდეგი პროგრამები: AutoCAD Architectural Desktop, Autodesk Land Desktop, Mechanical Desktop, AutoCAD Civil, AutoCAD Civil 3D, AutoCAD Electrical, AutoCAD Mep, Autodesk 3 ds Max, AutoCAD Map, Autodesk AutoCAD Raster Design და სხვა მეტად საჭირო და სასარგებლო პროგრამები. ყველა ეს პროგრამა განკუთვნილია ინჟინრებისა და დიზაინერებისათვის.

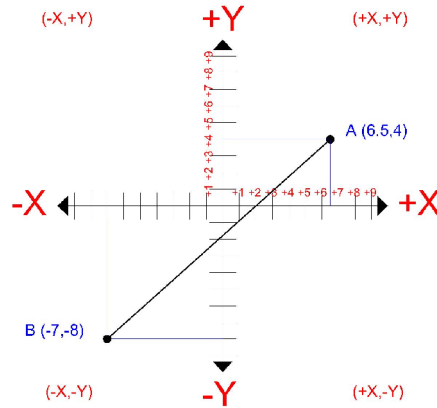
AutoCAD 2010-ს შეუძლია გახსნას ყველა AutoCAD-ის წინა ვერსიებში შესრულებული ნახაზის ფაილები და ასევე მას გააჩნია ფუნქცია შეინახოს ნახაზის ფაილები ისე, რომ გაიხსნას AutoCAD-ის ძველ ვერსიებში: AutoCAD-ის მე-14 ვერსიაში, 2000, 2004, და 2007-ში.

ყველაფერს რასაც ვასრულებთ AutoCAD 2010-ში არის უაღრესად ზუსტი, ანუ სიზუსტე არის იმაზე უფრო მეტი, რომელზეც ადრე მხოლოდ ოცნება შეიძლებოდა. ყველა ობიექტის განლაგების ან მდებარეობის აღსანიშნავად გამოიყენება დეკარტეს X,Y კოორდინატთა სისტემა. AutoCAD 2010-ში მას ეწოდება მსოფლიო საკოორდინატო სისტემა World Coordinate System, (WCS). სურათ 1-ზე ნაჩვენებია ამ სისტემის მუშაობის პრინციპი.

1-ე სურათზე შესრულებულ ნახაზში გამოყენებულია, როგორც აბსოლუტური ასევე პოლარული კოორდინატები.

l ⇒ Enter ⇒ -30.5,50.3 ⇒ Enter ⇒ 69.5,50.3 ⇒ Enter ⇒ @50<45 ⇒ Enter ⇒ @50<90 ⇒ Enter ⇒ @50<135 ⇒ Enter ⇒ @50<180 ⇒ Enter ⇒ @50<-90 ⇒ Enter ⇒ @50<180 ⇒ Enter ⇒ c ⇒ Enter .

AutoCAD 2010-ში ეფექტური მუშაობისათვის უნდა გავაცნობიეროთ, რომ ჩვენ ვიმუშავებთ ამ სისტემაში. რაც უფრო ღრმად და სრულყოფილად გავეცნობით ამ სისტემას, მით უფრო პროფესიონალურად ვიმუშავებთ AutoCAD 2010-ში (3D მოდელირების დროს ემატება მესამე ღერძი Z).

სურათი 1

კოორდინატთა სისტემის სათავე ფიქსირებულია, ყოველთვის მდებარეობს გრაფიკული ზონის ქვედა მარცხენა კუთხეში. პიქტოგრამა **X** და **Y** გვიჩვენებს ღერძების მიმართულებას, ხოლო **Z** ღერძის დადებითი მიმართულება ეკრანიდან ჩვენსკენ არის მიმართული.

ობიექტის მდებარეობის განსაზღვრისათვის **AutoCAD 2010**-ი იყენებს კოორდინატთა სისტემას, არსებობს სათავე საიდანაც იწყება ათვლა, ეს არის წერტილი კოორდინატებით (0,0) (სათავე). ყველა ობიექტი განლაგებულია სათავეს მიმართ. თუ ჩვენ გავავლებთ წრფეს სათავედან მარჯვნივ, ეს იქნება **X** ღერძის დადებითი მიმართულება, ხოლო თუ ჩვენ გავატარებთ წრფეს სათავედან ზემოთ ეს იქნება **Y** ღერძის დადებითი მიმართულება. სურათ 1-ზე ნაჩვენებია **A** წერტილი კოორდინატებით (6.5,4) ეს იმას ნიშნავს, რომ წერტილი **A** მდებარეობს 6.5 ერთეულით **X** ღერძზე სათავედან მარჯვნივ დადებითი მიმართულებით და **Y** ღერძზე 4 ერთეულით სათავედან ზემოთ დადებითი მიმართულებით. **X** და **Y** კოორდინატები ერთმანეთისგან მძიმით უნდა გამოიყოს. კოორდინატის რიცხვითი მნიშვნელობის მთელი და ათობითი ნაწილი ერთმანეთისგან წერტილით უნდა გამოიყოს. როდესაც ჩვენ ვმუშაობთ **X,Y** კოორდინატთა სისტემაში, პირველი ციფრი განსაზღვრავს **X** კოორდინატს ხოლო მეორე **Y** კოორდინატს. მეორე **B** წერტილის კოორდინატებია (-7,-8) რაც იმას ნიშნავს, რომ **B** წერტილის **X** კოორდინატი არის 7 ერთეული სათავედან მარცხნივ რადგან იგი უარყოფითია, ხოლო **Y** კოორდინატი არის 8 ერთეული სათავედან ქვემოთ რადგან ამ შემთხვევაში ისიც უარყოფითია.

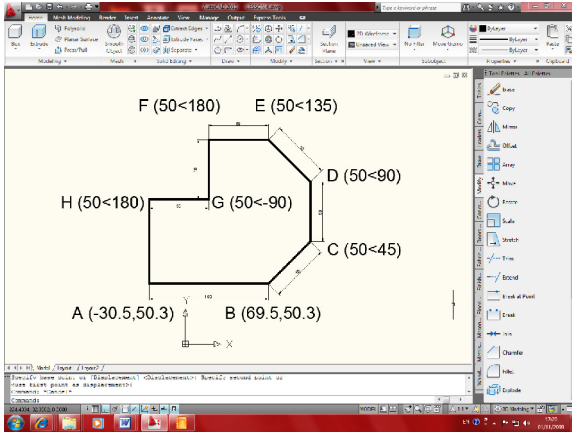
მონაკვეთი განსაზღვრულია საწყისი და ბოლო წერტილებით. **AutoCAD 2010**-ი მუშაობს ამ წერტილებზე, რომ განსაზღვროს ეს მონაკვეთი. სურათ 1-ზე ნაჩვენებია მონაკვეთი **AB**, რომლის აბსოლუტურ კოორდინატებს წარმოადგენს **A(6.5,4)** დან **B(-7,-8)**-მდე. უმრავლეს შემთხვევაში ჩვენ ვერ განვსაზღვრავთ თუ სად მდებარეობს სათავე, რადგან ზოგჯერ საჭიროა გავატაროთ წრფე უკვე არსებული წრფის ბოლოდან, ამ შემთხვევაში ჩვენ ვიყენებთ ფარდობით კოორდინატებს ამისათვის საჭიროა დავამატოთ სიმბოლო **@ (shift+2)**. ეს არის მომდევნო წერტილი, აბსოლუტური კოორდინატებით განსაზღვრული წერტილისა.

ორგანზომილებიან **XY** სიბრტყეში, არსებობს წერტილის კოორდინატების ჩაწერის შემდეგი ფორმატები:

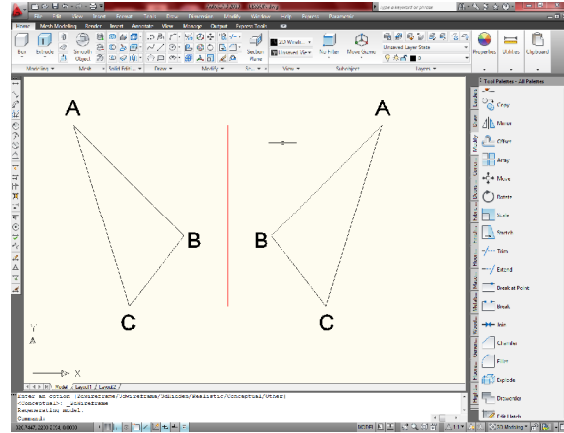
1. აბსოლუტური მართკუთხა;
2. აბსოლუტური პოლარული;
3. ფარდობითი მართკუთხა;
4. ფარდობითი პოლარული.

2-ე სურათზე შესრულებულ ნახაზში გამოყენებულია, როგორც აბსოლუტური ასევე პოლარული კოორდინატები.

1 ⇒ Enter ⇒ -30.5,50.3 ⇒ Enter ⇒ 69.5,50.3 ⇒ Enter ⇒ @50<45 ⇒ Enter ⇒ @50<90 ⇒ Enter ⇒ @50<135 ⇒ Enter ⇒ @50<180 ⇒ Enter ⇒ @50<-90 ⇒ Enter ⇒ @50<180 ⇒ Enter ⇒ c ⇒ Enter .

სურათი 2

სურათი 3

განვიხილოთ ობიექტის სარკისებური ანასახის მიღების მაგალითი. ამ ოპერაციას **AutoCAD 2010**-ი ასრულებს ბრძანება სარკის **mirror** მეშვეობით. ეს ბრძანება გვაძლევს საშუალებას მივიღოთ არსებული ობიექტის სარკისებური ანასახი.

ავკრიფოთ კლავიატურის დახმარებით **Mi** ან **Modify** პანელზე დავაწკაპუნოთ

პიქტოგრამაზე. ბრძანებების სტრიქონში გამოჩნდება შემდეგი მითითება **Select objects:** მოვნიშნოთ ობიექტი ⇒ **Enter** ბრძანებების სტრიქონში გამოჩნდება შემდეგი მითითება **Specify first point of mirror line:**

(აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ სარკისებრი ანარეკლის ღერძი **Mirror line** წინასწარ გვაქვს გატარებული) მოვნიშნოთ ღერძის ჯერ ერთი წერტილი და დავაწკაპუნოთ თავუნას მარცხენა ღილაკზე გამოჩნდება მითითება **Specify second point of mirror line:** რის შემდეგაც მოვნიშნავთ მეორე წერტილს სარკისებრი ანარეკლის ღერძზე და დავაწკაპუნოთ თავუნას მარცხენა ღილაკზე, ბრძანებების სტრიქონში გამოჩნდება მითითება **Erase source objects? [Yes/No] <N>:** (წაშვალო საწყისი ობიექტი?[დიახ/არა]<არა>) თუ გვინდა, რომ წაიშალოს საწყისი ობიექტი მივუთითოთ **Y**, წინააღმდეგ შემთხვევაში

N ⇒ Enter

Mi ⇒ Enter ⇒ Select objects ⇒ Enter ⇒ Specify first point of mirror line, Specify second point of mirror line, Erase source objects? [Yes/No] <N>: ⇒ N ⇒ Enter

რის შემდეგაც ოპერაცია დასრულდება, სარკისებრი ანარეკლის ღერძი კი იქნება განლაგებული საწყის და სარკული ობიექტის შუაში. აქვე აღვნიშნოთ, რომ ამ ოპერაციის შესრულების დროს სტატუსის სტრიქონში ჩართული უნდა გვქონდეს **Object Snaps** (კურსორის მიბმა ობიექტზე).

ბრძანება **Array** მასივი, შექმნის შერჩეული ობიექტის მასივს.

ბრძანებების სტრიქონში ავკრიფოთ კლავიატურის დახმარებით **Ar** ან **Modify** პანელზე

დავაწკაპუნოთ პიქტოგრამაზე. ბრძანებების მონიტორზე გამოჩნდება სურათ 4-ზე ნაჩვენები დიალოგური ფანჯარა. დიალოგური ფანჯარის ფორმირებისას უპირველეს ყოვლისა კარგად გავიაზროთ თუ რისი გაკეთება გვსურს.

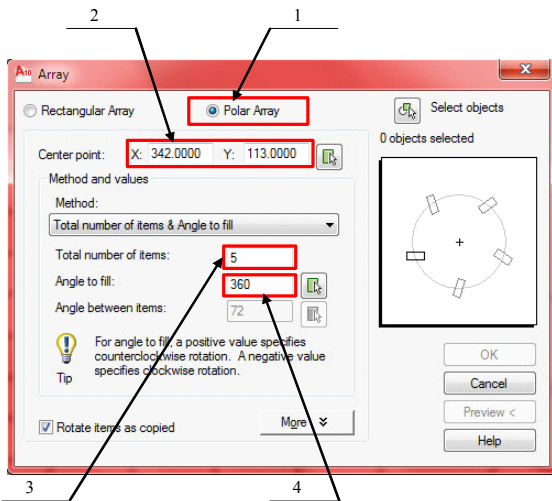
1. ვთქვათ გვინდა შევქმნათ მართკუთხა მასივი **Rectangular Array** დავაწკაპუნოთ **Rectangular Array**-ზე რომელიც მოგვცემს საშუალებას შევქმნათ მასივი განსაზღვრული რიგებისა და სვეტებისა.

2. შემდეგ დააწკაპუნოთ **Select object**–ზე რომლის საშუალებითაც მოვნიშნავთ ობიექტს. ობიექტის მონიშვნის შემდეგ კლავიატურაზე დააჭიროთ კლავიშზე **Enter**.
3. შევირჩიოთ რიგების რაოდენობა (ჩვენს შემთხვევაში 5).
4. ასევე შევირჩიოთ სვეტების რაოდენობაც (ჩვენს შემთხვევაში 3).
5. **Row offset** შევიყვანოთ რიგის ტირაჟირების მნიშვნელობა (ჩვენს შემთხვევაში 100), რაც ნიშნავს, მანძილს მონიშნული ობიექტის ქვედა მარცხენა კუთხიდან შემდეგი რიგის ობიექტის ქვედა მარცხენა კუთხემდე.
6. **Column offset** შევიყვანოთ სვეტის ტირაჟირების მნიშვნელობა (ჩვენს შემთხვევაში 200), რაც ნიშნავს, მანძილს მონიშნული ობიექტის ქვედა მარცხენა კუთხიდან შემდეგი სვეტის ობიექტის ქვედა მარცხენა კუთხემდე.
7. **Angle of array** აქ ნულისაგან განსხვავებული ნებისმიერი დადებითი რიცხვითი მნიშვნელობის შეყვანის შემთხვევაში მასივი შესაბამისი გრადუსით გადაიხრება მარცხნივ, ხოლო უარყოფითი რიცხვითი მნიშვნელობის შეყვანის შემთხვევაში კი მარჯვნივ.
8. **Preview** ამ ღილაკზე დაწკაპუნების შემთხვევაში ვნახავთ შედეგს ოპერაციის დასრულებამდე.
9. ხოლო ამ ფანჯარაში ჩვენ შეგვიძლია რიგისა და სვეტების რაოდენობის შერჩევას ვადევნოთ თვალი.

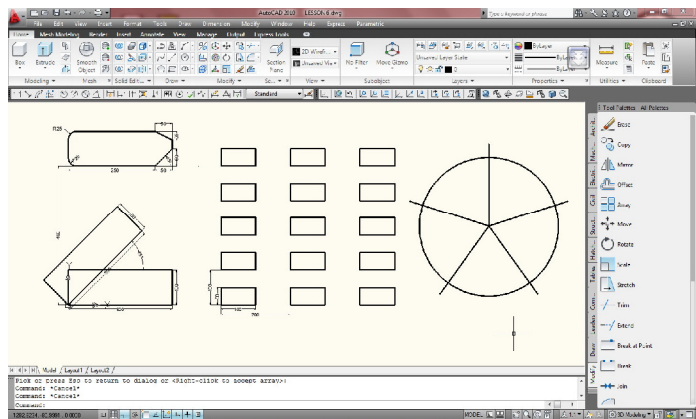
ხოლო **Ok** კნოპზე დაწკაპუნების შემდეგ ოპერაცია დასრულდება. სურ. 4.

გამოვიყენოთ ბრძანება **Array**, მასივის სხვა ფუნქცია **Polar Array** პოლარული მასივი.

შევასრულოთ წესიერი ხუთკუთხედის აგების ამოცანა ამისათვის საჭიროა წრეწირის გაყოფა ხუთ ტოლ ნაწილად. წინასწარ შემოვხაზოთ წრეწირი დიამეტრით $\phi 400$ და ცენტრის კოორდინატებით (342,113), გავატაროთ მონაკვეთი წრეწირის ცენტრიდან იმ მიმართულებით სადაც გვინდა, რომ წესიერი ხუთკუთხედის წვერო მდებარეობდეს. მივცეთ **AutoCAD**–ს მასივის შესრულების ბრძანება.

სურათი 4

სურათი 5

ბრძანებების სტრიქონში ავკრიფოთ კლავიატურის დახმარებით

Ar ray ან **Modify** პანელზე დააწკაპუნოთ პიკტოგრამაზე ბრძანებების მონიტორზე გამოჩნდება დიალოგური ფანჯარა. მივუთითოთ **Polar Array**.

1. მივუთითოთ **Polar Array**.
2. დააწკაპუნოთ წრეწირის ცენტრზე.

3. მივუთითოთ რამდენ ნაწილად გვინდა გავყოთ წრეწირი ჩვენს შემთხვევაში მივუთითოთ 5.

თუ გვინდა წრეწირის ხუთ ტოლ ნაწილად გაყოფა მივუთითოთ 360 გრადუსი, თუ არა და ის მაჩვენებელი (თუ საჭიროა ნახევარი წრეწირის გაყოფა, მაშინ მივუთითებთ 180⁰) წრეწირის რა ნაწილი გვინდა გავყოთ ტოლ ნაწილებად. ყველა ამ მაგალითის შესრულება ნაჩვენებია სურათ 5-ზე.

გ ა მ თ ყ ე ნ ე ბ უ ლ ი ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ა

1. [AutoCAD 2010 and AutoCAD LT 2010 Bible](#) by Ellen Finkelstein. Published by Wiley Publishing Inc 10475 Crosspoint Boulevard Indianapolis, IN 46256.
2. AutoCAD Civil 3D 2009 by James P.E. Wedding, Dana Probert. Published by Wiley Publishing, Inc, Indianapolis, Indiana.

Решение некоторой графической задачи с использованием прикладного пакета AutoCAD 2010

Нана Нозадзе

Кетеван Чкуасели

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В работе представлены некоторые графические задачи, выполненные с помощью AutoCAD 2010. Программный пакет AutoCAD 2010 предназначен для инженеров и дизайнеров. Чем глубже и основательнее освоена эта система, тем профессиональнее работа в AutoCAD-е (при 3D моделировании дополняется третья ось Z).

В AutoCAD-е работают миллионы потребителей в мире. В новых версиях интегрированы оборудования, которые дают возможность 3D моделирования любой сложной формы, а также черчения и оформления разного рода документации.

SOLUTION OF SOME GRAPHICAL TASKS BY APPLICATION OF PROGRAM PACKAGE AUTOCAD 2010

Nana Nozadze

Qetevan Chkuaseli

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

In the work is presented the execution of some graphical tasks by application of AutoCAD 2010. In particular, all graphical tasks which are executed by application of AutoCAD 2010 are extreme accurate.

The program package AutoCAD 2010 is intended for engineers and designers. The more deeper and perfectly we learn this system then more professionally we can work in AutoCAD 2010 (at 3D modeling is added third z axis).

In AutoCAD are working million users worldwide. In the new version are integrated instruments which gives the possibility to arbitrary complex shapes 3D modeling as well as the powerful drawing possibilities and documentation forming.

**გრძობი-განივი ღუნვის დროს ერთგვაროვანი მუდმივკვებითიანი
 კოჭის ბაანგარიშება განივ დარტყმაზე სიხისტის
 ბათვალისწინებით
 ანზორი ხაბეიშიელი
 საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
 საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77.**

1. შესავალი

გრძობი-განივი ღუნვის დროს განივ დარტყმაზე დინამიკური გაანგარიშება სიხისტის პირობის გათვალისწინებით არ არის შესწავლილი, ამიტომ იგი წარმოადგენს აქტუალურ თემას.

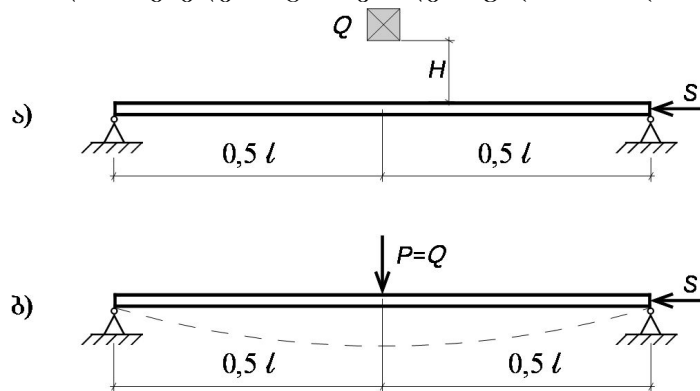
ღეროს განივკვეთში აღძრული მღუნავი მომენტი დამოკიდებულია, როგორც განივ, ისე გრძობივ ღერძულ ძალაზე. ხშირად გრძობივ ძალით გამოწვეული მღუნავი მომენტი იმდენად დიდია, რომ მისი უგულვებელყოფა არ შეიძლება; გაანგარიშება უნდა ჩატარდეს დეფორმირებული ღრეკადი ღერძის სქემის მიხედვით, სრული ღუნის გათვალისწინებით.

როცა ღეროს მდგრადობის დაკარგვის შესაბამისი, კრიტიკული ძალა და გრძობივ ღერძული ძალა ერთიდაიგივე რიგისაა, მაშინ გრძობივ ძალის გავლენა განსაკუთრებით დიდია. ამ შემთხვევაში ძალთა მოქმედების დამოუკიდებლობის პრინციპი მიუღებელია ძალასა და ღუნს შორის არაწრფივი დამოკიდებულობის გამო.

დინამიკური გაანგარიშების დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს დინამიკურობის კოეფიციენტის განსაზღვრას; როცა ღეროს განივი კვეთის ზომები არ არის ცნობილი, მაშინ მისი გამოთვლა შეუძლებელია. ინერციის მომენტის საანგარიშო ფორმულის დადგენა წარმოადგენს სიახლეს.

2. ძირითადი ნაწილი

განვიხილოთ ორ საყრდენზე თავისუფლად მდებარე მუდმივი სიხისტის ($EI = const$) მქონე l სიგრძის კოჭი, რომლის შუაში ეცემა H სიმაღლიდან თავისუფლად ვარდნილი ტვირთი Q და მოქმედებს გრძობივ ღერძული S ძალა (ნახ. 1, ა).

ნახ. 1

მოვლოთ დარტყმის K წერტილში $P=Q$ სტატიკური ძალა; მივიღებთ გრძობი-განივი ღუნვის დაძაბულ მდგომარეობას (ნახ. 1, ბ).

K კვეთის სრული ღუნი გამოითვლება ფორმულით:

$$Y_{\text{ბრ}} = \frac{Y_{\delta}}{1 - \frac{S}{P_{\delta}}} = \frac{Y_{\delta} P_{\delta}}{P_{\delta} - S} \quad (1)$$

სადაც Y_{δ} არის მხოლოდ განივი ძალით გამოწვეული კვეთის ღუნი, S – გრძივი ღერძული ძალა, P_{δ} – ეილერის რიცხვი, რომელიც განისაზღვრება ფორმულით:

$$P_{\delta} = \frac{\pi^2 EI}{(\mu \ell)^2} = AI \quad (2)$$

სადაც $A = \frac{\pi^2 E}{(\mu \ell)^2}$, I არის ინერციის მომენტი განივი ძალის მოქმედების სიბრტყის მართობულ ღერძის მიმართ.

განივი ძალით გამოწვეული ღუნი ჩავწერთ შემდეგი ფორმით

$$Y_{\delta} = \frac{B}{I} \quad (3)$$

სადაც B არის კონკრეტული სქემის შესაბამისი კოეფიციენტი; განხილული სქემისათვის $B = \frac{P \ell^3}{48E}$.

(2) და (3)-ის ჩასმით (1) მიიღებს სახეს:

$$Y_{\text{ბრ}} = \frac{A \cdot B}{IA - S} \quad (4)$$

დინამიკური კოეფიციენტი კოჭის მასის გაუთვალისწინებლად და გათვალისწინებით იანგარიშება ზოგადი ფორმულებით [2]:

$$K_{\text{გ}} = 1 + \sqrt{1 + \frac{2H}{Y_{\text{ბრ}}^{\text{max}}}} \quad (\text{კოჭის მასის გაუთვალისწინებლად}) \quad (5)$$

$$K'_{\text{გ}} = 1 + \sqrt{1 + \frac{2H}{Y_{\text{ბრ}}^{\text{max}}} \cdot \frac{Q}{Q + K_m Q_0}} \quad (\text{მასის გათვალისწინებით}) \quad (6)$$

სადაც H არის Q ტვირთის ვარდნის სიმაღლე; $Y_{\text{ბრ}}^{\text{max}}$ – დარტყის წერტილში განივი კვეთის სრული ღუნი, გამოწვეული განივი და გრძივი ძალებით; Q_0 – კოჭის საკუთარი წონა; K_m – კოჭის მასის დაყვანის კოეფიციენტი.

$K_{\text{გ}}$ კოეფიციენტის საშუალებით შეგვიძლია გავიგოთ სხვადასხვა დინამიკური მახასიათებლები: $\sigma_{\text{გ}} = k_{\text{გ}} \cdot \sigma_{\text{ბგ}}$; $M_{\text{გ}} = k_{\text{გ}} \cdot M_{\text{ბგ}}$ და ა.შ. (7)

სტატიკური ძაბვა კოჭის ნებისმიერ კვეთში იანგარიშება ფორმულით [3]:

$$\sigma_{\text{ბგ}} = \frac{S}{F} + \frac{M_{\text{ბრ}}}{W} \quad (8)$$

სადაც სრული მღუნავი მომენტი კოჭის ნებისმიერ კვეთში ტოლია:

$$M_{\text{ბრ}} = M_{\delta} + S \cdot Y_{\text{ბრ}} \quad (9)$$

M_{δ} არის მხოლოდ განივი ძალით გამოწვეული მომენტი;

$S \cdot Y_{\text{ბრ}}$ – გრძივი ძალით წარმოშობილი მომენტი იმავე კვეთში.

(7)-ის მიხედვით მაქსიმალური დინამიკური ძაბვა ტოლია:

$$\max \sigma_{\text{გ}} = K_{\text{გ}} \left(\frac{S}{F} + \frac{\max M_{\text{ბრ}}}{W} \right) \quad (10)$$

სიხისტის პირობას ექნება სახე :

$$\max Y_{\text{გ}} = K_{\text{გ}} \cdot Y_{\text{ბგ}}^{\max} \leq [y] \quad (11)$$

სადაც $[y]$ არის დასაშვები ღუნი და აიღება კოჭის სიგრძის მიხედვით:

$$[y] = \frac{\ell}{200} \text{ (დამხმარე კოჭებისათვის), } [y] = \frac{\ell}{400} \text{ (მთავარი კოჭებისათვის).}$$

დასაშვები ძაბვის მიხედვით სიმტკიცის პირობა არის [4]:

$$\max \sigma_{\text{გ}} \leq [\sigma_{\text{გ}}] = \frac{\sigma_{\text{ღფ}}}{n_{\text{გ}}} \quad (12)$$

სადაც $\sigma_{\text{ღფ}}$ არის დენადობის ზღვარი და აიღება მასალის მიხედვით;

$n_{\text{გ}}$ – მარაგის კოეფიციენტი დინამიკური გაანგარიშების დროს ($n_{\text{გ}} = 2$).

(5) ჩავსვათ (11)-ში, გვექნება:

$$\left(1 + \sqrt{1 + \frac{2H}{Y_{\text{ბგ}}}}\right) \cdot Y_{\text{ბგ}} = [y] \text{ აქედან } Y_{\text{ბგ}} = \frac{2(H + [y])}{[y]^2}. \quad (13)$$

შევადართო (4) და (13) ერთმანეთს და განვსაზღვროთ ინერციის მომენტი:

$$I = \frac{2B(H + [y])}{[y]^2} + \frac{S}{A}. \quad (14)$$

(14) წარმოადგენს ინერციის მომენტის საანგარიშო ზოგად ფორმულას გრძივ-განივი ღუნის დროს.

მაგალითი. ნახ. 1-ზე მოცემული სქემისათვის განვსაზღვროთ დინამიკური ნორმალური ძაბვები კოჭის მასის გაუთვალისწინებლად და გათვალისწინებით შემდეგი მონაცემების მიხედვით: $\ell = 4$ მ, $Q = 100$ კგ, $S = 3$ ტ, $H = 10$ სმ, $F = b \times h = 2b^2$, $\sigma_{\text{გ}} = 2800$ კგ/სმ², $E = 2 \cdot 10^6$ კგ/სმ², $\gamma = 7,85$ ტ/მ³, $[y] = 1$ სმ.

I. კოჭის მასის გაუთვალისწინებლად.

პირველ რიგში გავიგოთ A და B კოეფიციენტები:

$$A = \frac{\pi^2 E}{(\mu \ell)^2} = 123,25 \text{ კგ/სმ}^4, \quad B = \frac{P \ell}{48E} = 66,67 \text{ სმ}^5.$$

(14)-ის გამოყენებით ინერციის მომენტი ტოლია: $I = \frac{2B(H + [y])}{[y]^2} + \frac{S}{A} = 1491 \text{ სმ}^4.$

ვინაიდან $I = \frac{2}{3} b^4 = 1491$, გვექნება: $b = 6,88$ სმ. ცხადია კვეთის ფართობი და

წინაღობის მომენტი ტოლია: $F = 2b^2 = 94,67 \text{ სმ}^2$, $W = \frac{2}{3} b^3 = 217 \text{ სმ}^3.$

(4) და (5)-ის გამოყენებით მივიღებთ:

$$Y_{\text{ბგ}} = \frac{A \cdot B}{AI - S} = 0,045 \text{ სმ. } K_{\text{გ}} = 1 + \sqrt{1 + \frac{2 \cdot 10}{0,045}} = 22.$$

რადგან განივი ძალით გამოწვეული მღუნავი მომენტი $M_{\delta}^{\max} = \frac{P \ell}{4} = 10^4$ კგ·სმ.,

(9)-ის მიხედვით სრული მაქსიმალური მომენტი

$$\max M_{\text{ბგ}} = M_{\delta}^{\max} + Y_{\text{ბგ}}^{\max} \cdot S = 10135 \text{ კგ·სმ.}$$

(10)-ში ცნობილი სიდიდეების ჩასმით მივიღებთ:

$$\max \sigma_{\text{ღ}} = K_{\text{ღ}} \left(\frac{S}{F} + \frac{\max M_{\text{ბრ}}}{W} \right) = 22 \cdot 78,4 = 1725 \text{ კგ/სმ}^2.$$

II. კოჭის მასის გათვალისწინებით.

ამ შემთხვევაში დინამიკურობის კოეფიციენტი იანგარიშება (6)-ით:

$$K'_{\text{ღ}} = 1 + \sqrt{1 + \frac{2H}{Y_{\text{ბრ}}} \cdot \frac{Q}{Q + K_m Q_0}}.$$

რადგან $Q_0 = F\gamma l = 226 \text{ კგ}$, $K_m = 0,5$, გვექნება: $K'_{\text{ღ}} = 14,4$.

მაქსიმალური დინამიკური ძაბვა $\max \sigma'_{\text{ღ}} = 1129 \text{ კგ/სმ}^2$ და სიმტკიცის პირობა დაცულია: $1129 \text{ კგ/სმ}^2 < 1400 \text{ კგ/სმ}^2$. თუ აღმოჩნდება, რომ სიმტკიცის პირობა არაა დაკმაყოფილებული (როგორც I შემთხვევაში), მაშინ უნდა შეეცვალოს სხვადასხვა მონაცემები ან შეეცვალოს კოჭის მასალა; მაგალითად ფ.ნ მარკისათვის დენადობის ზღვარი $\sigma_{\text{ღ}} = 3600 \text{ კგ/სმ}^2$ და $[\sigma_{\text{ღ}}] = 1800 \text{ კგ/სმ}^2$.

შემოთავაზებული მეთოდიკა შეიძლება გამოვიყენოთ სხვადასხვა სქემისათვის; მაგალითად ორი ბოლოთი ხისტად ჩამაგრებული კოჭისათვის $\mu = 0,5$,

$$B = \frac{P\ell^3}{192E}, K_m = \frac{3}{8}.$$

3. დასკვნა

1. გრძივი-განივი ღუნვის დროს განივ დარტყმაზე კოჭის გაანგარიშების მეთოდიკა წარმოადგენს სიახლეს.
2. მიღებული ინერციის მომენტის საანგარიშო ფორმულა ზოგადია.
3. კოჭის მასის გათვალისწინება საგრძნობლად ამცირებს დინამიკურ, მექანიკურ და გეომეტრიულ მახასიათებლებს; ეს შემცირება მით უფრო დიდია, რაც უფრო კოჭის მასა აღემატება ვარდნილი ტვირთის მასას.
4. სიხისტის პირობა ყოველთვის არის დაცული.

ლიტერატურა

1. Писаренко Г.С., Агарев В.А., Квитка А.Л., Попков В.Г., Уманский Э.С. Сопротивление материалов. Киев. Головное изд-во объедин. «Высшая школа». 1986, с. 584, 759.
2. Фесик С.П. Справочник по сопротивлению материалов. Издательство «Будівельник», Киев, 1982, с. 89, 228.
3. Anzor Khabeishvili, Tamaz Batsikadze. Résistamse des materiaux. Edition "l'Université technique", Tbilisi, 1998, p. 258-259.
4. Беляев Н.М. Сопротивление материалов. Москва. Наука, 1976, с. 707.

CALCULATION OF HOMOGENOUS ROD OF CONSTANT SECTION ON OF LONGITUDINAL-LETERAL BENDING WITH TAKING INTO ACCOUNT LTS STIFFNESS AGAINST LONGITUTINAL SHOCK

A. Khabeishvili

**Department of engineering mechanics, Technical University of Georgia,
77, Kostava str. Tbilisi, Georgia**

Summary: The method of calculation of homogenous rod of constant section in case of longitudinal-lateral bending, with taking into account its stiffness against longitudinal shock is considered. The calculation is made according to the rode Scheme. A general formula of calculation if the inertia moment is received, enabling is to determine the sizes of the cross-section. The numerical examples demonstrate the ways of specifying the normal dynamical stress and verifying the conditions of strength, stiffness and resistance.

Key Word: Longitudinal-lateral Bending; Deformed Scheme.

**РАСЧЕТ ОДНОРОДНОЙ БАЛКИ С ПОСТОЯННЫМ ПОПЕРЕЧНЫМ
СЕЧЕНИЕМ НА ПОПЕРЕЧНЫЙ УДАР С УЧЕТОМ ЖЕСТКОСТИ ПРИ
ПРОДОЛЬНО-ПОПЕРЕЧНЫЙ ИЗГИБ**

А.Д. Хабеишвили
Грузинский технический университет
Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В статье рассматривается продольно-поперечный изгиб однородной балки с постоянным сечением на поперечный удар с учетом жесткости.

Получена общая формула определения момента инерции, позволяющая установить размеры поперечного сечения.

На примерах определены динамические нормальные напряжения и проверены условия прочности, жесткости и устойчивости балки.

Ключевые слова: Продольно-поперечный изгиб; Деформированная схема.

**ერთგვაროვანი მუდმივკვეთიანი კოჭის გაანგარიშება
ბანივ ღარტყმაზე ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით**

ანზორი საბეიშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77.

1. შესავალი

სამშენებლო და მანქანათმშენებლობის კონსტრუქციების გაანგარიშება ძირითადად წარმოებს დასაშვები ძაბვების მიხედვით. ამ შემთხვევაში კონსტრუქციის მზიდუნარიანობა სრულად არ არის გამოყენებული.

ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით კონსტრუქციის გაანგარიშება გვაძლევს გარე დატვირთვის გაზრდის საშუალებას ან კვეთის ზომების შემცირების შესაძლებლობას, რაც იწვევს მასალის საგრძნობ ეკონომიას.

კოჭის გაანგარიშება დინამიკური (ღარტყმა) მოქმედების დროს, ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით წარმოადგენს სიახლეს და აქტუალურია.

2. ძირითადი ნაწილი

დასაშვებ ძაბვების მიხედვით განივი ღუნვის შემთხვევაში სიმტკიცის პირობას აქვს სახე:

$$\sigma_{\max} = \frac{M_{\max}}{W} \leq [\sigma] = \frac{\sigma_{\text{ღენ}}}{n} \quad (1)$$

სადაც $\sigma_{\text{ღენ}}$ არის დენადობის ზღვარი, n – მარაგის კოეფიციენტი, W – წინაღობის მომენტი ნეიტრალური ღერძის მიმართ, M_{\max} – მაქსიმალური მღუნავი მომენტი.

ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით გაანგარიშების დროს წინაღობის მომენტი შეცვლილია ე.წ. პლასტიკური წინაღობის მომენტით $W_{\text{პლ}}$ -ით. ამ შემთხვევაში სიმტკიცის პირობა მიიღებს სახეს:

$$\sigma'_{\max} = \frac{M_{\max}}{W_{\text{პლ}}} \leq [\sigma] \quad (2)$$

სადაც $W_{\text{პლ}} = 2S_{\max}$; S_{\max} არის განივი კვეთის ფართობის ნახევრის სტატიკური მომენტი ნეიტრალური ღერძის მიმართ.

როცა განივკვეთს აქვს ორი სიმეტრიის ღერძი და გაჭიმულ და შეკუმშულ არეებში დენადობის ზღვარი ერთიდაიგივეა, მაშინ იგი ტოლია [1]:

$$W_{\text{პლ}} = S_{\text{გ}} + S_{\text{კ}}$$

სადაც $S_{\text{გ}}$ არის გაჭიმული შრის სტატიკური მომენტი ნეიტრალური ღერძის მიმართ; $S_{\text{კ}}$ – შეკუმშული შრის სტატიკური მომენტის აბსოლუტური სიდიდე იმავე ღერძის მიმართ.

ნეიტრალური ღერძის მდებარეობა განისაზღვრება გაჭიმული და შეკუმშული შრეების ფართობების ტოლობით.

ზოგიერთი კვეთის პლასტიკური წინააღობის მომენტი ტოლია [3]:

სწორკუთხედი ($F = b \times h = b \times nb = nb^2$): $W_{\text{პლ}} = \frac{n^2 b^3}{4}$;

კვადრატი ($F = b \times b = b^2$): $W_{\text{პლ}} = \frac{b^3}{4}$; წრე – $W_{\text{პლ}} = \frac{4}{3} R^3$.

დინამიკური კოეფიციენტი, როცა კოჭზე ეცემა თავისუფლად ვარდნილი Q ტვირთი, გამოითვლება ფორმულით [2]:

$$K_{\text{დ}} = 1 + \sqrt{1 + \frac{2H}{Y_{\text{სტ}}}} = 1 + \sqrt{1 + \frac{2H}{B} I} \quad (3)$$

სადაც H არის ვარდნის სიმაღლე; $Y_{\text{სტ}} = \frac{B}{I}$ – დარტყის მიმართულებით დარტყმის წერტილში ღუნი, გამოწვეული $P = Q$ სტატიკური ძალით, B – სიდიდე, რომელიც გამოითვლება კონკრეტული სქემის მიხედვით.

დინამიკური გაანგარიშებისას სიხისტის პირობას აქვს სახე:

$$Y_{\text{დ}} = K_{\text{დ}} \cdot Y_{\text{სტ}} \leq [y] \quad (4)$$

სადაც $[y]$ არის დასაშვები ღუნი და აიღება კოჭის სიგრძის მიხედვით:

$$[y] = \frac{\ell}{200} - \text{დამხმარე კოჭებისათვის}, \quad [y] = \frac{\ell}{400} - \text{მთავარი კოჭებისათვის}.$$

(4)-ში (3)-ის ჩასვით მივიღებთ:

$$I = \frac{2B(H + [y])}{[y]^2}. \quad (5)$$

ორ საყრდენზე თავისუფლად მდებარე მუდმივი სწორკუთხა კვეთის მქონე კოჭისათვის, როცა ვარდნილი ტვირთი ეცემა ძალის შუაში (ნახ. 1, ა) გვექნება

$$F = nb^2, \quad I = \frac{n^3 b^4}{12}, \quad W = \frac{n^2 b^3}{6}, \quad W_{\text{პლ}} = \frac{n^2 b^3}{4}, \quad B = \frac{P\ell^3}{48E}, \quad M_{\text{max}} = \frac{P\ell}{4}. \quad (6)$$

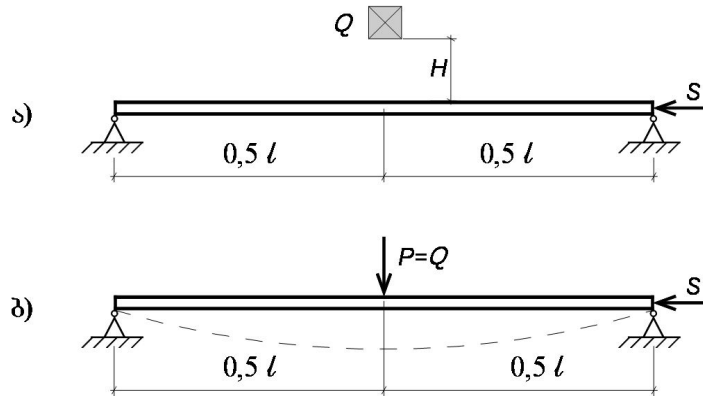
$$(5) \text{ და } (6)\text{-ის მეორე გამოსახულების შედარებით } b = \sqrt[4]{\frac{24B(H + [y])}{[y]^2 n^3}}. \quad (7)$$

რადგან ვიცით ინერციის მომენტი და მაშასადამე კვეთის ზომები, შეგვიძლია გავიგოთ დინამიკურობის კოეფიციენტი $K_{\text{დ}}$. დასაშვები ძაბვების და ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით მაქსიმალურ დინამიკურ ძაბვები იქნება:

$$\max \sigma_{\text{დ}} = K_{\text{დ}} \cdot \max \sigma \quad \text{და} \quad \max \sigma'_{\text{დ}} = K_{\text{დ}} \cdot \max \sigma' \quad (8)$$

სადაც $\max \sigma = \frac{M_{\text{max}}}{W}$, $\max \sigma' = \frac{M_{\text{max}}}{W_{\text{პლ}}}$.

მაგალითი. მოცემულია ორ საყრდენზე თავისუფლად მდებარე ერთგვაროვანი სწორკუთხა მუდმივკვეთიანი კოჭი, რომელზედაც მალის შუაში H სიმაღლიდან ეცემა Q ტვირთი (ნახ. 1, ა).

ნახ. 1

განვსაზღვროთ მაქსიმალური ნორმალური დინამიკური ძაბვები ზღვრული მდგომარეობის და დასაშვები ძაბვის მიხედვით, თუ ცნობილია: $l = 1$ მ, $Q = 50$ კგ, $H = 5$ სმ, $E = 2 \cdot 10^6$ კგ/სმ², $\gamma = 7,85$ ტ/მ³, $[\sigma]_{\text{ღ}} = 1200$ კგ/სმ², $[\gamma] = 0,25$ სმ.

ამოხსნა: ვინაიდან $B = \frac{Pl^3}{48E} = \frac{25}{48}$ სმ⁵, (7)-ის გამოყენებით გვექნება

$$b = \sqrt[4]{\frac{24B(H + [\gamma])}{[\gamma]^2 n^3}} = \sqrt[4]{\frac{24 \cdot 25(5 + 0,25)}{0,25^2 \cdot 2^3}} = 3,38 \text{ სმ.}; \text{ მივიღოთ } b = 3,4 \text{ სმ.}$$

(6) ფორმულებით განვსაზღვროთ საჭირო სიდიდეები:

$$F = 23,12 \text{ სმ}^2, I = 87,5 \text{ სმ}^4, W = 26,2 \text{ სმ}^3, W_{\text{კლ}} = 39,3 \text{ სმ}^3, M_{\text{max}} = 1250 \text{ კგ}\cdot\text{სმ.}$$

სტატიკური ღუნი $Y_{\text{სტ}} = \frac{B}{I} = 0,006$ სმ. ჩავსვათ (3)-ში, მივიღებთ:

$$K_{\text{ღ}} = 1 + \sqrt{1 + \frac{2H}{Y_{\text{სტ}}}} = 41,8.$$

(8)-ის საშუალებით განვსაზღვროთ მაქსიმალური ნორმალური დინამიკური ძაბვები ტოლია:

$$\max \sigma_{\text{ღ}} = K_{\text{ღ}} \frac{M_{\text{max}}}{W} = 1994 \text{ კგ/სმ}^2; \max \sigma'_{\text{ღ}} = K_{\text{ღ}} \frac{M_{\text{max}}}{W_{\text{კლ}}} = 1330 \text{ კგ/სმ}^2.$$

ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით განსაზღვრული დინამიკური ძაბვის სიდიდე გაცილებით მცირეა დასაშვები ძაბვის მიხედვით მიღებულ სიდიდეზე; განსხვავება $\approx 33\%$ -ია. რადგან სიმტკიცის პირობა არ არის დაცული ($\max \sigma'_{\text{ღ}} = 1330$ კგ/სმ² $>$ $[\sigma_{\text{ღ}}] + 5\% = 1260$ კგ/სმ²), სასურველია გავითვალისწინოთ კოჭის მასა: $Q_0 = Fl\gamma = 23,12 \cdot 100 \cdot 0,00785 = 18,15$ კგ.

კოჭის მასის გათვალისწინებით დინამიკურობის კოეფიციენტი გამოითვლება

$$\text{ფორმულით [2]: } K_{\text{ღ}} = 1 + \sqrt{1 + \frac{2H}{Y_{\text{სტ}}} \cdot \frac{Q}{Q + K_m Q_0}}. \quad (9)$$

სადაც $K_m = \frac{1}{2}$ – მოცემული სქემისათვის მასის დაყვანის კოეფიციენტი.

ცნობილი სიდიდეების (9)-ში ჩასმით მივიღებთ:

$$K_{\text{გ}} = 1 + \sqrt{1 + \frac{2 \cdot 5}{0,006} \cdot \frac{50}{50 + 0,5 \cdot 18,15}} = 28,6.$$

მაქსიმალური დინამიკური დაბვა ამ შემთხვევაში იქნება:

$$\sigma'_{\text{max}} = 38,6 \frac{1250}{39,3} = 1228 \text{ კგ/სმ}^2 \text{ და სისისტის და სიმტკიცის პირობა დაცულია:}$$

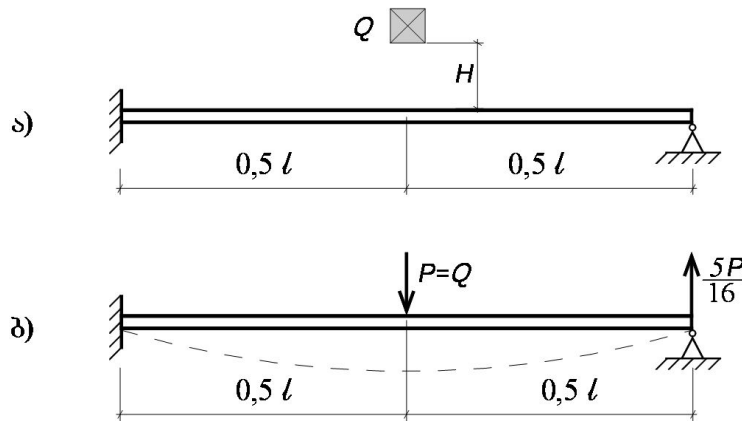
$$Y_{\text{გ}} = K_{\text{გ}} \cdot Y_{\text{სტ}} = 38,6 \cdot 0,006 = 0,23 \text{ სმ} < [y] = 0,25 \text{ სმ.}$$

$$\sigma'_{\text{max}} = 1228 \text{ კგ/სმ}^2 < [\sigma]_{\text{გ}} + 5\% = 1260 \text{ კგ/სმ}^2.$$

ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით გაანგარიშება შესაძლებელია სხვადასხვა სქემების შემთხვევაში. მაგალითად თუ გვაქვს ერთჯერ სტატიკურად ურკვევადი კოჭი (ნახ. 2) იგივე მონაცემებით, გვექნება:

$$B = \frac{Pl^3}{768E} = \frac{175}{768} \text{ სმ}^5, M_{\text{max}} = \frac{5Pl}{32} = 781,25 \text{ კგ} \cdot \text{სმ}, b = 2,8 \text{ სმ}, Y_{\text{სტ}} = 0,006 \text{ სმ}, K_{\text{გ}} = 41,8,$$

$$W_{\text{გ}} = 22 \text{ სმ}^3, \sigma_{\text{გ}} = 1484 \text{ კგ/სმ}^2.$$

ნახ. 2

სიმტკიცის პირობის დასაკმაყოფილებლად შევარჩიოთ დენადობის ზღვარი. ავიღოთ ფ.5 (ფოლადის მარკა), რომლისთვისაც $\sigma_{\text{ღფ}} = 3200 \text{ კგ/სმ}^2$; ე.ი.

$$[\sigma_{\text{გ}}] = \frac{3200}{2} = 1600 \text{ კგ/სმ}^2. \text{ ასეთი კოჭი მტკიცეა და ხისტი.}$$

3. დასკვნა

1. მოცემული მეთოდიკა წარმოადგენს სიახლეს და საშუალებას გვაძლევს გავიანგარიშოთ სხვადასხვა მუდმივკვეთიანი ერთგვაროვანი კოჭი განივ დარტყმაზე, სხვადასხვა ფორმის კვეთის და სქემის შემთხვევაში, როგორც ზღვრული მდგომარეობის, ისე დასაშვები დაბვის მიხედვით.

2. მიღებული ინერციის მომენტის გამოსათვლელი მარტივი ფორმულა გამოიყენება მაშინ, როცა განივი კვეთის ზომები არ არის ცნობილი.

3. ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით განსაზღვრული დინამიკური დაბვა გაცილებით მცირეა, დასაშვები დაბვების მიხედვით მიღებულ სიდიდესთან შედარებით.

4. ზღვრული მდგომარეობის განსაზღვრა ხდება განივი ძალის მხედველობაში მიუღებლად.

ლიტერატურა

5. Писаренко Г.С., Агарев В.А., Квитка А.Л., Попков В.Г., Уманский Э.С. Сопrotивление материалов. Киев. Головное изд-во объедин. «Высшая школа». 1986, с. 556ю.
6. Anzor Khabeishvili, Tamaz Batsikadze. Résistamse des materiaux. Edition “l’Université technique”, Tbilisi, 1998, p. 258-259.
7. Миролубов И.Н., Упгаличев С.А., Сергиевский Н.Д., Алмамедов Ф.З., Курицин Н.А., Смирнов-Васильев К.Г., Яшина Л.В. Пособие к решени. задач по сопротивлению материалов. Изд-во «Высшая школа», 1974, Москва, с. 212.

CALCULATION OF HOMOGENOUS ROD OF CONSTANT SECTION ON LONGITUDINAL SHOCK THROUGH THE METHOD OF LIMITED STATE**A. Khabeishvili****Technical University of Georgia,
77, Kostava str. Tbilisi,, Georgia**

Summary: Calculation of the homogenous rod of constant section on longitudinal shock through the method of limited condition is considered. The methodology of calculation of the section’s sizes and the general calculating formulas are received for statically definable and indefinable rods placed freely on two supports.

It is established according to the numerical examples the sizes of the cross section received in case of the limited state of the rod, are much low in comparison with the received is case of permissible stress and, provide a considerable economy of the material.

Key Word: Plastic Resistance Moment; Limited State.

РАСЧЕТ ОДНОРОДНОЙ БАЛКИ С ПОСТОЯННЫМ ПОПЕРЕЧНЫМ СЕЧЕНИЕМ НА ПОПЕРЕЧНЫЙ УДАР ПО ПРЕДЕЛЬНОМУ СОСТОЯНИЮ**А.Д. Хабеишвили****Грузинский технический университет
Грузия, Тбилиси, ул. Костава, 77**

Рассматривается расчет однородной балки с постоянным поперечным сечением на поперечный удар по предельному состоянию.

Дана методика определения размеров поперечного сечения и получены расчетные общие формулы для статически определимой и неопределимой балки на двух опорах.

На примере показано, что размеры поперечного сечения по предельному состоянию значительно меньше, чем по допускаемому напряжению, и дают большой экономический эффект.

Ключевые слова: Пластический момент сопротивления; Предельное состояние.

ზოგადი ფიზიკის კურსში ფარდობითობის თეორიის**ცალკე სწავლების მიზანშეწონილობის შესახებ**

გ. ჩიხლაძე, ი. კალანდაძე, ქ. კაპანაძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

მოგესხენებათ, სამყაროში არაფერია მუდმივი და უცვლელი – ცვალებადობაა მისი ნიშანი. გამონაკლისს არ წარმოადგენს სწავლა-განათლების პროცესი. ისიც მუდამ ვითარდება, იხვეწება, უფრო სრულყოფილი ხდება და საზოგადოებრივი ცხოვრების დღევანდელ მოთხოვნებს ესადაგება.

ზოგადი ფიზიკის კურსი უმაღლესი ტექნიკური სასწავლებლების ყველა საინჟინრო სპეციალობის სტუდენტებს ეკითხება. წლების განმავლობაში ვლინდება რიგი საკითხებისა, რომლების შესწავლაც ნაკლებად მნიშვნელოვანი ხდება. რა თქმა უნდა, ამ საკითხების სრულ უსარგებლობაზე და პროგრამიდან ამოღებაზე ლაპარაკი ზედმეტია, ცხადია, ისინი უნდა იყოს შესწავლილი, მაგრამ ზოგჯერ უპრიანია, რომ ამ საკითხების შესწავლაზე დასახარჯი დროის ნაწილი დაეთმოს უფრო მნიშვნელოვან და დღევანდელ პირობებს უფრო მისადაგებულ საკითხებს. ჩვენი აზრით, ასეთი საკითხების რიცხვს გარკვეულ-წილად ფარდობითობის თეორიაც განეკუთვნება.

ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ, რომ, ფაქტობრივად, ფარდობითობის თეორიის ელემენტები ეკითხება სტუდენტებს ზოგადი ფიზიკის კურსის სხვადასხვა თავებში და, მამასადამე, ის სრულიადაც არ არის პროგრამიდან ამოღებული – ის, უბრალოდ, დანაწევრებულია და ნაწილ-ნაწილ მოიხსენიება სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა თავებში.

ყველა დროის ერთ-ერთმა უდიდესმა ფიზიკოსმა ალბერტ აინშტაინმა ფარდობითობის თეორია შექმნა გასული საუკუნის დასაწყისში. ამ თეორიის საშუალებით აღიწერა ელემენტარული ნაწილაკების ურთიერთქმედებისას აღძრული ე.წ. რელატივისტური მოვლენები, და ფიზიკის ამ განხრას რელატივისტური (მაღალსიჩქარიანი ($v \leq c$)) ფიზიკა ეწოდა. როგორც ყველაფერმა ახალმა, ამ თეორიამაც ბევრი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია და, შეიძლება ითქვას, მიუღებელიც აღმოჩნდა იმდროინდელი ფიზიკოსთა საზოგადოებისთვის, რადგან, მათი აზრით, აინშტაინმა ეჭვი შეიტანა თვით ისააკ ნიუტონის კანონებში. გაუგებრობა მანამდე გაგრძელდა, ვიდრე აინშტაინმა დაწვრილებით არ ახსნა მის თეორიაში მოყვანილი მოსაზრებები – განსაკუთრებული ხმაური მოყვა მის იდეას ნაწილაკის მასის სიჩქარეზე დამოკიდებულებას (შეგახსენებთ, რომ ნიუტონის თანახმად, მასა სიჩქარის დამოუკიდებელია).

მაგრამ მოგვიანებით აღმოჩნდა, რომ აინშტაინისეულ მასის ფორმულაზე

$$m = \frac{m_0}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}}$$

(m, m_0 – შესაბამისად, სხეულის მოძრაობის და უძრაობის მასებია)

დაკვირვება ყველაფერს თავის ადგილზე აყენებს – ეს ფორმულა უნივერსალურია: დაბალ სიჩქარეებზე ($v \ll c$) (ნიუტონის მექანიკა) სხეულის მასა ნამდვილად უცვლელია $m = m_0$, რადგან წევრი $\frac{v^2}{c^2} \rightarrow 0$, ხოლო მაღალ სიჩქარეებზე ($v \leq c$) ეს წევრი ნულს აღარ უდრის და ნაწილაკის მასა ნამდვილად იზრდება – $m > m_0$. ეს გარემოება კი იმაზე მიუთითებს, რომ ფიზიკის კურსში ეს საკითხი უნდა განიხილოს ზოგადი ფიზიკის კურსის სწავლების დასაწყისშივე – ნიუტონის კანონებში სხეულის მასის ცნების შემოტანისას და ცალკე თავში მისი განხილვა ნამდვილად არ არის საჭირო.

მეორე, არანაკლებ მნიშვნელოვანი სიდიდე ფარდობითობის თეორიაში – ენერგიაა. აინშტაინმა ენერგიის ზოგადი ფორმულა შემოიტანა

$$E = mc^2,$$

რომლის შესახებ საუბარი, ჩვენი ღრმა რწმენით, სავსებით შესაძლებელია მექანიკური ენერგიის ზოგადი ცნების შემოღების დროს მექანიკის კურსში, ვიდრე კინეტიკური და პოტენციური ენერგიების ცნებებს შემოვიღებთ. რა თქმა უნდა, აქვე მოყვანილი უნდა იყოს ზემოაღნიშნული ფორმულის სრული გაშლაც

$$mc^2 = m_0c^2 + m\frac{v^2}{2},$$

რომელიც ენერგიის და მასის ფორმულების შერწყმას წარმოადგენს (აქ m_0c^2 ნაწილაკის უძრაობის ენერგიაა).

აღსანიშნავია ის მნიშვნელოვანი გარემოებაც, რომ აინშტაინის ენერგიის ფორმულა გამოყენებულია ასევე ფოტოელექტრულ ეფექტშიც ფოტონის ენერგიის აღწერისას ასე, რომ ცალკე თავში მისი განხილვა ისევე, როგორც მასის, ნამდვილად საჭირო არ არის.

რაც შეეხება მანძილის და დროის ფარდობით ხასიათს, აქ საერთოდ არ დგას პრობლემა, თუ სად და როდის ვისაუბროთ ამ საკითხების შესახებ. თავის-თავად ცხადია, რომ ეს სიდიდეები უნდა იყოს განხილული მექანიკის შესწავლის უკიდურეს დასაწყისში ანუ, მაშინ, როდესაც საუბარია მექანიკის ძირითადი ამოცანის დასმაზე და შემოდის სხეულის ადგილმდებარეობის განსაზღვრის აღმწერი სიდიდეები – რადიუს-ვექტორი, გადაადგილების ვექტორი, კოორდინატები, მოძრაობის დრო და სხვა.

შემაჯამებლად უნდა ითქვას, რომ ჩვენს მიერ დასახული მიზანი მიღწეულია – დამტკიცდა, რომ ფარდობითობის თეორიის ელემენტები უმჯობესია შეისწავლოს ცალ-ცალკე, ფიზიკის კურსის შესაბამის თავებში რაც, ჩვენი აზრით, სტუდენტებს გაუმარტივებს ამ მასალის აღქმას და შესწავლას და, გარდა ამისა, დროის საგრძნობ ეკონომიას მოგვცემს, რადგან ცალკე სალექციო დრო ამ მასალისთვის გამოსაყოფი აღარ იქნება – მას სტუდენტები გაივლიან სხვა საკითხებთან შერწყმის რეჟიმში.

О целесообразности отдельного обучения теории относительности в курсе общей физики

Г.Г. Чихладзе, И.Г. Каландадзе, К.Г. Капанадзе
Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В статье рассмотрена важнейшая в современных условиях проблема целесообразности отдельного обучения теории относительности в курсе общей физики. Доказано, что это полностью нецелесообразно – гораздо более удобным видится обучение студентов отдельным элементам теории относительности совместно со смежными вопросами физики (в основном механики и, отчасти, квантовой оптики). Анализ проводился на основе формул массы и энергии.

On Expediency of Separate Teaching of the Theory of Relativity in the Course of General Physics

Assoc. Prof. G. Chikhladze, Assoc. Prof. I. Kalandadze, Sen. Teacher K. Kapanadze
Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

In the article the important problem for the modern conditions related to expediency of separate teaching of the theory of relativity in the course of General Physics is considered. It is proved that this is purely inexpedient – much more convenient seems teaching of separate elements of the theory of relativity together with the similar problems of General Physics (mostly in Mechanics and partly in Quantum Optics). Discussion was based on the formulas of the mass and the energy.

**ავტოტექნიკური, ტრანსლოგიური და ავტოსასაქონლო ექსპერტიზა,
როგორც მათემატიკური მოდელირების ობიექტი.**

გ. ჯანელიძე, ნინო დაღელიშვილი, ა. ჯანელიძე, ნინო ჯანელიძე.
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
თბილისი, კოსტავას 77,

ავტოტექნიკური და ტრანსლოგიური ექსპერტიზა, როგორც მათემატიკური მოდელირების ობიექტი, კვლევის რთული სისტემაა. იგულისხმება ისეთი სისტემები, რომლებიც მოიცავენ იმ პირველად მონაცემებს, რომლებიც მიუთითებენ სატრანსპორტო საშუალებათა ტექნიკურ გამართულობაზე, ტრანსპორტის მოძრაობის დამრღვევი პირის ფიზიკურ და ფსიქიკურ მდგომარეობაზე, გარემო სივრცის, გზის ზედაპირისა და სხვა ფაქტორებზე. ცხადია, რომ ასეთი უსაფრთხოების სისტემების ფუნქციონირება დაკავშირებულია მართვის ანალიზთან, სისტემების სტრუქტურულ-ფუნქციონალურ სინთეზთან, გადაწყვეტილების მიღებასთან, უკუკავშირთან, ადაპტაციასა და ოპტიმიზაციასთან, მართვის სისტემის რესტრუქტურისადაც და სხვ. სატრანსპორტო დანაშაულთა გახსნის მეთოდის საკითხები მოიცავს ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოებისა და ექსპლუატაციის წესების დანაშაულებრივი დარღვევის ხასიათის პირველადი მონაცემების, ასევე მათი ჩადენის ხერხებისა და საშუალებების განსაზღვრასა და ანალიზს. კერძოდ: რაში გამოიხატება ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების წესების დარღვევა; როგორ და რა სახის მართლსაწინააღმდეგო ბრალეული ქმდება იქნა ჩადენილი; ადგილი ჰქონდა ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების, თუ ექსპლუატაციის წესების დარღვევას; ადგილი ხომ მარ ჰქონდა სატრანსპორტო საშუალების შეგნებულად გაუვარვისებას, მის დაზიანებას ან განადგურებას; რა იყო უშუალოდ მომხდარი მოვლენის მიზეზი ან მიზანი და სხვ. ექსპერტის წინაშე დასმულ ამ საკითხების გადასაწყვეტად ექსპერტი მთელ რიგ შემთხვევებში იყენებს ალგორითმებს, მათემატიკური კვლევის სხვა ხერხებსა და მეთოდებს.

სატრანსპორტო დანაშაულთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არეგულირებს იმ პირთა სამართლებრივ მხარეს, რომლებიც არღვევენ ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოებასა და ექსპლუატაციის კანონით დადგენილ წესებს. მეთოდის კი განსაზღვრავს სატრანსპორტო დანაშაულთა ავტოტექნიკური ექსპერიმენტალური კვლევის სამართლებრივი რეგულირების საკითხებს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცალკე 34-ე თავადაა გამოყოფილი “სატრანსპორტო დანაშაული” და მასში გათვალისწინებულია ისეთი დასჯადი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებები, როგორცაა: წყლის, რკინიგზის, საჰაერო ან საბაგირო ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების ან ექსპლუატაციის წესის დარღვევა (სსკ 275-ე მუხ.); ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების ან ექსპლუატაციის წესის დარღვევა (სსკ 276-ე მუხ.); სატრანსპორტო საშუალების უხარისხო რემონტი, ტექნიკურა გაუმართავი ტრანსპორტის საექსპლუატაციოდ გაშვება (სსკ 277-ე მუხ.); სატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატაციისათვის გაუვარვისება (სსკ 278-ე მუხ.); ტრანსპორტის უსაფრთხო მოძრაობის წესის დარღვევა (სსკ 281-ე მუხ.) და სხვ.

ისევე, როგორც სხვა ნებისმიერი დანაშაულისათვის სატრანსპორტო დანაშაულთა კლასიფიკაციის განსაზღვრაც შეუძლებელია მოცემული სახის დანაშაულის იურიდიული შემადგენლობის ანალიზის გარეშე.

თანამედროვე გამოკვლევები, რომლებიც სატრანსპორტო ობიექტების რეალურ რეჟიმში მართვის მოდელირების საკითხებს შეეხება, საზოგადოდ შეიძლება სამ ჯგუფად დაიყოს:

- პირველ ჯგუფში დროის რეალურ რეჟიმში მართვის ამოცანების გადაწყვეტისათვის განკუთვნილი ექსპერტული სისტემები შეადგენენ;
- მეორე ჯგუფში ინტელექტუალური მართვის სისტემებია.
- მესამე ჯგუფი – ადაპტური და არაადაპტური რეგულირების ექსპერტული კონტროლის სისტემებია, რომლებიც მონაცემთა ბაზებს იყენებენ, ანუ მართვის ექსპერტული სისტემებია.

აღნიშნული სისტემების მთავარი ნიშან – თვისებაა დასკვნის გამოტანის ქვესისტემაში პროგრესულ მსჯელობებად წოდებულ მეთოდოლოგიის გამოყენება. ეს ქვესისტემა მსჯელობის მთელ პროცესს სირთულის მიხედვით რამდენიმე დონედ ყოფს.

ექსპერტული მართვა ორ დიდ პრობლემურ სფეროს მოიცავს:

- პირველი – ობიექტის შესახებ ცოდნის იმ მოცულობის განსაზღვრაა, რომელიც ობიექტზე დაკვირვებების ჩასატარებლად აუცილებელია. პრობლემატაა ამ ცოდნის მიღების ტექნოლოგიაც;
- მეორე სფერო ცოდნის წარმოდგენისა და გამოყენების საშუალებებს მოიცავს.

თანამედროვე სამეცნიერო-ტექნიკური მიღწევების გამოყენება გვაძლევს დამნაშავეობასთან ბრძოლის თეორიისა და პრაქტიკის შემდგომ სრულყოფას.

ინტელექტუალური მართვის სისტემების სტრუქტურული ორგანიზაცია ექვემდებარება პრინციპს, რომელიც ორგანიზაციული სტრუქტურების უმეტესობისათვის საერთოა – ინტელექტუალურობის დაქვეითების შემთხვევაში სიზუსტის ამაღლება. შედეგის სახით ჯ. სარიდისმა იერარქიული ოპტიმალური მართვისათვის სამდონიანი სისტემა შეიმუშავა, რომელიც ინტელექტუალურობის სამი ძირითადი დონისაგან შედგება:

- ორგანიზების დონე (ცოდნის ბაზით) მსჯელობის, დაგეგმვისა და გადაწყვეტილების მიღების ფუნქციებით ამოცანის გადაწყვეტის პროცესის ორგანიზებისათვის (ეს ფუნქციები ძირითადად ხელოვნური ინტელექტის მეთოდებს ეყრდნობა);
- შეთანხმების დონე, რომელიც ინტელექტუალურობის ზედა და ქვედა დონეებს შორის ურთიერთქმედებას ახორციელებს. იგი მოიცავს იმ ფუნქციებს, რომლებიც მიმართულია ქვედა დონის მუშაობის შეთანხმებისკენ (ეს ფუნქციები, როგორც წესი, ხელოვნური ინტელექტისა და ოპერაციათა კვლევის მეთოდებს ეფუძვნება);
- შესრულების დონე, რომელიც ქვედა დონეს წარმოადგენს, სიზუსტისადმი დიდი მოთხოვნებითა და ფუნქციებით, რომლებიც ავტომატური მართვის თეორიის მეთოდებზეა დამყარებული.

ამრიგად, ინტელექტუალური მართვის თეორია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც გადაწყვეტილებისა და მართვის სწორი მიმდევრობის განსაზღვრის მათემატიკური ამოცანა იმ სისტემისათვის, რომელიც სიზუსტის შემცირებით ინტელექტუალურობის ამაღლების პრინციპის მიხედვითაა სტრუქტურირებული. სისტემის ფუნქციონირების პროცესში ობიექტის ქცევის ხასიათი სახეების კლასიფიკატორით ფიქსირდება.

ტრანსპორტის სფეროში რეალურ მასშტაბში მომუშავე მართვის სხვადასხვა სისტემამ შემთხვევითი ფაქტორების ზემოქმედების პირობებში თავის თავზე უნდა აიღოს მართვის ფუნქციები. ინტელექტუალური ტექნოლოგიების გამოყენება

სატრანსპორტო საშუალებების მართვის აუცილებლობას უკავშირდება არა მარტო იმ ჩვეულებრივ სამუშაო პირობებში, არამედ სატრანსპორტო კომპლექსის მუშაობას გარკვეული მტყუნების დროსაც. გასაგებია, რომ აღწერილი სიტუაცია, უწინარეს ყოვლისა, სამხედრო ტრანსპორტისათვის არის დამახასიათებელი. მართვის სისტემების ასეთ ტიპს ხელოვნური ინტელექტის თეორიაში ცოდნაზე დაფუძნებული მართვის სისტემებს უწოდებენ.

მათემატიკური თვალსაზრისით სისტემის დინამიური თვისებების ფორმალიზაციის მიზნით მიზანშეწონილია დინამიკური სისტემა განისაზღვროს მდგომარეობის პარამეტრებისა და ამ მდგომარეობის განტოლებათა სისტემით.

ისევე, როგორც სხვა ნებისმიერი დანაშაულისათვის, ამ მართსაწინააღმდეგო ბრალეული ქმედებისათვისაც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული. ამიტომ აუცილებელია სატრანსპორტო დანაშაულთა იურიდიული შემადგენლობის საკითხთა განსაზღვრა, მით უმეტეს, რომ მისი კვალიფიკაციის განსაზღვრაც შეუძლებელია მოცემული სახის დანაშაულის იურიდიული ანალიზის ცოდნის გარეშე

თვით ავტოტექნიკური და ტრასოლოგიური ექსპერტიზა მოიცავს:

- საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევის მექანიზმის დადგენას შემთხვევის მონაწილე ავტომანქანების გამოკვლევით;
- სატრანსპორტო-ტრასოლოგიურ ექსპერტაზას
- მძღოლის მიერ საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევის თავიდან აცილების შესაძლებლობის განსაზღვრა;
- გადაკეთებული ან წაშლილი ნომრის დადგენა;
- კვალის ვარგისიანობის დადგენა;
- ავტოსასაქონლო ექსპერტიზა;
- ავტოსატრანსპორტო შემთხვევის შედეგად ავტომანქანისათვის მიყენებულ დაზიანებათა ღირებულების განსაზღვრა;
- სატრანსპორტო საშუალებათა კვალის საიდენტიფიკაციო გამოკვლევა.

უსაფრთხოების მართვის სისტემებისათვის ინტელექტუალურ ტექნოლოგიებს სხვა თვისებებთან ერთად, ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორების საფუძველზე, კრიტიკული სიტუაციების პროგნოზირების თვისებებიც უნდა გააჩნდეს. გარდა ამისა, ექსპერტებს მიზეზშედეგობრივი დროით დამოკიდებულებათა მიღების ფორმირება უხდებათ, რომლებიც დინამიკური სისტემების ფუნქციონირებას ხსნიან.

ეს კი კონცეფტუალურ მოდულებს ცალკეული ექსპერტების პირად გამოცდილებაზე დამოკიდებულს ხდის. ამასთან დაკავშირებით აუცილებელია აღნიშნულ დამოკიდებულებათა მოდულების ავტომატური ფორმირება და კორექტირება საგნობრივ სფეროში მიმდინარე პროცესების არსის ცოდნის ანალიზის საფუძველზე. ასევე „აუცილებელია სატრანსპორტო დანაშაულთა იურიდიული შემადგენლობის საკითხთა განსაზღვრა, მით უმეტეს, რომ მისი კვალიფიკაციის განსაზღვრაც შეუძლებელია მოცემული სახის დანაშაულის იურიდიული ანალიზის ცოდნის გარეშე, აღსანიშნავია ისიც, რომ ტრანსპორტის ინტელექტუალური ტექნოლოგიების გამოყენება სატრანსპორტო საშუალებების მართვის აუცილებლობას უკავშირდება.

ლიტერატურა

1. ა. ფალიაშვილი, რ. გოგუელიძე და სხვ. "კრიმინალისტიკა" თბილისი 2000წ.
2. დ. ლაბაძე სამაგისტრო ნაშრომი "ავტოტექნიკური და ტრასოლოგიური ექსპერტიზის მათემატიკური მოდელირების მეთოდოლოგია" თბილისი 2008წ
3. "მძღოლის დროის რეაქციის დიფერენცირებულ მნიშვნელობათა საექსპერტო პრაქტიკაში გამოყენება" მოსკოვი 1987წ
4. ა. ჯანელიძე, ფ. აბუანდაძე, ე. ოზაშვილი, გ. ჯანელიძე "კრიმინალისტიკური ამოცანების გადაწყვეტის მათემატიკური უზრუნველყოფის მეთოდოლოგიის განსაზღვრა" საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალ "შრომები" დამატება შრომები №9 2007წ

Автотехническая, трасологическая и автотоварная экспертиза, как объект математического моделирования.

Г. Джанелидзе, Нино Дагелишвили, А. Джанелидзе, Нино Джанелидзе,

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

Современные исследования, которые относятся к вопросам моделирования в реальном режиме транспортных объектов, делятся на три группы:

- Экспертные системы, служащие для решения задач управления в реальном режиме времени.
- Системы интеллектуального управления.
- Системы экспертного контроля, которые пользуются базами данных, или являются экспертными системами управления. Такое моделирование в разных ситуациях для выбора управляющего сигнала опирается на качественных логических правилах.

Auto-technical, trasology and auto commodity examination, as object of mathematical modeling

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

Modern researches concerning to modeling questions in a real mode transporting objects dived to three groups:

- Expert systems belonging to the decision of management problems in a real mode time.
- Systems cogitative managements.
- Expert control systems which are using databases, or are experts of systems managements. Such modeling in different situations for a choice of an operating signal leans on qualitative logical rules.

ჟურნალისტიკა/ Журналистика/Journalism

Права журналиста в Грузии

Бондаренко Т. А.

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

События последних лет, произошедшие в Грузии в области обеспечения свободы прессы и, в частности, в вопросе защиты конфиденциальных источников информации, на первый взгляд кажутся довольно непоследовательными и иногда даже противоречивыми. С одной стороны, мы наблюдаем позицию Конституции Грузии, указывающего на необходимость особой защиты журналистских источников, а с другой — не прекращающиеся попытки преследования журналистов с целью выяснения источников их информации со стороны спецслужб и других правоохранительных органов, полномочия которых по контролю за различными видами информации продолжают расширяться в соответствии с законодательными изменениями. Однако, как показывает практика деятельности Европейского Суда по правам человека, Совета Европы, Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ), ООН и других международных организаций, происходящее в Грузии не является чем-то исключительным, а отражает сложность и глубину проблемы, с которой пришлось столкнуться многим странам в последнее время в попытках найти компромисс между обеспечением национальной безопасности и сохранением свободы прессы в обществе. Угроза международного терроризма, заставила многие страны пересмотреть приоритеты своей внешней и внутренней политики. Обеспечение национальной безопасности в виде предупреждения возможных террористических актов стал первоочередным пунктом в повестке работы парламентов и правительств многих европейских стран и США. Как следует из результатов такой законодательной и административной работы, одним из основных средств в предупреждении терроризма становится контроль за информацией. С точки зрения обеспечения свободы информации в обществе это стало еще одним вызовом для защиты журналистских источников информации наряду с уже существующими и широко используемыми положениями о защите государственной и иных видов тайн, а также законами о диффамации. Грузинское законодательство также претерпело значительные изменения, однако многие его положения вызвали и продолжают вызывать серьезные опасения со стороны правозащитных организаций как нарушающие права человека. В частности, под предлогом борьбы с терроризмом продолжают ограничиваться основные права граждан. В их числе называются участвовавшие случаи нарушения права на невмешательство в частную жизнь посредством далеко не всегда оправданного прослушивания телефонов со стороны полиции и спецслужб, а также ущемление свободы прессы. Не удивительно, что многие сторонники свободы информации склонны видеть в антитеррористическом законодательстве как части законодательства о национальной безопасности вкупе с законами об охраняемых государством тайн (особенно когда неясен порядок отнесения той или иной информации к секретной) угрозу основополагающему демократическому принципу свободы массовой информации. Эта угроза заключается прежде всего в игнорировании положений о защите источников информации со ссылкой на общие законы, а также в значительно участвовавших в последнее время случаях легального и нелегального слежения за журналистами с целью обнаружения их источников информации. В то же время нельзя отрицать насущную потребность в обеспечении национальной безопасности государств. В соответствии с пунктом 2 статьи 10 Европейской Конвенции о защите прав человека, осуществление свободы выражения мнения «может быть сопряжено с определенными формальностями, условиями, ограничениями или санкциями, которые

предусмотрены законом и необходимы в демократическом обществе в интересах национальной безопасности, территориальной целостности или общественного порядка, в целях предотвращения беспорядков и преступлений, для охраны здоровья и нравственности, защиты репутации или прав других лиц, предотвращения разглашения информации, полученной конфиденциально, или обеспечения авторитета и беспристрастности правосудия».

Грузия приняла на себя обязательства по соблюдению правил и норм вырабатываемых международными организациями, такими как Совет Европы с признанием юрисдикции ЕСПЧ, ОБСЕ и ООН, в том числе по вопросам защиты конфиденциальных источников информации. Поэтому в завершении статьи хотелось бы представить обзор основных положений по защите источников на международном уровне, оказавших влияние на формирование и основные направления развития национальных законодательств и судебных практик по этому вопросу. В рекомендациях Комитета Министров и Парламентской Ассамблеи Совета Европы по защите источников информации, принятых в период с 1996 по 2007 годы, содержатся важнейшие положения, направленные на обеспечение свободы СМИ. Так, в рекомендации № 7 (2000), содержащей перечень принципов по защите источников информации, подчеркивается, что компетентные органы не могут требовать от журналистов раскрытия источников их информации, за исключением лишь случаев, когда это соответствует требованиям пункта 2 статьи 10 Европейской Конвенции о защите прав человека, а также если к этому обязывает преобладающий общественный интерес, и если обстоятельства крайне важны. Следуя своей рекомендации об обеспечении конфиденциальности источников в «конфликтных и напряженных ситуациях», принятой в 1996 году, Совет Европы подтвердил необходимость защиты в таких ситуациях в 2005 году, подчеркнув, что мотив борьбы с терроризмом не должен подрывать защиту источников («борьба с терроризмом не позволяет властям избегать обеспечение этого права путем использования того, что не предусмотрено статьей 10 ЕКПЧ и Рекомендацией № 7 (2000)»). И наконец, в выпущенном в сентябре 2007 года руководстве по защите права на свободу выражения и информации во время кризисов, Комитет Министров обратился к правоохранительным органам стран-участниц не принуждать журналистов к передаче информации или материалов (к примеру, пометок, фотографий, аудио и видеозаписей), собранных в ходе освещения ими кризисных ситуаций, равно как не следует допускать, чтобы эти материалы могли быть изъяты для использования в судебных слушаниях», в целях защиты журналистов и их источников информации. Европейский Суд по правам человека в четырех своих основных решениях о защите журналистских источников указывает на наличие общественного интереса в сохранении конфиденциальности источников информации для обеспечения свободы прессы в демократическом обществе и на потенциальный устрашающий эффект, оказываемый на источники информации в условиях отсутствия достаточных гарантий обеспечения их конфиденциальности.

Исследование показало, что в целом страны-участницы признают право на защиту источников, однако в нем также подчеркивается необходимость приведения национальных законодательств в соответствие со следующими основными положениями: 1) каждой стране-участнице рекомендовано принять детально разработанный закон о защите источников информации в целях гарантии признания и соблюдения этого права; 2) не следует требовать от журналиста дачи показаний в уголовных и гражданских процессах или участия в них как свидетеля, за исключением абсолютно необходимой потребности и когда информация не доступна с использованием любых других средств, и если в результате такого использования журналистской информации исключены возможности наступления в будущем вреда здоровью или состоянию журналиста, а также ограничения его способности получать в будущем информацию из аналогичных источников; 3) лица, раскрывающие журналистам

секретную информацию общественно-важного значения, не должны подвергаться судебным, административных или связанных с их трудовой деятельностью санкциям. И наконец, Комиссия по правам человека ООН призвала страны уважать право на защиту конфиденциальных источников, выразив озабоченность в связи со случаями судебного преследования журналистов, а также обысков в редакциях. Признав необходимость поиска компромисса между традиционными либеральными и демократическими ценностями, такими как свобода информации, и новыми вызовами, прежде всего, угрозой международного терроризма в разных ее проявлениях, Грузия и другие страны встали перед проблемой выбора средств для решения этой задачи. Именно в выборе этих средств, как кажется, и проявляется истинность их демократических установок и убеждений, как правило провозглашенных в законодательствах этих стран. И так, в числе основных средств, используемых Грузией в поиске такого компромисса, выступает закон. Однако наличие одних лишь перечисленных на бумаге правил под названием «закон» недостаточно, необходимо соблюдение закона, причем не только буквы закона, но также того, что называется духом закона, т.е. следование при исполнении закона тому смыслу, который был вложен в него при его создании, в развитие закрепленных в Конституции принципов. И в этом смысле функционирующие законодательные гарантии защиты источников конфиденциальной информации в Грузии призваны обеспечить необходимый баланс государственных интересов как в сфере свободы информации, так и защиты национальной безопасности. Таким образом, наличие сил в обществе, отстаивающих разные, подчас противоположные точки зрения, и борющихся во имя своих интересов, указывает на здоровую конкуренцию, которая непременно должна присутствовать в любом развитом демократическом обществе и которая в результате способна привести к достижению требуемого баланса. Парадоксально, но именно наличие такой борьбы в обществе позволяет делать вывод о его реальной стабильности.

Journalist's Rights in Georgia

T. Bondarenko

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

Functioning legislative warranties of confidential information sources protection in Georgia are called to ensure a necessary balance of the state interests as in the field of the information freedom, and protection of national safety. Presence of the rules written only on paper with the title "law" is not enough, it is necessary to observe the law, following that sense in law execution which has been put in the law creation, to develop the principles set in the Constitution.

ჟურნალისტის უფლებები საქართველოში თ. ბონდარენკო

*საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77*

საქართველოში კონფიდენციალური წყაროთა ინფორმაციის დაცვის საკანონმდებლო გარანტიები უნდა უზრუნველყოფდნენ სახელმწიფო ინტერესების საჭირო ბალანსს, როგორც ინფორმაციის თავისუფლების სფეროში, აგრეთვე ნაციონალური უსაფრთხოების დაცვის მხრივ. მხოლოდ ფურცელზე აღნიშნული წესები, რომელთაც „კანონი“-ს სახელწოდებით ვარჩევთ, არაა საკმარისი, საჭიროა თვით კანონის დაცვა, და ამასთან მის (კანონის) აღსრულებისას უნდა განვახორციელოთ დებულება, რომელიც მასში შექმნისას იყო ჩადებული და კონსტიტუციის პრინციპების განვითარებას წარმოადგენენ.

აზიის პრესა

ქეთევან გიორგობიანი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

აზიის ქვეყნების პრესა განსაკუთრებული და განსხვავებულია. იაპონიისა და ინდოეთის წამყვანი გაზეთები, შეიძლება ითქვას, რომ დიდად არ ჩამოუვარდებიან აშშ-ს და ევროპის უმსხვილეს გაზეთებს პოლიგრაფიის ხარისხით, ჟურნალისტიკა ოსტატობით, ტირაჟით, მაგრამ აზიის კონტინენტის სხვა ქვეყნები აშკარად ჩამორჩება ამ მხრივ, რასაც განაპირობებს მოსახლეობის გაუნათლებლობის მაღალი პროცენტი, ეკონომიკური ბაზის სისუსტე, კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა, საგაზეთო ქაღალდის უკმარისობა და სიძვირე.

წამყვანი ადგილი აზიის რეგიონში უჭირავს იაპონიის პრესას, რომლის განვითარებისთვის ხელსაყრელი პირობები შეიქმნა მე-19 საუკუნის ბოლოსთვის, როცა გაუქმნდა ადრინდელი მკაცრი წესები, რამდენიმე წლის შემდეგ კი საერთოდ აიკრძალა ცენზურა. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ტოკიოში, პოლიციის სამმართველოში, არის განსაკუთრებული განყოფილება, რომელიც გაზეთების უმრავლესობას აკონტროლებს და მყისვე რეაგირებს პრესის კანონით გათვალისწინებული ნორმების დარღვევაზე. იაპონიის პრესის დამახასიათებელი ნიშანია სპორტული გაზეთების დიდი ტირაჟი და ყოველკვირეულები, უმაღლეს დონეზე აყვანილი ტექნიკური უზრუნველყოფა. გაზეთები ბაძავენ ევროპულ, განსაკუთრებით ინგლისურ პრესას. ლიტერატურულ ენაზე მათი არც თუ ისე დიდი ნაწილი გამოდის, უმრავლესობა იბეჭდება მოსახლეობისთვის გასაგებ ენაზე, იყენებენ იეროგლიფებს, სხვადასხვა დამწერლობას, ლათინური შრიფტი ვერ დამკვიდრდა იაპონიაში. ამ წყნარი ოკეანის დასავლეთ ნაწილში, აზიის აღმოსავლეთ სანაპიროსთან მდებარე ქვეყანაში გამოდის დაახლოებით 180-მდე ყოველდღიური გაზეთი, რომელთა საერთო ტირაჟი 57 მილიონზე მეტია, 800-ზე მეტი ყოველკვირეული და 5800-მდე სხვა პერიოდული გამოცემა. უმსხვილესი ყოველდღიური გაზეთია “იომიური სიმბუნი” (“Yomiuri Shimbun”) “იომიური” “რეპორტიორს” ნიშნავს. ეს გაზეთი დაარსდა 1874 წელს, ტირაჟი 9 მილიონამდეა.

გამოდის დღეში ორჯერ - დილით და საღამოს. მოცულობა შეადგენს 32-35 გვერდს. “იომიური” ქვეყანაში დიდი პოპულარობით სარგებლობს. მკითხველი თვლის, რომ გაზეთი სწორად და ობიექტურად აწვდის საინტერესო ინფორმაციებს. “იომიურის” რედაქციის ცენტრალური აპარატი ტოკიოშია განთავსებული, ძირითადად დაკავებულია ახალი ამბების მოპოვებით, იყენებს მსოფლიო დეპეშათა სააგენტოების და საკუთარი კორესპონდენტების დახმარებას, შექმნილი აქვს ინფორმატორთა უზარმაზარი ქსელი. გაზეთის განკარგულებაშია საგანგებო შემთხვევებისთვის 2 თვითმფრინავი და 6 ვერტმფრენი, რომლებიც მუდმივ მზადყოფნაში იმყოფებიან და გააჩნიათ უმაღლეს დონეზე აღჭურვილი მოწყობილობა, რომლის მეშვეობით გაზეთის რედაქციაში დაუყოვნებლივ გადასცემენ ტექსტებს და ფოტომასალასაც. “იომიური” წარმოადგენს უმძლავრეს კონცერნს, რომელშიც 12000-ზე მეტი ადამიანია დასაქმებული. მას შექმნილი აქვს უამრავი ფირმა და კომპანია: გამოსცემს ათეულობით ყოველკვირეულ ჟურნალს, ასობით წიგნს, სხვა პერიოდულ გამოცემებს, რომლებიც განკუთვნილია ნებისმიერი გემოვნების მკითხველისთვის და აკმაყოფილებს სპეციალისტთა ვიწრო წრისა თუ მოსახლეობის ფართო მასების ინტერესებსა და მოთხოვნებს. არსებობს “იომიურის” ინგლისურენოვანი გამოცემაც, რომელიც გამოდის ტოკიოში, ნიუ-იორკში და ევროპის სხვა ქვეყნებში მცხოვრები იაპონელებისთვის. კონცერნი ფლობს ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში განთავსებულ 18 პოლიგრაფიულ ბაზას,

ტელე და რადიოარხებს; მის განკარგულებაშია: კინოდარბაზები, ტურისტული ფირმები, ტექნიკური კოლეჯები, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, სიმფონიური ორკესტრი, ბეისბოლისტთა გუნდი, რომელიც ხშირად ლიდერობს ქვეყნის ჩემპიონატში და ა.შ. არის ნობელის პრემიის ლაურეატების საერთაშორისო ფორუმის, ფერწერის ნიმუშების გამოფენების, სპორტული შეჯიბრებების სპონსორი, რაც მის დიდ ეკონომიკურ შესაძლებლობებსა და პრესტიჟზე მეტყველებს. კონცერნში შემავალი თითოეული კომპანია თუ ფირმა ეკონომიურად სრულიად დამოუკიდებელია და დაინტერესებულია მოგების ზრდით. ნებისმიერ თანამშრომელს სრული ხელშეწყობა აქვს იმისთვის, რომ გამოავლინოს თავისი ნიჭი და შესაძლებლობები. კონცერნში დაწესებულია განაკვეთის სატარიფო სისტემა, ხელფასი ყოველწლიურად მატულობს. მატების პროცენტის დადგენასა და პრემიების, რომელიც წელიწადში 5-7-ჯერ გაიცემა, განაწილებაში აქტიურად მონაწილეობს პროფკავშირი.

იაპონიის ცნობილ გაზეთთა რიცხვს ეკუთვნის ასევე “ასაჰი” (“Asahi Shimbun”), რომელიც დაარსდა 1888 წელს, ტირაჟი 7,5 მილიონ ეგზემპლარს აღწევს. “ასაჰი” “ამომავალ მხეს” ნიშნავს; “მაინიტი” (“Mainichi Shimbun”) – დაარსდა 1872 წელს, ტირაჟი 4,4 მილიონი; “აკაჰატა”. ყოველკვირეულები: “ძიუ მენსიუ”, დაარსებული 1955 წელს ტოკიოში, ტირაჟი 550000. ითარგმნება, როგორც “თავისუფალი ხალხი”; “მინსია სიმბუნი” – დემოკრატების ბეჭდვითი ორგანო, რომლის ტირაჟი 120000-ს აღწევს. იაპონიაში ე.წ. “ყვითელი პრესაც” გვხვდება და მრავალი წვრილ-წვრილი გამოცემაც. მსახიობები და მოცეკვავეებიც კი უშვებენ თავიანთ გაზეთებს.

იაპონიაში ორი მსხვილი საინფორმაციო სააგენტოა – “ციოდო ცუსინი” (“Cyodo Tsushin”) და “ტიჯი ცუსინი” (“Tiji Tsushin”), რომლებიც ერთსა და იმავე დღეს დაარსდა, 1945 წლის 1 ნოემბერს. იაპონიის რადიომაუწყებლობას და ტელევიზიას ნაწილობრივ კონტროლს უწევს მთავრობა, ძირითადად კი კერძო კომპანიების ხელშია. რადიოგადაცემები მიმდინარეობს 1925 წლიდან, ტელეგადაცემები – 1953 წლიდან.

ჩინეთი ცენტრალურ და აღმოსავლეთ აზიაში მდებარეობს, აკრავს ყვითელი ზღვა, ასევე აღმოსავლეთ ჩინეთის და სამხრეთ ჩინეთის ზღვები. სანაპიროსთან ბევრი კუნძულია, რომელთაგან უდიდესია ტაივანი და ხაინანი. ჩრდილოეთით მონღოლეთი ესაზღვრება; დასავლეთით და სამხრეთით – ავღანეთი, ნეპალი, ბირმა, ლაოსი, ვიეტნამი; ჩრდილო-აღმოსავლეთით – კორეა. ჩინეთში გამოდის 2 ათასამდე გაზეთი, რომელთა საერთო ტირაჟი 202 მილიონ ეგზემპლარს აღწევს. მნიშვნელოვანი გამოცემებია: “რენმინ რიბაო” (“Renmin ribao”), ეს გაზეთი წარმოადგენს ჩინეთის კომპარტიის ორგანოს, დაარსდა 1949 წელს, ტირაჟი 8 მილიონს აღწევს. “რენმინ რიბაო” “სახალხო გაზეთს” ნიშნავს; “გუნჟენ რიბაო”, 1949 წელს დაარსებული, ტირაჟი 1 მილიონს აჭარბებს. გაზეთის სახელწოდება ითარგმნება, როგორც “სახალხო ლიტერატურა”; ჟურნალები: “რენმინ ხუბაო”, გამოდის 1951 წლიდან, არის ილუსტრირებული ყოველთვიური და გამოდის ჩინურ, რუსულ, ინგლისურ, არაბულ, ესპანურ, იტალიურ, გერმანულ, კორეულ, ვიეტნამურ, ფრანგულ, შვედურ, იაპონურ, რუმინულ, ურდუს, ჰინდის ენებზე; “კიტაი ნა სტროიკე”, გამოდის 1952 წლიდან ინგლისურ, რუსულ, ესპანურ, არაბულ, პორტუგალიურ, ფრანგულ ენებზე. ჩინურ ჟურნალ-გაზეთებში უცხოეთის ცხოვრების ამსახველი მასალების დიდი რაოდენობა ინგლისური და იაპონური პრესიდანაა გადმოღებული, შეინიშნება გატაცება ეკონომიკური და იდეოლოგიური პრობლემატიკით. ჩინეთის ოფიციალური საინფორმაციო სააგენტო “სინხუა” დაარსდა 1931 წელს იანანში, ამჟამად მდებარეობს პეკინში. რადიომაუწყებლობა მუშაობს 1927 წლიდან, ხოლო ტელევიზია 1958 წლიდან.

ინდოეთი მდებარეობს სამხრეთ აზიაში, ინდოეთის ოკეანის აუზში, სამხრეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთის აზიის ქვეყნების ევროპასა და აზიასთან დამაკავშირებელ მნიშვნელოვან საზღვაო და საჰაერო გზაზე. ჩრდილოეთით ესაზღვრება – ჩინეთი და ნეპალი; ჩრდილო-დასავლეთით – პაკისტანი და ავღანეთი; ჩრდილო-აღმოსავლეთით – ბჰუტანი და ბანგლადეში; აღმოსავლეთით – ბირმა; დასავლეთით აკრავს არაბეთის ზღვა; აღმოსავლეთით – ბენგალის ყურე. ქვეყანაში გამოდის 20 ათასამდე პერიოდული გამოცემა, რომელთა საერთო ტირაჟი აჭარბებს 50 მილიონ ეგზემპლარს, მათ შორის 1200 ყოველდღიური გაზეთია. გაზეთები და ჟურნალები გამოიცემა ქვეყნის 87 ენაზე. პერიოდული ორგანოების უდიდესი ნაწილი გამოდის ჰინდის ენაზე, 5000-მდე, ტირაჟი 14 მილიონს აღწევს და ინგლისურ ენაზე – 3,5 ათასი. ინდოეთის პრესა ძირითადად მონოპოლიების ხელშია. ინდოეთის ეროვნული კონგრესის თვალსაზრისს გამოხატავს ყოველდღიური გაზეთები: “ნემლ ჰერალდი” (“Nacional Herald”), 1938 წელს დაარსებული ინგლისურ ენაზე; “ამრიტა ბაზარ პატრიკა” (“Amrita Bazar Patrika”)-1868 წელი, ინგლისურ, ჰინდის, ბენგლადურ ენებზე, “ჯუგანტარი”, დაარსდა 1937 წ. გამოდის ბენგლადურ ენაზე. მსხვილ ბურჟუაზიულ გაზეთთა რიცხვს მიეკუთვნება “ინდიან ექსპრესი”, “ტაიმს ოფ ინდია”, დაარსებული 1838 წელს, რომელსაც აკონტროლებს დაჟაინის კონცერნი; “ჰინდუსტან ტაიმსი”, დაარსდა 1922 წელს, კონტროლდება ბირლის კონცერნის მიერ; “სტეიმენი” (“The Statesman”), რომელიც 1875 წელს დაარსდა და ტატის კონცერნის საკუთრებაა. “სტეიმენი” “სახელმწიფო მოღვაწეს” ნიშნავს. ინდოეთის კომპარტიის ცენტრალური ორგანოა გაზეთი “ნიუ ეიჯი” (“Neu Age”), რომელიც 1953 წელს დაარსდა და ინგლისურ ენაზე გამოდის. ინდოეთის პრესიდან უნდა გამოვყოთ ყოველკვირეული ჟურნალი “ბლიცი” (“Blitz”), 1941 წელს დაარსებული, გამოდის ინგლისურ, ჰინდის ენებზე და ყოველდღიური გაზეთი “პატრიოტი” (“Patriot”, 1963 წ. ინგლისურ ენაზე). ინდოეთში ყველაზე ცნობილი და გავრცელებული გაზეთია “ნავ ბხარატ ტაიმსი” (“Nav Brarat Times”), რომელიც ქვეყნის ოფიციალურ, ჰინდის ენაზე გამოდის, დაარსდა 1950 წელს. ასეთივე პოპულარულია ურდუს ენაზე გამომავალი “პრატაპი”, რომელიც 1919 წელს დაარსდა. ინდოეთის უდიდესი საინფორმაციო სააგენტოა “პრესს ტრასტ ოფ ინდია” (“Press Trast of India”), რომელიც დაფუძნდა ბომბეში 1949 წელს, რადიოგადაცემები წარმოებს 1927 წლიდან, ტელეგადაცემები – 1959 წლიდან. ტელეცენტრი მდებარეობს დელიში.

ისრაელის სახელმწიფო მდებარეობს დასავლეთ აზიაში, ხმელთაშუა ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ისრაელის მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები გამოირჩევა მაღალი ტექნიკური ხარისხით. ქვეყნის ყველაზე მსხვილი გაზეთებია: “დავარი”, რომელიც 1925 წელს დაარსდა და “სიტყვას” ნიშნავს; “გაარეცი” (“Haaretz”), 1918 წელს დაარსებული, რაც ითარგმნება, როგორც “ქვეყანა”, “ედით ახრონოტი” (“Yedioth Aharonoth”)–“უკანასკნელი ცნობები” გამოდის 1939 წლიდან. ისრაელის საინფორმაციო სააგენტოა “ითიმი”, დაარსდა 1950 წელს. ქვეყანაში რადიომაუწყებლობას ახორციელებს მთავრობის რადიოსადგური “შიდურეი ისრაელი”, რომელიც დაარსდა 1968 წელს. ტელეცენტრი მუშაობს 1968 წლიდან.

ინდონეზია მდებარეობს სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში, მაღაის (ინდონეზიის) არქიპელაგის კუნძულებზე. ინდონეზიაში გამოდის 180-მდე ჟურნალ-გაზეთი. მათგან მნიშვნელოვანია ყოველდღიური გაზეთები ინდონეზიურ ენაზე: “მერდეკა” (“Merdeka”), რომელიც დაარსდა 1945 წელს. ტირაჟი 80 000-ს აღწევს; “ანგკატან ბერსენჯატა” (“Angkatan Bersendjata”), რომელმაც 1965 წელს იხილა დღის სინათლე. ტირაჟი 100 000; “კომპასი” (“Kompas”), 1965წ.; “სინარ ჰარაპანი” (“Sinar Harapan”)-

1961წ.; “ინდონეზია ტაიმსი” (“Indonesia Times”), 1974 წელს დაარსდა. გამოდის ინგლისურ ენაზე. ინდონეზიის ეროვნული საინფორმაციო სააგენტო “ანტარა” დაარსდა 1937 წელს ჯაკარტაში. რადიომაუწყებლობის პირველი ორგანიზაცია დაარსეს ჰოლანდიელებმა 1934 წელს. 1945 წელს შეიქმნა ოფიციალური სახელმწიფო სამსახური. საზღვარგარეთის ქვეყნებისთვის “ინდონეზიის ხმის” რადიოგადაცემები მიმდინარეობს არაბულ, ჩინურ, ინგლისურ, ფრანგულ, ჰინდის და სხვა ენებზე. ტელევიზია ფუნქციონირებს 1962 წლიდან.

ირანი მდებარეობს სამხრეთ-დასავლეთ აზიაში. დასავლეთით ესაზღვრება თურქეთი და ერაყი; აღმოსავლეთით – ავღანეთი და პაკისტანი; ჩრდილოეთით აკრავს კასპიის ზღვა; სამხრეთით – სპარსეთის და ომანის ყურეები. ირანში გამოდის დაახლოებით 120-მდე გაზეთი და 90-მდე ჟურნალი. მნიშვნელოვანი გამოცემებია სპარსულ ენაზე: ყოველდღიური გაზეთები – “ეთთელაათი”, დაარსდა 1925 წელს, ტირაჟი 220 000; “ქეიჰანი”, 1942 წელს; ყოველკვირეული ჟურნალები “ხანდანიჰა”, 1939 წ. და “ფეიაჰე ნოვინი”. ირანის სახელმწიფო საინფორმაციო სააგენტო “ფარსი” დაარსდა 1934 წელს თეირანში, დღეს სააგენტოს “ირანა” ეწოდება. რადიოგადაცემები წარმოებს 1940 წლიდან, ტელეგადაცემები – 1950-იდან. მთავრობის სამსახური – ირანის ეროვნული რადიო და ტელევიზია – შეიქმნა 1971 წელს რადიოსა და ეროვნული ტელევიზიის შეერთების შედეგად.

ავღანეთი არის აზიის სახელმწიფო, რომელსაც ესაზღვრება ჩინეთი, ინდოეთი, პაკისტანი და ირანი. ავღანეთში პირველი გაზეთების გამოცემა დაიწყო მე-19 ს-ის ბოლოდან. ამჟამად გამოდის 50-მდე გაზეთი, რომელთაგან უნდა გამოვყოთ “ისდაჰი”, რომელიც დაარსდა 1929 წელს და წარმოადგენს მთავრობის ოფიციალურ ორგანოს; “ანისი” – 1927 წ.; “ჰივალი”, 1949 წელი. ასევე იბეჭდება 45-მდე ჟურნალი. ავღანეთის საინფორმაციო სააგენტოა “ბახთარი”, რომელიც არსებობს 1939 წლიდან. რადიომაუწყებლობის ცენტრი მდებარეობს ქაბულში, დაარსდა 1941 წელს.

სირიის არაბთა რესპუბლიკა განთავსებულია დასავლეთ აზიაში. ესაზღვრება თურქეთი, ერაყი, იორდანია, ისრაელი, ლიბანი; დასავლეთით აკრავს ხმელთაშუა ზღვა. სირიაში გამოშვებულ გაზეთთაგან უნდა აღინიშნოს “ალ ბაასი”, დაარსდა 1962 წელს; “ალ-ჯამაჰირ ალ-არაბია”, ეს ყოველდღიური გაზეთებია. სირიის მთავრობის საინფორმაციო სააგენტო შეიქმნა 1945 წელს დამასკოში, ოფიციალურად მოქმედებს 1966 წლიდან. რადიომაუწყებლობა ფუნქციონირებს 1946 წლიდან, ტელეგადაცემები წარმოებს 1960 წლიდან.

ლიბანი დასავლეთ აზიაში, ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე მდებარეობს. გამოდის 30-მდე გაზეთი და რამდენიმე ჟურნალი. ეროვნული საინფორმაციო სააგენტო დაარსდა 1961 წელს ბეირუტში. რადიომაუწყებლობის მთავრობის სამსახური მოქმედებს 1937 წლიდან, ტელევიზია კი, რომელიც კერძო კომპანიების ხელშია, 1959 წლიდან.

კორეა აღმოსავლეთ აზიაშია. აღმოსავლეთით აკრავს იაპონიის ზღვა, დასავლეთით – ყვითელი ზღვა. იაპონიისგან გამოყოფს კორეის სრუტე, ჩრდილოეთით ესაზღვრება ჩინეთი. კორეაში გამოდის 30-მდე ჟურნალ-გაზეთი კორეულ, ინგლისურ, ფრანგულ, იაპონურ, რუსულ და ჩინურ ენებზე. კორეის დეპეშათა სააგენტო დაარსდა 1945 წელს ფხენიანში. რადიოგადაცემები მიმდინარეობს კორეულ, ინგლისურ, ფრანგულ, ესპანურ, იაპონურ, ჩინურ, რუსულ ენებზე. ტელეცენტრი არსებობს 1967 წლიდან.

თურქეთი წარმოადგენს სახელმწიფოს, რომელიც ორ კონტინენტზე მდებარეობს – დასავლეთ აზიასა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში. ესაზღვრება ირანი, ერაყი, სირია, ბულგარეთი, საბერძნეთი. თურქეთი ჩვენს უახლოეს მეზობელსაც წარმოადგენს, საქართველოს ტერიტორიასთანაც აქვს საზღვარი.

ჩრდილოეთით ეკვრის – შავი ზღვა, დასავლეთით – ეგეოსის ზღვა, ხოლო სამხრეთით – ხმელთაშუა ზღვა. თურქეთის მნიშვნელოვანი გაზეთებია: “ადალეტი”, 1962 წელს დაარსებული; “გუნაიდინი”, გამოდის 1923 წლიდან; “იენი ისტამბული”, დაარსებული 1949 წელს; “თერჯუმანი” – 1961 წ.; “მილლიეთი” – 1950 წ.; “ჰურრიეთი” – 1940 წ.; “რესმი გაზეთი” – 1920 წ. ჟურნალებიდან უნდა გამოიყოს “ოზგუნ ინსანი”, 1972 წელს დაარსებული. თურქეთის წამყვანი საინფორმაციო სააგენტოა ანატოლიის სააგენტო, რომელიც დაარსდა 1920 წელს. რადიოგადაცემები მიმდინარეობს 1927 წლიდან, ტელეგადაცემები – 1968 წლიდან.

აზიის ქვეყნების გაზეთთა უმრავლესობა, კონტინენტის ზოგიერთი განვითარებული სახელმწიფოს რამდენიმე პოპულარული და მნიშვნელოვანი ბეჭდვითი ორგანოს გამოკლებით, ევროპისა და ამერიკის შეერთებული შტატების მედიასთან შედარებით ხასიათდება რუბრიკების შეზღუდული რაოდენობით, ტენდენციურობით, ანალიტიკური მასალის ნაკლებობით. პრესის წარმომადგენლები უფრო მეტ ყურადღებას ახდენ რეგიონის ამბებს უთმობენ, საზღვარგარეთის ქვეყნებში მიმდინარე მოვლენების გასაშუქებლად ევროპული და ამერიკული ჟურნალ-გაზეთების მასალებს იყენებენ, რასაც მიკერძოებული ხასიათი აქვს. აზიური ქვეყნების ტრადიციები და ცხოვრების წესის თავისებურება პრესასაც გარკვეულ დაღს ასვამს. ჟურნალ-გაზეთები რეკლამას შედარებით მცირე ადგილს უთმობენ თავიანთ ფურცლებზე, თვალში საცემია ფოტოების ნაკლები რაოდენობა.

Printed Media of Asia

K. Giorgobiani.

*Georgian Technical University
77 Kostava street, Tbilisi, Georgi*

The press of the countries of Asia has been discussed in this work. The press and information agencies of Japan, China, India, Israel, Indonesia, Iran, Afghanistan, Syria, Lebanon, Korea and Turkey are paid great attention; the important magazines and newspapers published in the above countries have been named and reviewed in this work. There is an extensive talk about one of the largest newspaper “Yomiuri Shimbun” there.

Пресса Азии

К. Гиоргобиани.

*Грузинский технический университет
Грузия, Тбилиси, Костава, 77*

Работа посвящена изучению состояния печатного слова в азиатских странах. Проведен подробный анализ материалов прессы и информационных агентств Японии, Китая, Индии, Израэля, Индонезии, Ирана, Афганистана, Сирии, Ливана, Кореи и Турции. Обозреваются почти все главные газеты и журналы, издающиеся в этих странах. Особое внимание уделено одному из самых главных изданий Японии газете «Иомиури Симбуни».

**თეორიები გლობალიზაციის კულტურისა და კულტურის
გლობალიზაციის შესახებ**

გიორგი დევდარიანი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

საქართველო, თბილისი, კოსტავას ქ. №77

გლობალიზაციის სხვადასხვა გამოხატულებებს შორის კულტურის გლობალიზაცია ერთ-ერთი ყველაზე უფრო თვალსაჩინო, ფართოდ გავრცელებული და წინააღმდეგობრივია. სა-უკუნეების მანძილზე ხალხები თავიანთი თვითმყოფადობის შენარჩუნებას საკუთარი ეროვნული კულტურის

შენარჩუნების ფასად ახერხებდნენ. სწორედ ეროვნული კულტურა და ეროვნული ენა იყო ის განმასხვავებელი ნიშანი, რომელიც ამა თუ იმ ხალხს სხვათაგან გამოარჩევდა და ეროვნული იდენტიფიკაციის საშუალებას იძლეოდა. ამდენად, ეროვნება და ეროვნული კულტურა თითქმის გაიგივებულ ცნებებად აღიქმებოდა და პიროვნება მაშინ ითვლებოდა გარკვეული ეროვნების წარმომადგენლად, როცა ამავე ეროვნული კულტურის მატარებელი იყო. გლობალიზაციის პროცესმა ეს თითქოს ხელშეუხებელი სფეროც მო-იცვა. ბევრის აზრით, თანდათან ქრება ეროვნული კულტურების უნიკალური მრავალფეროვნება და ყალიბდება გლობალური, ზეეროვნული მასობრივი კულტურა, რომელიც სხვა არაფერია თუ არა დასავლეთის, კერძოდ, აშშ-ის სუროგატული კულტურის მთელ მსოფ-ლიოში გავრცელება. ისმის კითხვა, გლობალიზაცია კულტურისათვის უბედურების მომტა-ნია თუ სიკეთის? რა მომავალი აქვს კულტურას გლობალიზებულ საზოგადოებაში?

ავსტრალიელი მეცნიერი რ. ჰოლტონი სამ ძირითად ფორმას გამოყოფს – ჰომოგენი-ზაციას, პოლარიზაციას, ჰიბრიდიზაციას.

ჰომოგენიზაცია გულისხმობს კულტურების გაერთიანებას, შერწყმას ისეთნაირად, რომ წარმოიშვას ერთი, არაეროვნული, კოსმოპოლიტური, გლობალური კულტურა. ხდება კულტურის გაერთიანება და ხალხები სულ უფრო და უფრო ნაკლებად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან თავიანთი კულტურით. სწორედ ასე ესახებათ გლობალისტებს კულ-ტურის მომავალი. მაგრამ ბუნებრივია, კულტურის ჰომოგენიზაცია შეუძლებელია ისე მოხდეს, რომ რომელიმე კულტურის დომინანტი არ ფიგურირებდეს. სწორედ ამიტომ, რო-ცა თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში კულტურის ჰომოგენიზაციაზეა ლაპარაკი, ბევრის მიერ ის აღიქმება, როგორც დასავლეთის კულტურული იმპერიალიზმი – ვესტერ-ნიზაცია, უფრო კონკრეტულად კი ამერიკანიზაცია. ბოლო საუკუნეებში დასავლეთის და-წინაურებამ, როგორც პოლიტიკურად, ისე ეკონომიკურად და კულტურულად, ჩამოაყალიბა ღირებულებათა სისტემა, რომელიც დასავლეთში აღიქმება უნივერსალურ და ერთადერთ ჭეშმარიტ სისტემად. ამიტომ ყველა სხვა შეხედულება, რომელიც ეწინააღმდეგება დასავ-ლურს, ითვლება უცხოდ და მიუღებლად. ამოცანა სწორედ ისაა, რომ მოხდეს დასავლური აზროვნების, დასავლური ფასეულობების და დასავლური ცხოვრების სტილის გავრცელება. [1, 161-170]

მსოფლიოს უნდა ეცვას, ჭამდეს, ფიქრობდეს, აფასებდეს ისე, როგორც დასავლეთი. დღე-ვანდელი კომუნიკაციის პირობებში უბრძოლველად, უსისხლოდ, შეპარვით და შეუმჩნევ-ლად ხდება დასავლური ცხოვრების სტილის დამკვიდრება.

პოლარიზაციის ცნება გაიგება, როგორც კულტურების არათუ დაახლოების და შერ-წყმის პროცესი, არამედ პირიქით, მათი მზარდი ურთიერთდაპირისპირება და ურთიერთ-წინააღმდეგობა. ამ მიმართულების მიმდევრები თვლიან, რომ გლობალიზაციის პროცესმა უკუშედეგი მოიტანა და ეროვნული კულტურები ერთმანეთს დააშორა, მეტიც, ისინი ერთმანეთის მიმართ მტრულად განაწყობენ. იმ ავტორთა შორის, რომლებიც გლობალიზ-აციაში კულტურის პოლარიზაციას ხედავენ, ამბობენ, რომ მოსალოდნელია ცივილიზაციათა ომი. ისინი თანამედროვე მსოფლიოს განვითარების დინამიკას იმ წინააღმდეგობაში ამო-იკითხავენ, რომელიც ერთი მხრივ, გლობალურ მომხმარებლობით კაპიტალიზმს, კომერ-ციულ ემპაკობებს, ტექნოლოგიას, პოპკულტურასა და დისნეის, ხოლო მეორე მხრივ, ტო-მობრიობას, ეთნიკურობას, რელიგიურობასა და გამორჩეულობის თვითრწმენას შორის წარმოიშვა. ძალზე მკაფიოდ და კატეგორიულად განსაზღვრავს მომავალს რუტგენის (აშშ) უნივერსიტეტთან არსებული დემოკრატიული კულტურისა და პოლიტიკის ცენტრის დირექტორი, პოლიტიკურ მეცნიერებათა პროფესორი ბენჯამენ ბარბერი - „ჯიხადი მაკსამყა-როს წინააღმდეგ“. ამ ფორმულის პირველი ნაწილის უკან ნებისმიერი წმინდა ადგილობ-რივი ინტერესების ვიწროშუბლა, სისხლის მოსურნე ფანატიზმი დგას, მეორე ნაწილის უკან კი - „სწრაფი მუსიკის, სწრაფი კომპიუტერებისა და სწრაფი კვების“ ტექნიკურად, კომუნიკაციურად და ფინანსურად გლობალიზებული მსოფლიო. მეცნიერის პროგნოზი ვერ იძლევა ოპტიმიზმის საფუძველს: „თუ

პლანეტის მომავალი ჯიხადის ცენტრიდანული გრიგალისა და მაკსამყაროს ცენტრისკენულ შავ ხერელს შორის დაპირისპირებაა, სათუთა, რომ შედეგი დემოკრატიული აღმოჩნდეს”. იგი ვარაუდობს, რომ საბოლოო გამარჯვება მაინც მატერიალური ინტერესებით შემაგრებულ გლობალისტურ ტენდენციებს დარჩება. ცნობილი ამერიკელი პოლიტოლოგი, ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი სემუელ ჰანტინგტონი თავისი განხმარებული წერილის „ცივილიზაციათა დაპირისპირება?“ პირველსავე გვერდზე საკვანძო ჰიპოთეზას გვთავაზობს. მისი აზრით, თანამედროვე მსოფ-ლიოში კოლიზიის მთავარ წყაროებს აღარ წარმოადგენენ პოლიტიკა და ეკონომიკა. „ადა-მიანების დაყოფა და ძირითადი კონფლიქტები კულტურის ხაზით მოხდება”. აქედან გამო-მდინარეობს, რომ მომავალი კონფლიქტების თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია კულ-ტურათა უკეთ გაგება, საერთოს პოვნა განსხვავებული ცივილიზაციის მოდელებში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, უნდა მოხდეს სხვადასხვა კულტურის ურთიერთქმედების, დი-ალოგის ორგანიზება.

მათი ნაშრომებიდან და მოსაზრებებიდან გამომდინარე, მაკსოფლიოსა და ჯიჰადს შო-რის პოლარიზაციის პრობლემა ისაა, რომ ორივე ძალა მტრულად არის განწყობილი დე-მოკრატიზაციისადმი. პირველი გლობალური ეკონომიკური სიძლიერის, მეორე კი ყოველი-ვე განსხვავებულისადმი ფუნდამენტური მიუღებლობისა და სიძულვილის გამო. გამორიც-ხულია ცივილიზაციებს შორის მორალური თანაბარუფლებიანობა.

ჰიბრიდიზაცია. ამ ცნებაში იგულისხმება ცალკეული კულტურების დაახლოება, ურთი-ერთგამდირება და ურთიერთშერწყმა ისეთნაირად, რომ ეროვნული ხასიათი არ იკარგება. იგი უბრალოდ ინოვაციას განიცდის და სხვა ეროვნული კულტურების ელემენტებით ივსე-ბა.

კულტურული ჰიბრიდიზაციის მაგალითებია ბანგრა მუსიკა ბრიტანეთის აზიური წარმო-შობის ახალგაზრდებში, რომლებიც ინდური მუსიკისა და ევროპული საცეკვაო რიტმების კომბინაციაა, ანდა რაიბე მუსიკა, რაც არაბული სიმღერისა და დასავლური პოპის სინთე-ზია.

კულტურის ჰიბრიდიზაცია არ ნიშნავს კოსმოპოლიტიზაციას და დეტერიტორიზაციას. ჰიბრიდიზაციის დროს კულტურა ეროვნულობის ნიშნებს ინარჩუნებს. მაგალითად დღევან-დელი ფრანგული კულტურა უხვად შეიცავს არაბული, აფრიკული კულტურის ელემენტებს, მაგრამ მაშინაც და დღესაც ეს ფრანგული ეროვნული კულტურაა.

კულტურისა და გლობალიზაციის ურთიერთმოქმედების ორიგინალური ხედვა ფილოსო-ფოსმა და სოციოლოგმა ჟ. პიტერსმა წამოაყენა. იგი თვლის, რომ ეს გლობალური და ლოკალური რაკურსების შეთავსებას მოითხოვს. ჟ. პიტერსი კულტურათშორისი ურთი-ერთქმედების აღწერის დროს კულტურულ გავლენათა შემხვედრ ტალღებზე საუბრობს.

კულტურული მოვლენების ჰიბრიდულობა – მრავალმხრივი პროცესია. კულტურული ჰიბრიდულობა, ჟ. პიტერსის მიხედვით, ორგანიზაციული ფენომენია, ხოლო გლობალიზა-ცია მოიაზრება როგორც ახალი ისტორიული ეპოქა, რომელიც სახელმწიფოს – ერის ბატონობის ეპოქის საპირისპიროა. გლობალიზაციას შეუძლია ერთნაირი კულტურული ფორმების რაოდენობის გაზრდა, მაგრამ არ შეუძლია ლოკალურ კულტურათა მრავალფე-როვნების ნიველირება, მათი ისეთი ასპექტების ჩათვლით, როგორცაა კულტურული ფა-სეულობები და მეცნიერება. გაძლიერდება კულტურული გაცვლისა და კომუნიკაციის სის-ტემა, კულტურულ ფასეულობათა გაცვლა. ეს კი ზოგადსაკაცობრიო კულტურული ფორ-მების, კოსმოპოლიტური კულტურის ელემენტების, კულტურათა სტაბილური მრავალფე-როვნების, კულტურათშორისი ჰიბრიდების გარკვეული ხარისხით, გამოცალკევებას შეევა-ძლებინებს.

ენტონი სმიტი გლობალურ კულტურაში, რომელიც ახლა ყალიბდება და მისი აზრით მომავალში მართლაც საყოველთაო გლობალური გახდება, სამ თავისებურებას ხედავს, ესაა მისი უნივერსალურობა, ტექნიკურობა და დროის გარეშე არსებობა.

უნივერსალურობა გამოიხატება მის საყოველთაობაში. არც ერთი აქამდე არსებული იმ-პერიული და ერთი შეხედვით „კოსმოპოლიტური” კულტურა უნივერსალურობას ვერ და-იჩემებს. ჩინეთის, რომის, ბიზანტიის, თუ საბჭოთა იმპერიის კულტურები, ანდა მსოფ-ლიოს

ცივილიზაციები (ბუდისტური, ისლამური, ქრისტიანული) გარკვეულ საზღვრებში იყო მოქცეული და თავიანთი დრო და ადგილი ჰქონდა. დღევანდელი და ხვალისდელი გლობალური კულტურა, მიუხედავად იმისა, რომ პირველ რიგში დასავლეთ ევროპასთან და ჩრდილოეთ ამერიკასთან ასოცირდება, ძნელად ექვემდებარება დროში და სივრცეში განსაზღვრას.

ტექნიკურობაში იგულისხმება, რომ დღევანდელი გლობალური კულტურა პირველი წმინდა ტექნიკური ცივილიზაციაა. კულტურის ეთნიკური და ნაციონალური ელემენტების მიმართ იგი ძირითადად ნეიტრალურია. იგი ემყარება თანამედროვე ტექნიკურ მიღწევებს, ტექნოლოგიურ ბაზას, კომუნიკაციურ სისტემებს, რაც ქმნის ურთიერთზე დამოკიდებულ სოციალურ ქსელებს, რომლებიც თავის გამოხატულებას სტანდარტიზებულ, ტექნიკურ, ხშირად რაოდენობრივ ფორმაში პოულობენ. ამით აიხსნება ტექნიკური ინტელიგენციის გადამწყვეტი როლი თანამედროვე (უფრო სწორად გვიანი მოდერნიზმის) ეპოქაში და მის მიერ ჰუმანიტარული და ნაციონალისტური ინტელექტუალების შევიწროება.

გლობალური კულტურა დროის გარეშე კულტურაა. მას არა აქვს ისტორიული ფონი, განვითარების რიტმი. ასეთმა ხელოვნურმა, არაბუნებრივმა გლობალურმა კულტურამ შეიძლება წარსული უბრალოდ ილუსტრაციის მიზნით და ეკლექტიკური კაპრიზების დასაკმაყოფილებლად გამოიყენოს, თვითონ კი უარს ამბობს ადგილზე ისტორიაში. გლობალური კულტურა უარყოფს განვითარების ისტორიულ ფესვებს და არის უფორმო, ყველგან არსებული და ზედაპირული.

ფილოსოფოსი და ფუტუროლოგი ფ. ფუკუიამა თავის არანაკლებ ცნობილი „ისტორიის დასასრულს“ კონცეფციაში საკმაოდ უიმედოდ აფასებს არა მარტო კულტურის, არამედ, საერთოდ ისტორიის პერსპექტივებს. „პოსტისტორიულ პერიოდში – ამტკიცებდა იგი 1990-იანი წლების მიჯნაზე – აღარც ხელოვნება იქნება და აღარც ფილოსოფია, ჩვენ კი მხოლოდ კაცობრიობის ისტორიის მაყურებლები ვიქნებით“. ამ აზრმა საუკუნეთა გასაყარ-ზე მას, ბუნებრივია, იმ დროების ნოსტალგია მოჰკვარა როცა ისტორია (მის თანამდევ კულტურასთან ერთად) ჯერ კიდევ არსებობდა.

კულტუროლოგ მ. ბერმანს არ სჯერა ისტორიის დასასრულისა, მაგრამ თავის წიგნში „ამერიკული კულტურის მწუხრი“, არც ისე ოპტიმისტურ სურათს ხატავს. მიუხედავად იმისა, რომ კულტურის უგვანო მდგომარეობას იგი მხოლოდ მშობლიურ ქვეყანასთან და-კავშირებით აღნიშნავს, მისი მრავალი ნიშანი, კერძოდ მასობრივი კულტურის დაბალი დონე და ბეჭვდითი და ელექტრონული მედიის აგრესიულობა სავსებით შეესაბამება გლობალურ ტენდენციებს. მის მიერ შემოთავაზებული გზა ხსნისა, არახალია: იგი გაუნათლებლობის, უკულტურობის, ყოყლოზინობისადმი ორგანიზებული დაპირისპირების შესაძლებლობებში იმედგაცრუებული, ერთადერთ გამოსავალს ადრეული შუასაუკუნეების ბერ-მონაზნობის რაღაც თანამედროვე ეკვივალენტში ხედავს. როგორც ცალკეული რჩეულნი განმარტოვდებოდნენ მონასტრებში რომის იმპერიის დაშლისა და ბარბაროსთა შემოსევების პირობებში და შეძლეს თუნდაც ნაწილობრივ, ბერძულ-რომაული კულტურის ძვირფასი განძეულობის გადარჩენა, რამაც მრავალი საუკუნის შემდგომ შესაძლებელი გახდა აღორ-ძინება, ასევე თანამედროვე „ბერებმაც“ უნდა იღონ თავს დასავლეთის მაღალი კულტურის დაცვის მისია. მათი ამოცანაა – „წინააღმდეგობა გლობალური კორპორაციული მსოფლიო წესრიგის მყვირალა უგემოვნობისა და თავბრუდამხვევი ორომტრიალისადმი; მათ უნდა იცოდნენ განსხვავება რეალობასა და დისნეილენდს, პატიოსნებასა და კომერციულ რეკლა-მას შორის.“

მეორე მხრივ, მკვლევართა მნიშვნელოვანი ნაწილი ოპტიმისტურად აღნიშნავს გლობალიზაციის ნიშნებს კულტურის სფეროში და ეს კულტურის პროცესებისა და მოვლენების უნიფიკაციად ესახება. მათი აზრით, კულტურულ განსხვავებათა გაქრობა ცხოვრების სხვა სფეროთა უკეთ გაგება-გააზრებას განაპირობებს, ეს კი, თავის მხრივ, სოციალური და სახელმწიფოთმორისი კონფლიქტების ალბათობას შეამცირებს. მაგალითად, კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი დევიდ როტკოპფი ვარაუდობს, რომ გლობალიზაცია მარტო

კულტურულ ბარიერებს კი არ მოსპობს, არამედ კულტურის ბევრ ნეგატიურ ასპექტსაც. აქ კულტურის ცალკეული ობიექტების (მაგალითად, სალმან რუმდის „სატანური ლექსები“) და წეს-ჩვეულებების (მაგალითად სისხლის აღების) მიუღებლობა იგულისხმება. ეს უნიფიცირება შეიძლება პლანეტაზე მეტი სტაბილურობისა და მასზე დასახლებულ ადა-მიანთა ცხოვრების დონის თვისობრივ ამოღების გზაზე გადადგმული მნიშვნელოვანი ნა-ბიჯი გახდეს. ლაპარაკია „ადამიანის უფლებათა ეკუმენიზმის“ თავისებურ ჩამოყალიბებაზე (დ. ერვიე-ლეჟე, საფრანგეთის სოციალურ მეცნიერებათა უმაღლესი სკოლის პრეზიდენტი). იმედოვნებენ, რომ „მსოფლიოში ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებით მეტი თანხმობა რომ იყოს იგი უფრო მშვიდობიანი იქნებოდა“ [2, 88] (პიტერბერგერი, ცნობილი ამერიკელი სოციოლოგი და სოციალური ფილოსოფოსი). თუმცა აქ აუცილებელია იმ საშიშროებების თავიდან აცილების საშუალების პოვნა, რაც საერთო მსოფლიო კულტურის დონის „აეროპორტების კულტურის“ პრიმიტიულ დონემდე დაცემას უკავშირდება და სადაც „ადამიანურ ცივილიზაციათა უმდიდრესი მრავალფეროვნება ჰომოგენიზებული და ვულგარ-რიზებული იქნება“.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Holton R. „Globalization and the Nation-State.” Palgrave. New-York, 1998
2. ჩოგოვაძე გ. „გლობალიზაცია”. მოსკოვი, 2006 წ.
3. დავითაშვილი ზ. „ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია”. თბილისი, 2003 წ.
4. დაღეშქელიანი (აფრასიძე) ბ. „ერის კულტუროლოგიური პრობლემები”. თბ. 2005 წ.

Теории глобализации культуры и культуры глобализации

Георгий Девдариани

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В статье рассматривается вопрос о глобализации культуры, как одного из наглядных проявлений глобализационных процессов.

Национальность и национальная культура в течение столетий воспринимались почти как идентичные понятия. Процессы глобализации затронули и эту, как бы неприкосновенную сферу. По мнению многих, уникальная многообразность национальных культур постепенно исчезает и формируется глобальная поверхностная и массовая культура.

Theories of globalisation of culture And cultures of globalisation

George Devdariani

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

In article is considered the question on culture globalisation, as one of evident display globalization processes.

In a current of centuries the nationality and national culture were perceived almost as identical concepts. Globalisation processes have mentioned this untouched sphere. According to many, unique multfigurativeness of national cultures gradually disappears and is formed global, superficial and a mass culture.

სუბიექტივიზმი და ობიექტური ინფორმაცია პუბლიცისტური ფაქტის შემეცნების და ანალიზის სისტემაში

რევაზ იობაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას ქ. №77

საზოგადოებრივი პრაქტიკა და სოციალური ინტერესები პუბლიცისტის აზროვნებას წარმართავენ გარკვეული კომუნიკაციური მიზანდასახულობით ამოცანებისა და ობიექტებისაკენ. ეს უკანასკნელი კი ობიექტური იძულებით განსაზღვრავენ მათივე გააზრების წესს. იდეები, რომლებსაც ჟურნალისტი ავრცელებს “წინასწარგანზრახულ სიკეთეს” უნდა ექვემდებარებოდეს. პუბლიცისტის პირველი უშუალო შეხების წერტილი ფაქტი პუბლიცისტიკის პირველსაწყისი ელემენტი და ობიექტური რეალობის ნაწილია, რომელსაც ჟურნალისტი გარკვეული მიზნის მიხედვით ორგანიზაციულად გამოარჩევს ხდომილებათა საერთო ველიდან და ქმნის პუბლიცისტურ შეტყობინებას. პუბლიცისტური ფაქტი შეიძლება ამა თუ იმ ობიექტური ფაქტის, მოვლენის, სიტუაციის, პროცესის ნაწილი, მისი არსებითი დამახასიათებელი მომენტი იყოს და არა მთელი ხდომილება. მთელი არსის ჩვენება ხშირად ერთი პატარა დეტაილს, თითქოს უმნიშვნელო წვრილმანის ჩვენებითაც შეიძლება. მთავარია შეძლო ამ საყრდენის აღმოჩენა. ფაქტებსა თუ მოვლენებში სიმართლის კრიტერიუმად ხდომილებებისადმი იდეოლოგიურ, პოზიტიურ – ნეგატიური დამოკიდებულება გვევლინება. ჟურნალისტურ ტექსტში სინამდვილის ფაქტებისა და მოვლენების აღქმა ჭეშმარიტების დადგენასთან ერთად, ფაქტების ფსიქოლოგიაში, პერსონაჟთა მოქმედების მოტივებში და ხდომილებათა ლოგიკაში გარკვევასაც მოითხოვს. ანალიზის ფოკუსში იკვეთებიან იდეური სიმწიფე, ერუდიცია, ცხოვრების ცოდნა და სინდისი პუბლიცისტისა.

პუბლიცისტური ტექსტის პირუთენელი შეთხზვისას საჭიროა: თანმიმდევრულობა, საკვლევი კუთხის მრავალპლანიანი შეფასება, ფაქტების შეპირისპირება, ლაკონურობა და რაც მთავარია სიმართლე. ასევე სუსტი და ძლიერი მხარეების შესაძლებლობების, საფრთხეების, მიზნების, ამოცანების, უფლებამოსილების, მოვალეობების და მოსაზრებათა სათანადო გააზრებული, გაანალიზებული შეფასება. ასევე გასათვალისწინებელია სოციალური გამოცდილება, პრეცედენტები, განწყობა და სხვა მისთ. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება ვილაპარაკოთ ფაქტის სათანადო შეფასებაზე. მკვლევარები ფაქტის სამ გაგებას გვთავაზობენ: ფაქტი, როგორც სინამდვილის ელემენტი; ფაქტი, როგორც შემეცნების ელემენტი; ფაქტი, როგორც ტექსტის ელემენტი.

სინამდვილის ელემენტში შეიძლება ვიგულისხმოთ ობიექტურად არსებული რეალობა, ხდომილება, რომელსაც ჟურნალისტის ხელი ჯერ არ შეხებია. რაც შეეხება შემეცნების ელემენტს იგი პუბლიცისტური მოღვაწეობის საფუძველს წარმოადგენს და სწორედ მასში იბადება ჟურნალისტის ინდივიდუალური ხელწერა. შემეცნება არის ის ნაწილი, სადაც ობიექტურად არსებული ფაქტები აღიქმება და სუბიექტის მიერ დანახული სახით გადმოიცემა. **აღქმა** ობიექტურად არსებული საგნის სახეა მაგრამ არა სარკისებური არამედ ადამიანის აქტივობასთან, მისი გრძნობების ორგანოების, ინტელექტის განვითარების დონესა და სპეციფიკურ თავისებურებებთან დაკავშირებული. ის წარმოიშვება და ვითარდება შეგრძნებების საფუძველზე. ფსიქოლოგები ფიქრობენ, რომ ფსიქიკურ განცდებში არაფერია ობიექტური რომ შეგრძნებები წმინდა შინაგანი და სუბიექტური ფენომენია. აღქმა უწინარეს ყოვლისა შეგრძნებათა სინთეზია, რომელიც ასახავს შესამეცნებელი ობიექტების თვისებებს. სხვადასხვა ადამიანის აღქმაში წარმოდგენილი მთლიანი სისტემის კომპონენტების ხასიათი და რიცხვი მათი ურთიერთქმედების ხარისხი დამოკიდებულია ყოველი მათგანის ინდივიდუალურ გამოცდილებაზე, მისი ინტელექტუალური განვითარების დონეზე, ამიტომ **ობიექტურად** არსებულ ამა თუ იმ მთლიანი სისტემიდან მიღებულ შეგრძნებათა ერთი და იმავე

ერთობლიობიდან სხვადასხვა ადამიანები სხვადასხვაგვარ აღქმას აყალიბებენ. მხედველობიდან არ უნდა გავუშვათ ის, რომ თვითონ ეს ელემენტები, რომლებიც ხდომილების შინაარსს შეადგენენ არ შეიძლება ერთნაირი მნიშვნელობის მქონე იყოს სხვადასხვა საგნებისთვის. ისინი შეიძლება იყვნენ არა მხოლოდ გრძნობად აღქმითი ან მატერიალური არამედ ამასთან ერთად აბსტრაქტულ - იდეალური სახისაც. ძირითადი აზრების, იდეების, თეორიული დებულებების სახით. თითოეული მათგანის განსაზღვრის დროს არ შეიძლება მხედველობიდან გაშვებულ იქნეს მეორე, რადგან ცალკეულ მათგანს აზრი და მნიშვნელობა მხოლოდ მეორესთან განუყრელ კავშირში აქვს.

ჟურნალისტები სრულიად თავისუფალნი თვით ლიბერალურ საზოგადოებაშიც არ არიან. ისინი ნაწილობრივ შეიძლება იყვნენ დამოუკიდებელი. ეს კი განპირობებულია იმით, თუ რა გამოცდილებას ეყრდნობა, როგორია მისი მსოფლმხედველობა, სამუშაო პირობები, გარემო, განათლება, გავლენათა სფეროები და სხვა... ფაქტორები მას ნაკლებად ანიჭებს სრული თავისუფლების განცდას ანუ პუბლიცისტი თავისუფალია არჩევანში და არა შეხედულებებში. ჟურნალისტის ობიექტურობა მოიცავს მიუკერძოებულ, წრფელ, დაზუსტებულ, დაბალანსებულ, ძალადობრივი გავლენისგან თავისუფალ დამოკიდებულებას ფაქტებისა და მოვლენებისადმი. ჰიპოთეზა რომ ჟურნალისტმა **სრულყოფილად** უნდა ასახოს მოვლენაო, აბსტრაქტულ შინაარსს ატარებს. ვერ მოხერხდება მასალის სრულყოფილად მიწოდება როდესაც პროფესია მისგან ინფორმაციის შეკრებასა და დახარისხებას მოითხოვს, ეს კი სუბიექტური ნიშნის მიხედვით ხდება. ჟურნალისტმა არჩეული მიზნიდან გამომდინარე უნდა გადაწყვიტოს რომელი ფაქტი გააშუქოს მეტნაკლებად, ვინ აირჩიოს კომენტარისთვის, როგორ ასახოს სიტუაცია და ა. შ. ყოველივე ეს კი ავტომატურად სუბიექტურს ხდის ტექსტს.

ლეონარდო დავინჩი აღნიშნავდა: “აღლევებული ზღვა ხმელეთიდან მუქი ჩანს და ჰორიზონტიდან უფრო და უფრო შავდება შუაგულ ზღვაში მყოფისთვის კი წყალი ლურჯი ფერისაა”. ამგვარი განსხვავებულობა თავს იჩენს პუბლიცისტიკაშიც ჟურნალისტმა ყოველთვის უნდა აკონტროლოს დისტანცია და განსაზღვროს ხედვის საჭირო კუთხე მოცემული მომენტისთვის. ნათელია, რომ ჩვენ აღვიქვამთ იმას, რაც ასე თუ ისე ეძლევა ჩვენი გრძნობადი აღქმის უნარს. რათა შეგეძლოს დაინახო, გაიგონო, აღიქვა თუნდაც უშუალოდ მოცემული, საჭიროა გქონდეს დიდი გამოცდილება საჭიროა ისწავლო დანახვა. ცნობილია, რომ მაგალითად პროფესიონალი მხატვარი მის წინ გადაშლილი სივრციდან გაცილებით მეტ დეტალს შენიშნავს ვიდრე უბრალო ადამიანი მიუხედავად იმისა, რომ მათ წინაშე ერთი და იგივე სივრცე იქნება. შეგეძლოს ნივთების **აღქმა** ნიშნავს ერთგვარად აღმოაჩინო ისინი. ე. ი. საჭიროა სხვანაირად შეხედო დაინახო და აღიქვა ობიექტური სინამდვილე. მიკერძოებული სუბიექტი ყოველგვარი აღქმის, გაცნობიერების, აზროვნებისა და შემეცნების აუცილებელი პირობაა. ცნობიერების ამ ტენდენციის გარეშე ობიექტები არ იქცევენ ყურადღებას ადამიანი მათ ვერ დაინახავს, ვერ გაიგონებს, ვერ აღიქვამს.

ობიექტურობა სქემატურად განიხილება, როგორც ფაქტობრივი და მიუკერძოებელი (არასუბიექტური) ელემენტების ერთობლიობა. ფაქტობრივი ნაწილი შედგება სარწმუნო ფაქტის, მისი საზოგადოებრივი მნიშვნელობისა და ინფორმაციულობისაგან. მიუკერძოებლობის ელემენტი კი გულისხმობს ურთიერთსაწინააღმდეგო შეხედულებების თანაბარ წარმოჩენას და სრული ნეიტრალიტეტის დაცვას. **სუბიექტური სინამდვილე** მოიცავს ავტორის ცოდნას და რწმენას საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი საკითხის თაობაზე და მის მიერ გამოიყენება ობიექტური სინამდვილის ფაქტების შეფასებისას, კომენტარებისას და ანალიზის დროს. სუბიექტური სინამდვილე სპონტანურად არ წარმოიშობა, ის უკვე არსებობს ავტორის გონებაში ტექსტის შექმნამდე. სხვაგვარად ავტორი ვერ მოახერხებს ობიექტური სინამდვილის ასე თუ ისე შეფასებას. ავტორის სუბიექტურობა, ერთი მხრივ, საზოგადოებრივ – მეცნიერული ცოდნის ათვისების ხარისხით გამოიხატება, მეორე მხრივ კი მის მიერ ტექსტის შესაქმნელად გამოყენებული გამომსახველობითი ხერხებით. ობიექტური რიგის ელემენტები კი მოიცავს

ობიექტური სინამდვილის მოვლენებს, ფაქტებს, პროცესებს, სხვადასხვა კონტექსტებს მოტივაციას, ადამიანთა შეხედულებებს, საქმიანობას და სხვა აქტუალურ, საჭირობოროტო ნოვაციურ სიახლეებს, რომლებიც მედიის ყურადღების საგანს წარმოადგენს. ადრე ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად არსებული ობიექტური და სუბიექტური სინამდვილე, ავტორის ცნობიერებაში ერთმანეთს ერწყმის და წარმოიქმნება, ფაქტობრივად, ორსტრუქტურულიანი მოდელი მომავალი პუბლიცისტური ნაწარმოებისა, რომელსაც კომუნიკაციური ნიშნებით მანიფესტაცია ესაჭიროება.

გასაზრებელ მასალაზეა დამოკიდებული ცნობიერება მას წვდება როგორც ხატოვან მთელს თუ როგორც რაღაც ისეთს, რაც უნდა გააზრებულ იქნას ამა თუ იმ კონტექსტში ჩართვის მეშვეობით ერთ შემთხვევაში საჭიროა თვალსაჩინო წარმოდგენა, მეორე შემთხვევაში კი გააზრების ამოცანა მოითხოვს ობიექტის შინაგანი კავშირის აგებულების კანონის მისი როლის ფუნქციის ან დანიშნულების გათვალისწინებას. ე.ი. არა იმდენად თვალსაჩინო ხატოვან წვდომას რამდენადაც ე.წ. კავშირის წესს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ერთი და იგივე ნივთი სხვადასხვა კონტექსტში სხვადასხვა ფუნქციისა და საზრისის გამოხატველია. ამის შესაბამისად მის შესახებ ცნებებიც სრულიად სხვადასხვა- გვარად შეიძლება ჩამოყალიბდეს. ისიც უნდა უნდა ითქვას, რომ ყოველი ცალკე აღებული მოვლენა ასახავს რა თავისი არსებობის ყველა საფუძველს, ამასთან ერთად გამოხატავს ყველა ერთგვაროვანი შემთხვევის კანონზომიერებებს. მოვლენა ერთსა და იმავე დროს ერთეულიც არის და საყოველთაოც.

პუბლიცისტური ოსტატობა, როგორც ცნობილია, ინტერპრეტაციის ხელოვნებად გვევლინება. თვით პუბლიცისტის ცნების საფუძველშივე დევს პირველყოვლისა კომენტარი, ანალიზი და განსჯა საზოგადოებრივად საინტერესო თუ საჭირობოროტო საკითხებისა. რაც მათ პუბლიცისტურ ფილოსოფიურ და მხატვრულ გააზრების ურთიერთკავშირსა და ურთიერთგავლენას გულისხმობს. ამგვარი ინტერგაცია განაპირობებს შესაბამის მეთოდებსაც. პუბლიცისტულ კამპანიაში თანაარსებობს თხზვის ფაქტოლოგიური, ლოგიკური და სახეობრივი მანერა. პუბლიცისტის მიმართება გარე სამყაროსთან ყოველთვის საზოგადოებრივ ხასიათს ატარებს. ის, რასაც ჟურნალისტი შემოქმედების პროცესში ქმნის, წარმოებადღე უშუალოდ დამზადებული აქვს ცნობიერებაში იდეის სახით. ამ პროცესში ობიექტი სუბიექტივიზებულია და სუბიექტი ობიექტივიზებული. სუბიექტსა და ობიექტს შორის გათიშულობის პირობებში ისინი ეძებენ კავშირს. ამ კავშირის მიუხედავად იგი არ კარგავს სუბიექტსა და ობიექტს შორის ზღვარს. ადამიანი ყოველთვის სუბიექტია ბუნებასთან მიმართებაში, ბუნება კი ობიექტი. ეს ურთიერთობა მაშინ ვლინდება, როცა ინდივიდი იწყებს ამა თუ იმ ბუნებაში მიმდინარე ობიექტურ რეალობათა ასახვას, შესწავლას და გადაცემას. მისეული გაგებით გადაცემული ინფორმაცია კი კვლავ ობიექტური რეალობის ნაწილი ხდება.

ფაქტი როგორც შემეცნებითი მოღვაწეობის კომპონენტი უცილობლად იძენს შემეცნებელი პირის სუბიექტურობის ელფერს. პუბლიცისტური ხელოვნება, როგორც ინტერპრეტაციის ხელოვნება მხოლოდ პირუთენელობის შანსს გვიტოვებს. შემეცნებელი სუბიექტი ავტორი შესამეცნებელი ობიექტის, ფაქტის, მოვლენის, პროცესის, სიტუაციის, პიროვნების სუბიექტურ, მის მიერ აღქმულ, ხატს, ნიმუშს, გვთავაზობს რეალურად და არა ობიექტურად არსებულ ფაქტს. ასე რომ არ იყოს აზრს დაკარგავდა სხვადასხვა გამოცემებში ერთსა და იმავე ფაქტსა და მოვლენაზე გამოქვეყნებული პუბლიკაციის არსებობა, ყოველად ალოგიკური გამოჩნდებოდა ერთსა და იმავე პიროვნებასთან პრესკომფერენციაზე ლამის ყველა გაზეთისა თუ არხის წარმომადგენლის გამოცხადება. აქტი, თავისთავად, ობიექტურ რეალობაში არსებული ობიექტურია, მაგრამ პუბლიცისტური ფაქტი, როგორც სინამდვილის აღქმელის უნარისა და შემოქმედებითი მიზნების შესაბამისად ტრანსფორმირებული, უცილობლად სუბიექტურ ელფერს იძენს და ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში კონკრეტული ავტორის ხელწერის მატარებელია და მის პროფესიონალიზმთან პროპორციული. ფაქტის ჟურნალისტური ანალიზი გულისხმობს გარკვეულ ლოგიკურ ქმედებათა აუცილებლობას. ცნობილია რომ ნებისმიერი

ხდომილების კომპონენტებს შორის მყარი ორგანული კავშირი არსებობს. ეს კავშირი ისეთი მჭიდრო და არსებითია, რომ რომელიმე მათგანის შეცვლა სხვების ზოგჯერ კი მთელი პროცესის გარდაქმნასაც იწვევს. ასეთი მჭიდრო ურთიერთობა კომპონენტებს შორის ქმნის გარკვეულ თვისებათა მთლიანობას. რომელთა ერთმანეთისგან გარჩევაც უნდა შეძლოს ჟურნალისტიკა რათა ანალიზი სასურველი მიმართულებით წარმართოს. ფაქტის თუ მოვლენის შიგნით არსებულ კავშირებს განამტკიცებს ის გარემოება, რომ მათი ნაწილები ერთმანეთთან მიზეზობრივ ურთიერთდამოკიდებულებაში იმყოფებიან. ზოგიერთი ნაწილი მიზეზობრივად უშუალოდ დაკავშირებული მთელ ხდომილებასთან და მეტნაკლებად აგებს პასუხს მის ამა თუ იმ მახასიათებელზე. მიზეზობრივი კავშირი არა მხოლოდ, მთელსა და ნაწილებს შორის, არამედ მის ცალკეულ ნაწილებსა და ნაწილთა ჯგუფებს შორისაც არსებობს, მიზეზობრივი კავშირი ელემენტთა ფუნქციურ კავშირთან შედარებით პირველადია მუდმივია. მიზეზობრიობა ისეთი ფორმაა კავშირისა, რომელიც აღუდაბებს ერთმანეთთან ხდომილების ცალკეულ ელემენტებს. მისი მიზანია სისტემის მდგრადობის უზრუნველყოფა. რაც შეეხება ფუნქციურ კავშირს, მისი ნაწილობრივი ან არსებითი ცვლილება აუცილებლად იწვევს რომელიმე სხვა შესაბამის ცვლილებას.

***Subjectivism and Objective Information in terms of
Perception System and Analysis of the Journalistic Fact
Revaz Iobadze***

The article covers the issue of the affect of the subjective consistence in terms of the perception process and analysis of the journalistic fact for further creation of the objective information.

This has been stated that a human being is convinced in the existence of reality and acts in compliance with his own essence, which is actually reflected over the information, composed by him.

***Субъективизм и объективная информация в системе восприятия и
анализа публицистического факта
Реваз Иобидзе***

В статье рассматривается вопрос влияния субъективного составляющего в процессе восприятия и анализа публицистического факта для создания объективной информации.

Отмечается, что человек относительно действительности убеждается в её существовании и действует согласно собственной сущности, что и отражается на составленной им информации.

Язык масс-медиа в свете теории массовой коммуникации

Козлова Е.П.

Грузинский технический университет,
Тбилиси, Костава, 77

Известно, что общество функционирует и развивается лишь при условии социального взаимодействия между его членами, осуществляемого с помощью языка. Люди пользуются языком, следуя внеязыковым интересам. Как таковой, он их заботит лишь в том случае, когда мешает достичь цели. О естественном языке принято говорить, что он является важнейшим средством человеческого общения. Общаться значит, прежде всего, взаимно предоставлять друг другу в процессе коммуникации «осознанную свободу выбора» языковых единиц, которые, с одной стороны, строятся по определенным моделям конкретного языка, а с другой – зависят от воли и возможностей партнеров.

. Любое общение определяется тематикой, условиями, в которых оно происходит и самими участниками, т.е. характером, статусом, целями, намерениями отправителя и получателя сообщения. Бесконечное разнообразие этих параметров упрощенно сводимо к

самой общей схеме, обычно представляемой в виде так называемого коммуникационного треугольника «адресант – информация – адресат» [2, 25].

Эта схема содержательно согласуется с генеральной формулой теории информации. В рамках различных функциональных стилей она трансформируется в соответствии с установками того или иного стиля, жанра, замысла и т.п., наполняется конкретным смыслом. Из нее проистекают многие положения теории массовой коммуникации.

Для журналистики массовая коммуникация – главная область ее функционирования. Она является основным видом процесса общения в обществе, непосредственно связанным с его функционированием и развитием. Предметом или содержанием массовой коммуникации является социальное взаимодействие внутри определенного социального коллектива или изменение системы социальных (общественных) отношений в данном коллективе (обществе), его социальной или социально-психологической структуры, содержания общественного сознания или непосредственной социальной активности членов данного общества.

Объектом такого социального взаимодействия является общество в целом, а субъектом, обслуживающим это взаимодействие социально ориентированного общения, - человек или группа людей, которым общество доверяет в данной конкретной ситуации выступать от своего лица: телекомментатор, автор газетной рубрики или статьи, тележурналист, берущий интервью у политического деятеля и т.д.

Следует особенно подчеркнуть, что любое общение не является однонаправленным ни с точки зрения структуры коммуникативной сети, ни с точки зрения самого процесса общения. Действительно, в печати, на радио или ТВ имеется обратная связь, по крайней мере, двоякого рода. Во-первых, это специальные интерактивные каналы, такие, как письма, звонки на телестудию, вопросы-ответы в прямом эфире и прочее, письма в редакцию. Обратная связь подобного рода изменяет и совершенствует организацию общения, но на сам процесс общения непосредственно не влияет – если не считать некоторой возможной коррекции в стиле общения. Гораздо более значим второй вид обратной связи. Это представления коммуникатора о возможной и ожидаемой реакции реципиента. Каждый журналист может с достаточной степенью уверенности предсказать, какую реакцию вызовет у аудитории его сообщение. Именно этот вид обратной связи, который можно назвать скрытой обратной связью, особенно интересен для психологической динамики общения. От того, какое слово выберет журналист, насколько образной, выразительной, доступной и понятной будет его речь, зависит успех его выступления. И для достижения эффекта, нужно не только хорошо знать аудиторию, но и подготовить «правильную» информацию, при помощи языковых средств выразительности воздействовать на аудиторию в нужном нам направлении.

Каждого автора характеризуют отношение к действительности и связанное с ним отношение к текстам (речи). О чем бы ни писал публицист, он всегда выступает как человек социальный. Это может быть открытая, энергичная защита (или опровержение) каких-либо тезисов, положений, мнений с использованием многообразных средств интеллектуального или эмоционального воздействия, или сдержанное, почти нейтральное изложение. Спектр проявления человека социального в тексте многообразен, практически неисчерпаем.

Не менее важна и вторая грань категории автора – человек частный. Она резко выдвигает на первый план личность публициста, которая в большей или меньшей степени проявляется в тексте.

Для осуществления коммуникации, общения с массовой аудиторией, необходимо обладать коммуникативными качествами (3, 37), т.е. такими свойствами речи, которые помогут организовать общение, сделать его более эффективным. По этим соотношениям выделяются правильность, чистота, точность, богатство, логичность, уместность, доступность и выразительность как основные достоинства речи адресанта. Их можно считать

как достоинствами самой речи, так и коммуникативными качествами автора журналистских произведений, а неуместность, неправильность, засоренность, недоступность, неточность, нелогичность, бедность и невыразительность – недостатками речи, мешающими журналисту установить контакт с аудиторией.

Коммуникативная природа речевого общения диктует первостепенность оценки текста с точки зрения коммуникативной ситуации, т.е. оценки уместности и доступности речи. Различаются два основных вида уместности: содержательная (соответствие содержания высказывания условиям общения) и стилистическая (соответствие употреблению автором речевых средств содержанию, жанру и стилю высказывания). Требование стилистической уместности, т.е. соответствия выбранных средств рамкам функционального стиля, в котором реализуется высказывание, к журналистике может быть применено весьма условно, поскольку в публицистическом стиле допускается использованием почти всех средств языка и речи. Но даже в этих условиях относительной свободы выбора речевых средств встречаются нарушения стилистической уместности.

Вторым собственно коммуникативным качеством речи, тесно связанным с коммуникативной ситуацией, является доступность. Доступность предполагает такое построение речи, при котором уровень ее сложности и в терминологическом, и в содержательном, и в структурном отношении соответствует интеллектуальному уровню адресата. Иногда желание блеснуть своей эрудицией затмевает главную коммуникативную задачу – быть понятным среднестатистическим представителям аудитории.

Коммуникативным качеством, обеспечивающим общность «кода» коммуникантов разного образовательного и интеллектуального уровня, является правильность. С позиций культуры речи правильность – основное коммуникативное качество, обеспечивающее взаимопонимание. Правильная речь – это речь, в которой соблюдены нормы современного литературного языка [1, 34]. Нарушение норм русского литературного языка происходит по разным причинам. Это и невнимательность, и незнание того, как нужно говорить или писать правильно, и намеренное отступление от нормы, в основном в целях усиления выразительности речи. Забота о правильности речи – это забота не только о сохранении языка, но и о том, чтобы вследствие языковой ошибки не возникло ошибки коммуникативной, чтобы читатель правильно понял все, что пишет журналист.

С правильностью тесно связана чистота речи. По своей сути, чистота – это частное проявление правильности, ибо чистой называют речь, свободную от лексики, находящейся за пределами русского литературного языка (варваризмов, жаргонизмов, диалектизмов, слов-паразитов и др.) [1, 45].

Точность речи – еще одно условие ее адекватного и полного понимания. Точной называют речь, если значения слов и словосочетаний, употребленных в ней, полностью соотнесены смысловой и предметной сторонами речи [3,42]. Стремясь к точности речи, автор заботится о том, чтобы ее нельзя было понять неправильно (по-разному). Неточная речь мешает правильно воспринять и оценить излагаемые факты и описываемые явления. В то же время само коммуникативное качество точности тесно связано с другими качествами речи, особенно с логичностью.

Логичной называется речь, которая не противоречит законам логики, законам мышления [33, 45]. Логичность проявляется как на уровне предложения, так и на уровне всего текста. Основным критерием для оценки степени логичности газетных публикаций является непротиворечивость, последовательность и целенаправленность в изложении информации.

Задача журналиста - пробудить интерес к своему материалу, задержать внимание читателя на нем и удержать его в продолжение чтения всего текста. Поэтому выразительность всегда должна быть присуща речи автора. Выразительной называется такая речь, в которой выражение собственного отношения к предмету и форме речи соответствует

коммуникативной ситуации, а речь в целом оценивается как удачная и эффективная [3, 50]. Главное условие выразительности – наличие у журналиста своего стиля, своего голоса, своей позиции. Кроме того, выразительность – самое «коммуникативное» качество, поскольку оно оценивает впечатление, оказанное текстом на конкретных слушателей или читателей.

Если цель коммуникативного акта определяет адресанта, то уместность акта, а значит и успешность, во многом зависят от адресата, который должен быть лицом, «подходящим» для решения поставленной коммуникативной задачи в заданных условиях общения. Адресат массовой коммуникации в отличие от адресата в ситуации непосредственного диалогического общения – это не только присутствующий в ситуации коммуникативного акта реальный индивидум, а потенциальное неопределенное множество лиц, которые могут взять в руки данный журнал или газету, оказаться слушателями радиопередачи или зрителями телепрограммы. Поэтому очень важно знать, кем является адресат журналистского произведения, чтобы эффективнее воздействовать на его сознание.

Итак, для журналистики массовая коммуникация – главная область ее функционирования. Любое общение определяется тематикой, содержательно-информационным смыслом, условиями, в которых оно происходит, и самими участниками. Определяющее значение имеет адресант, автор, создающий текст и задающий его основные параметры. Однако для достижения поставленных целей важно иметь четкое представление и об аудитории, на которую данный текст рассчитан.

Литერატურა:

1. Актуальные проблемы культуры речи./ Под ред. Костомарова В.Г. и Скворцова Л.И. М., 1970.
2. Березин В.М. Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия. М., 2003.
3. Смелкова З.С., Ассуирова Л.В., Савова М.Р., Сальникова О.А. Риторические основы журналистики. М., 2007.

Language of mass-media in a view of the theory of universal communication

E. Kozlova

The Georgian Technical University, Kostava str. 77, Tbilisi, Georgia

In this article some modern mass-media problems of language in sociological and cultural aspects are elucidated. Components of a communicative triangle are considered, the importance of each of them for the communication action are proved. The attention is focused on communicative quality of speech; the conclusion is made that the absence of any of them leads to the brake of the "addresser – message – addressee" chain.

მასმედის ენა მასობრივი კომუნიკაციის შუქზე

ე. კოზლოვა

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი, კოსტავას 77

სტატიაში თანამედროვე მასმედის ენის ზოგიერთი პრობლემა სოციოკულტურულ ასპექტშია გაშუქებული, განიხილება კომუნიკაციური სამკუთხედის კომპონენტები და დასაბუთებულია ყოველივე მათგანის მნიშვნელობა ურთიერთობის დინამიკისათვის. ყურადღებაა გამახვილებული (ფოკუსირებული) მეტყველების კომუნიკაციურ ხარისხზე; გამოტანილია დასკვნა, რომ ზოგიერთ მათგანის გარეშე ირღვევა ერთიანობა ჯაჭვისა "ადრესანტი - შეტყობინება - ადრესატი".

მასობრივი საზოგადოებისა და პროპაგანდის თეორია

თამარ მაღალურაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

თბილისი, მ. კოსტავას ქ. № 77

ინდუსტრიალიზაციისა და ურბანიზაციის პროცესები, რომლებმაც XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე შეცვალეს ევროპისა და შეერთებული შტატების იერსახე, მნიშვნელოვანწილად ეფუძნებოდნენ ახალ ტექნოლოგიებს, მათ შორის მასმედიასაც. მართალია, მაშინ მასობრივ კომუნიკაციათა სისტემა მხოლოდ ყალიბდებოდა, მაგრამ ადამიანებს უკვე აღეღებდათ, როგორ ზემოქმედებას მოახდენდნენ მათზე, მათს შვილებსა და მეზობლებზე ყოველდღიური გაზეთები, კინოფილმები და რადიოგადაცემები. სწორედ ამ დროს სოციოლოგიურმა თეორიებმა (უპირველეს ყოვლისა, ოგიუსტ კონტის, ჰერბერტ სპენსერის, ფერდინანდ ტენისისა და ემილ დიურჰეიმის) მთავარ საკითხად წამოაყენეს მასის, როგორც ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი საზოგადოებრივი წყობისათვის დამახასიათებელი გაუსახურებული ადამიანური ურთიერთობების ფორმის, კონცეფცია.

მართალია, მთლიანობაში ახალ ტექნოლოგიებს ოპტიმისტურად აღიქვამდნენ, მაგრამ პესიმიზმს იწვევდნენ საზოგადოებათმცოდნეების უმრავლესობაში, რომლისთვისაც მასმედია ყველაფერი ნეგატიურის სიმბოლო გახდა. მას ადანაშაულებდნენ დაბალი კლასების გემოვნებისათვის კვერის დაკვრაში, პოლიტიკური არეულობების გაჩაღებაში, ძირითადი კულტურული ნორმების დარღვევაში და ა.შ. სწორედ მაშინ წარმოიშვა მასობრივი საზოგადოების თეორიის სახელით წოდებული მეცნიერული მიმართულება. მასობრივი საზოგადოების ძირითადი დებულებების ჩამოყალიბება ადვილი არაა, რამეთუ მათ აყენებდნენ პოლიტიკური სპექტრის ორივე პოლუსიდან: მონარქისტებიც, რომელთაც სურდათ ძველი პოლიტიკური წყობის აღდგენა, და რევოლუციონერებიც, რომლებიც რადიკალური რეფორმებისაკენ მიისწრაფვოდნენ. თუმცა მასობრივი საზოგადოების იდეები ყველაზე მეტი პოპულარობით სარგებლობდნენ იმ საზოგადოებრივ ელიტებში, რომელთა ძალაუფლებას რეფორმები ემუქრებოდა. მედიაინდუსტრიის ზოგიერთი სექტორი, მაგალითად, იაფფასიანი პრესა, კრიტიკის მოსახერხებელი სამიზნე ხდებოდა. ისინი ემსახურებოდნენ საზოგადოების დაბალ ფენებს და ამ მიზნით მარტივ, ხშირად სენსაციურ, შინაარსს იყენებდნენ.

მასობრივი საზოგადოების თეორია ხაზს უსვამს სახელისუფლო ინსტიტუტებისა და მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებების ურთიერთდამოკიდებულობას: რამდენადაც შინაარსი ემსახურება მმართველი წრეების პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ინტერესებს, აზრი არა აქვს იმის ლოდინს, რომ მედია შემოგვთავაზებს სამყაროს კრიტიკულ და ალტერნატიულ სურათს. ეჭვგარეშეა, რომ ისინი ხელს შეუწყობენ იმას, რომ დამოკიდებული აუდიტორია შეეგუოს თავის ბედს.

მასობრივი საზოგადოების თეორიაში მასმედიას პრიორიტეტი ენიჭება, როგორც მასობრივი საზოგადოების მიზეზსა და შემნახველს და ხაზი ესმება იდეას, რომ გვთავაზობს რა თავის შეხედულებას სამყაროზე, შემცვლელსა თუ ფსევდოგარემოზე, მედია ადამიანებით მანიპულირების ძლიერ იარაღს წარმოადგენს, რომელიც ამავდროულად მათ მძიმე ვითარებაში ფსიქიკურ გადარჩენაში ეხმარება.

მასობრივი საზოგადოების იდეები განსაკუთრებით პოპულარული იყო მედიის თეორეტიკოსებში 1930-1940-იან წლებში ევროპაში, სადაც უფრო ძლიერია ცხოვრების ტრადიციული წესისა და მაღალი კულტურის ერთგულება. მედიის ამერიკელი მკვლევარები უფრო კრიტიკულად იყვნენ განწყობილნი მედიის აბსოლუტური ძალაუფლებისადმი. იმ დროს მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენები, ერთი შეხედვით, თითქოს ამტკიცებდნენ მასობრივი საზოგადოების იდეების ჭეშმარიტებას. სხვადასხვა რეაქციული და რევოლუციური ძალები პოლიტიკური ძალაუფლებისათვის თავიანთ ბრძოლაში ფართოდ იყენებდნენ მასმედიას. ისე

ჩანდა, რომ ამიერიდან პოლიტიკურ ლიდერებს თავისუფლად შეეძლოთ მთელი საზოგადოების მასშტაბით შეხედულებებითა და მრწამსით მანიპულირება.

პირველი ნამდვილი თეორიები, რომელთა ყურადღების ცენტრში მას-მედია აღმოჩნდა, პროპაგანდის თეორიები იყო, რომლებიც ანალიზებდნენ მედიის შინაარსს და მსჯელობდნენ მისი გავლენის შესახებ, რათა გაეგოთ და აეხსნათ, როგორ შეიძლება ინფორმაციის მეშვეობით ათასობითა და მილიონობით ადამიანის დარწმუნება და იძულება კი, რომ აღიქვას ყველაზე ექსტრემალური თვალსაზრისი.

“სტიმული –რეაქციის” ფსიქოლოგიის შესწავლა პირველად ჯონ ბ. უოტსონმა დაიწყო, რომელიც ცხოველებზე ატარებდა ცდებს. ის ამტკიცებდა, რომ ადამიანის ყველა საქციელი გარეგან სტიმულებზე უბრალო რეაქციაა. ამ ბიჰევიორისტულ ცნებას ხშირად იყენებდნენ მედიის პირველი თეორეტიკოსები. ისინი თვლიდნენ, რომ მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებები ქმნიან, იმუშავებენ სტიმულებს, რომლებიც მეყსეულ რეაქციას იწვევენ. მეორე მხრივ, ფროიდისტული თეორია ძალიან განსხვავდებოდა ბიჰევიორიზმისგან. ზიგმუნდ ფროიდი სკეპტიკურად იყო განწყობილი ადამიანთა უნარისადმი, ეფექტურად, გაცნობიერებულად და რაციონალურად გაეკონტროლებინათ თავიანთი საქციელი. ის გვთავაზობდა, გონებრივი გამოცდილება გაცნობიერებულ და გაუცნობიერებულ, ხოლო პიროვნების სტრუქტურა ერთმანეთთან დაპირისპირებულ ონო, ეგო და სუპერეგო ნაწილებად დაგვეყო. როდესაც გონიერი ნაწილი ეგო უთმობს თავის თავზე შეყვარებულ, საიმოვნებებს მოწყურებულ ონოს, ადამიანი ისტერიაში ვარდება. ხოლო თუ სუპერეგო იმარჯვებს, ადამიანი გულგრილ, დათრგუნულ სოციალურ ავტომატად იქცევა, რომელიც უბრალოდ იმას აკეთებს, რასაც სხვები მოითხოვენ.

პროპაგანდის თეორეტიკოსებმა ფროიდიზმი მედიის გავლენის საკმაოდ პესიმისტური ინტერპრეტაციისათვის გამოიყენეს. ამტკიცებდნენ, რომ პროპაგანდა განსაკუთრებით ეფექტური იქნებოდა, თუკი პირდაპირი აპელაციით მიმართავდნენ ეგოს და აიძულებდნენ მას, დაეთრგუნა ეგო. ბიჰევიორიზმისა და ფროიდიზმის ელემენტების შერწყმის საფუძველზე ხშირად იქმნებოდა თეორიები, რომლებიც თვლიდნენ, რომ ინდივიდს არ შეუძლია რაციონალური თვითკონტროლი. ივარაუდებოდა, რომ ადამიანები ძალიან უსუსურნი არიან მედიის მანიპულაციის წინაშე: მედიის სტიმულებსა და ონოს შეუძლიათ ისეთი მოქმედებების გამოწვევა, რომელთაც ხელს ვერ შეუშლიან ვერც ეგო და ვერც სუპერეგო. მერე ეგო უბრალოდ აცნობიერებს ქმედებებს, რომელთა თავიდან აცილებაც ვერ შეძლო და ამიტომ დანაშაულის გრძნობა უჩნდება. შესაბამისად, მედიას შეუძლია მეყსეულად მოახდინოს გავლენა მთელ საზოგადოებაზე, ყველაზე განათლებულ, მოაზროვნე ნაწილზედაც კი. ისე ჩანდა, რომ ეს თვალსაზრისი ხსნიდა ფაშისტურ გერმანიაში შექმნილ სიტუაციას. ჰიტლერის ხელისუფლებაში მოსვლამდე გერმანია ერთ-ერთ ყველაზე კულტურულ და ცივილიზებულ ქვეყნად ითვლებოდა, მაგრამ როგორღაც კულტურულმა ელიტამ მიიღო ნაციზმი.

იმ დროს (პირველი მსოფლიო ომი) მასობრივი კომუნიკაციის ძალასა და ბუნებაზე არსებული წარმოდგენები, ფაქტობრივად, განზოგადებული არ ყოფილა, მაგრამ რეტროსპექტულად მათ “მაგიური ტყვიის” თეორია დაარქვეს. (იყო სხვა, უფრო ჟღერადი სახელწოდებებიც, მაგალითად, “ინექციის” თეორია, ან “ამძრავი ღვედის თეორია”). ძირითადი აზრი ის გახლავთ, რომ მასმედიის შეყობინებებს აუდიტორიის ყველა წევრი ერთნაირად აღიქვამს და ასეთი სტიმულები მყისიერ და უშუალო გამოხმაურებებს იწვევს.

დღეს, როცა მასობრივი კომუნიკაციის პრეცესებზე გაცილებითი მეტი რამაა ცნობილი, “მაგიური ტყვიის” თეორია გულუბრყვილოდ შეიძლება მოგვეჩვენოს, მაგრამ მაშინ ის სავსებით შეესაბამებოდა სოციოლოგიისა და ფსიქოლოგიის იმდროინდელ თეორიულ თვალთახედვას. გარდა ამისა, ამჟამად იყო სამხედრო პროპაგანდის უზარმაზარი ზეგავლენა. გარდა ამისა, მასობრივი რეკლამის ძალის ვითომდა არასაკამათო ფაქტების საფუძველზე შეიძლებოდა იმ დასკვნის გაკეთება, რომ მედიას შეუძლია, აიძულოს ადამიანები, იყიდონ მანამდე არნახული

რაოდენობისა და ასორტიმენტის საქონელი. ეს აძლიერებდა “მაგიური ტყვიის” თეორიის სარწმუნოებას.

1920-იანი წლების ბოლოს და 1930-იანი წლების დასაწყისში მეცნიერებს გაუჩნდათ ინტერესი მედიისადმი, როგორც კვლევის საგნისადმი. ისინი ეფექტებზე უბრალო მსჯელობიდან გადავიდნენ გარკვეული კატეგორიების ადამიანებზე კონკრეტული შინაარსის ზეგავლენის სისტემურ შესწავლაზე.

1930-იანი წლების ბოლოსათვის ბევრი, თუ ყველა არა, ამერიკელი ლიდერი დარწმუნებული იყო, რომ დემოკრატია ვერ გადარჩებოდა, თუ ექსტრემისტულ პროპაგანდას თავისუფლად გავრცელების უფლებას მისცემდნენ. მაგრამ აკრძალვა დასავლური დემოკრატიის ყველაზე მნიშვნელოვანი პრინციპის – კომუნიკაციის თავისუფლების – შეზღუდვას ნიშნავდა. პროპაგანდის თეორეტიკოსები ამ დილემის გაგებისა და გადაჭრისაკენ მიისწრაფვოდნენ.

თავიდან ცალკეული სპეციალისტები თვლიდნენ, რომ შესაძლებელია იყო, საზოგადოებისათვის ესწავლებინათ, როგორ აღდგომოდნენ წინ პროპაგანდას. ბოლოს და ბოლოს, პროპაგანდა ხომ თანასწორუფლებიანი დემოკრატიული პოლიტიკური კომუნიკაციის ძირითად წესებს არღვევდა. ის დარწმუნებისათვის უსირცხვილოდ იყენებდა სიცრუესა და მოტყუებას. თუკი შესაძლებელი იქნებოდა, ადამიანებისათვის ესწავლებინათ, როგორ შეეფასებინათ კრიტიკულად პროპაგანდისტული ინფორმაცია, მათ ეცოდინებოდათ, რომ ეს შეტყობინებები უნდა უარეყოთ, როგორც უსინდისო და ცრუ. ეს ექსპერტები ვარაუდობდნენ, რომ ხალხის განათლებით დემოკრატიის გადარჩენა შესაძლებელი იქნებოდა. მაგრამ ამის ოპტიმიზმი თანდათანობით ქრებოდა. სულ უფრო და უფრო მეტი ამერიკელი, განსაკუთრებით პირველი თაობის იმიგრანტები, ამჯობინებდა ტოტალიტარიზმის ლიდერებისათვის მოესმინა, რომლებიც სოციალური სამართლიანობასა და სამუშაოს ჰპირდებოდნენ. ჰიტლერისა და სტალინის მხარდასაჭერ მანიფესტაციებზე გაისმოდა დაბალი რასების განადგურებისა და უოლ-სტრიტის ფინანსური ბობოლქებისათვის ბოლოს მოღების მოთხოვნები.

პროპაგანდის სფეროს სპეციალისტები მიხვდნენ, რომ ხალხის განათლება რომც დახმარებოდა პროპაგანდისათვის წინააღმდეგობის გაწევას, ეს პროცესი ძალიან გახანგძლივდებოდა. ამიტომ პროპაგანდის თეორეტიკოსებმა უარი თქვეს იდეალიზმზე იმ იდეების სასარგებლოდ, რომლებიც, მათი აზრით, რეალისტური იყო და მეცნიერულ ფაქტებს ემყარებოდა. პრაპაგანდას უნდა ებრძოლო ყველა შესაძლო საშუალებით. თუკი მოხერხდება პროპაგანდის ძალის სიკეთისა და სამართლიანობის იდეალების გასავრცელებლად გამოყენების საშუალების პოვნა, მაშინ შესაძლებელი გახდება არამართო მისი შემოტევის გაძლევა, არამედ უფრო სრულყოფილი საზოგადოებრივი წესრიგის შესაქმნელად იარაღის შექმნაც. სწორედ ამას სთავაზობდა დადებითი პროპაგანდისტული ხერხების “ცუდ” პროპაგანდასთან საბრძოლველად გამოყენებისა და იმ მიზნების ხელის შეწყობის სტრატეგია, რომელთაც ელიტა დადებითად თვლიდა, ე.წ. თეთრი პროპაგანდა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ თეთრი პროპაგანდის ეს ხერხები საფუძვლად დაედო სარეკლამო კამპანიებს.

განსაკუთრებით საინტერესოა თავისი დროის სამი ყველაზე ცნობილი მოაზროვნის – ჰაროლდ ლასუელის, უოლტერ ლიპმანისა და ჯონ დიუის – პროპაგანდის თეორიები. მომავალში თითქმის ყველა მათგანმა გადახედა თავის იდეებს, ან საერთოდ უარი თქვა ზოგიერთ მათგანზე.

გააერთიანა რა ბიჰევიორიზმი და ფროიდიზმი, ლასუელმა შექმნა პროპაგანდის თეორია, რომელიც ძალიან პესიმისტურად უყურებს მედიასა და მის როლს. პროპაგანდის ძალა აიხსნებოდა არა იმდენად კონკრეტული შეტყობინებების არსითა და მიმზიდველობით, რამდენადაც საშუალო ადამიანის შეგნების დაუცველობით. მეცნიერი ამტკიცებდა, რომ ეკონომიკური კრიზისი და მზარდი პოლიტიკური კონფლიქტი საყოველთაო ფსიქოზს იწვევდნენ და ამის გამო ადამიანები დაუცველნი აღმოჩნდნენ პროპაგანდის ყველაზე უხეში ფორმების წინაშეც კი. ლასუელმა დაასკვნა, რომ კონფლიქტის შედარებით კეთილთვისებიანი ფორმებიც კი

თავიანთი არსით პათოლოგიურია¹ როდესაც კონფლიქტი იმ დონემდე ღრმავდება, როგორც ეს კრიზისის პერიოდში გერმანიაში მოხდა, შეიძლება მთელი ქვეყანა ფსიქოლოგიურად გაუწონასწორებელი და მანიპულირებისათვის დამყოლი გახდეს.

მოგვიანებით, თვითონ ლასუელმა აღიარა მცდარად “მაგიური ტყვიის” თეორია. პროპაგანდა – ეს რაღაც უფრო მეტია, ვიდრე ადამიანებზე კონტროლის მოპოვების მიზნით, მედიის მათ მოსატყუებლად უბრალო გამოყენება. საჭიროა ადამიანთა თანდათანობით მომზადება, რომ მათ მიიღონ სრულიად სხვა იდეები და საქციელი. კომუნიკატორებს ხანგრძლივი კამპანიის დეტალურად შემუშავებული სტრატეგია უნდა ჰქონდეთ, რომლის მსვლელობისას შესაძლებელი იქნება ახალი იდეების ჯერ ფრთხილად ჩანეგვა, შემდეგ კი კულტივირება. საჭიროა სიმბოლოების შექმნა და ადამიანებისთვის ნელ-ნელა იმის სწავლება, რომ ამ სიმბოლოებს დაუკავშირონ კონკრეტული ემოციები. კულტივირების ამ სტრატეგიების წარმატების შემთხვევაში მიიღებოდა ის, რასაც ლასუელი კოლექტიურ ან ეტალონურ სიმბოლოებს უწოდებდა. ეტალონური სიმბოლოები ძლიერ ემოციებთან ასოცირდება და თუ მათ სწორად გამოვიყენებთ, მასშტაბური მასობრივი დადებითი ქმედებების გამოწვევა შეიძლება. “მაგიური ტყვიის” თეორიის ცნებებისაგან განსხვავებით, ლასუელის თეორია მომზადების ხანგრძლივ და უკიდურესად რთულ პროცესს გულისხმობდა.

ლასუელი თვლიდა, რომ ეტალონური სიმბოლოები უსისტემოდ ვრცელდებოდა, ამიტომაც სთავაზობდა პროპაგანდაზე კონტროლის ახალი ელიტის – სამეცნიერო ტექნოკრატიისათვის – გადაცემას, რომელიც დაიფიცებდა, რომ თავის ცოდნას სასიკეთოდ გამოიყენებდა და არა ბოროტად – მედიაზე გავლით. ლასუელის მიერ გამოთქმული სიკეთის მთესველი ტექნოკრატიის იდეა გაიზიარეს საზოგადოებრივი ელიტის სხვა წევრებმაც, განსაკუთრებით მეცნიერებმა და საზოგადოებრივი აზრის ლიდერებმა, მათ შორის უოლტერ ლიპმანმა, გაზეთ “ნიუ-იურკ თაიმსის” სვეტის ავტორმა.

ლიპმანი იზიარებდა ლასუელის სკეპტიციზმს იმის თაობაზე, რომ რიგით ადამიანს შეეძლო, გარკვეულიყო თავის საზოგადოებრივ სამყაროში და თავისი ქმედებების შესახებ გონივრული გადაწყვეტილებები მიეღო. შრომაში “საზოგადოებრივი აზრი” მან მიუთითა იმ სხვაობებზე, რომლებიც აუცილებლად არსებობენ “გარე სამყაროსა და ჩვენს გონებაში არსებულ ნახატებს შორის”.² იმდენად, რამდენადაც ეს განსხვავებები გარდაუვალია, ლიპმანს ეეჭვებოდა, რომ რიგით ადამიანს შეეძლო დამოუკიდებლად ორიენტირება გარშემო არსებულ სამყაროში, როგორც ეს დასაშვებად მიაჩნია დემოკრატიის კლასიკურ თეორიას. 1930-იან წლებში მსოფლიო განსაკუთრებით რთული იყო, ხოლო პოლიტიკური ძალები – ურთულესი. ადამიანებს უბრალოდ არ შეეძლოთ საკმარისი ინფორმაციის მიღება მედიისგან, რათა ყველაფერში გარკვეულიყვნენ. მაშინაც კი, როცა ჟურნალისტები მთელი სერიოზულობით ეკიდებოდნენ თავიანთ მოვალეობებს, მათ არ შეეძლოთ ფსიქოლოგიური და სოციალური ბარიერების გადალახვა, რომლებიც ხელს უშლიდნენ რიგით ადამიანს, “საკუთარ თავში საჭირო სახეები” დაეხატა.

ლასუელის მსგავსად, ლიპმანიც თვლიდა, რომ პროპაგანდა ისეთ საფრთხეს მოასწავებს ამერიკული მედიისათვის, რომ საჭიროა დიდი ცვლილებები პოლიტიკურ სისტემაში. რამდენადაც ხალხი უსუსურია პროპაგანდის წინაშე, მის დასაცავად რაღაც მექანიზმი ან ორგანოა აუცილებელი. მედია უნდა ფუნქციონირებდეს კონტროლის რაღაცნაირი მისაღები, მაგრამ მკაცრი ფორმით. თვითცენზურა, ალბათ, არასაკმარისი იქნებოდა. როგორც ლასუელი, ლიპმანიც თვლიდა, რომ ინფორმაციის შეგროვებისა და გავრცელების კონტროლი უნდა გადასცემოდა ტექნოკრატიას – ინტელექტუალურ ელიტას, რომელიც მეცნიერული მეთოდებით ფაქტებს გამონაგონისაგან გამოაცალკევებდა და სწორ გადაწყვეტილებებს მიიღებდა იმის შესახებ, თუ ვის უნდა მიეღო ესა თუ ის ინფორმაცია. მან შესთავაზა გამოძიების კვაზისამთავრობო ბიუროს შექმნა, რომელიც საფუძვლიანად გააანალიზებდა ინფორმაციას და გადაწყვეტილებების მისაღებად სხვა ელიტებს გადაუგზავნიდა. ამავე ბიუროს შეეძლო ასევე

განესაზღვრა, რომელი ინფორმაციის გავრცელება ღირდა მასმედიით, ხოლო რომელი აჯობებდა, რომ ადამიანებს არ სცოდნოდათ.

ლასუელისა და ლიპმანის თეორიებმა საზოგადოებაში დისკუსია გამოიწვია. ამ იდეების გამორჩეული კრიტიკოსი იყო ჯონ დიუი, რომელიც თავისი ხანგრძლივი კარიერის განმავლობაში დაუღალავად და აქტიურად იცავდა განათლებას, როგორც ტოტალიტარიზმისაგან დემოკრატიის დაცვის ყველაზე ეფექტურ გარანტიას. ის კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა კონტროლის გადაცემას ტექნოკრატიისათვის, რომელიც მეცნიერული მეთოდებით დაიცავდა ადამიანებს საკუთარი თავისაგან. ის თვლიდა, რომ პირიქით, ადამიანები შეძლებდნენ თავის დაცვას, თუკი მათ თავდაცვის საჭირო ხერხებს ასწავლიდნენ. დიუი ამტკიცებდა, რომ ელემენტარული განათლებაც კი დაეხმარებოდა ადამიანებს, წინ აღდგომოდნენ პროპაგანდას. მისი აზრით, გაზეთებს საზოგადოების განათლებისათვის უნდა ემსახურათ. მათში მთავარი ადგილი უნდა დათმობოდა იდეებსა და ფილოსოფიურ მსჯელობას და არა ცალკეული ქმედებების აღწერას. მათ უნდა გამოემუშავებინათ საზოგადოებისათვის კრიტიკული აზროვნების უნარები.

ითვლება, რომ დიუის იდეებს თავიანტი აქტუალობა არ დაუკარგავთ.³ დიუიმ იწინასწარმეტყველა ბევრი პრობლემა, რომლებსაც დღეს კულტუროლოგიური თეორიები წყვეტენ. დიუის იდეები თანასაზოგადოებებისა და მედიის ურთიერთობების ერთ ძალიან მნიშვნელოვან ასპექტში ნოვატორული იყო. ლასუელი და ლიპმანი მედიას საგარეო აგენტებად, კონვეირულ ლენტად, მიიჩნევდნენ, რომლებიც ამა თუ იმ ინფორმაციას გადასცემდნენ აუდიტორიის ცალკეულ წევრებს. დიუი კი, თავის მხრივ, თვლიდა, რომ ლასუელის კლასიკური პენტადის მსგავსი მოდელები მეტისმეტად გამარტივებული იყო. მედია საგარეო აგენტებად კი არ უნდა აღვიქვათ, არამედ მსახურებად, რომელიც აადვილებს, ამსუბუქებს საზოგადოებრივ დისკუსიებსა და დებატებს.

დიუი თვლიდა, რომ საზოგადოებები და არა ცალკეული ინდივიდები იყენებენ კომუნიკაციას (და მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებებს) იმ კულტურის შესაქმნელად და შესანარჩუნებლად, რომელიც აერთიანებს. როცა მედია საგარეო აგენტების როლში გამოდის და იწყებს “ადამიანთა თავებში არსებული ნახატებით” მანიპულირებას, ისინი საზოგადოებრივი დისკუსიების დაცვისა და ხელშეწყობის საიმედო საშუალებების როლის შესრულების უფლებას კარგავენ. საზოგადოებასა და მედიას შორის პოტენციურად პროდუქტიული ურთიერთამოკიდებულება ირღვევა და საფრთხის წინაშე დგება საზოგადოებრივი ფორუმი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. *Lasswell H. D.* World Politics and Personal Insecurity. Chicago, 1934.
2. *Lippmann W.* Public Opinion. N.Y., 1922. P. 16.
3. *Dewey J.* The Public and Its Problems. N.Y., 1927

Теория массового общества и пропаганды

Т. Малагурадзе

Грузинский Технический университет,

Грузия. Тбилиси., ул. Костава 77

Теории пропаганды были первыми настоящими теориями, в центре внимания которых оказались масс-медиа. Эти теории анализировали именно содержание медиа и размышляли об их влиянии. Они стремились понять и объяснить способность сообщения убедить в правильности самых экстремальных точек зрения. Исследования массовой коммуникации в основном базируются на изучении «эффектов». Вопрос о том, какие эффекты медиасообщения оказывают на аудиторию наибольшее влияние — сильные, не столь сильные или медиатированные и специфический характер этих эффектов, если они есть, является центральным для любого солидного учебника по массовой коммуникации.

The theory of mass society and propaganda

T. Malaghuradze

Georgian Technical University,
77 Kostava Str., Tbilisi, Georgia

The theories of propaganda were the first theories, to focus on mass-communication. These theories were analyzing the concept of media and its influence. Their goal was to understand and explain the ability of a message, to convince the truth of even the most extreme points of view.

The research of mass-communication basically is based on learning "effects". The question of which of the methods of media-communication (strong, not so strong or indirect) has the greatest influence on the audience, and the specific character of this effects (if there is any), is the main issue of any valuable mass-communication book.

მედიის თავისუფლების ხარისხი საქართველოში

თონა ნოზაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავას ქუჩა 77

„თავისუფალი პრესის, ტელევიზიისა და რადიოს გარეშე წარმოუდგენელია დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარება. ვერც პიროვნება იქნება თავისუფალი, თუ მას საკუთარი აზრის გამოთქმა არ შეუძლია, უწინარესად მასობრივი ინფორმაციის საშუალებით. დამოუკიდებელი, თავისუფალი მასმედია დემოკრატიული, სამოქალაქო საზოგადოების მთავარი ორიენტირია.“[1]

ის, რომ მედიის და საერთოდ, სიტყვის თავისუფლება, საზოგადოებისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, ეს საკითხი სადავო აღარ არის. „საზოგადოებისათვის საინტერესო საკითხებზე იდეებისა და ინფორმაციის თავისუფალი ბრუნვა უმნიშვნელოვანესია იმისთვის, რათა საზოგადოებამ მათ შესახებ შეიმუშავოს საკუთარი აზრი და გააკეთოს მართებული არჩევანი. სწორედ ამიტომ, იდეებისა და ინფორმაციის თავისუფლად გავრცელების უფლება იმავდროულად გულისხმობს მათი მიღების უფლებასაც.“[2]

„საქართველოს კანონი სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“, მე-3 მუხლში ნათქვამია, რომ „სახელმწიფო ცნობს და იცავს სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას, როგორც წარუვალ და უზენაეს ადამიანურ ფასეულობებს.“[3]

მიუხედავად მოქმედი კანონმდებლობისა და ხელისუფლების მტკიცებისა, რომ ამ ბოლო წლების მანძილზე ქვეყნის ერთ-ერთი მთავარი მიღწევა თავისუფალი სიტყვის შეზღუდვა და პრესისა და მედიის თავისუფლების დამკვიდრებაა, ფაქტები საწინააღმდეგოს მეტყველებენ. თანამედროვე საქართველოში თავისუფალი სიტყვა მეტნაკლებად, მაინც შეზღუდულია. ხელისუფლების საქმიანობისადმი კრიტიკული დამოკიდებულების გამო დევნიან და ემუქრებიან პრესის ჟურნალისტებს, აყენებენ ფიზიკურ და მორალურ შეურაცხყოფას. ეს პროცესი დიდი ხნის წინ დაიწყო და დღემდე გრძელდება. ფაქტია, პრობლემა რეალურად არსებობს, ჟურნალისტებს უჭირთ სიტყვის თავისუფლად თქმა, თუმცა, არსებობს იმის მაგალითებიც, როდესაც ჟურნალისტები ახერხებენ, დაწერონ მათი შეზღუდული უფლებების შესახებ. უნდა ვივარაუდოთ, რომ მათი მამხილებელი ინტერვიუები ზღვაში წვეთია, იმ რეალობასთან შედარებით, რა შეზღუდვასაც ისინი პროფესიული საქმიანობის შესრულებისას გრძნობენ.

გაზეთი „რეზონანსი“ მნიშვნელოვან ადგილს უთმობს მედიაში არსებული საკითხების გაშუქებას. მისი მკითხველისთვის კარგად არის ცნობილი, რა პრობლემები არსებობს ამ სფეროში. ის მედიის უფლებების შეზღუდვის თითქმის არც ერთ ფაქტსა თუ მცდელობას არ ტოვებს უყურადღებოდ, მსგავსი შემთხვევების შემცველ ინფორმაციებს გაზეთის პირველ გვერდებს უთმობს, ყურადღებას ამახვილებს რეგიონებში არსებულ მდგომარეობაზე, რაც იმას მოწმობს, რომ ეს გაზეთი პრინციპულად იცავს, როგორც საკუთარი თანამშრომლების, ასევე კოლეგების უფლებებს და კატეგორიულად ეწინააღმდეგება სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვებს.

სწორედ „რეზონანსის“ მეშვეობით გახდა საზოგადოებისთვის ცნობილი, თუ რატომ მოუხდათ ინტერნეტგამოცემა "presa.ge"-ს ზუგდიდელ კორესპონდენტ ნანა ფაჟავასა და გაზეთ "ასავალ-დასავალის" კორესპონდენტ ილია ჩაჩიბაიას ახალი წლის შეხვედრა სასამართლოს დარბაზში. [4] ამ ფაქტთან დაკავშირებით საქართველოს რეგიონალურმა მედიამ ოფიციალური განცხადებაც გაავრცელა, სადაც რეგიონული მედიის თავისუფლების შეზღუდვაზე და ჟურნალისტების დატერორებაზეა საუბარი. ასოციაცია მიმართავს საზოგადოებას და უფლებადამცველ ორგანიზაციებს მხარში დაუდგნენ მათ, რათა მედია ჩინოვნიკების ზეწოლისგან იხსნან. როგორც ირკვევა, ჟურნალისტები, ზუგდიდის გამგებელ ალექსანდრე ქობლიასთვის სიტყვიერი და ფიზიკური შეურაცხყოფის ბრალდებით დააკავეს, რასაც ჟურნალისტი ნანა ფაჟავა უარყოფს და აცხადებს, რომ პირიქით გამგებელმა მიაყენა მათ შეურაცხყოფა, წაართვა კამერა, რომელიც შემდეგ დამტვრეული დაუბრუნეს და ხელი შეუშალეს ჟურნალისტური საქმიანობის განხორციელებაში. ჟურნალისტებს სასამართლოს ობიექტურობის და რომ ეს შემთხვევა საფუძვლიანად იქნება შესწავლილი იმედი არ აქვთ.

მსგავსი შემთხვევები, არცთუ იშვიათია ქართულ მედიაში, შესაბამისად ჟურნალისტებს თავისუფლად მუშაობა უჭირთ. ამასთან, დაზარალებული ჟურნალისტები მიმართავენ შესაბამის ორგანოებს, რათა გამოიძიონ კონკრეტული შემთხვევა და რეაგირებისკენ მოუწოდებენ მათ. შედეგს კი სამწუხაროდ ვერ ვხედავთ. ალბათ არავის გვსმენია, ვინმე დასჯილიყოს ჟურნალისტისადმი უკანონოდ მოქცევის გამო. რაც იმას გვაფიქრებინებს, რომ ჟურნალისტები შეეგუენ კიდევ მათ მიმართ უკანონო ქმედების შემთხვევებს, რადგან საქმე ბოლომდე არ მიჰყავთ. მაშინ, როცა კარგად უნდა ხვდებოდნენ, მართო იმის თქმა რომ მათ ცუდად ექცევიან და ირღვევა მათი, როგორც ადამიანის და შემდეგ როგორ ჟურნალისტის უფლებები საკმარისი არაა. მსგავსმა შემთხვევებმა კი იქამდე მიგვიყვანა, რომ სტუდია "რეპორტიორის" ხელმძღვანელმა ვახტანგ კომახიძემ შვეიცარიის ხელისუფლებასაც კი მიმართა პოლიტიკურ თავშესაფარის თხოვნით. გავრცელებული განცხადების თანახმად, ჟურნალისტს და მის ოჯახის წევრებს პროფესიული საქმიანობის გამო ხელისუფლება დაემუქრა და მათ სიცოცხლეს საფრთხე შეექმნა. აღნიშნული ფაქტი, ყურადღებას იქცევს, მითუმეტეს, რომ საგამომძიებლო ჟურნალისტიკის არსებობას საფრთხე ჯერ კიდევ მაშინ დაემუქრა, როდესაც ჟურნალისტ აკაკი გოგიჩაიშვილის საავტორო გადაცემა „60 წუთი“ მოულოდნელად გაქრა ეკრანებიდან. მას შემდეგ წლები გავიდა, თუმცა სიტყვის და ჟურნალისტთა თავისუფლების პრობლემა კვლავ აქტუალურია, მედიის თავისუფლების ხარისხი კი ეჭვქვეშაა დაყენებული.

ჟურნალისტები ამგვარი ზეწოლის გამო ცხადია, ვერ ასრულებენ მათ მიმართ წაყენებულ მოთხოვნებს. არ შესწევთ ძალა, მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინონ ქვეყანაში მიმდინარე პროცესების უკეთ წარმართვასა და ხელისუფლების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების გამოსწორებაზე. შესაბამისად, იმსხვრევა შეხედულება, რომ მედიას თავისუფლების ხარისხი აქვს მინიჭებული.

უნდა აღინიშნოს ისიც რომ, 2009 წლის მონაცემებით საქართველომ მედიის თავისუფლების რეიტინგში 57-ედან მე-60 პუნქტზე გადაინაცვლა. ამის შესახებ ორგანიზაციის Freedom House-ის ყოველწლიურ კვლევაშია ნათქვამი, რომელიც 2010 წლის 12 იანვარს გამოქვეყნდა. Freedom House-ის კვლევის მიხედვით, ქართული მედიის თავისუფლება შემცირდა.[5] "ქართული მედიის თავისუფლება შემცირდა იმ პოლიტიკური კრიზისის ფონზე, რასაც გასული წლის ნოემბერში მედიაზე თავდასხმების განხორციელება მოჰყვა", - აღნიშნულია ანგარიშში და აქვე ქართული მედია ნაწილობრივ თავისუფლადაა შეფასებული. ამასთანავე, ანგარიშში, ნათქვამია, რომ "ინფორმაცია საქართველოში მედიასაშუალებების მფლობელების შესახებ არ არის გამჭვირვალე და ხშირად ჟურნალისტებმა და კორესპონდენტებმა არ იციან, ვინ არის იმ კომპანიის რეალური მფლობელი, სადაც ისინი მუშაობენ". მართლაც, მნიშვნელოვანია, საზოგადოება ფლობდეს ინფორმაციას, ტელევიზიების რეალურ მფლობელთა შესახებ, შეიძლება ამ საკითხს ბევრი

ყურადღებას არ აქცევდეს, მაგრამ ეჭვები არსებობს. ამ ეჭვების გაფანტვა კი საზოგადოებას დაცულობის განცდას გაუჩენს.

როდესაც ჟურნალისტთა უფლებების შეზღუდვაზე ვსაუბრობთ, შეუძლებელია ყურადღება არ გავამახვილოთ იმ გარემოებაზეც, რომ მინიჭებულ თავისუფლებას, ჟურნალისტები, ხშირად საზოგადოებისათვის საზიანოდ იყენებ.

თავისუფლების და კერძოდ, სიტყვისა და ინფორმაციის თავისუფლების ცნება, ჩვენს გარდამავალ საზოგადოებაში, სამწუხაროდ, ბევრის მიერ არასწორად აღიქმება. საქმე იქამდეც კი მიდის, რომ თავისუფლებას აიგივებენ სრულ თვითნებობასა და განუკითხაობასთან.

ჟურნალისტები ხშირად უზრდელობასა და ცილისწამებაში გადადიან, თავს ყველაფრის უფლებას აძლევენ. „მე თავისუფალი ვარ, მაშასადამე, უფლება მაქვს გავაკეთო, რაც პირადად მომწონს.“ – აღნიშნული შეხედულება კი გამართლებას ვერც ერთ შემთხვევაში ვერ ჰპოვებს.

ჟურნალისტები რომ ყოველგვარ ზღვარს გადადიან და საზოგადოებას აბუჩად იგდებენ, ამის ნათელი მაგალითია 2010 წლის, 14 მარტს, ტელეკომპანია „იმედის“ გადაცემაში "სპეციალური რეპორტაჟი" ქრონიკის „მოდელირებული გამოშვების“ გასვლის ფაქტი. სადაც 2010 წლის 7 ივნისის მოვლენები ისე იყო წარმოდგენილი, თითქოს ოპოზიციამ არჩევნები წააგო, აჯანყდა, ამით რუსეთმა ისარგებლა და საქართველოს სრული ანექსია განახორციელა, გავრცელდა ინფორმაცია საქართველოს პრეზიდენტის ლიკვიდაციის შესახებ. ტელეკომპანია „იმედის“ ვერსიით, ოპოზიციის ნაწილი რუსეთს საქართველოს ანექსიაში დაეხმარა. აღნიშნულმა სიუჟეტმა, იმის გამო რომ მასზე არ იყო მითითებული, გამაფრთხილებელი წარწერა, სიუჟეტის იმიტირების შესახებ, მოსახლეობაში პანიკა გამოიწვია, ნაწილმა დატოვა სახლები და ტყეში გაიხიზნა, ბევრს კი ჯანმრთელობის საფრთხე შეექმნა, რეკორდულ რაოდენობას მიაღწია სასწრაფო დახმარების გამოძახებებმა.

საქართველოს კომუნიკაციების მარეგულირებელმა კომისიის გადაწყვეტილებით “ტელეიმედი” არ დაჯარიმდა, მას არც რაიმე სხვა სახის სანქცია დაუწესდა. მას მხოლოდ ბოდიშის მოხდა, დარღვევის აღიარება და თითოეული მოქალაქის საჩივრის განხილვა დაეკისრა. აღნიშნული სანქციით, „ტელეიმედი“ კიდევ ერთხელ დასცინა საკუთარ მოსახლეობას, ეთიკურ ნორმებთან ერთად, მან დაარღვია მაუწყებელთა ქცევის კოდექსის მე-13 მუხლის მე-5 პუნქტი, რომელიც ავალდებულებს მაუწყებელს, მსგავსი გადაცემის ეთერში გასვლის შემთხვევაში, მასზე მითითებული იყოს, რომ კადრები მოდელირებულია. ეს შემთხვევა სათანადოდ დაუსჯელი აღმოჩნდა, ჟურნალისტების ამგვარი უხეივო საქციელი კი მათ საკუთარი ძალის ძლიერების განმტკიცებასა და ხელშეუხებლობაში დაეხმარა.

ამდენად, როდესაც ქვეყანაში მედიის თავისუფლების ხარისხზე ვსაუბრობთ, შეუძლებელია ცალსახად იმის თქმა რომ ჟურნალისტებს, შეზღუდული თავისუფლების გამო, გაუსაძლის მდგომარეობაში უწყევთ საქმიანობა. სამწუხაროა, რომ ჟურნალისტები ხშირად ვერ აცნობიერებენ თავიანთ მოვალეობას და სენსაციურობის, პოპულარობის მიღწევისა და სხვისი დავალებების შესრულების გამო ყველაფერზე წამსვლელები ხდებიან.

მედიის თავისუფლება კი მნიშვნელოვანია ქვეყნის დემოკრატიულად განვითარებისათვის. ხელისუფლებამ უნდა იზრუნოს თავისუფალი სიტყვის დაცვისათვის, ჟურნალისტებმა კი მინიჭებული თავისუფლება კეთილსინდისიერად გამოიყენონ და ემსახურონ ქვეყნის უკეთესი მომავლის შექმნას.

ლიტერატურა:

1. მარიამ გერსამია, „პუბლიცისტურ-ინფორმაციული თავისებურებანი, 2004 წელი
2. აზრის გამოხატვის თავისუფლება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სამართალში, ვვა გოცირიძე, „აზრის გამოხატვის თავისუფლება ღირებულებათა კონფლიქტის დროს,” გვ.9-10.
3. კანონი სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ, თბილისი, 2004 წლის 24 ივნისი.
4. ლანა ბერიძე, „რეგიონალურ მედიაზე ზეწოლა გრძელდება,” „რეზონანსი,” 2010 წელი, №5, 13 იანვარი, გვ.16.
5. www.ghn.ge (<http://www.ghn.ge/news-6207.html>)

Уровень свободы СМИ в Грузии

Теона Нозадзе

Грузинский технический университет
Грузия, Тбилиси, ул. Костава № 77

Свобода передачи средств массовой информации велика для развития страны в демократическом плане. В связи с изменениями внутри страны любая информация, переданная при помощи СМИ, направлена на все слои общества и отражается на населении. Так, очень важно, чтобы правительство обеспечивало свободу слова, журналисты же, в свою очередь, свободу слова употребляли в благих целях и верно служили стране.

Quality of freedom of mass-media in Georgia

Teona Nozadze

Georgian technical university
Georgia, Tbilisi, street Kostava #77

Freedom of media is great for country development in the democratic plan. In connection with changes in the country any information transferred by means of mass-media, is directed on all social classes and bears reflexion on the population. So, it is very important, that the government provided a freedom of speech, journalists, in turn, used a freedom of speech in the good purposes and truly served the country for the light future and country prosperity.

თანამედროვე პუბლიცისტური ჟანრების კვლადაკვალ (რეცენზია)

ეკა ცხადაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი.

საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემა, უპირველეს ყოვლისა, ახალი რეალობის გათვალისწინებით შექმნილ სახელმძღვანელოებს მოითხოვს. აქტუალურია ახლებური სახელმძღვანელოების შექმნა და მათი საერთო ევროპულ სტანდარტებთან მისადაგება. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა დეპარტამენტის ქართული ენის, ლიტერატურისა და ჟურნალისტიკის მიმართულება ამ კუთხით ინტენსიურად მუშაობს. 2009 წ. გამომცემლობა „უნივერსალმა“ დაბეჭდა პროფესორ თამარ მაღალურაძის წიგნი „თანამედროვე პუბლიცისტური ჟანრების თავისებურებანი“, რომელიც ჟურნალისტიკის ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის არის განკუთვნილი.

თამარ მაღალურაძის დამხმარე სახელმძღვანელო არის მნიშვნელოვანი შენაძენი მომავალ ჟურნალისტებისათვის, რომლებიც აუცილებლად უნდა დაეუფლონ ანალიტიკურ აზროვნებას და დაოსტატდნენ თავიანთ პროფესიაში. ავტორის მიზანი იყო, მოკლედ, მკაფიოდ და ამომწურავად მიეწოდებინა მომავალი პროფესიონალებისათვის ის ცოდნა პუბლიცისტურ ჟანრთა თეორიაში, რაც ძალზე აქტუალურია დღევანდელ რეალობაში და წარმოადგენს უახლეს ტენდენციებს ჟურნალისტიკამცოდნეობაში.

თამარ მაღალურაძე თავდაპირველად გვამცნობს ჟანრის, გვარის, სახეების შესახებ არსებულ შეხედულებებს, ამ დარგში არსებულ ლიტერატურას სარეკომენდაციო ჩამონათვალში წარმოგვიდგენს. აღნიშნავს, რომ ძირითადად იზიარებს ნოდარ ტაბიძისეულ პუბლიცისტურ ჟანრთა კლასიფიკაციას, რომელიც იმთავითვე გვადლევს მკაფიო დეფინიციას ანალიზსა და შეტყობინებას შორის.

სახელმძღვანელოში მოკლედ, კონკრეტულად არის დახასიათებული ინფორმაციული ჟანრები, მოცემულია მათი სახეები და დამახასიათებელი დეტალები. თ. მაღალურაძე სხარტად გადადის მომდევნო საკითხზე – მისი მიზანია, რაც შეიძლება მეტად დააინტერესოს და აქტიური გახადოს სტუდენტი, შეძლებისამებრ ბევრი ინფორმაცია მიაწოდოს და შეურჩიოს უმთარესი ლიტერატურა.

კრიტიკული აზროვნების დაუფლება და შესაბამისი გამოყენება, მოვლენების ურთიერთშეპირისპირება და მათი სისტემაში მოყვანა, სათანადო სათაურის შერჩევა, შენიშვნებში შეფასების არეკვლა და მრავალი პროფესიული ნიუანსი არის ის, რაც თანამედროვე ჟურნალისტიკის შემოქმედებით მხარეს ცხადყოფს. თამარ მაღალურაძე საგანგებოდ გამოყოფს ანგარიშის ორ სახეს – ქრონიკალურსა და კომენტარულს, თან ურთავს ანგარიშზე მუშაობის ხერხებს და გვაწვდის რჩევებს ინფორმაციულ შენიშვნებთან და ანგარიშთან დაკავშირებით.

წიგნში საგანგებოდ არის განხილული „რეპორტაჟი“ და მისი ხუთი ძირითადი სახეობა; „ინტერვიუ“ და ინტერვიუს ნაისსახეობები; სათანადოდ არის მოწოდებული სათაურზე მუშაობის თავისებურებები და მისი ტექნიკური გაფორმების სპეციფიკა. ამოსავალი, რა თქმა უნდა, საზოგადოებაა და ყველა ჟურნალისტის სანუკვარი მიზანი – სწორი, დამაჯერებელი, სრულყოფილი აზრის შექმნა.

ჟურნალისტიკისათვის სპეციფიკურ გარეგან ფაქტორებს და შინაგან კანონზომიერებებს თავისი ადგილი აქვს მიჩენილი. მრავალგზის არის ყურადღება გამახვილებული პროფესიული უნარ-ჩვევების შესწავლა-ათვისებაზე, რაც სამომავლო წარმართების გარანტიაა. როდესაც ახალი სახელმძღვანელოს აქტუალობას, საჭიროებასა და ღირსებებზე ვლაპარაკობთ, უპირველესად მის თანამედროვეობასთან მიმართებას ვგულისხმობთ. თვალსაჩინოებისათვის სწორედ უახლესი ტენდენციები და მოვლენები მოჰყავს თამარ მაღალურაძეს და მათ თეორიული ნაწილის გაგრძელებად წარმოგვიდგენს. მაგ., „მიმოხილვის“ განყოფილებაში მოცემულია როგორც მსოფლიო-ისტორიული მოვლენები, ასევე პოსტსაბჭოური ქართული მწერლობის ტენდენციებიც. თ. მაღალურაძე პირდაპირ კავშირს ხედავს მათ შორის და ასეთ მსჯელობას გვთავაზობს: „ტიპობრივი ფაქტები თუმცა განსხვავებული არიან, მაგრამ ერთმანეთისაგან განყენებულად არ დგანან. ისინი წარმოადგენენ ერთ მთლიან ჯაჭვს, გარკვეული პრობლემის საილუსტრაციო ერთობლიობას. თითოეული ფაქტი მთელი გასაშუქებელი პრობლემის ნაწილია, საერთო სურათის აუცილებელი დეტალია და მთავარი თემის გახსნის აუცილებელ ელემენტს წარმოადგენს“ (გვ. 86-87). ამ პასაჟში მნიშვნელოვანი სწორედ ცალკეულისა და მთელის მიმართების საკითხია, ჟურნალისტიკაშიც ეს მომენტი ისეთივე მწვავე და საჭირობოროტოა, როგორც სხვა მომიჯნავე დისციპლინებში.

თანამედროვე ელექტრონულ მედიაში „პრესის მიმოხილვა“ სულ უფრო და უფრო პოპულარული ხდება. წარმოდგენილ სახელმძღვანელოში ეს საკითხიც კარგად არის მოწოდებული და აქცენტირებული. თ. მაღალურაძე წერს: „პრესის მიმოხილვა წარმოადგენს მნიშვნელოვან პუბლიცისტურ ჟანრს, რომელიც მოიხილავს, იკვლევს, ანალიზებს და აფასებს, თუ როგორ ასახავს ესა თუ ის გაზეთი თუ ჟურნალი სინამდვილეს და რამდენად ობიექტურ საზოგადოებრივ აზრს აყალიბებს“ (გვ. 91). სწორი ორიენტაცია საქმის წარმატების საწინდარია, სწორად დაკვალიანებული სტუდენტი ყოველთვის იქნება მოწოდების სიმაღლეზე და სათანადოდ იზრუნებს იმიჯის შენარჩუნებისათვის თუ საზოგადოებრივი ინტერესებისათვის.

ასევე კარგად არის დამუშავებული და წარმოდგენილი რეცენზიისადმი მიძღვნილი ქვეთავი, სადაც მიმოხილულია სამეცნიერო, ლიტერატურული, კინო- და თეატრალური რეცენზიები; განხილულია მათი ფუნქცია და როლი თანამედროვე კულტურულ-საგანმანათლებლო კუთხით. რეცენზიის საჭიროების დასტურად მოხმობილია უახლესი ლიტერატურული ცხოვრების ყველაზე სკანდალური ფაქტი. თ. მაღალურაძე წერს ლ. ბულაძის „გიორგი რუსის“ თაობაზე და აღნიშნავს, რომ საზოგადოებას დროულად არ მიეწოდა

კვალიფიციური რეცენზია, რომელიც ყველაფერს თავის სახელს დაარქმევდა და „ჰეროსტატეს“ არ მიეცემოდა სიამაყის საშუალება.

კვალიფიციური რეცენზია საჭიროა დროულიც იყოს, რომ საზოგადოებას მთავარი არ გამოჩნდეს და მეორეხარისხოვან ფანტომებს არ გამოეკიდოს. ამგვარი მაგალითები უფრო დასამახსოვრებელს ხდის საკითხს, დაინტერესოს სტუდენტი და აღუძრას შემოქმედებითი მუშაობის სტიმული.

სახელმძღვანელოში ცალკე თავები ეთმობა ნარკვევას და ფელეტონს, მათ არსს, რაობას და მნიშვნელობას. სახელმძღვანელოში მითითებულია, თუ როგორ უნდა გაერკვეს სტუდენტი ნარკვევის, ჩანახატის ან სტატიის რაობაში, როგორ უნდა მიხვდეს, რა განასხვავებს მათ ერთმანეთისაგან, ანდა რით ჰგვანან. მკაფიო გამოიჯენა და კლასიფიკაცია მაშინ არის შესაძლებელი, როცა სტუდენტი თეორიულად მზად არის მსგავსი პრობლემების გასარკვევად. ეს მზაობა მხოლოდ დიდი ძალისხმევით, მომზადების, პრაქტიკული და თეორიული ვარჯიშის შემდგომ იქნება მიღწეული. თეორია და პრაქტიკა ერთად – ეს არის გზა პროფესიული დახვეწისა და სრულყოფისაკენ.

სახელმძღვანელოში გატარებულია აზრი, რომ რეალური დროისა და გარემოს გათვალისწინება ყველა დროის ჟურნალისტიკის მთავარი მოვალეობაა. დღევანდელობამ მრავალი ჟანრი გადააფასა, ზოგი სრულიად იგნორირებულ იქნა. ფელეტონი დღეს ნაკლებად გვხვდება, მაგრამ მისი როლი განუზომელია ჟურნალისტიკის განვითარებისა და ჩამოყალიბების პროცესში. სახელმძღვანელოში მოცემულია ის საზღვრები, რომელთა რადიუსშიც უნდა მოქმედებდეს პროფესიონალი. შემოტანილია ეთიკური მომენტებიც, რომლებიც აუცილებელი ზნეობრივი თანმხლებია ამ ჟანრში მოღვაწე ადამიანებისათვის.

თამარ მაღალურაძემ თავისი სახელმძღვანელო შესაფერი ლიტერატურით აღჭურვა, დააღაპრა თავების მიხედვით. ყოველივე ზემოთ აღნიშნული საფუძველს გვაძლევს ვთქვათ, რომ „თანამედროვე პუბლიცისტური ჟანრების თავისებურებანი“ კეთილსინდისიერად შედგენილი სახელმძღვანელოა, რომელიც სრულად პასუხობს დღევანდელ მოთხოვნებს და იძლევა შესაფერ თეორიულ ცოდნას პრაქტიკული უნარ-ჩვევების ასათვისებლად.

და ბოლოს დავძენთ, რომ სახელმძღვანელოს მოწონება ხვდა სამეცნიერო-საგანმანათლებლო წრეებში. მაგ., გარდა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტისა, ამ წიგნით ისწავლება სალექციო კურსი („თანამედროვე პუბლიცისტური ჟანრები“) საქართველოს ეროვნულ უნივერსიტეტში (*სეუ*) და სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში...

Following the Steps of Genres of Modern Social and Political Journalism (Review)

E. Tskhadadze,

Georgian Technical University,
77 Kostava Str., Tbilisi, Georgia

T. Malaghuradze's manual "The Characteristics of Genres of Modern Social and Political Journalism" is considered and evaluated in the present work (article). The analysis is given of the positive features of the manual as a handbook for students.

По стопам современных публицистических жанров (рецензия)

Цхадაძე Е.Г.

Грузинский технический университет,
Грузия. Тбилиси., ул. Костава, 77

В статье оценивается учебное пособие профессора Т. Малагурадзе «Особенности современных публицистических жанров». Учены и одобрены положительные стороны представленного учебника.

**ფაქტი, წინამდევობა და (სინამდვილის) პრობლემა
ჟურნალისტურ ანალიზში**

ივანე ჯაგოდნიშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი, კოსტავა 77

ცნობილია, რომ ყველაფერი, რაც ადამიანს ქმედებისაკენ უბიძგებს, აუცილებლად მის გონებაში გაივლის და მოსაზრებათა, გრძნობა-განწყობილებათა და ნებელობათა სახით აირეკლება. ფსიქოლოგები ამტკიცებენ, რომ დღეს ადამიანი ინფორმაციის 90% სხვისგან იღებს, საკუთარი შექმენებით კი სულ უფრო ნაკლებს იძენს. ე. ი. ინფორმაციულად ადამიანი თანდათან უფრო მომხმარებელი ხდება, ვიდრე შემქმნელი. ამიტომაც იზრდება ინფორმაციის შემქმნელთა და მიმწოდებელთა საზოგადოებრივი მნიშვნელობა, რომელთა შორის უპირველესად სწორედ ჟურნალისტები მოიაზრებიან.

ჟურნალისტური ინფორმაციის ფორმა ჟურნალისტური ტექსტია. საერთოდ ტექსტი ყოველთვის ვინმეს მიერ იქმნება და რაიმე მიზნით. მოვლენა ტექსტში, ჩვეულებრივ, დამიფრულია. მოვლენა, ფაქტი ინფორმაციის გაცემის თვალსაზრისით ობიექტური სინამდვილიდან მისი ამორჩევის შედეგია, მნიშვნელობის მქონე არჩევანია. ასე რომ, ჟურნალისტურ ტექსტში სოციალური სინამდვილის შეცნობის განმსაზღვრელი ფაქტები და მოვლენებია ჩართული. ამ ფაქტებსა და მოვლენებს გარკვეული ნიშნები და სიმბოლოები გააჩნია, რომლებიც გარსის მაგვარად პირველ რიგში ხვდება ჟურნალისტური ყურადღების არეში. ეს გარსი მათი ფორმაა, ხოლო უმბერტო ეკოს თუ ვერწმუნებით, ფაქტის შინაარსის წვდომა მისი ფორმითაა შესაძლებელი. ფორმა წარმოაჩენს ფაქტის კვალს. კვალი თავისთავად კონკრეტული ანუ ერთეულებრივი მოვლენაა და ფაქტის საერთო არსზე მიმანიშნებელი. იმავე უეკოს დასკვნითაც, ზოგადი, საერთო, ერთეულებრივი შეიმეცნება.[1,93]

გავიხსენოთ რომ **სოციალური ფაქტი** სოციოლოგიაში ისეთი ფაქტი იგულისხმება, რომელიც ასე თუ ისე მნიშვნელოვანია ადამიანისათვის. ესაა ტიპური მოვლენები და პროცესები, რომლებიც მრავალჯერადი დაკვირვებებით და გამოვლინებებით დასტურდება. ფაქტების არსის წვდომის პირობა ონტოლოგიურიდან (წარმოქმნა – განვითარების) გნოსეოლოგიურ (შემეცნების) დონეზე გადატანაა. ამ გზით შექმნილი წარმოდგენა სოციალური ფაქტისა, მისი ასახვა-აღწერის გზით, მისი თეორიული გააზრება არის კიდევაც სოციალური ფაქტი.

ჟურნალისტი თავისი პროფესიული საქმიანობით სწორედ სოციალურ ფაქტებთანაა დაკავშირებული, რადგან სოციალურ სინამდვილეში მყარ, სტატიკურ მოვლენებს ეძებს. თუმცა ჟურნალისტიკა ამით არ კმაყოფილდება. არც ისე იშვიათად ჟურნალისტები ისეთ ფაქტებსაც მოაქცევენ ინტერესთა სფეროში, რომლებიც თავიანთ გამოვლენაში ერთეულებრივია, მაგრამ სწორედ ჟურნალისტური ასახვის წყალობით ხდებიან სოციოლოგიურ ფაქტებად. იმ შემთხვევაში კი, როცა სოციალური ფაქტი მეცნიერულ კვლევათა შედეგად იქცევა სოციოლოგიურ ფაქტად და ამის შემდეგ მოექცევა მასმედიის სფეროში განსჯა-ანალიზის საგნად, პუბლიკაციის შემდეგ უკვე **ჟურნალისტური ფაქტი** გახდება.

სოციალური სინამდვილე გარკვეულწილად არ ეძლევა ჟურნალისტურ წაკითხვას, მისი ფორმაცა და შინაარსიც თავისებურად მოუხელთებელია გაგებისა და ფიქსირებისათვის. ღიაა და აშკარად ჩანს მხოლოდ მისი ნიშნები. ამიტომ ეს სოციალური სინამდვილე ადამიანის აღქმაში ჟურნალისტის მიერ აგებულ ნიშანთა სისტემის მეშვეობით აღწევს. არსებითი მნიშვნელობა ნიშანთა სისტემას და ნიშნებს ენიჭება. მაგალითად, პოლიტიკოსი ინტერვიუში აუდიტორიას თავის პოლიტიკურ შეხედულებათა სისტემას ამცნობს, გადასცემს სიტყვით, ჟესტით, მიმიკით, აქცენტუაციით და ა.შ. ხოლო ამ შეხედულებათა დასაბუთებას არ იძლევა, რადგან მისთვის კარგადაა ცნობილი, რომ ასეთ ვითარებაში მხოლოდ რაიმეს არგუმენტირებაა შესაძლებელი, დანარჩენი კი ნიშან-სიმბოლოებით უნდა გამოინახოს. საინტერესოა, რომ ინტერვიუში

ჟურნალისტიკა თავისი ნიშნებით, სიმბოლოებითაა შემოფარგლული და პოლიტიკოსის ნიშანთა სისტემისადმი წინასწარ დადებითად ან უარყოფითად არის განწყობილი.

რეპორტიორი კი, რომელიც თითქოს მხოლოდ ინფორმაციის რეტლანსლატორია, არსებითად საკუთარ ნიშნებს გადასცემს, რადგან მოვლენას საკუთარი ჩანაფიქრის შესაბამისად უცქერს, ასევე, მაგალითად, ტელე-ოპერატორიც, რომელიც მასალას მისთვის საჭირო (სასურველი) რაკურსით იღებს. გარკვეულ რაკურსში გადალება კი იგივეა, რაც ვიდეოსათვის გარკვეული ნიშნის მიცემა.[1,94]

ზემოთნახსენები პოლიტიკოსი კი თავის ინტერვიუში ნიშნებს საკუთარი აუდიტორიის (ელექტორატის) გარდა სხვა პოლიტიკოსებსაც უგზავნის. ჟურნალისტიკა ნიშნებს თანამოკალმეებსაც უგზავნის, ხელისუფალთაც. იმ პოლიტიკოსსაც, ვისაც ინტერვიუ ჩამოართვა. საინტერესო აქ ისაა, რომ ფაქტის გამოსახვაზე ყველა ზრუნავს, მის შინაარსთან კი ხელი არავის აქვს. სპეციალისტებს ასეთი ნიშნობრივი გზავნილების გადაცემის სპეციფიკის წარმოსაჩენად ასეთი „კლასიკური“ მაგალითი მოაქვთ:

როდესაც ნაპოლეონი კუნძულ ელბადან გაიქცა და საფრანგეთის ტერიტორიაზე გაჩნდა, ფრანგული (პარიზის) გაზეთები მას „კორსიკელ ურჩხულად“, „დამნაშავედ“ მოიხსენიებდნენ. პარიზთან ნაპოლეონის მიახლოების კვალობაზე კი ტონი თანდათან შეარბილეს და ბოლოს „აღფრთოვანებულებმა“ აღნიშნეს „იმპერატორი მობრძანდაო“. ასე უგზავნიდნენ ფრანგული გაზეთები თავიანთი ლოლიალობის ნიშნებს ჯერ ლუდოვიკო XVIII, ხოლო შემდეგ ნაპოლეონს.[1,94]

ნიშნის გარკვეული შინაარსით ავსებისათვის, უფრო სწორედ გარკვეული სათქმელის გასიმბოლოების, ანუ ნიშნად ქცევისათვის ჟურნალისტს ანალიტიკაც სჭირდება, დროც, პირობებიც. აუდიტორია კი, ჩვეულებრივ, მხოლოდ სოციალური ფაქტის გამოსახულებას აღიქვამს. გრაფიკულად ეს პროცესი ასე გამოისახება:

- სოციალური ფაქტი → ჟურნალისტი → აუდიტორია: სოციალური ფაქტის შინაარსი → სოციალური ფაქტის ნიშნები → სოციალური ფაქტის ნიშნების აღქმა → შინაარსის ახსნა-განმარტება და ფაქტის ახალი აღნიშვნა → სოციალური ფაქტის ახალი შინაარსის ნიშნების ინტერპრეტაცია.

ცხადია, რომ ნიშანთა აზრობრივი დატვირთვის საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია. აქ ერთი მნიშვნელოვანი გარემოებაცაა გასათვალისწინებელი: ჟურნალისტის მიერ გაგზავნილ ნიშანთაგან ყველაფერია გასაგები აუდიტორიისათვის თუ არა. მაგალითად, როდესაც გაზეთი თავისი მიმართულებიდან გამომდინარე, დიდი ხნის განმავლობაში გარკვეულ ნიშნებს უგზავნის, ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების ცვლის შედეგად, ნიშნები „შინაარსისაგან“ იცლება და დროდადრო ხელახალი განმარტებების საჭიროება წარმოიქმნება. ამიტომაც არის ცხადი, რომ ნიშანი დროის შესატყვისი აზრით უნდა იყოს ავსებული.[1,96]

როდესაც ჟურნალისტური ტექსტი არ არის ავსებული სოციალური ფაქტის აუდიტორიისათვის ადეკვატური აზრით, მკითხველი მას ნებისმიერად იაზრებს. აქ ისიც არის გასათვალისწინებელი, რომ მკითხველის თვალსაწიერი არც ისე მოკლეა, რომ მხოლოდ ის დაინახოს, რაც ჟურნალისტურ ტექსტშია ასახული. ეს რომ ასე იყოს, მაშინ მისი მართვა ძალიან იოლი იქნებოდა. და ეს რომ ასე არაა, ამის მიზეზი უპირველეს ყოვლისა ისაა, რომ აუდიტორია ინდივიდებისაგან შედგება, ხოლო ინდივიდს საკუთარი **სოციალური გამოცდილება გააჩნია**. ამიტომ ჟურნალისტური ტექსტებიდან წამოსულ ნიშნებს მკითხველი ამ სოციალური გამოცდილების (ცოდნის) შესაბამისად აღიქვამს.

ნიშნების აზრით ავსებულობა, გამოსახატავი შინაარსისადმი მათი ადეკვატურობა, მკითხველის მიერ სწორი აღქმის უნარის გათვალისწინება ერთიანობაში ხელს უწყობს დიალოგის უზრუნველყოფას. გაუაზრებლად შერჩეული ნიშნები კი ამახინჯებს ინფორმაციას და სირთულეებს უქმნის საზოგადოებრივ დიალოგს. ასე რომ, სოციალური ფაქტი ჟურნალისტურად

მხოლოდ მაშინ გადაიქცევა, როდესაც იგი გაივლის ჟურნალისტიკის სოციალური გამოცდილების სისტემაში და ორგანულად „შეერწყება“ მას. ამაშია მისი მაღალი დანიშნულება.

როგორც უკვე ითქვა, სოციალურ ფაქტს საზოგადოებრივი მნიშვნელობა გააჩნია. იგი უამრავი ინდივიდის ინტერესების ველშია მოქცეული. ამით განსხვავდება იგი ნებისმიერი სხვა ფაქტისაგან, რომლებსაც არანაირი გავლენა არა აქვთ ადამიანებსა და მათს საქმიანობაზე. მაინც რაა დაფარული სოციალურ ფაქტში და რას უნდა ჩაწვეს ჟურნალისტი?

საქმე ისაა, რომ სოციალური ფაქტი თითქმის ყოველთვის **სოციალურ წინააღმდეგობას** შეიცავს. წინააღმდეგობრიობა საზოგადოდ ცხოვრების ნებისმიერ სფეროს ახასიათებს. ყოფიერების აზრი სწორედ წინააღმდეგობრიობის აღმოფხვრაშია. სოციალურ ფაქტში მის არსებობასაც ამიტომ ეძებენ. მაგრამ ერთია ნაკლები მნიშვნელობის პრობლემის აღმოფხვრა, რასაც თავისთავად დიდი ძალისხმევა არა სჭირდება, მაგრამ სხვაგვარი ვითარებაა რთული პრობლემის შემთხვევაში. აქ პრობლემის აღმოჩენას არ ეძლევა იმდენი მნიშვნელობა, რამდენიც გადაჭრას. მთავარი მისი გადაჭრაა. ამ მიზნით ჟურნალისტიკის მცდელობა გრაფიკულად ასე გამოიყურება:

სოციალური ფაქტის ნიშნების ფიქსირება → სოციალური ფაქტის არსის დადგენა → სოციალური წინააღმდეგობის განსაზღვრა → სოციალური პრობლემის დასმა → წინადადება სოციალური პრობლემის გადასაწყვეტად.

ამასთან პირველი აქტი – სოციოლოგიური ფაქტის კანონების ფიქსირება – შედარებითი მარტივი პროცესია. სირთულეები თავს იქ იჩენს, სადაც საჭირო იმაში წვდომა ხდება, რაც ხდება, სადაც წინააღმდეგობის ძიებაა, სადაც პრობლემა თვალსაჩინოვდება. აქ ჟურნალისტი ზუსტი ცოდნის გარეშე ფონს ვერ გავა. ამასთან ჟურნალისტურ შემოქმედებით პროცესში ყველაფერი არც ზუსტ ცოდნაზე დაიყვანება. აქ დიდი გასაქანი ეძლევა სუბიექტურ მომენტებსაც. ამიტომ ზუსტი ცოდნა ორგანულად უნდა შეერწყას ჟურნალისტიკის მსოფლგანცდას, რეალობის მისეულ წარმოდგენას ანუ **ინტუიციას**. ინტუიცია ზოგჯერ ზუსტ ცოდნასაც კი ცვლის.[1,98]

ინტუიცია (ლათ. ინტუიტუს) შეხედულებას, ხედს, განხილვას, ხედვას ჭკრეტას ნიშნავს. ამ ტერმინში ტრადიციულად მთავონების შინაარსს დებენ. ინტუიცია სინამდვილის უშუალო განცდა, გამოცხადებაა, რომელიც ადამიანის შინასამყაროში იშვება და ვითარდება. ინტუიციური ცოდნის საფუძველს შეადგენს საგნის არსის გაგება მისი უშუალო წვდომით.

ინტუიციური აზროვნების მექანიზმი ამოუცნობია. მასში ხშირად გენიალობის ცნების შინაარსში უძებნიან ანალოგიას და მისით ცდილობენ ინტუიციის არსის განმარტებას. მაგალითად, ნ. ბესტერევის აზრით, ესაა რთული პრობლემების გონებაში გამოვლენილი მინიმალური ინფორმაციით სწორი გადაწყვეტის უნარი.[1,99]

ინტუიცია უდიდეს როლს თამაშობს აზროვნებაში. იგი ზუსტ მეცნიერებათა სფეროშიც კი აზროვნებითი, შემოქმედებითი პროცესის მნიშვნელოვანი „მონაწილეა“, ხოლო ჰუმანიტარულ სფეროში, შემოქმედებით აზროვნებაში, რომელსაც ჟურნალისტიკაც უნდა მიეკუთვნოს, ლამის გადამწყვეტი მნიშვნელობაც კი აქვს.

ცნობილია, რომ სოციოლოგიური სინამდვილის შეცნობის ჰუმანიტარული სფერო არსებითი წინააღმდეგობრიობით ხასიათდება. ავტორს შეუძლია საკუთარი აზრის გამოთქმა, არგუმენტირება, დასაბუთება, მკითხველის ხვედრი კი ნათქვამის შეფასება პიროვნულ ინტუიციურ დონეზე. ამიტომ აქ ისეთი რეაქციაა მოსალოდნელი, როდესაც რაიმე დასაბუთებულია, მაგრამ ამას არ ეთანხმებიან.

ინტუიცია იმდენად სპეციფიკური მოვლენაა, რომ კაცობრიობა, დიდი მცდელობის მიუხედავად, ჯერაც ისევე შორსაა მისი არსის ამოხსნისაგან, როგორც თუნდაც ანტიკურ ეპოქაში იმყოფებოდა.

ამიტომ დაბეჯითებით ლაპარაკობენ ადამიანის მიერ ინტუიციური „აზროვნების“ უნარის დაკარგვაზე, ამ უნარის ცალკე, ე. წ. „მეექვსე გრძნობის“ ფორმით ოდესღაც არსებობაზე და ა.

შ. შესაძლოა, ინტუიცია თაობათა მიერ დაგროვილი ცოდნის ქვეცნობიერი არსებობაა, რაც ლოგიკურ აზროვნებას არ ეძლევა. ისიც შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ არც ლოგიკური აზროვნებაა აბსოლუტურად ზუსტი და ამიტომ ყოვლისშემძლე. განა იშვიათია ისეთი შემთხვევები, როცა ე. წ. საუკუნეების მანძილზე გადაუჭრელი პრობლემის გადაჭრაში, სადაც ლოგიკა ვერაფერს გამხდარა და ინტუიციას უმარჯვია თავისი გასაოცარი ალოგიკურობით. ახლა მკვეთრი ხაზის გავლება აშკარად ჭირს ლოგიკურ და არალოგიკურ აზროვნებას შორის.

საერთოდ, ისიც ხომ საინტერესოა, რომ ინტუიციის ელემენტი თვით ლოგიკურ განსჯაში, ნებისმიერ არგუმენტშიც კი თანამყოფობს. **ინტუიცია და შემოქმედებითი პროცესი** ტყუპისცალი თანამგზავრებია ადამიანის გონებითი მოღვაწეობისა.

შემოქმედება საზოგადოებრივად გამართლებული და სუბიექტურად მნიშვნელოვანი სიანხლის აღმოჩენაა მართვის, მეცნიერების, ხელოვნების, მათ შორის ჟურნალისტიკის სფეროებში. შემოქმედება მაშინ იჩენს თავს, როდესაც არსებული მეთოდებისა და ფორმების საწარმოებლად მიმართული მუშაობა საზოგადოებრივ თუ პიროვნულ მოთხოვნილებებს ვეღარ აკმაყოფილებს. ამ დროს თავჩენილი წინააღმდეგობა ნოვატორულ გადაწყვეტას საჭიროებს. ასე, რომ შემოქმედებითი პროცესის დაწყების მიზეზებს შორის აუცილებელია წინააღმდეგობის არსებობა. რაც უფრო გადაუჭრელია პრობლემა, იმდენად ხშირად იღვიძებს ადამიანში მინავლული, იღუმალი **რადაც**, რომელიც აერთიანებს იდეალურსა და თუნდაც უაღრესად რაციონალურს.

გასაგებია, რომ ერთი და იგივე პრობლემის გადაწყვეტა ორ ადამიანს სრულიად სხვადასხვაგვარად შეუძლია. აქ გადამწყვეტი ადამიანის ინტელექტია, საკუთარი და სხვა ადამიანის საქციელის პროგნოზირების უნარი. სხვაგვარად: ინტუიცია ადამიანის სოციალურ გამოცდილებას ემყარება. ჟურნალისტიკაში ეს წესი განსაკუთრებით უტყუარად მუშაობს. და მაინც: სოციალური სინამდვილის მეცნობისათვის ინტუიციური განსჯა მძიმე მდგომარეობაში დგება, როცა მისი უტყუარობის საკითხი დგება. თუმცა ჭეშმარიტების ინტუიციური ხედვის ავტორიტეტი ნაკლები უნდა იყოს, ვიდრე ლოგიკური განსჯისა. სხვაგვარად შეუძლებელი ხდება პრობლემის ჟურნალისტური გადაწყვეტა, რომელიც მეტნაკლებად ინტუიციასაც ემყარება.

რატომ და რის საფუძველზე უნდა ენდოს ჟურნალისტი ინტუიციას?

სპეციალისტები ამ თვალსაზრისით პირველ რიგში **ავტორიტეტისადმი აპელირებას** ასახელებენ. ასეთ შემთხვევაში განსჯა ანალოგიის მეთოდს დაიხმარს. ანალოგიის მეთოდს ინტუიციურ მეთოდად მოიაზრებენ, რადგანაც ანალოგიურობა საკვლევი მოვლენის მსგავსებას გულისხმობს უკვე შესწავლილ მოვლენასთან. მსგავსების გამოვლენა რაციონალურისა და არარაციონალურის სინთეზს ემყარება, ანუ უკვე ცნობილისა და შეუცნობელის ხატების, სახეების შედარებას ემყარება. ხოლო შეუცნობელი არის საკვლევი ობიექტის პიროვნული მდგომარეობის მოდელი, რომელიც ჟურნალისტის გონებაში წარმოიშვება.

ანალოგიის შემდგომ თეორეტიკოსები ასახელებენ **ასოციაციურ აზროვნებას**. აზროვნების ამ ტიპს სოციალური სინამდვილის ხატების შექმნისა და გათავისების დიდი შესაძლებლობები გააჩნია, მათ შორის ჟურნალისტისა თუ მისი მკითხველისათვისაც. ჟურნალისტურ შემოქმედებაში ასოციაცია თავისთავად არასოდეს წარმოიქმნება: იგი მისი სოციალური გამოცდილების ნაყოფია. ასოციაცია განზოგადებულ, ანუ ზოგად ხატებს ემყარება. ასოციაციების წარმოსაქმნელად, ერთი მხრივ, შთაგონება საჭირო, მეორე მხრივ, რაიმე იფორმაცია, თუმცა მინიმალური და ჟურნალისტის სოციალური გამოცდილებით გამყარებული. ამასთან შთაგონება არის ინტელექტისა და ემოციების უაღრესი მობილიზება, როდესაც ჭკუა და განცდას შეუძლიათ ჭეშმარიტების ინტუიციური წვდომა, ხოლო ლოგიკური აზროვნება აშკარად უძლეურია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Сидоров В. Л., Журналистский текст и социальная действительность: познание, отражение, преобразование, в книге: Социология журналистики, М., 2004.,с.

**Факт, противоречие и проблема действительности
в журналистском анализе**

Иване Джагоднишвили

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В статье рассмотрены особенности отражения факта, осмысления явления и соответствия с действительностью в журналистском анализе, на основании которого создается журналистский текст.

Отмечается, что социальный факт журналистским становится лишь тогда, когда «пройдет» сквозь систему профессионального опыта журналиста и органически сольется с его видением и пониманием реальной действительности.

Fact, Resistance and the Problem of Reality in Journalistic Analysis

Iv. Jagodnishvili

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

There is discussed the fact, perception of event and the peculiarities of journalistic analysis corresponding to reality on base of which journalistic text is created, in the article.

Also there is revealed in the article, that social fact will be transferred into journalistic one only in the case if it passes through the journalistic social experimental system and organically join it.

ჟურნალისტიკის სოციალური აზროვნების

ზოგიერთი თავისებურება

თემურ ჯაგოდნიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

საქართველო, თბილისი, კოსტავა 77

თანამედროვეობის უმთავრესი ნიშანი გლობალიზაციაა. გლობალიზაცია კი ადამიანური ყოფიერების სფეროებში ინფორმაციითა და საინფორმაციო არხებით, ტექნიკითა და ტექნოლოლოგიებით იჭრება და უქვემდებარებს თავის კანონებსა და კანონზომიერებებს. საყოველთაო ინფორმაციონალიზმმა[1,40] ბუნებრივია, თავისი ნიშნით აღბეჭდა საზოგადოება, მისი ეკონომიკა, კულტურა, საერთოდ ადამიანური ცნობიერება. ადამიანის გონებრივ-ინტელექტუალური მოღვაწეობის სფეროებში, მათ შორის ჟურნალისტიკაშიც, მეცნიერები განსაკუთრებით ორ მომენტს გამოყოფენ. ერთია ადამიანური აზრის საწარმოო ძალად გადაქცევა, რაც კაცობრიობის ისტორიისათვის სრულიად უჩვეულო მოვლენაა. მეორე კი ისაა, რომ არნახულად გაიზარდა მასობრივი კომუნიკაციისა და ინფორმაციის საშუალებათა თავისუფლება, დამოუკიდებლობა საზოგადოებისაგან. ე. ი. განხორციელდა მასმედიის მომხმარებლის, ანუ საზოგადოების დივერსიფიკაცია, პერსონიფიკაცია და ისეთი რეალობა დამყარდა, როდესაც ეს მომხმარებელი კი აღარ აკონტროლებს მასმედიას, არამედ ის აკონტროლებს მედია-აუდიტორიას.

ინფორმაციულმა ეპოქამ ინფორმაციული ტექნოლოგიების გაფეთქებამ, ერთი შეხედვით, შეზღუდა ადამიანი, თითქოს ცივილიზაციის სიკეთეთა მომხმარებლის ხვედრი არგუნა, მაგრამ ეს ხვედრი იქცა სწორედ ადამიანის პიროვნებისადმი ყურადღების აქტიური მოქცევის მიზეზიც. ადამიანმა დაიბრუნა ის სტატუსი, როცა ადამიანური საზოგადოების ისტორიის უშორესი ეპოქიდან მოყოლებული ჰქონდათ მინიჭებული – ადამიანი იყო და გახდა ამქვეყნად ყველაფრის საზომი. ჯერ კიდევ ძველ ბერძენს, ფილოსოფოს პარმენიდეს აქვს ნათქვამი, რომ სინამდვილისადმი მიმართებაში უზენაესი მსაჯულის როლი ადამიანურ გონს ეკუთვნის. სოფისტი პროტაგორეც ამბობდა ადამიანი არის ყველაფრის საზომი. ეს ნიშნავს, რომ ადამია-

ნური ცხოვრების მსაჯული თავად ადამიანია და მისი შეგნება და ქცევა ამ ცხოვრებაშიც მისივე განსჯის ნაყოფია უპირველესად. ცივილიზაციის დიდი ისტორიული ეპოქების მანძილზე ადამიანებმა ერთმანეთზე ზემოქმედების **ოთხი ძირითადი მეთოდი ჩამოაყალიბა:**

1. **ფიზიკური იძულება**, რომლის გამოვლენის „კლასიკური“ ფორმებია ძალადობა, სიკვდილის მუქარა, ომები;
2. **პოლიტიკური იძულება** ისეთი ბერკეტებით, როგორცაა სოციალური ნორმები, კანონები, მმართველობითი შინაარსის დოკუმენტები;
3. **ეკონომიკური ზემოქმედება**, რაც გამოიხატება მატერიალური პირობებისა და მოთხოვნილებების ხელყოფაში: ბანკოტობა, ინფლაცია, გადასახადები, უმუშევრობა, ცხოვრების დონის დაწვევა და ა. შ.
4. **იდეოლოგიური ზემოქმედება**, რომლის „ტრადიციული“ ფორმების ფსიქოლოგიური, მორალური, იდეური ზეწოლები, ადამიანის შეგნების მანიპულირება, ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური ომი და ა. შ.

აღნიშნული მეთოდები, ცივილიზაციის ჰუმანიზაციის მიმართულებით განუხრელი სვლის მიუხედავად, ისტორიის კუთვნილება კი არ განბდა, არამედ დღესაც ფართოდ გამოიყენება ადამიანური ცხოვრების ყველა სფეროში. თუმცა გარკვეული აქცენტები, ბუნებრივია, მაინც გადაადგილდა, წინა პლანზე გადმოინაცვლა ფსიქოლოგიური ზემოქმედების ფაქტორებმა. განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა ინტელექტის, ინტელექტური წარმოებისა და საკუთრების პრობლემამ. ისტორია ცხადყოფს, რომ ნებისმიერი საზოგადოების განვითარების გადამწყვეტი ფაქტორი ყველა დროებაში იყო და დღესაც მოსახლეობის ინტელექტუალური პოტენციალი და სახელმწიფოს ინტელექტუალური რესურსები რჩება. სწორედ ამიტომ დგას ასე მწვავედ განათლების, ფუნდამენტურ მეცნიერებათა ფინანსირებისა და განვითარების პრობლემა, ამიტომაც განიხილება ლამის ეროვნული ტრაგედიის დონეზე ე. წ. „ტვინების გადინების“ პრობლემა, ანუ ქვეყნიდან ახალგაზრდა, ნიჭიერი ადამიანების უცხოეთში მასობრივი ემიგრაციის პრობლემა.

ადამიანი თავის ბუნებით გონიერი, მოაზროვნე არსებაა. ამით ქმნის იგი ინტელექტს. ინტელექტი კი იმ ფსიქიკური მექანიზმების სისტემაა, რომელიც ქმნის „ინდივიდის წიაღის სუბიექტური სურათის“ აგების შესაძლებლობას (მ. ხოლოდნაია). ინტელექტი ადამიანის გენეტიკური სიკეთეცაა და მის თავსდატეხილ უბედურებათა სათავეც. ჯერ კიდევ ანტიკურ ეპოქაში აღმოაჩინეს ეს ჭეშმარიტება და ხატოვნად ასე დაუფიქსირეს შთამომავლობას: „გონების ძილი ურჩხულებს ბადებსო“.[2,111] ამით იმის თქმა სურდათ, რომ ჟამიდან-ჟამ გონებასაც ერევა თვლემა, სიფხიზლე უღუნდება, ანუ სასიკეთოდ სვლა უკუღმართდება და აი, სწორედ მაშინ იქცევა მისი ინტელექტი მისსავე მტრად, რადგან ისეთივე მოწადინებული ნიჭიერებით იწყებს ადამიანური სამყაროს ნგრევას, როგორითაც და როგორადაც მისი აღმშენებლობისათვის ისრჯებოდა. გარეგნულად ეს თავს იმაში იჩენს, რომ გარკვეულ ისტორიულ პერიოდში არახელსაყრელი სოციალურ-პოლიტიკური, ფსიქოლოგიური, იდეოლოგიური და ა. შ. ფაქტორები ე. წ. „ნევროზულ ეპოქას“ (ზ. ფროიდი) უღებს საფუძვლად. ეს კი ადამიანებს დევრადაციისაკენ მიაქანებს. ასეთ საზოგადოებაში ურთიერთობისა და საქმიანობის ნერვოზული სტილი სჭარბობს; რაციონალურ-ანალიტიკური აზროვნება ადგილს უთმობს ირაციონალურ, აუტისტიკურსა და რეპროდუქციულ შეგნებას. ამას, სხვათა შორის, ცხადყოფს ტელეპროგრამების უმეტესობა, გასართობი და ბულვარული პრესის ძალმომრეობა, აკადემიური პრესის „გაყვითლების“ ტენდენცია.

ჟურნალისტიკას შეუძლია ნეგატიური პროცესების შენელება-შესუსტება და პოზიტიური ტენდენციების განვითარება. ამის გაკეთება კი ერთი პირობითაა შესაძლებელი: ჟურნალისტიკამ თავის დანიშნულებას უნდა მისდიოს, ძალისხმევა საზოგადოების ინტეგრაციას, ჰუმანიზაციას, ინტელექტუალიზებას, ჭეშმარიტი დემოკრატიის დამკვიდრებას უნდა შეაღიოს.[2,111]

ჟურნალისტიკის სოციოლოგიური აზროვნების არსს რამდენიმე თეორიული პოსტულატები განსაზღვრავს. მათ შორისაა სოციოლოგიური თუ ჟურნალისტიკისმცოდნეობითი თეორიები, კერძოდ:

1. პ. ბურდიეს „ჟურნალისტური სათვალის“ თეორია;
2. ჟურნალისტიკის სოციალური როლების თეორია (ს. გ. კორკონოსენკო);
3. აზროვნების ფორმებისა და ჟურნალისტური ტექსტების კლასიფიცირების შემოქმედება კომუნიკაციების პროცესში) თეორია (ე. ე. პრინინა).

– პ. ბურდიეს კონცეფციაში ამოსავალი ცნებაა აზროვნების **სოციალურ-ფსიქოლოგიური მექანიზმი** – სამყაროს სუბიექტური აღქმა ანალიზის, სინთეზის და კატეგორიების თანმხლები ცდებით სახე – ხატის აგრესიული კონსტრუირებითა და შემეცნებითი ამოცანების გადაწყვეტით. „ჟურნალისტებს განსაკუთრებული სათვალე აქვთ. ისინი ერთს ხედავენ, მეორეს კი არა. თანაც საგნებს გარკვეული სახით უმზერენ. ისინი არჩევენს აკეთებენ და შერჩეული ფაქტების კონსტრუირებას ახდენენ“.[2,112]

„ერთის დანახვა“ და „მეორის არდანახვა“ ან „როგორც მინდა“ დანახვა განსაკუთრებული ინტელექტუალური პროცესია, სადაც ჟურნალისტიკის ფსიქოლოგიური განწყობანი, ფიქრი, სოციალური და ზნეობრივი პრინციპები მოქმედებს. ჟურნალისტიკის ძალა იმაშია, რომ იგი სოციალური სინამდვილის ყველა სფეროში იჭრება, ობიექტური რეალობიდან შადრევანივით ამოხეთქავს და შემდეგ მაცოცხლებელ წყაროდ კვლავ შეერწყმის მას. ამით კი პიროვნებასა და სახელმწიფოს შორის შუამავლის მძიმე ტვირთს ირგებს.[2,112]

– ს. გ. კორკონოსენკოს სოციალურ-როლებრივი კონცეფცია ჟურნალისტიკის შინაგანსამყაროს, სოციალურ სინამდვილესთან მისი ურთიერთმიმართების ასპექტებს იკვლევს. ამ კონცეფციაში პრესის 4 როლია დაფიქსირებული:

1. საწარმოო-ეკონომიკური;
2. ინფორმაციულ-კომუნიკაციური;
3. მარეგულირებელი;
4. სულიერ-იდეოლოგიური.

ეს როლები თავს სოციალურ სისტემებში ისტორიული პერიოდების, როლების ურთიერთმიმართებების პრაქტიკაში იჩენს.

– ჟურნალისტიკის აზროვნების გამორჩეული თვისებაა **შემოქმედებითი ხასიათი**, ახლის ძიება-აღმოჩენის, შემეცნების უნარი. აზროვნების ყოველ პარადიგმას კომუნიკაციების შემოქმედებითი პროცესის სრულიად თავისებური **სტილი** შეესატყვისება, ასევე თავისი შესაბამისი ტექსტისა და პროფესიული კომუნიკატორის ტიპები.[3,39]

ჟურნალისტიკის შემოქმედებითი აზროვნებისა და მისი სტილური ნაირსახეობათა კლასიფიცირება ე. პრინინამ გამოავლინა. მან ჟურნალისტური აზროვნების სტილების და შესაბამისი ტექსტების ტიპების ექვსწევლიანი სისტემა დაადგინა:

- მაგიური აზროვნება და მითოლოგიური ტექსტი;
- რაციონალური აზროვნება და დამარწმუნებელი ტექსტი;
- პოზიტიური აზროვნება და პრაგმატული ტექსტი;
- დრაივ-აზროვნება და ჰედონისტური ტექსტი;
- ჰუმანისტური აზროვნება და აზრგამამჟღავნებელი ტექსტი;
- net – აზროვნება და ქსელური ტექსტი.

ნაირნაირი ტექსტები, რეპორტაჟები, პოლიტიკური, იდეოლოგიური კონცეფციების სიუხვე, ბუნებრივია, პოლიტიკური პლურალიზმის, სიტყვის თავისუფლების გამოხატულებათა, მაგრამ სპეციალისტთა აზრით, აღნიშნულთან ერთად, მკითხველმა უთუოდ უნდა იცოდეს „ვინ ვინ არის“ და „რა რა არის“. ასეთ დროს კი გარდაუვალად დგება სუბიექტივიზმის საზღვრების, ჟურნალისტიკის ობიექტურობის საჭიროებისა და რეალური შესაძლებლობების საკითხი.

დრაივი – აზროვნების არსი, ე. პრონინას მიხედვით, არის კმაყოფილებისა და თვითგამოხატვის საშუალებათა ძიება და „ჰედონისტური რისკის“ დონეზე სტიმულირება. ჰედონისტური ტექსტის უმთავრესი თავისებურებათა ინდივიდუალიზმი, სარკაზმი, დესაკრალიზაცია; „ფსევდომოვლენის“ (დ. ბორსტინი) ფორმირება, შეკვეთილი ინტერვიუებისა და მაპროვოცირებელი გამონათქვამების გამოწვევა, აუდიტორის აღგზნება, მოვლენათა მსვლელობაში პერსონალური ჩარევა. ეს, ბუნებრივია, ეწინააღმდეგება კლასიკური ჟურნალისტიკის ტრადიციებსა და შოუ-ბიზნესის პრაქტიკასა და ტრადიციებს შეესაბამება. ბევრმა ჟურნალისტმა აკი მონდომა კიდევაც პოპ-ვარსკვლავის მაგვარი მატერიალურად უზრუნველყოფილი, მაგრამ ფასადურად სკანდალური ტიპის ცხოვრება.[3,142]

აღნიშნული არ ნიშნავს, რომ მხოლოდ ანალიტიკური და ინტელექტუალური ჟურნალისტიკური ტექსტებია საჭირო და არ გვჭირდება ემოციური, ინფორმაციული მედია-პროდუქცია, რეპორტაჟები თუ ჩანახატები. მთავარი ჟურნალისტიკის სოციალური პოზიციაა, მისი აზროვნების ფორმები, საკუთარი პიროვნების გააზრება და ინფორმაციულ-კომუნიკაციურ სივრცეში პოზიციის გამოკვეთა, იმის გაცნობიერება, თუ რა არის მისთვის მნიშვნელოვანი – პროვოკაცია, სენსაცია, სამრეწველო ჟურნალიზმი, თუ საზოგადოების მსახურება, შემოქმედებითი თვითრეალიზება, მაღალი პროფესიონალიზმი და სინამდვილის არსის წვდომა.[2,116]

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Кастельс М., Информационная эпоха. Экономика, общество и культура, М., 2000
2. Кузин В. И. Социологическое мышление журналиста, в кн. «Социология журналистики», М., 2004.
3. Пирина Е.Е., Психология журналистского творчества, М., 2002.

Некоторые особенности социологического мышления журналиста

Проф. Т.И. Джагоднишвили

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

Указывается, что факторами, определяющими сущность социологического мышления журналиста являются социологические, психологические и журналистиковедческие теории, в частности: „журналистические очки,“ (П. Бурдые), социальные роли журналистики, форм мышления и классификаций журналистских текстов.

Проанализированы роли этих теорий в журналистском мышлении.

Journalist's sociological thinking

T. Jagodnishvili

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

There is revealed the fact that, the factors defining the essence of journalistic sociological thinking are sociological, psychological and journalistic science theory, in particular, classification theories of “journalistic spectacles” by P. Burdie, journalistic social roles, forms of thinking and journalistic texts.

Also there is analyzed the roles of theories in journalistic thinking.

საზოგადოებრივი მეცნიერებანი – **Общественные дисциплины –
Social sciences**

მმართველობითი აღრიცხვის ორგანიზება

ნატო ბებიაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი.

თბილისი, კოსტავას 77.

საწარმოში მმართველობითი აღრიცხვის ორგანიზებისა და წარმოებისთვის აუცილებელია პროცესების და ტექნოლოგიების კლასიფიკაცია მმართველობითი აღრიცხვის სისტემის შესაბამისად.

საერთაშორისო პრაქტიკის მიხედვით მმართველობითი აღრიცხვის და ანალიზის სისტემის საბაზო კომპონენტებს წარმოადგენენ:

- დანახარჯების აღრიცხვა და მართვა;
- საქმიანობის შეფასებითი და შედარებითი მაჩვენებლების შემუშავება;
- საოპერაციო საწარმო, ფინანსური და საინვესტიციო საქმიანობის დაგეგმვა (ბიუჯეტის შედგენის ჩათვლით).

მმართველობითი აღრიცხვისა და ანალიზის სისტემაში ასევე ჩართული უნდა იქნას იმ შიდა და გარე ფაქტორების პროგნოზირება, რომლებიც გავლენას ახდენენ საწარმოს საქმიანობაზე, აგრეთვე მმართველობითი ანგარიშების შედგენა.

დანახარჯების აღრიცხვის და მართვის სისტემა ორგანიზაციის ხელმძღვანელობას აძლევს:

- ინფორმაციას იმის შესახებ თუ სად, როდის და რა მოცულობით იხარჯება ორგანიზაციის რესურსები;
- ორგანიზაციის რესურსების ხარჯვის ცვლილების პროგნოზს ორგანიზაციის საქმიანობის პირობების და პარამეტრების ცვლილების დროს;
- საშუალებას მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე უზრუნველყოს უკუგების მაქსიმალურად მაღალი დონე შეზღუდული რესურსების გამოყენებისაგან.

დანახარჯების აღრიცხვისა და მართვის სისტემა უნდა ითვალისწინებდეს გარე მოთხოვნებს საგადასახადო კანონმდებლობის ნაწილში, უნდა შეთანხმებული იყოს კორპორატიულ პრინციპებთან, აგრეთვე უნდა ემყარებოდეს ფუნქციონალური საქმიანობის სტანდარტებს. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია წარმოების სფეროს ორგანიზაციებისთვის, რადგან საწარმოო თვითღირებულების

გაანგარიშება მჭიდროდაა დაკავშირებული ტექნოლოგიური პროცესების თავისებურებებთან.

საქმიანობის მაჩვენებლების სისტემა. საქმიანობის მაჩვენებლები საფუძვლად უდევს ქვეგანყოფილებების მუშაობის დაგეგმვას და პასუხისმგებლობის გადანაწილებას საწარმოში. შესაბამისი მმართველობითი ფუნქციების შესასრულებლად ყველა დონის მენეჯერებისთვის აუცილებელია შემუშავდეს უფლებამოსილების დელეგირების წესები ანუ ორგანიზაციის მართვის სტრუქტურაში პასუხისმგებლობის განაწილების წესები. ამასთან განსახილველი ქვესისტემის მნიშვნელობა არ არის დამოკიდებული მართვის სისტემის აგების არჩეულ მეთოდზე (იერარქიული, დივიზიური ან მატრიცული).

რაც უფრო რთულია მმართველობითი სტრუქტურა, მით უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს საქმიანობის მაჩვენებლების სისტემის სწორ არჩევას, სისტემის სწორად ფუნქციონირებას. ძალიან მნიშვნელოვანია მაჩვენებლების და მათი ფექტიანობის თავისდროული განსაზღვრა, რათა მათ ასახონ ის ამოცანები რაც დგას თითოეული ქვეგანყოფილების წინაშე.

როგორც ცნობილია თითოეულ ორგანიზაციაში შესაძლებელია რამდენიმე განსხვავებული ბიზნეს პროცესის გამოყოფა, ამიტომ საქმიანობის თითოეულ მიმართულებებისთვის საჭიროა სპეციალური, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი მმართველობითი ანგარიშების ფორმების, მმართველობითი მონაცემების და მოდელების ფორმირება და შესაბამისად უნდა შემუშავდეს მმართველობითი აღრიცხვის სპეციალიზებული ფორმა. ამასთან თითოეულ ორგანიზაციაში არის ასევე საერთო მმართველობითი აღრიცხვა, სტანდარტული მმართველობითი ანგარიშება და საქმიანობის მაჩვენებლები. მმართველობითი აღრიცხვის გამოყენების ბიზნეს პროცესების მიხედვით სპეციალიზებული სფეროების მაგალითებად შეგვიძლია მოვიყვანოთ შემდეგი:

- შესყიდვები, დასაწყობება;
- წარმოება;
- გაყიდვები;
- ფინანსური ინსტრუმენტების მართვა;
- ინვესტიციების მართვა;
- სატრანსპორტო ნაკადების მართვა;
- ჰოლდინგური მართვა.

მმართველობითი აღრიცხვის სპეციალისტის საქმიანობის სფეროს უნდა წარმოადგენდეს შემდეგი ძირითადი პროცესები, რომლებიც აყალიბებენ მმართველობითი აღრიცხვის და ანალიზის სისტემის ბაზას. ესენია:

1. მონაცემების იდენტიფიკაცია, გაზომვა და დაგროვება;

2. ინფორმაციის ანალიზი, მომზადება და ინტერპრეტაცია;

3. საინფორმაციო სისტემის შემუშავება და ტექნოლოგიური დანერგვა. თითოეულ პუნქტი განვიხილოთ დაწვრილებით. იდენტიფიკაციის პროცესი მდგომარეობს სამეურნეო ოპერაციების და სხვა ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი მოვლენების განსაზღვრაში, კლასიფიკაციაში და შეფასებაში, შესაბამისი ინფორმაციის მმართველობითი აღრიცხვის სისტემაში შემდგომი ასახვის მიზნით.

გაზომვის პროცესი გულისხმობს სამეურნეო ოპერაციების, სხვა მომხდარი ან პოტენციურად შესაძლო ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი მოვლენების შესახებ მონაცემების წარდგენას რაოდენობრივ გამოხატულებაში ასეთი წარდგენა შეიძლება ემყარებოდეს შეფასებით გაანგარიშებებსაც. დაგროვების ქვეშ იგულისხმება სამეურნეო ოპერაციების და სხვა ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი მოვლენების მოწესრიგებული და თანმიმდევრული ასახვა და კლასიფიკაცია შესაბამის სააღრიცხვო რეგისტრებში.

ინფორმაციის ანალიზის პროცესი გულისხმობს მომხმარებლების წრის და საანგარიშგებო საქმიანობის ამოცანების განსაზღვრას, აგრეთვე ურთიერთკავშირის გამოვლენას ამ საქმიანობასა და სხვა ეკონომიკურად მნიშვნელოვან მოვლენებსა და სიტუაციებს შორის. ამ პროცესის მიზანია უფრო ადეკვატური სააღრიცხვო ინფორმაციის წარდგენა. სააღრიცხვო ან საგეგმო მონაცემების მომზადება და ინტერპრეტაცია დაიყვანება ამ მონაცემების განსაზღვრული ნიშნების მიხედვით შეთანხმებამდე. მიზანი არის ლოგიკურად დაკავშირებული და დასაბუთებული ინფორმაციის წარდგენა, რომელიც თუ საჭიროა მოიცავს ანალიტიკურ და პროგნოზულ დასკვნებსაც.

სასარგებლო ინფორმაცია უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს (ხარისხობრივ მახასიათებლებს): სისრულე, შესაბამისობა, დროულობა, ოპტიმალური სიზუსტე (იმდენად ზუსტია, რამდენად საჭიროა), აღქმადობა, მნიშვნელობა, შესაბამის პირებზე გადაცემა, შესაბამისი არხით გადაცემა.

დასკვნის სახით აღვნიშნავთ, რომ ინფორმაცია მანამ არის სასარგებლო, სანამ მისი მნიშვნელობა აღემატება შექმნაზე გაწეულ დანახარჯებს; თუ ინფორმაცია არ

არის ზუსტი, უზუსტობის ალბათობა და ხარისხი მომხმარებლისათვის უნდა იყოს ცნობილი.

ეკონომისტებს ვურჩევთ საწარმოს შესახებ არსებული ყველა შესაძლო სახის, როგორც გარე, ისე შიდა ინფორმაციის (მაგ. კლიენტების და რესურსების შესახებ) და მისი საქმიანობის (ბიზნესის მიმართულებების) შესახებ ინფორმაციის გაანალიზებას და ინტერპრეტირებას სხვადასხვა ანალიტიკური სისტემების მეშვეობით; აგრეთვე განსაზღვრონ ის გავლენა, რომელსაც მიღებული ან დაგეგმილი ინფორმაცია მოახდენს კომპანიის მუშაობაზე; გააკეთონ დასკვნები მონაცემების მნიშვნელოვნებასა და საიმედოობაზე.

თანამედროვე მმართველობით აღრიცხვაში ფართოდ გამოიყენება საინფორმაციო ტექნოლოგიები, რაც გულისხმობს საწარმოში საინფორმაციო სისტემის შექმნას სპეციალურად მმართველობითი აღრიცხვის მიზნებისთვის, რომელიც შეესაბამება კომპანიის ხელმძღვანელობის, მფლობელობის და აქციონერების მოთხოვნებს. მართვის სრულყოფილი საინფორმაციო სისტემის შემუშავებისას აუცილებელია შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტა:

- შედეგების განსაზღვრა, რომლებიც მომხმარებლებმა უნდა მიიღონ სისტემისგან;
- მითითება, რომელი მონაცემის შეყვანა საჭირო სისტემაში რათა მიღებული იქნას მოთხოვნილი შედეგები;
- მოთხოვნების შემუშავება დამუშავების სისტემის მიმართ, რომელიც გარდაქმნის შემავალ მონაცემებს საბოლოო ინფორმაციად;
- მართვისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა მონაცემთა ბაზების დონეზე.

ინფორმაციის გადარჩევის, დავროვების, გადაცემის, ანალიზის და შენახვის მიზნით აუცილებელია თანამედროვე მეთოდების და მოწყობილობების გამოყენება. ამიტომ სპეციალისტი მმართველობითი აღრიცხვის სფეროში უნდა იცნობდეს პროგრამულ უზრუნველყოფას, რომელიც ასრულებს ძირითადად სააღრიცხვო ფუნქციებს და მონაცემთა ბაზების მართვას, ფინანსური დაგეგმვის და გადაწყვეტილების მიღების მეთოდებს, ისეთებს როგორცაა აქტივების გამოყენების და რესურსების განაწილების ოპტიმიზაციის მოდულები. აგრეთვე უნდა ფლობდეს ქსელურ და საკომუნიკაციო სისტემებს.

ორგანიზაციის განვითარების გრძელვადიანი მიზნებიდან და მათი მიღწევის სტრატეგიიდან გამომდინარე, აგრეთვე სხვადასხვა დონის და მიმართულების

მენეჯერების საჭიროების თანახმად მმართველობითი აღრიცხვის სისტემის აგებულებას სხვადასხვა ორგანიზაციაში აქვს თავისი თავისებურებები.

ორგანიზაციებში მმართველობითი აღრიცხვის სისტემის აგების თავისებურებებს განაპირობებს შემდეგი ძირითადი ფაქტორები:

- ორგანიზაციის საქმიანობის სამართლებრივ ნორმატიული რეგულირების თავისებურებები;
- საქმიანობის ხასიათი (საწარმოო სფერო, ვაჭრობა, სამუშაოების შესრულება, მომსახურების გაწევა);
- საქმიანობის (ოპერაციების) მასშტაბი;
- ორგანიზაციული სტრუქტურა (ცალკეული საწარმო, გაერთიანება და ა. შ);
- საქმიანობის შიდა სტანდარტები (კორპორაციული მართვის სტანდარტები, ხარისხის სტანდარტები);
- მართვის მიზნებისთვის საინფორმაციო უზრუნველყოფის სისტემის არსებობა და მახასიათებლები (მაგ. პროგრამული უზრუნველყოფა, რომელიც საშუალებას იძლევა შეიქმნას დიდი მოცულობის ბაზები და მონაცემთა ინტეგრირებელი ბაზის მართვა შესაძლებელი).

ლიტერატურა:

1. ლ. ბოჭორიშვილი, ნ. ბებიაშვილი. მენეჯერული ინფორმაცია. სტუ, 2002.
2. Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет: Учебник для вузов. М.: ИКФ Омега-Л; Высш.шк., 2002. – 528 с.
3. Карпова Т.П. Управленческий учет: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 350 с.

The Organization of Management Accounting

Nato Bebiashvili.

Georgian Technical University
Georgia, Tbilisi, 77 Kostava st.

The article offers some recommendations for organisation of the management accounting at the enterprise: what system of indicators of activity needs to be used; what requirements the information should satisfy to be useful; what major factors cause features of construction of system of management accounting in the organisations.

Организация управленческого учета

Нато Бебиашвили..

Грузинский Технический Университет.
Грузия, Тбилиси, ул. Костава 77.

В статье даны рекомендации для организации управленческого учета на предприятии: какую систему показателей деятельности нужно использовать; каким требованиям должна удовлетворять информация, чтобы быть полезной; какие основные факторы обуславливают особенности построения системы управленческого учета в организациях.

როგორ ქმნის ტოლსტოი მკითხველს, ანუ, რას ნიშნავს „ადამიანი – კულტურის ქმნილება“

ლალი გვასალია

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქ. ჩოლოყაშვილის ქ. №3/5

ამასწინათ, საქართველოს ტელევიზიის ერთ-ერთ არხზე, ჩემი ყურადღება მიიპყრო დაახლოებით 28-30 წლის ახალგაზრდა კაცის საუბარმა. ვერ გეტყვით, რა პრობლემებს ეძღვნებოდა გადაცემა, რომელიც ტელევიზორის ჩართვისას უკვე დაწყებული იყო, მაგრამ ახალგაზრდის წრფელი საუბარი ნამდვილად იპყრობდა მსმენელის ყურადღებას. ლაპარაკობდა 90-იან წლებზე საქართველოში, ანუ იმ გაუსაძლის გასაჭირზე, რაც ჩვენი ცხოვრების ყველა სფეროს მოიცავდა იმხანად: სიღუბნე, უგაზობა, უდებობა და ყველაფერი, რაც ადამიანებს მატერიალურ და სულიერ დისკომფორტს უქმნიდა.

სწორედ იმ დროს, ტელევიზიით მოსაუბრე ახალგაზრდას თაროდან ის წიგნი ჩამოუღია, რაც შემთხვევით მოხვედრია ხელში და ლამფის, თუ სანთლის შუქზე, 10 წლის ბიჭუნას „ანა კარენინას“ კითხვა დაუწყია.

ძალიან გამიჭირდება ამ ახალგაზრდის სახეზე გამოხატული აღფრთოვანებისა და ანთებული თვალების აღწერა, რაც ლევ ტოლსტოის ამ რომანზე საუბარმა გამოიწვია და იმ წრფელმა სულმა, რომლითაც იგი პატივს კი არა, თავყანს სცემდა მის მიერ წაკითხული პირველი ნაწარმოების გენიალურ ავტორს. ემოციებით გაჟღენთილი სიტყვებით სულმოუთქმელად ლაპარაკობდა იმის შესახებ, რომ მისთვის ამ ნაწარმოებში ყველაზე საყვარელი გმირია კიტი შჩერბაცკაია, რომ დღემდე, ანუ მას შემდეგ, რაც უამრავი რამ წაუკითხავს, მის სამაგიდო წიგნად ისევ „ანა კარენინა“ რჩება და უსაყვარლეს ავტორად – გენიალური ლევ ტოლსტოი.

ყველას კარგად მოგვეხსენება, რომ კულტურას ადამიანი ქმნის. მან კულტურა პირველად მაშინ შექმნა, როცა თავისი ცხოველური სიცოცხლე ადამიანურ ცხოვრებად გარდაქმნა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ცხოვრება – სიცოცხლის კულტურული ფორმაა. ადამიანის მიერ კულტურის შექმნის პროცესი საკუთარი თავის შექმნის პროცესია. მაგრამ ზემოხსენებულმა გადაცემამ იმის სურვილი გამიჩინა, რომ კიდევ ერთხელ, თქვენთან (მკითხველებთან, თუ ჩემს მსმენელ სტუდენტებთან) ერთად, ხმამაღლა მეფიქრა იმაზე, თუ როგორ ქმნის კულტურა ადამიანს, როგორ შექმნა ტოლსტოიმ მკითხველი, ბეთჰოვენმა – მსმენელი, მიქელანჯელომ – მხილველი...

ოღონდ წინასწარ უნდა შევთანხმდეთ იმაზე, რომ კულტურის სამყაროს „ანთროპოცენტრული“ მხოლოდ იმიტომ კი არ ეწოდება, რომ მის ცენტრში დგას კულტურის შემოქმედი ადამიანი, არამედ იმიტომაც, რომ მასთან ერთად კულტურის ცენტრში – შემოქმედის ადრესატი „ანთროპოსებიც“ დგანან აურაცხელი რაოდენობით. სწორედ ისინი არიან სულიერ ღირებულებათა მსაჭიროებელნი და თანაზიარნი. ეს ის ხალხია, ვისთანაც კულტურის შემოქმედნი მართავენ დიალოგს თავ-თავიანთ ენაზე, ანუ სიმბოლოებით (სიტყვებით, ფერებით, ბგერებით, ფორმებით, შტრიხებით, პლასტიკით), რაც ესოდენ გასაგები, ხელმისაწვდომი და სასურველი ხდება სულიერებაში დასადგურების მოსურნე ადამიანთათვის, ანუ დიალოგის მეორე მხარისათვის. შედგა დიალოგი? – შედგება ტანდემიც კულტურის შემოქმედსა და იმ ნებისმიერ (როგორც თანამედროვე, ისე მომავალ) ადამიანს შორის, ვისთვისაც იქმნება კულტურა, რომელიც აყალიბებს მას ადამიანად. თუ დავაზუსტებთ, მივიღებთ, რომ ცხოვრებას, ანუ სიცოცხლის კულტურულ ფორმას, ადამიანი თვითონ უქმნის საკუთარ თავს, განსხვავებით დედამიწაზე არსებულ სხვა დანარჩენ არსებათაგან, რომლებიც ინსტინქტებს ეყრდნობიან.

კულტურა კი მოაზროვნე არსებას ემოციებითაც ტვირთავს და განმცდელ, შემფასებელ არსებადაც აყალიბებს, ანუ ადამიანი კულტურის შემოქმედისა და კულტურის ქმნილებაც!

ადამიანმა, ბუნებას რომ მოთხოვნები წაუყენა, სწორედ მაშინ დაიწყო „მეორე ბუნების“, ანუ კულტურის სამყაროს შექმნა. „მოთხოვნების წაყენებაში“ კი ის იგულისხმება, რომ ადამიანი, განსხვავებით ცხოველთა, ფრინველთა და მწერთაგან, – ვერ დაკმაყოფილდა იმით, რაც მას მზამზარეული სახით დახვდა ბუნებაში და სურვილი გაუჩნდა ბუნების საგნები და მოვლენები სათავისოდ გარდაექმნა, თავის თავზე მოერგო, ანუ მოესადაგებინა (ლათინური ტერმინი „cultura“-ც ხომ „დამუშავებას“ ნიშნავს).

„მეორე ბუნების“ შექმნა ხანგრძლივი პროცესი იყო, მაგრამ აუცილებლად უნდა შექმნილიყო ანთროპოცენტრული სამყარო, რომლის შემოქმედიც და მსაჭიროებელიც ადამიანია. ეს უკანასკნელი – პირველის (კულტურის შემოქმედის) ადრესატია. ადრესატი დიალოგების მოლოდინშია. მას უკულტუროდ არსებობა არ შეუძლია, რადგან სულიერი საზრდო სჭირდება.

ეს საზრდო ადამიანის მიერ მოაზრებული და შექმნილი სამყაროა; მის მიერ გამოგონილი „სიმართლეა“, რასაც რეალური კი არა, – „მნატვრული სიმართლე“ ქვია; ანუ შემოქმედის წარმოსახვის უნარის შედეგია (ყველაზე ფანტასტიკურსაც კი ნამდვილნაირობის უტყუარი ელფერით რომ შემოგვთავაზებს), რაც ჩემთვის, – ადამიანისათვის გაცილებით უფრო სარწმუნო და დამაჯერებელია, ვიდრე რეალურად არსებული რომელიმე ისტორიული ფაქტი იმიტომ, რომ გენიალური შემოქმედის მიერ შექმნილი ღირებულება მთლიანად და სავსებით იმორჩილებს ჩემს ემოციურ სამყაროს, ისეთ გრძნობებს აღმიძრავს, ურომლებოდაც გამიჭირდებოდა ადამიანად არსებობა.

ყოველი გენიალური ხელოვანი მხოლოდ მისთვის მახასიათებელი სიმბოლოებით მართავს ჩემთან დიალოგს, რაც მართო მის თანამედროვე ადრესატს კი არა, მეც შესანიშნავად მესმის მრავალი საუკუნის შემდეგ... და იცით, რატომ? იმიტომ, რომ ეს ჩემი ბგერებია, ჩემი ფერებია, ჩემი სიტყვებია – კრიალოსანივით რომ ამიწყო პოეტმა და ამოდმულერ ჰარმონიად გამირითმა, ეს ჩემი სულია, – ჩემმა რუსთაველმა თექვსმეტმარცვლოვანი შაირით რომ გამომირანდა და ზნეობა რომ მასწავლა; ენის „მუსიკობის“ ხიბლს შემაჩვია და გემოვნება დამიხვეწა; სიმახინჯისა და ბოროტების სრულქმნილი ჩვენებით, სიკეთისა და მშვენიერებისაკენ დაუოკებელი სწრაფვის სურვილით გამანებივრა და თავი ადამიანად მაგრძნობინა.

აი, ამ ყველაფრის შემდეგ შეიძლება დამერქვას მე „ადამიანი – კულტურის ქმნილება!“

გვიანი რენესანსის იტალიელ გენიოსს – მიქელანჯელო ბუონაროტის არ შეიძლებოდა მოსე წინასწარმეტყველი სცნობოდა (ბიბლიური მითოლოგიით, ებრაული მოდემის წინამძღოლი, რომელიც სინას მთაზე ღმერთმა სჯულის კიდობნის ღირსი გახადა თავისი „10 მცნებით“), მაგრამ სწორედ მიქელანჯელომ შთაბერა სული და კაცობრიობას კიდევ ერთი სასწაული – მოსეს ქანდაკება აჩუქა.

ამ ქანდაკებამ შეაქმნევინა გამორჩეულ ქართველ პოეტს, შოთა ნიშნიანიძეს ლექსი – „მიქელანჯელოს „მოსე“, რომელიც მართლაც ახალი სასწაულია. თვითონ განსაჯეთ იმ ორიოდე სტროფით, რომელთა ციტირებითაც თქვენც მინდა გაგახსენოთ ეს სასწაული:

„ეს რა ძალაა, ან რა სულია,
სათნოების თუ რისხვის მფრქვეველი?
ერთ არსებაში მოქცეულია
ჯოჯოხეთი და სასუფეველი“...

კიდევ, – „შეგეკითხები გაუბედავად
და ნუ დამძრახავ მოკვდავს, გამჩენო,
რა იქნებოდა მოსე ნეტავი,
რომ არ შეექმნა მიქელანჯელოს“...

და კიდევ – „...მოსე თუ ასე ღვთაებრივია,
შენ რაღა უნდა იყო, უფალო...“

„პერედვიჟნიკების“ ერთ-ერთმა მნიშვნელოვანმა წარმომადგენელმა ფერმწერმა, – ილია რეპინმა „ივანე მრისხანეს“ სახით, შვილის მკვლელი დესპოტი მამის გასაოცარი ფსიქოლოგიური პორტრეტი შექმნა. შემლილ მამას და გულქვა მონარქს, საკუთარი ხელით განგმირული ვაჟიშვილის სისხლიანი სხეული ხელზე უსვენია. თავის მიერ ჩადენილი ამაზრზენი დანაშაულის გაცნობიერების შემდეგ, თვალები ლამის ბუდეებიდან გადმოსცვენია; ტრაგიკული სცენა, რასაც უკიდურესად ამძაფრებს დიდოსტატი მხატვრის მიერ შერჩეული და მისივე ყალბით უზადოდ შესრულებული მეწამული ფონი (ამ ფერის აზრობრივი დატვირთვა ხომ სწორედ უკიდურესი ვნებათა ღელვისა და ტრაგიზმის გამოხატულებაა), – სულით ხორცამდე შეძრავს ნებისმიერ მნახველს, რადგან ეს არის მხატვრის ხორცშესხმული პროტესტი ყოველი არაადამიანური, ანტიჰუმანური, მოძალადე ქმედების წინააღმდეგ...

ანთებული სულის ქურაში გამოტანჯულმა სიდიადემ და გენიალობამ შეაქმნევინა უკვე მთლად დაყრუბულ ლუდვიგ ვან ბეთჰოვენს თავისი ფილოსოფიური მუსიკალური თხზულებები: რამდენიმე სიმებიანი კვარტეტი, ბოლო საფორტეპიანო სონატები (მათ შორის – 32-ე), მე-9 სიმფონია, „სადღესასწაულო მესა“ და სხვა. მას სხვაგვარად არ შეეძლო, რადგან ამ ენაზე უნდა აემეტყველებინა თავისი მშფოთვარე სული, რომელიც აუცილებლად დაადგებოდა ჩვენკენ მომავალ გზას.

მოგვაგონო ამ ამალღებულმა, ჩვეულებრიობაში ვერთავსებადმა ბეგრებმა და გამოაღვიდა ჩვენი სულის რომელიღაც კუნჭულში მიძინებული გრძნობები, გამოგვაფხიზლა და „წაგვლეკა“... და მოხდა ის, რაც უნდა მომხდარიყო, – შედგა გენიოსის დიალოგი მილიარდობით ადამიანთან... უამრავ მათგანს, – ეიფორიაგავლილს სურვილი გაუჩინა უკვე აზროვნება მიემართა ბეთჰოვენის არაამქვეყნიურად ზეადმატებული გენიალობის ასახსნელად და გასაანალიზებლად. თუმცა ამ სამყაროშიც არსებობს ისეთი ღვთისხელდასხმული ფენომენი, რისი ახსნა და ამოხსნაც ადამიანის შესაძლებლობათა მიღმაა.

ამას „სატყრება“ ქვია, რაც კულტურის შემოქმედ გენიოსებს გააჩნიათ და რის წყალობითაც მათ მიერ შექმნილი კულტურა გვექმნის ჩვენ ადამიანებად.

კვლავ მსურს მივუბრუნდე ლევ ტოლსტოის, – მისი შემოქმედებითი ცხოვრების ერთი ფაქტი გაგახსენოთ!

როცა ტოლსტოიმ დაასრულა თავისი რომანის – „აღდგომის“ წერა, უცებ მოსვენება დაკარგა, რადგან პირველი ვარიანტის მიხედვით, კატუშა მასლოვას (ამ რომანის მთავარ გმირს), ციხეში აკითხავს მისი ტრაგიკული ცხოვრების „შემოქმედი“ – ნეხლუდოვი და კატუშას მიმართ ჩადენილი დანაშაულის გამოსასყიდად ხელს თხოვს მას, რაზეც კატუშა თანხმდება.

მოსვენება ტოლსტოის სწორედ ამან დააკარგვინა, რადგან მის მიერ შექმნილი და გამოქანდაკებული გმირი იმდენად ალოგიკურად „მოიქცა“ ამ თანხმობით, რომ მან უკვე „ზნეობრივი ღირებულება“ დაკარგა ავტორის – ლევ ტოლსტოის თვალში. კატუშაზე (თუ საკუთარ თავზე) გაგულისებულმა გენიოსმა გაანადგურა ხელნაწერი და პირობა მისცა საკუთარ თავს, რომ არასდროს მიუბრუნდებოდა „აღდგომას“...

მაგრამ შვილივით ძნელი გასამეტებელი აღმოჩნდა გენიალური მწერლისთვის თავისი შემოქმედების ნაყოფი და კარგახნის შემდეგ, იგი მაინც მიუბრუნდა ამ ნაწარმოებს... ავტორმა სრულიად ლოგიკური გახდა მისი გმირის საქციელიც და ამ რომანის ფინალიც, რა სახითაც ვიცნობთ ჩვენ „აღდგომას“ – 1899 წლიდან დღემდე.

ეს „მხატვრული სიმართლეა“, რასაც გენიოსები ქმნიან. მას შემდეგ, რაც თავიანთ გმირებს სულს შთაბერავენ, სიცოცხლეს აჩუქებენ, – ისინი უკვე „თავის ჭკუაზე ატარებენ“ ავტორს,

რადგან უკვე გამოკვეთილი პიროვნებები არიან. ასეთებად მათ სწორედ ავტორები ძერწავენ, რომელთა წყალობითაც მათ თავიანთი ცხოვრების წესი აქვთ, ხასიათი, თავისებურებები, აზრებები, პრინციპულობა თუ უპრინციპობა... ეს მხატვრული სახეები „ცოცხალი ადამიანები“ არიან და არა „მოარული სქემები“, რომლებიც ინდიფერენტულებს დაგვტოვებდნენ თავიანთ მიმართ, რამდენადაც ვერანაირ პოზიტიურ ზეგავლენას ვერ მოახდენენ ჩვენს ემოციურ სამყაროზე.

სხვათაშორის, „მოარული სქემაც“ გენიალურად დაგვიხატა ტოლსტოიმ კარენინის სახით და ანა კარენინას ტრაგიკული სიკვდილიც ძალიან აშფოთებდა მის ავტორს, მაგრამ მისი სილიადე სწორედ იმაშია, რომ მისივე ქმნილება ანა კარენინა სხვაგვარად ვერ მოიქცეოდა. თავისი ცხოვრების ლოგიკამ მიიყვანა იგი ტრაგიკულ აღსასრულამდე...

და ტოლსტოიმ მოგვიპოვა ჩვენ, მკითხველები. თანამოაზრეებად გვაქცია. შედგა დიალოგი ჩვენ შორის, რადგან „ანა კარენინაში“ ტოლსტოის მიერ მოიარებით (და არა პირდაპირ) დასმული კითხვა ჩვენც დაგვასმევინა, – „მართლაც, რა უფრო დიდი უზნეობაა, – მთელი ცხოვრება გაატარო ასაკით, შეხედულებებით, სულისკვეთებით, მსოფლმხედველობით, გემოვნებით, ემოციებით დიამეტრულად განსხვავებულ ადამიანთან, თუ მიიღო ღვთის წყალობა, – დიდი, ნამდვილი, ჭეშმარიტი სიყვარული, რაც რჩეულთა ზვედრია, თუნდაც ამისათვის სიცოცხლის მსხვერპლად გაღება მოგიხდეს?“

ისიც მინდა გავიხსენო და გავახსენოთ, პუშკინმა რომ შესწივლა ერთხელ მეგობარს თავის საყვარელ გმირ ტატიანაზე, – „ეგვანი ონეგინიდან“: „Представляешь, какую штуку сыграла со мной Татьяна?! Она замуж вышла, чего я от нее никак не ожидал“.

აი, ესეც კიდევ ერთი „მხატვრული სიმართლეა“, უფრო სწორად ის უმშვენიერესი ტყუილი, რასაც სიამოვნებით „მოვატყუებინებ“ ჩემ თავს, რადგან მსურს გენიოსების მიერ შექმნილ ყველაზე ადამიანურ სამყაროში დამკვიდრება, რასაც კულტურა ქვია.

დასასრულს, ო'ჰენრის „უკანასკნელ ფოთოლზე“ მინდა ორიოდ სიტყვა გითხრა. ეს ნოველაც ხომ ერთ-ერთი უმშვენიერესი და უკეთილშობილესი ტყუილია, ანუ, როგორც შევთანხმდით – „მხატვრული სიმართლე“. „უკანასკნელი ფოთოლი“ – სხეულდამდნარი მოხუცი მხატვრის უკანასკნელი შედეგია, რის შექმნასაც შემოდგომის მთელი ცივი ღამე მონადომა და სიცოცხლეც შესწირა, მაგრამ ამ იღბლიანმა ტყუილმა ის მშვენიერი სხეული და მასში მოქცეული სული იხსნა, რომელსაც უნდა ეცოცხლა და შეექმნა...

ავადმყოფი მშვენიერი ქალი ხომ სულიერი მემკვიდრე და შთამომავალი იყო თავისი მხსნელი მოხუცის, რომელიც უპირველესად მის სულს შეეხიდა და რომელმაც ვერ დაუშვა მშვენიერი სხეულის უკვალოდ გაქრობა...

და შექმნა! შექმნა „უკანასკნელი“ და ამავედროულად პირველი ფოთოლი, რომელსაც ქარის მიერ დარბევა და გაქრობა არ უწერია, რადგან ნახატია; ოღონდ იმდენად ნამდვილნაირი, რომ ავადმყოფის შიშით გახელილმა თვალებმა ცოცხალ ფოთლად აღიქვეს და სიცოცხლის რწმენა დაუბრუნეს ახალგაზრდა მხატვარ ქალს. სიკვდილზე ძლიერი აღმოჩნდა მოხუცი მხატვრის სულის სიმტკიცე, რამაც ხელმოცარულ მოხუცს შედეგრი შეაქმნევინა.

ესეც „მხატვრული სიმართლეა“, რაც გვარწმუნებს იმაში, რომ სასწაულები ნამდვილად ხდება კულტურის სამყაროში. თუ გვინდა ვცხოვრობდეთ ადამიანურად, ადამიანის მიერ შექმნილ ანთროპოცენტრულ სამყაროში უნდა დავმკვიდრდეთ. მომავალ თაობებს უნდა დავუთმოთ სარბიელი საიმისოდ, რომ ჩვენს ბეჭებზე დანდობილად შემდგარებმა უკეთესი და უფრო მნიშვნელოვანი ღირებულებები დაახვედრონ და გადასცენ თავიანთ შთამომავლებს. ჩვენივე ხელით, გონებით, ემოციებით შექმნილი ჰუმანიზებული სამყარო გვაგრძნობინებს თავს ღვთის სახედ, ანუ ადამიანებად.

ვეიქრობ, უკვე გვაქვს უფლება, ზუსტად ამოვხსნათ ურთიერთშეკცევადი ორი ფრაზის საილუმლო, – ადამიანი ქმნის კულტურას. კულტურა ქმნის ადამიანს.

თემასთან დაკავშირებული სარეკომენდაციო ლიტერატურა:

1. ავთანდილ ძამაშვილი, ფილოსოფია, „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი, 2009.
2. ავთანდილ ძამაშვილი, ლალი გვასალია, ვანო ჭიაურელი, კულტუროლოგია, „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი, 2004.
3. სერგი ავალიანი, კახა ქეცაია, ფილოსოფია ყველასათვის, გამომცემლობა „ზანი“, თბილისი, 2009.
4. Каган М.С. Философия культуры, изд. Петрополис, Санкт-Петербург, 1996.
5. Хоруженко К.М. Культурология, энциклопедический словарь, изд. «Феникс», Ростов-на-Дону, 1997.

Как создает Толстой читателя, т.е. что значит «человек – творение культуры»

Лали Гвасалия

В статье дается попытка разъяснения того, как становится человек творением культуры, т.е. как создал Толстой читателя, Бетховен – слушателя, Микеланджело – созерцателя... Как можно определить и выяснить смысл словосочетания – «человек – творец культуры; человек – творение культуры».

Исходя из этих культурологических проблем, рассматривается эстетическая категория – «художественная правда».

How Tolstoy creates the reader, i.e. what does it mean - “human is a creation of culture”

Lali Gvasalia

In the article it is given an attempt to explain how human becomes a creation of culture, or how Tolstoy creates reader, Beethoven – listener, and Michelangelo – contemplator... How we can determine and find out the meaning of word-combination – “human is a creator of culture; human is a creation of culture”.

Based on these culturological problems esthetical category – “artistic truth” is considered in the article.

М.Ф.АХУНДОВ И ЕВРОПЕЙСКАЯ КУЛЬТУРА

С.С. ЗЕЙНАЛОВА

*Азербайджанский государственный университет культуры и искусства
(AZ 1065, Баку, проспект Строителей, 9)*

Исследованию творчества великого мыслителя и неумолимого просветителя-демократа М.Ф.Ахундова посвящено множество монографий и научно-теоретических статей. Однако его литературные и, в целом, культурные связи с Западом до сих пор недостаточно изучены.

Профессор А.С.Шакирзаде в статье о М.Ф. Ахундове пишет: «Мировоззрение Ахундова формировалось под влиянием прогрессивных философских и научных идей мыслителей Азербайджана и России. Ахундов сблизился с сосланными на Кавказ декабристами – А.А.Бестужевым-Марлинским, А.И.Одоевским. Он хорошо знал историю философии стран Востока и Запада, в частности работы французских материалистов XVIII в. В 60-х г.г. он написал философский трактат “Три письма индийского принца Кемал-уд-Довле к персидскому принцу Джелал-уд-Довле и ответ на них сего последнего” и перевёл его на русский и персидский языки. Ему принадлежат также философские статьи “Критика”, “Эк кельме”, “Ответ философу Юму” и др.»(1).

В 1859 году типография Тифлисской газеты «Кавказ» выпустила книгу М.Ф.Ахундова, в которой были опубликованы шесть известных комедий, написанных в 1850–1855 годы, и повесть «Обманутые звёзды». Не случайным было обращение его к жанру драматургии. Писатель считал, что именно драма и роман обладают наибольшей силой эмоционального и интеллектуального воздействия. В 40–50-е годы XIX века в литературном мире Тифлиса наблюдается рост интереса к западной культуре, что также в немалой степени

способствовало обращению писателя именно к жанру драматургии. Книга с его комедиями, вышедшая на русском языке, быстро распространилась на Кавказе и в России, принесла большую заслуженную славу автору.

Как известно, М.Ф.Ахундов в своём творчестве придавал большое значение просветительским идеям Европы. Его сын – Рашид бек по окончании Тифлисской классической гимназии продолжал образование в Брюссельском университете. Отец всегда желал, чтобы Рашид бек получил европейское образование и приобщился к европейской культуре. Профессор Вилайет Кулиев, анализируя письма М.Ф.Ахундова в Брюссель к сыну, отмечает: «Письма эти свидетельствуют о высоком интеллектуальном уровне семьи Ахундовых, солидарности во взглядах отца и сына, их искреннем сотрудничестве, об их друзьях и близких, проблемах и заботах, волновавших семью. Подробные ответы Рашида на вопросы отца, его старания добиться переводов произведений отца на европейские языки и постановки их на театральных подмостках Европы, постоянный интерес к судьбе произведений отца, переводы французских источников по его поручению (в том числе статьи Шарля Мисмера о реформе алфавита и многое другое) – наглядный пример единства взглядов и интеллектуального сотрудничества» (2). Письмо Рашид бека к отцу о научной экспедиции английского исследователя Самуэля Бейкера в Азию и Африку также отмечены оригинальностью научного содержания.

Из богатого архивного наследия М.Ф.Ахундова известно о его активной переписке с Мирзой Казембеком, академиком В.А. Дорном, выдающимся французским востоковедом Гарсеном де Фасием. Видный востоковед, профессор Санкт-Петербургского университета О.И. Сенковский опубликовал в журнале «Библиотека для чтения» статью о творчестве М.Ф.Ахундова. Впоследствии он же был инициатором постановки пьесы «Мусье Жордан и дервиш Местали шах».

М.Ф.Ахундов, посвятивший всю свою сознательную жизнь просвещению народа, торжеству культуры и прогресса был блистательным знатоком мировой литературно-художественной мысли. Именно поэтому он живо интересуется достижениями русского и европейского востоковедения, а с некоторыми из востоковедов (Н.Ф.Дубровиным, А.П. Берже) он переписывается и активно сотрудничает. Народный писатель Эльчин с присущим ему аналитическим мышлением пишет: «Тяга Ахундова к европейской культуре, если можно так выразиться, была окрашена в национальные тона. Мирза Фатали пытался приобщиться к сокровищнице великой русской и великой европейской культур, не порывая с национальными корнями, с национальной культурой, национальным образом мысли, национальной психологией и национальной проблематикой. Мирза Фатали, опираясь на традиции Шекспира, Мольера, Гоголя, развивал их в контексте азербайджанской литературы и культуры, азербайджанской проблематики и духовности, а потому глубокий смысл, зрелая поэтика этих комедий взволновала весь Западный мир» (3).

Классические комедии, написанные М.Ф. Ахундовым в 1850–1855 годы, заложили в Азербайджане и на всём Ближнем Востоке основы новой реалистической драматургии, создав тем самым фундамент для дальнейшего развития театрального искусства. Изучив русскую и европейскую литературу, М.Ф.Ахундов и его последователи (Н. Везиров, А. Хагвердиев, Дж. Мамедкулизаде, Н. Нариманов и другие) создали просветительскую и, по глубокой сущности, реалистическую литературу. Эта литература обратила своё оружие против общественного строя, в котором царили феодально-патриархальные отношения с их давно устаревшими нравами; её целью было избавление общества от всего, что мешало поступательному движению общества вперёд, а широкие народные массы – спасению от насилия феодального гнёта.

Именно в этот период, в связи с обострением процесса загнивания феодализма, в Азербайджане наблюдается становление и развитие просветительского мировоззрения и

новой литературы, пронизанной идеями просвещения. Взяв за образец Россию и страны Западной Европы, М.Ф.Ахундов упорно ищет возможные пути развития общества, его культуры и в качестве главных факторов определяет просвещение и образование народа, распространение научных знаний и представлений в самых широких слоях народных масс.

Великого просветителя беспокоили также мысли о необходимости реформы алфавита. Считая арабский алфавит достаточно сложным и потому наименее удобным, он видел необходимость разработки и внедрения новой графики. В 1857 году Ахундов на базе арабской азбуки составил новый алфавит. Этот проект он рассылает известным учёным-востоковедам, а также главам государств Ирана и Турции, и начинает активную борьбу за реформу нашего алфавита. С этой целью в 1863 году он отправляется в Стамбул и вручает проект премьер-министру Турции Фуад-беку. По поручению премьер-министра проект был детально обсуждён в «Джамиййети-Элмиейи-Османиййе» («Османское научное общество»). Хотя члены общества проект одобрили, никаких конкретных действий не последовало. Серьёзные препятствия этому чинил посол Ирана в Турции Мирза Гусейн-хан. Ему удалось представить Мирзу Фатали как ярого врага мусульманских народов и исламской веры, что значительно поколебало авторитет Ахундова. Но, в конце концов, он окончательно отказывается от арабской азбуки и создаёт принципиально новый проект на базе латинской графики.

Выдающийся философ, один из первых азербайджанских академиков Гейдар Гусейнов в статье «Философские взгляды М.Ф.Ахундова» писал: «Не было ни одного большого или малого вопроса, о котором ни высказал бы своего мнения этот великий гуманист. Он касался вопросов драмы, рассказа и стихосложения, философии, религии, этики, морали, критики и языка, государства, школы и образования и прочего, всегда находя конкретные и ясные ответы». И далее: «М.Ф.Ахундов интересуется общественно-политическими проблемами, ищет пути изменения общественной жизни. Он знакомится с культурой России и Западной Европы. Выдающийся мыслитель своей деятельностью ознаменовал радикальный поворот в развитии общественной мысли Азербайджана. М.Ф.Ахундов глубоко изучил творчество Спинозы, французских материалистов XVIII века, Вольтера, Бокля, Чернышевского и других выдающихся мыслителей» (4).

Наследие М.Ф.Ахундова включает социологические, исторические, этические, экономические, общественно-политические и философские произведения.

Немало философских мыслей можно найти также в эпистолярном наследии М.Ф.Ахундова. В письмах своих он касается высказываний выдающихся мыслителей и учёных Запада и Востока. Писатель сравнивает жизнь народов исламского Востока, изнывающих под гнётом феодальной деспотии, религиозного фанатизма и невежества, с прогрессом культуры стран Западной Европы. Академик М. Джафар, говоря о связях М.Ф.Ахундова с культурой европейских стран, пишет: «Везде, где Ахундов приводит Европу в пример Азии, Востоку, говоря о “европейском опыте”, имеются в виду, прежде всего, достижения европейцев в области науки, философии, техники, производства. “Опыт европейцев – это результат распространения всевозможных наук и ремёсел”. “Европа всего достигла через прогресс науки”. “На европейском континенте каждый обладает правом свободно высказывать и распространять свои мысли”. В Азии же деспоты “пытаются лишить слова тех, кто обладает этим словом и доблестью”. “В большинстве европейских школ преподаватели – женщины”, в Азии же несчастные женщины поголовно неграмотны, “абсолютно лишены равноправия”, – с горечью пишет он и, противопоставляя Европу Востоку, имеет в виду именно это»(5).

Самир Тагизаде в монографии «Мирза Фатали Ахундов и Европа» пишет: «...Научный фундамент творчества Ахундова – европейская наука и культура. Почти все научные тезисы азербайджанского философа подкрепляются научными тезисами французских, английских и

немецких учёных. Философское творчество М.Ф. Ахундова, его драматические, прозаические и научно-критические сочинения, по преимуществу, связаны с Европой. ...В своих философских высказываниях он нередко обращается к европейским философам и часто повторяет слово “Европа”» (6).

До М.Ф. Ахундова слово “Европа” в азербайджанской литературе употреблялось крайне редко, причём в основном в целях обозначения континента. Именно он впервые ввёл слово “Европа” в литературу, искусство, науку, культуру, употребляя его в широком смысле.

Первый образ человека “западного образца” встречается в творчестве М.Ф.Ахундова в “Восточной поэме на смерть Пушкина”. Сообщение о гибели великого поэта на дуэли 31 января 1837-го года потрясло всю Россию – в том числе и Кавказ. Поэма была написана на фарси, но автор сделал подстрочный перевод и представил его своему другу русскому поэту И.С. Клементьеву.

На азербайджанский язык поэма впервые была переведена Михаилом Мушфигом. Впоследствии вышли переводы Б.Касумзаде, Дж. Хандана и М.Солтана.

Особый интерес с позиций анализируемого нами вопроса представляет комедия драматурга «Мусье Жордан и дервиш Местали шах», где тема Западной Европы также занимает большое место. Автор создаёт образ учёного-ботаника, приехавшего из Парижа – француза Мусье Жордана.

«Мусье Жордан и дервиш Местали шах» – первое драматургическое произведение М.Ф.Ахундова, увидевшее сценические подмостки. В 1852 году комедия была сыграна артистами-любителями одного из домашних театров Петербурга. Спектакль имел большой успех. В своей комедии М.Ф.Ахундов, исходя из своих философских взглядов и концепции «западничества», в противовес образу хитрого и вероломного дервиша Местали шаха, обманными путями безжалостно обирающего тёмных и простодушных людей, создаёт образ учёного-ботаника француза Мусье Жордана. Именно в целях противопоставления драматург, учитывая реалии своего времени, представляет дервиша Местали шаха прибывшим из отсталой феодальной страны Ирана, Мусье Жордана – приехавшим из развитой цивилизованной буржуазной страны Франции, автор изображает его как поборника прогресса, науки, просвещения и культуры. Образом юного Шахбаз-бека М.Ф. Ахундов утверждает тезис о необходимости формирования азербайджанской интеллигенции из юношей европейского типа и именно на базе европейского образования и воспитания. Профессор Яшар Караев глубоко убеждён в том, что «понять отношение Мирзы Фатали к Мусье Жордану можно только в свете его концептуального отношения к Западной Европе» (7).

Таким образом, и в настоящее время особенно актуальным является последовательное изучение художественного наследия М.Ф.Ахундова – человека, сыгравшего важную роль в общественно-исторической и культурно-художественной жизни азербайджанского народа, а также в пропаганде культурных традиций Запада.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Философский энциклопедический словарь, 2-ое изд., Москва, Советская Энциклопедия, 1989, 815 с., «Ахундов Мирза Фатали», А.С. Шакирзаде, с.46.
2. В. Гулиев, Письма великого литературного деятеля, Баку, «Озан», 2001, 283с.
3. Ельчин, «Правота моих мыслей», Классики и современники, Баку, Писатель, 1987, 105с.
4. Г. Гусейнов. Философские взгляды М.Ф. Ахундова (предисловие). III т., Азернешр, 1938, с.37-43.
5. История азербайджанской литературы, Баку, 1960., с. 14-17.
6. С. Тагизаде. М. Ф. Ахундов и Европа, Баку., 1994., 304с.
7. Я. Гараев. М.Ф. Ахундов, Баку, Писатель, 1982, 257с.

*M. F. Akhundov and European Culture**PhD.S.S. Zeynalova**Azerbaijan State University of Art and Culture*

This article deals with M. F. Akhundov's creativity as the decisive stage laying to the West. Studying and learning foreign (Russian, Turkish, Persian, Arabic) languages and with the help of them he improved his knowledge of Eastern literature, philosophy and history. M.F. Akhundov-famous writer, dramatist and thinker played a great role in the development of new social, political and philosophical ideas in Azerbaijan literature. Also he was acquainted with culture, social-political and psychological thinking of Western Europe and Russia. His works like "Sherg Poemasi" (Oriental epic) dedicated to the passing away of A.S. Pushkin (1837), "Hekayati Musyo Jordan and Dervish Mestelih Shah" (1850), later a philosophical treatise as "Kemaludovle mektublari" and others brought new culture, social-political and psychological thinking of Western Europe and popularized the ideas of enlightenment and humanism. These works made a change in philosophical, political and social ideas of Azerbaijan and the Moslem countries of the Near East. They are considered to be the basis of the ideology of enlightenment.

მ. ახუნდოვი და ევროპული კულტურა**ს. ზეინალოვა****აზერბაიჯანის სახელმწიფო კულტურისა და ხელოვნების უნივერსიტეტი**

სტატიაში განხილულია დიდი მოაზროვნის და განმანათლებლის მირზა ფატალი ახუნდოვის უცნობი ან საკმარისოდ არ გაშუქებული ნაწარმოებები. ხაზგასმულია თბილისის გაზეთ „კავკაზ“ –ის როლი მწერლის პოპულარიზაციის საქმეში და ის დიდი მნიშვნელობა, რომელიც იქონია მისმა შემოქმედებამ აზერბაიჯანის ხალხის საზოგადო –ისტორიულ და კულტურულ–მხატვრულ ცხოვრებაში.

საჯარო სამსახურის ზოგიერთი ასპექტი საზღვარგარეთის**ქვეყნებში****თინათინ იაშვილი**

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

სახელმწიფოს მხლოდ მაშინ ძალუძს სტაბილურად, კომპეტენტურად და პროფესიონალურად განახორციელოს თავისი ფუნქციები, როდესაც ჩამოყალიბდება სახელმწიფო (საჯარო) მოხელეთა სტაბილური, კომპეტენტური და პროფესიონალური კორპუსი.

საქართველოს ევროგაერთიანებაში გაწევრიანებისათვის სხვა წაყენებულ მოთხოვნებთან ერთად საჯარო მოხელეთა (ადამიანური რესურსების) გამოყენების და განვითარების გააზრებული სისტემის შექმნა მოეთხოვება, რომელიც ყოველმხრივ ახლოს (ქვეყნის სპეციფიკაციის გათვალისწინებით) ან თითქმის იდენტური იქნება ევროპული სისტემის.

დღესდღეობით არსებობს ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სამი განვითარებული სისტემა. ესენია: ამერიკული სისტემა – რომლის საფუძველს ინდივიდუალიზმი წარმოადგენს; კოლექტივიზმის პრინციპზე აგებული იაპონური სისტემა, რომელიც პირველ პლანზე აყენებს

ჯგუფური მუშაობის მეთოდს; დასავლეთევროპული სისტემა, რომელიც შეიცავს როგორც ამერიკული, ასევე იაპონური სისტემის ნიშნებს. (1)

თითოეული ზემოდ ხსენებული სისტემა მიმართულია ადამიანური ფაქტორის აქტივიზაციაზე (თუმცა გამოიყენება განსხვავებული ფორმები და მეთოდები), ამავე დროს ქვეყნების განვითარების სპეციფიკიდან გამომდინარე, მათ გააჩნიათ განსაკუთრებული თვისებები.

სახელმწიფო სამსახურში მყოფი პერსონალის მართვა ითვალისწინებს შემდეგ ურთიერთ დაკავშირებულ მიმართულებებს: სამსახურში აყვანას, პროფესიულ ორიენტაციას, ხელფასის ოდენობის და შეღავათების სისტემის განსაზღვრას, თანამშრომელთა სწავლებას, კარიერულ წინსვლას, და ა.შ. მოცემულ ნაშრომში განვიხილავთ საჯარო სამსახურში ზემოთმოყვანილ ზოგიერთ ასპექტებს საზღვარგარეთის ქვეყნებში.

ა) სახელმწიფო სამსახურში აყვანა–საზღვარგარეთის ქვეყნებში სახელმწიფო მოხელეთა შტატის დაკომპლექტება ხდება ე.წ. სამუდამო დაქირავების პრინციპის საფუძველზე. პროფესიონალი სახელმწიფო მოხელეები უზრუნველყოფილი არიან სტაბილური სამსახურით მთელი აქტიური ცხოვრების განმავლობაში. არსებობს პერსონალის აყვანის ორი გზა: თანამშრომლების აყვანა გარედან და უკვე არსებული შტატის გამოყენება.

პირველი ვარიანტის დადებით მხარეთ მიიჩნევენ დაწესებულებაში (ორგანიზაციაში) ახალი იდეების მქონე ახალი ხალხის გამოჩენა, ხოლო უარყოფითი მხარე გახლავთ ის, რომ ხშირ შემთხვევაში ახალი თანამშრომლების ადაპტაცია ხანგრძლივი პროცესია. ასე, მაგალითად, საფრანგეთში წამყვანი სახელმწიფო მოხელეთა თანამდებობების ორი მესამედის შევსება ხდება მხოლოდ შიდასაუწყებო კონკურსების საფუძველზე. ასეთივე მდგომარეობაა გერმანიაში.

დიდ ბრიტანეთში ჯერ კიდევ 1850-1870 წელს ჩამოყალიბდა და დღემდე მოქმედებს სახელმწიფო სამსახურში მოხვედრის ღია საკონკურსო გამოცდების სისტემა. ე.წ. საჯარო სამსახურს საფუძველად დაედო მართვის პოლიტიკიდან განცალკევების პრინციპი. ამ პრინციპის შესაბამისად ყველა საჯარო მოხელე იყოფა ორ ჯგუფად, ესენია: დროებითი პოლიტიკური თანამდებობის მქონე პირები (მიახლოებით 100 კაცი) და უცვლელი ადმინისტრატორები. პირველი კატეგორიის მუშაკები თანამდებობას ტოვებენ მთავრობის გადადგომასთან ერთად, ხოლო მეორეები – გახლავთ პროფესიონალი საჯარო მოხელეები. (2)

გერმანიაში სახელმწიფო ორგანოებსა და სტრუქტურებში სამუშაოდ კანდიდატების წინასწარი შერჩევა ხდება კონკურსის საფუძველზე. შემოტანილი განცხადების საფუძველზე თითოეული კანდიდატურა განიხილება წარმოდგენილი რეკომენდაციების და პიროვნული მახასიათებლების

საფუძველზე. შემდეგ კონკურსი ტარდება ანონიმურად. კონკურსში გამარჯვებული კანდიდატები იგზავნებიან სასწავლებლად, რომელიდაცა კონკრეტული სპეციალობით: ფინანსები, მშენებლობა, კომუნალური მეურნეობა, ჯანდაცვა, კულტურა და ა.შ. მხოლოდ ამის შემდეგ ჩინოვნიკი იწყებს თავის საქმიანობას, ზემოდსწინებული სამუდამო დაქირავების პრინციპზე დაყრდნობით. ჩინოვნიკის საპენსიო ასაკამდე სამსახურიდან დათხოვნა შესაძლებელია მხოლოდ ერთადერთ შემთხვევაში – თუ ის მხილებულ იქნა მექრთამეობასა ან სხვა სახელმწიფო მოხელისათვის დაუშვებელ ქმედებაში.

პოლონეთის რესპუბლიკის 2002 წლის 1 ივლისის «კანონი სახელმწიფო სამსახურის შესახებ» განსაზღვრავს სახელმწიფო სამსახურში აყვანის, მისი ორგანიზების, ფუნქციონირების და განვითარების წესს. ამ კანონის მიხედვით, სახელმწიფო მოხელეები იყოფიან ორ კატეგორიად: ხელშეკრულებით აყვანილი და თანამდებობაზე დანიშნული მოხელეები. მოცემულ საფინანსო წელს დანიშნულ მოხელეთა რაოდენობა ლიმიტირებულია (ასევე მათი შენახვის და სწავლების ლიმიტი და სახსრები) და განისაზღვრება ბიუჯეტის კანონით.

იაპონიაში სახელმწიფო სამსახურში აყვანის საფუძველი ადმინისტრაციულ სფეროში მოღვაწეობისათვის აუცილებელი ცოდნის და უნარის გამოვლენა გახლავთ. ამის გამოსავლენად არსებობს გამოცდების და კვალიფიკაციისა და გამოცდილების შეფასების სისტემა. სახელმწიფო სამსახურში პირველადი აყვანა ხდება საკონკურსო გამოცდების და ცალკეულ შემთხვევაში გასაუბრების საფუძველზე. გამოცდები გულისხმობს კვალიფიკაციის და გულმოდგინების შეფასებას, აგრეთვე სამედიცინო შემოწმებას. კანონის შესაბამისად კონკურსზე დაიშვება ნებისმიერი პირი (იაპონელი) და გამოცდების ჩატარების საჯაროობა უზრუნველყოფილია. იმ პირებს, ვინც წარმატებით ჩააბარებს გამოცდებს, ეძლევათ შესაბამის სახელმწიფო სამსახურში დანიშნვის მოწმობა, რომელშიც იწერება საგამოცდო ქულები.

თანამდებობაზე დანიშნვის უფლება გააჩნიათ სამინისტროების და უწყებების ხელმძღვანელებს ან ამ უწყებების სხვა მაღალი რანგის სახელმწიფო მოხელეებს. როდესაც ესა თუ ის სახელმწიფო მოხელე ინიშნება თანამდებობაზე ან ხდება მისი დაწინაურება, ის არაუმცირეს ექვსი თვის ვადით პირობით იკავებს აღნიშნულ თანამდებობას. ხოლო სახელმწიფო სამსახურში პირველად აყვანილი ადამიანი ამ პერიოდის განმავლობაში ასრულებს თავის მოვალეობებს, მაგრამ სახელმწიფო მოხელისათვის გარანტირებულ სტატუსი მას ენიჭება მხოლოდ ამ ექვსი თვის შემდეგ. ყველა ეს საკითხი რეგულირდება «სახელმწიფო მოხელეების შესახებ» კანონით.

აშშ-ში ყოველი უწყება, რომელიც აცხადებს კონკურსს ვაკანტურ თანამდებობაზე, თავად განსაზღვრავს განსაკუთრებულ მოთხოვნებს ამა თუ იმ ვაკანსიასთან დაკავშირებით. ასეთ მოთხოვნათა შორისაა არა მხოლოდ მართვის თეორიის და კანონმდებლობის, არამედ იმ საგნის ცოდნა, რომელიც უშუალოდ იქნება დაკავშირებული კონკრეტული სახელმწიფო მოხელის საქმიანობასთან. ამდენად, სახელმწიფო სამსახურში მოხვედრის წინ კანდიდატები გადიან პროფესიონალურ ტესტირებას. საინტერესოა, რომ მხოლოდ აშშ-ში სახელმწიფო სამსახურში აყვანისას გამოიყენება ხელსაწყო ე.წ. სიცრუის დეტექტორი, რომლითაც ცდილობენ განსაზღვრონ პიროვნების პატიოსნება. (3)

დაშვებულია სამსახურში აყვანა ნებისმიერ საფეხურზე და პრაქტიკულად ასაკობრივი შეზღუდვების გარეშე. სხვა პრეტენდენტებთან შედარებით გამოცდილების მქონე ადამიანებს აქვთ პრივილეგია.

ფრანგული სამართლის მიხედვით, სახელმწიფო მოხელედ ითვლება პირი, რომელიც დაინიშნა საჯარო თანამდებობაზე და მიენიჭა შესაბამისი რანგი სახელმწიფოს ადმინისტრაციული ორგანოების, დაწესებულებების ან სამსახურების იერარქიაში. საშტატო თანამდებობის დაკავება და შესაბამისი რანგის მოპოვება ნიშნავს ადმინისტრაციულ იერარქიაში შესვლას და სახელმწიფო სამსახურში ყოფნას პროფესიონალური კარიერის ბოლომდე.

სახელმწიფო სამსახურში შტატის მქონე მოხელეების მდგომარეობა სტაბილურია, ისინი დაცულები არიან ადმინისტრაციის განუკითხაობისაგან, მათ განსაკუთრებულად იცავთ კანონი. კერძო სექტორისგან განსხვავებით სახელმწიფო სამსახურში არ მოქმედებს დაქირავების კოლექტიური ან ინდივიდუალური ხელშეკრულებების სისტემა. სახელმწიფო მოხელის სტატუსთან დაკავშირებული საკითხების უმრავლესობა წყდება კანონებით დამტკიცებული წესდებით.

ბ) სახელმწიფო მოხელეთა პროფესიული ორიენტაცია და სოციალური ადაპტაცია. სახელმწიფო მოხელეთა პროფესიული ორიენტაციის და სოციალური ადაპტაციის აუცილებლობა და მიზანი მდგომარეობს იმაში, რომ ახალ თანამშრომელს საშუალება მიეცეს სწრაფად მიაღწიოს სამუშაოს შესრულების სტანდარტების საერთო დონეს. ამ პროცესს ემსახურება სამსახურში აყვანის საცდელი ვადა. ეს პერიოდი არსებობს თითქმის ყველა ქვეყანაში. მისი ხანგრძლივობა მერყეობს 6 თვიდან 2 წლამდე. ამ ხნის განმავლობაში პრეტენდენტი ასრულებს თავის სამსახურეობრივ მოვალეობებს, მაგრამ არ ირიცხება მუდმივ თანამშრომელთა შტატში, ეს ხდება მხოლოდ შემდგომი ატესტაციის შედეგად.

აშშ-ში სახელმწიფო მოხელეთა პროფესიული ორიენტაციის და მომზადების ცენტრები მოქმედებენ არა მხოლოდ სახელმწიფო სამსახურებთან, არამედ კოლეჯებთან, უნივერსიტეტებთან, არსებობს აგრეთვე კერძო ცენტრები.

პროფესიული ორიენტაციის საკითხებს დიდ ბრიტანეთში კოორდინაციას უწევს ახალგაზრდობის დასაქმების სამსახური, რომლის შტატშია 4 ათასი კონსულტანტი. საფრანგეთში ამ საქმიანობას უძღვება განათლების სამინისტრო და კერძოდ მისი ერთერთი ქვეგანაყოფი – ინფორმაციის ეროვნული ბიურო.

გ) ხელფასის ოდენობის და შეღავათების სისტემის განსაზღვრა. აშშ-ში სახელმწიფო მოხელეთა სტიმულირების ძირითად სახეს წარმოადგენს ფინანსური სტიმულირება. ის შედგება ძირითადი ხელფასისა და დამატებითი თანხებისაგან. მინიმალური ხელფასი განისაზღვრება კერძო სექტორში საშუალო ხელფასის ოდენობის გათვალისწინებით. დაბალი და მაღალი რანგის სახელმწიფო მოხელეების ხელფასის შეფარდება განისაზღვრება როგორც 1:7 ან 1:12.

მუშაობის სტაჟის ხანგრძლივობაზე დამოკიდებულია ფასიანი შვებულების ვადა (ერთი ზედმეტი კვირა – სამსახურის ყოველი 10 წლისათვის). გარდა ამისა, ზეგანაკვეთური მუშაობისათვის სახელმწიფო მოხელეებს ეძლევათ შვებულების ზედმეტი დღეები ან პრემიალური თანხები. ჩინოვნიკების მოტივაციისათვის იხმარება სხვა საშუალებებიც, ესენია: სამუშაოს თავისუფალი განრიგი, პრემიების და ფასიანი საჩუქრების საზეიმო ვითარებაში გადაცემა და ე.წ. “დაჯილდოვება კაფეტერიის პრინციპით ” – ანუ მოცემული საზღვრების ფარგლებში სახელმწიფო მოხელე თავად ირჩევს შეღავათების იმ პაკეტს, რომელიც მისთვის ყველაზე მომხიბვლელია და ა.შ.

საფრანგეთში მოხელეთა სარგო შედგება: ძირითადი ხელფასისაგან, დანამატებებიდან და სოციალური შეღავათებისაგან. სხვადასხვა რანგის მოხელეთა სარგოს განსაზღვრავს სატარიფო ბადე. ბოლო ათწლეულების განმავლობაში მკვეთრად შემცირდა განსხვავება სახელმწიფო სექტორში უმაღლესი და უმცირესი სარგოს ოდენობებს შორის, თუ საუკუნის დასაწყისში მათ შორის შეფარდება იყო 20:1, 80-იან წლებში ეს შეფარდება არის 5:1. კარიერის დასაწყისში მოხელეების სარგო, როგორც წესი ბევრად დაბალია კერძო ფირმებში ხელფასების რაოდენობაზე. მაგრამ წლების განმავლობაში სახელმწიფო მოხელის სარგო მუდმივად იზრდება და ასწრებს კერძო სტრუქტურებში მომუშავეთა ხელფასს. ეს განაპირობებს სახელმწიფო ჩინოვნიკების მდგომარეობის სტაბილურობას და მომხიბვლელობას.

ლიტერატურა:

1. გეთია ნ. საქართველოს პარლამენტის აპარატის კვლევითი დეპარტამენტის საინფორმაციო-კვლევითი განყოფილება თბილისი 2004
2. Moe R.C. The «Reinventing Government» Exercise: Misinterpreting th Problem// Public Administration Review. 2001.
3. Pollitt C., Bouckaert G. Public Management Reform: A Comparative Analysis. Oxford, 2000

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЛУЖАЩЕГО ЗА ГРАНИЦЕЙ.

Тинатин Иашивили

*Грузинский технический университет
Грузия, Тбилиси, Костава, 77*

Для вступления Грузии в Евросоюз наряду с известными требованиями необходимо наличие продуманной системы работы государственных служащих (человеческий ресурс).

Руководство работой государственных служащих может вестись по следующим направлениям: профессиональная ориентация, определение заработной платы, льгот и т.д.

В предложенной статье рассматриваются направления работающих за границей государственных служащих.

Some Aspects of Civil Service in Foreign Countries

Tinatin Iashvili

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

Besides other claims, the membership of European Union requires thought-out and developed system of civil servants (human resources), which will be close to European system.

The management of civil servants implicates following interconnected routes: recruitment, professional orientation, specified salary and benefits, and etc.

This article describes the routes of civil service in foreign countries, which was mentioned above.

Проблема установления взаимодействия человека и организационного окружения

Маградзе М.Д., Бурдуладзе Д.Р.

Грузинский технический университет,

Грузия, Тбилиси, ул. Костава, 77

Работа человека в организации представляет собой процесс постоянного его взаимодействия с организационным окружением. Это очень сложный и многоплановый процесс, являющийся исключительно важным для обеих сторон. Зачастую этот процесс является болезненным для обеих сторон. Отладить его очень нелегко. Каждый человек, входя в новую организацию, сталкивается с множеством проблем взаимодействия с организационным окружением. Многие коллизии возникают и в организационном окружении, так как оно обязательно претерпевает деформации и изменения с появлением нового члена в организации. В дальнейшем может быть налажено безболезненное взаимодействие личности и окружения внутри организации. Однако в большинстве случаев это малоустойчивое взаимодействие, что проявляется в возникновении напряжения в отношениях между человеком и организацией и в возможном разрыве их взаимодействия [1].

В самом общем виде организационное окружение – это та часть организации, с которой человек сталкивается во время своей работы в ней. В первую очередь это рабочее место и его

непосредственное окружение. Однако для большинства людей организационное окружение значительно шире их рабочего места и включает такие характеристики и составляющие организации, как производственный профиль, положение в отрасли, положение на рынке, размер организации, ее месторасположение, руководство, организационная структура, правила поведения и внутренний распорядок, условия работы, система оплаты, система социальных гарантий, философия организации, общения, трудовые отношения, коллеги и еще многое другое. Каждый член организации имеет свое собственное окружение, так как, во-первых, он выделяет для себя те характеристики и аспекты организации, которые для него важны, и, во-вторых, потому что он сам обычно занимает вполне определенное место в организационном окружении, выполняет определенные функции и осуществляет определенную работу.

Возможности включения человека в организационное окружение, называемые социализацией, зависят не только от характеристик того окружения, но и в равной мере от характеристик человека. Каждый человек имеет многоплановую структуру личности, и во взаимодействие с организацией он вступает не как механизм, выполняющий конкретные действия и операции, а как разумное и сознательное существо, обладающее устремлениями, желаниями, эмоциями, настроением, имеющее воображение, разделяющее определенные верования и следующее определенной морали [2].

Как бы человек и организация ни стремились свести свое взаимодействие только к выполнению определенных работ на определенном рабочем месте, у них этого никогда не получится. Взаимодействие человека с организацией всегда шире, так как человек не может быть низведен до состояния машины, а организационное окружение – до рабочего места.

В каждой конкретной ситуации возникновения трудностей и проблем взаимодействия человека с организационным окружением могут быть найдены конкретные, соответствующие данной ситуации причины, породившие эти проблемы. Однако, несмотря на ситуационность этих проблем, можно указать на два основополагающих момента, лежащих в основе большинства причин, вызывающих непонимание, противодействия и конфликты во взаимодействии человека с организационным окружением [3]. Данными моментами являются:

- ожидания и представления индивида об организационном окружении и его месте в нем;
- ожидания организации в отношении индивида и его роли в ней.

Имея определенное представление о себе самом и своих возможностях, обладая определенными знаниями об организации, имея определенные намерения в отношении организации и, наконец, исходя из своих целей и текущих возможностей, индивид вступает во взаимодействие с организацией, предполагая занять в ней определенное место, выполнять определенную работу и получать определенное вознаграждение. Организация в соответствии со своими целями, организационной структурой, спецификацией и содержанием работы предполагает взять работника, обладающего соответствующими квалификационными и личностными характеристиками, чтобы он играл определенную роль в организации, выполняя определенную работу, давая требуемый результат, за который полагается определенное вознаграждение (рис. 1).

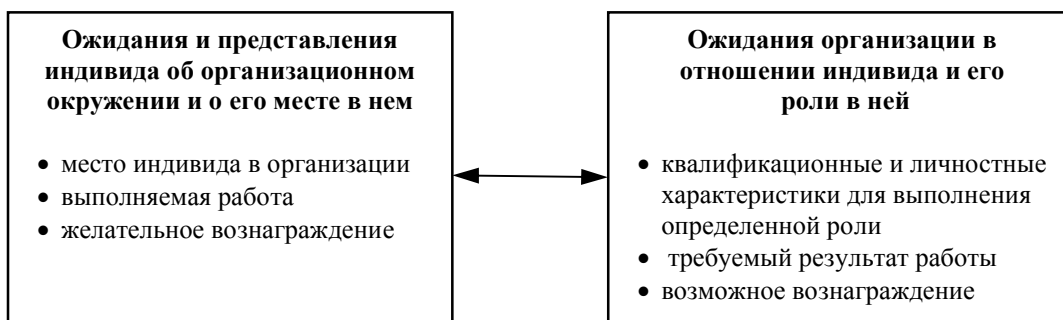

Рис. 1. Основа конфликта во взаимодействии индивида и организации

Свести, сделать соответствующими друг другу ожидания человека и ожидания организации очень трудно, так как они складываются из множества отдельных ожиданий, для стыковки которых нужно обладать искусством управления высокого класса.

Группу основных ожиданий индивида составляют ожидания по поводу:

- содержания, смысла и значимости работы;
- оригинальности и творческого характера работы;
- увлекательности и интенсивности работы;
- степени независимости, прав и власти на работе;
- степени ответственности и риска;
- престижности и статусности работы;
- степени включенности работы в более широкий деятельный процесс;
- безопасности и комфортности условий на работе;
- признания и поощрения хорошей работы;
- заработной платы и премий;
- социальной защищенности и других социальных благ, предоставляемых организацией;
- гарантий роста и развития;
- дисциплины и других нормативных аспектов, регламентирующих поведение на работе;
- отношений между членами организации;
- конкретных лиц, работающих в организации.

Для каждого индивида комбинация этих отдельных ожиданий, формирующая его обобщенное ожидание по отношению к организации, различна. Причем и структура ожидания, и относительная степень значимости отдельных ожиданий для индивида сами зависят от множества таких факторов, как его личностные характеристики, цели, конкретная ситуация, в которой он находится, характеристики организации и т.п.

Организация ожидает от человека, что он проявляет себя как:

- специалист в определенной области, обладающий определенными знаниями и квалификацией;
- член организации, способствующий ее успешному функционированию и развитию;
- человек, обладающий определенными личностными и моральными качествами;
- член организации, способный коммуницировать и поддерживать хорошие отношения с коллегами;
- член организации, разделяющий ее ценности;

- работник, стремящийся к улучшению своих исполнительских способностей;
- человек, преданный организации и готовый отстаивать ее интересы;
- исполнитель определенной работы, готовый осуществлять ее с должной отдачей и на должном качественном уровне;
- член организации, способный занять определенное место внутри организации и готовый взять на себя соответствующие обязательства и ответственность;
- сотрудник, следующий принятым в организации нормам поведения, распорядку и распоряжениям руководства.

Комбинация ожиданий организации по отношению к человеку, а также степень значимости для организации каждого отдельного ожидания могут отличаться у различных организаций. Более того, и в рамках одной и той же организации по отношению к различным индивидам могут складываться различные комбинации ожиданий. Поэтому нельзя предложить единой универсальной модели ожидания организации по отношению к человеку, так же как нельзя предложить аналогичной модели ожидания человека по отношению к организации.

Для того чтобы стыковать ожидания человека и организации по отношению друг к другу и тем самым устранить или минимизировать проблемы и коллизии, которые возникают между человеком и организационным окружением, важно четко представлять то, на какое место в организации претендует человек, какие роли он может и готов выполнять и какую роль ему предполагает дать организация. Очень часто именно несоответствие роли, которую предлагает организация человеку, его претензиям занимать определенное место в организации, является основой конфликта между человеком и организационным окружением.

Возможны два подхода к установлению соответствия роли и места. Первый подход состоит из того, что роль является основополагающей в установлении этого соответствия, при втором подходе исходной точкой является место, на которое претендует человек, и его потенциал исполнения ролей.

При первом подходе человек подбирается для выполнения определенной работы, осуществления определенной функции, т.е. для исполнения определенной роли в организации.

При втором подходе работа подбирается человеку таким образом, чтобы она лучше всего соответствовала его возможностям и его, претензиям на определенное место в организации. Первый подход является традиционным и наиболее распространенным в современной практике менеджмента.

Второй подход также имеет практическую реализацию преимущественно в рамках японского типа управления. При этом, несмотря на повышенную сложность реализации, наблюдается тенденция к расширению использования в мировой практике менеджмента если и не полностью второго подхода, то ряда его идей и элементов практического осуществления.

Литература:

1. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент: Учебник. – 3-е изд. – М.: 2000
2. Психология личности/ под ред. Гиппенрейтер Ю. Б., Пузыря А. А. – М.: 1997
3. Рудестан К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. – М.: 1990.

ადამიანისა და ორგანიზაციულ გარემოს შორის ურთიერთქმედების
ჩამოყალიბების პრობლემა

მანანა მაღრაძე, დავით ბურდულაძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
თბილისი, კოსტავას ქ., 77

ნაშრომში განხილულია ადამიანის მართვის ორგანიზაციულ გარემოსთან ურთიერთობის დადგენის პრობლემები. ნებისმიერ ორგანიზაციაში ადამიანი ფორმალური ან არაფორმალური ჯგუფის წევრია. ეს ჯგუფი ეხმარება შესაძლებლობების გამოვლენაში ან პირიქით, კლავს მასში შემოქმედების უნარს.

მენეჯმენტმა უნდა გაითვალისწინოს ეს ფაქტი კადრების მართვის პროცესში, განიხილოს თითოეული ადამიანი როგორც ინდივიდი, რომელსაც შეუძლია შეასრულოს განსაზღვრული სამუშაო როგორც ჯგუფის წევრმა.

**Problem of establishment of the interaction between the
Person and Organizational environment
M.Magradze, Devid Burduladze
Georgian Technical University, Kostava str., 77, Tbilisi, Georgia**

The Essay considers the problems of the managing of the person into the organization. In any organization the person is either member of the formal or informal group. This group helps the person to reveal his possibility or in contrast, to suppress his creativeness. Management should consider this fact in the process of managing the staff, to examine each person as an individual, who can execute defined work as a member of the group.

საწარმოს მართვის მეთოდი – კანბანი
ქეთევან ფოფხაძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
თბილისი, კოსტავას 77

საწარმოს მართვის იაპონური კონცეფციებიდან ერთ ერთი მეთოდი – კანბანია. კანბანი (ბარათი, აბრა, დოკუმენტი) წარმოების პროცესში მასალათა მიწოდების მოთხოვნაზე არის ორიენტირებული.

კანბანი არის “ტოიოტა მოტორსის” მიერ შემუშავებული წარმოების მართვის კონცეფცია, რომლის შემუშავების მიზანი საწარმოს არასაკმარისი პროდუქტიულობა იყო, სხვა საწარმოებთან შედარებით. ისეთი ქვეყნისთვის როგორც იაპონია (ქვეყანა, როგორც ყველასთვის ცნობილია, კუნძულებისაგან შედგება), დასაწყობების ხარჯების მუდმივი ზრდა ყოველთვის მთავარ პრობლემას წარმოადგენდა. ამ ხარჯების შემცირების მიზნით, იდეა ასე ჩამოყალიბდა: „შესაძლებელი უნდა გახდეს წარმოებაში მასალების მიწოდება, სუპერმარკეტის პრინციპით. მომხმარებელს უნდა შეეძლოს თაროდან იმ პროდუქტის იმ რაოდენობით აღება, რაც მას სურს. ხოლო როგორც კი მარაგში დანაკლისი შეინიშნება, მოხდეს მისი საჭირო რაოდენობით შევსება“. საბოლოოდ ტოიოტა მოტორსის კოცერნის იდეა იაპონიის უამრავმა საწარმომ გაიზიარა. 70 იან წლებში კონცეფცია ამერიკისა და გერმანიის საწარმოებშიც ფართოდ გავრცელდა. კანბანის არსი შეიძლება მოკლედაც ჩამოყალიბდეს: საწარმოში, სადაც კანბანია დანერგილი, წარმოებისთვის საჭირო მასალათა რაოდენობა ყოველთვისაა, ამასთან მუშახელს მისი გამოყენება საჭიროებისამებრ უსწრაფესად შეუძლია.

თანამშრომელი თავად ადგენს თუ რომელი დეტალი რა რაოდენობით სჭირდება. ამ მიზნის უპირატესობა დროისა და ტრანსპორტირების ხარჯების შემცირებაში მდგომარეობს.

ცენტრალური მომარაგების ტრადიციული, სისტემისაგან განსხვავებით, კანბანის პრინციპის მიხედვით წარმოების პროცესის დაგეგმვისას მასალების მოთხოვნა და მათი მოწოდება გეგმაშია გაწერილი. ორგანიზაციის ცალკეულ ერთეულებს არ აქვთ საშუალება ეს მონაცემები შეცვალონ, მათზე გავლენა იქონიონ. ეს ყოველივე კი მთელ სისტემას მოუქნელს ხდის, მასალათა დიდი მარაგის ქონაა საჭირო, რაც თავის მხრივ მნიშვნელოვნად ზრდის საწარმოს ხარჯებს. საწარმოსთვის უფრო ხელსაყრელია, როდესაც მოთხოვნის დაკმაყოფილება მისი წარმოშობისთანავე შესაძლებელი, რაც სასაწყობო ფართსაც ათავისუფლებს. ნაკლებად ხელსაყრელია კანბანის გამოყენება კერძო ან არასტანდარტული შეკვეთებისას, როდესაც წარმოების პროცესის შედეგის მიღწევა შემკვეთის სურვილისამებრ უნდა დაიგეგმოს :

- კანბანის მთავარია მიზანია მიწოდების სისწრაფის შეუზღუდავად, სასაწყობო ხარჯების შემცირება. საწარმომ კანბანის დანერგვის წინ უამრავი ცვლილება უნდა განახორციელოს, რათა წარმოებისას მასალათა მიწოდების პრობლემა არ შეიქმნას და წარმოება არ შეფერხდეს.
- წარმოება უნდა იყოს მეტად სტანდარტიზებული, რათა მიწოდება და წარმოება სინქრონულ რეჟიმში გახდეს შესაძლებელი. თუმცა სასაწყობო ფართების ხარჯების მინიმალურ დონემდე დაყვანა დამატებით ტრანსპორტის ხარჯებს წარმოქმნის.
- რადგან წარმოება კანბანის შემთხვევაში მიწოდების სინქრონულად ხდება, შესაძლებელია გაუგებრობებისა და შეცდომების წარმოშობა. უცილებელია მოხდეს ყველა ოპერაციის, მასალის და შეკვეთისთვის ბარათების მინიჭება და მათი აღრიცხვა.

კანბანი ხასიათდება ორი ძირითადი მიმართულებით

1. აწარმოე დღეს ის, რაც გუშინ უკვე მოხმარებულ იქნა. საწარმო მხოლოდ მას შემდეგ იწყებს გარკვეული პროდუქტის წარმოებას, რაც ამ პროდუქტის ნაწილი გაიყიდება, ისე რომ არსებული მარაგი, საწარმოსა თუ სუპერმარკეტში მნიშვნელოვნად შემცირდება.
2. აწარმოე დღეს ის, რასაც ხვალ მოიხმარენ, ე.წ. სინქრონული წარმოება. ჩვეულებრივი წარმოებისას ცენტრალიზებული ერთეული გეგმავს მასალების შემოტანას საწარმოში სხვადასხვა ფაქტორების გათვალისწინებით, მაგ: საწარმოებელი პროდუქტის რაოდენობა, ხარისხი, მიწოდების დრო და ა.შ. კანბანის დროს კი ცენტრალიზებული ერთეული მხოლოდ პროდუქტის საბოლოო მონტაჟსა და მსგავს ასპექტებზეა პასუხისმგებელი. საჭირო მასალები საწარმოო ერთეულებს პირდაპირ მომწოდებლებისაგან მიეწოდებათ, ანუ მხოლოდ საწარმოო ერთეულები არიან ამ საკითხში კომპეტენტურები. აქედან გამომდინარე კი მცირდება მასალების მოწოდების დრო, ეს დრო კი შესაძლებელია მაგ: ხარისხის გასაუმჯობესებლად იქნეს გამოყენებული.

კანბანის პრინციპებით საწარმოს მართვისას მენეჯმენტის მიერ საწარმოში გადაწყვეტილებების მიღება ერპიროვნულად არ ხდება. კანბანის მიხედვით საწარმოს განვითარება პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებით უნდა დაიწყოს. პერსონალის პოტენციალის გამოყენება ხდება სრულად და მისი მთავრი მიზანია არამარტო მოტივაციის ამაღლება და დამოუკიდებლობა, არამედ მათი

კრეატიულობის განვითარება და ახალი იდეების საწარმოს მუდმივად გაუმჯობესებისკენ მიმართვა. ხარისხიან უმაღლეს განათლებასა და მაღალ კვალიფიკიასაც, რა თქმა უნდა, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან კანბანი გუნდურ და მოტივირებულ თანამშრომლებზე აკეთებს გათვლას.

დღესდღეობით ბევრი ევროპული ფირმა მიმართავს კანბანს. თუმცა არ არის აუცილებელი მთელი საწარმოო პროცესის გადაყვანა კანბანზე. ოპტიმალური ვარიანტია, როდესაც კანბანი მხოლოდ მონტაჟის სფეროში გამოიყენება, ხოლო დანარჩენი მასალების მიწოდება კლასიკური სქემით არის აწყობილი. სისტემა განსაკუთრებით კარგად გამოიყენება ერთ საფეხურიანი წარმოებისას, როდესაც ხდება საბოლოო პროდუქტის დამზადება. მოთხოვნის გაგზავნა საჭირო მასალების მიწოდების თაობაზე იგზავნება წამოების პროცესის დროს, მასალების მიღებასთან ერთად ხდება მისი წარმოებაში ჩართვა. მთელი ეს პროცესი რეგულირდება ბარათების და დოკუმენტების საშუალებით.

კანბანის კონცეფციის გამართული მუშაობისთვის სხვადასხვა წესების დაცვა აუცილებელია:

- მწარმოებელმა არ უნდა მოითხოვოს მასალა წინასწარ, წარმოების დაწყებამდე, თუმცა მინიმალური საწყისი მასალა უნდა ჰქონდეს.
- წარმოებული პროდუქცია არ უნდა დასაწყობდეს დიდი ხნით, არამედ უნდა არსებობდეს კონკრეტული შემკვეთი თუ ადრესატი ვისაც გაეგზავნება იგი.
- საწარმოში უნდა იყოს სპეციალური კანბან-კოორდინატორი, რომელიც გააკონტროლებს მასალების მოთხოვნისა და მათი მიღების პროცესს, ასევე მის ხარისხს და სხვა მახასიათებლებს. ამასთან კოორდინატორმა უნდა იზრუნოს რომ პროცესმა ბარათებისა და დოკუმენტების მინიმალური რაოდენობის გამოხენებით ჩაიაროს.

კანბანის კონცეფციის დროს კანბან დაფები და კანბან ბარათები გამოიყენება. კანბან ბარათები წარმოადგენს მართვის ელემენტს, რომელიც მრავალი სხვადასხვა სახის ინფორმაციის მატარებელი შეიძლება იყოს. მაგ: მოსაწოდებელი პროდუქტის მონაცემები. არსებობს სპეციალური ფორმულები/კოდები, რომლებიც კონკრეტული ინფორმაციის აღმნიშვნელია. საწარმოებში არსებობს სპეციალური კანბან-ყუთები, სადაც მწარმოებლები დებს კანბან-ბარათზე დატანილ მასალათა მოთხოვნას. ამ ყუთის დაცარიელება ხდება პერიოდულად, გაწერილ დროს და ხდება მოთხოვნის მიხედვით საჭირო მასალების მიწოდება.

კანბან- დაფები მრავალ ფუნქციას ასრულებენ. პირველ რიგში ისინი უზრუნველყოფენ შეკვეთების შესრულების მიმდევრობის დაგეგმვას და მასალების შესაბამის განაწილებას. კანბან- დაფების გამოყენება თითქმის გამორციხავს დოკუმენტების დაკარგვას, რადგან ინფორმაციის მოგროვება და გამოყენება ცენტრალიზებულია. კანბან- დაფებზე სხვადასხვა აღნიშვნებია გაკეთებული, მაგ: „შეკვეთა“ ან „მზადაა ტრანსპორტირებისთვის“ და ა.შ. გარდა კანბან- ბარათებისა, წარმოებაში ფართოდაა დანერგილი კომპიუტერული სისტემები, რომელთა მეშვეობითაც წარმოების მართვა დისტანციაზეც არის შესაძლებელი.

უარყოფითი მხარეები. მიუხედავად იმისა, რომ სისტემა მარტივად მუშაობს, მისი დანერგვა საკმაოდ რთულია. საწარმოს უნდა ჰქონდეს შესაბამისი ტექნიკური მონაცემები, რომ დროულად მოახდინოს შეკვეთილი მასალის ტრანსპორტირებისთვის მოგროვება და მომზადება. ასევე კანბან ბარათების სისტემის გამართულად ამუშავება, ბევრ წვრილმან სიძნელესთან არის

დაკავშირებული, რომელთაგან ერთერთი პერსონალისთვის, საწარმოს სპეციფიკური ინფორმაციის ათვისებაა.

ზოგადად, ნებისმიერი საწარმო თუ ორგანიზაცია იქმნება რაიმე მიზნის მიღწევისთვის, იქნება ეს მოგების მიღება თუ საქველმოქმედო მიზნები. აუცილებელია მმართველი რგოლის მიერ მისი ფორმულირება და სწორი სტრატეგიის შერჩევა. მართვის მეთოდი – კანბანი კი ასეთ შემთხვევაში წარმატებული საქმიანობის საწინდარი იქნება.

ლიტერატურა

1. ვებ გვერდი – www.wikipedia.de
2. უ. კარმარკარი – “just in time or kanban”, ჰარვარდის ბიზნესის მენეჯმენტი, 1990 წ.

Method of Enterprise Management – Kanban
Ketevan Popkhadze
Georgian Technical University.
Tbilisi, 77, Kostava

From the Japanese origin conceptions, one of the important things is Kanban. Kanban (which means in Georgian: card, signboard, document) is one of the method of managing of manufacturing process, which is orientated on the demand of delivery of materials in manufacturing process, essential of management method of Kanban in the manufacturing process target of its using, negative and positive parts, also the general rules of using the conception are discussed in the given work.

Метод управления предприятием – Канбан
Попхадзе Кетеван
Грузинский технический университет
Грузия, Тбилиси, ул. Костава, 77

Из коэффициентов японского происхождения одним из самых значимых является Канбан. Канбан (по-грузински: записка, вывеска, документ) является одним из методов управления производственным процессом, который ориентирован на требование поставки материалов в производственном процессе. В данном труде рассмотрена суть Канбана как метода управления производственными процессами.

მარკეტინგი ტელეკომუნიკაციაში
ელისაბედ(იზა) ხახუტაშვილი
სტუ,
ქ. თბილისი, კოსტავას 77

ახალ ათასწლეულში სულ უფრო იზრდება კავშირის როლი მსოფლიოში და განსაკუთრებით ტელეკომუნიკაციაში. რაც თავის მხრივ იწვევს „სამომხმარებლო ბაზრის“ და მარკეტინგისადმი დიდ ინტერესს პროდუქტის მომსახურების სპეციფიკის გათვალისწინებით. აქედან გამომდინარე, მარკეტინგის საფუძვლების დებულებები არ აკმაყოფილებენ ტელეკომუნიკაციის მარკეტინგის პრაქტიკული საკითხების გადაჭრას. საჭიროა სატელეკომუნიკაციო სივრცის შესწავლა მარკეტინგის, როგორც

ფირმის თუ კლიენტის ურთიერთხელსაყრელი ქცევების წარმართველი მეთოდებისა და საშუალებების სისტემები.

დღეისათვის სატელეკომუნიკაციო დარგში ყველაფერს კლიენტი განსაზღვრავს. ეფექტური სატელეფონო ქსელების წარმატებულად აგებისას, მთავარი ყურადღება ტექნოლოგიების სრულყოფას, პროდუქციის და მომსახურების ახალი სახეობების შექმნას ეთმობა. არ უნდა დაგვავიწყდეს კლიენტებთან, საზოგადოებასთან უშუალო ურთიერთობა – პიარი (PR), რომელიც ტელეკომუნიკაციის ბიზნესის წარმატების ერთ-ერთი საწინდარია. აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ არსებობს სერვისით ან ფასებით უკმაყოფილო მუდმივი კლიენტები, რომლებიც ხშირად იძულებულნი არიან მიმართონ სხვა კომპანიების მომსახურებას. ამ პროცესის შეჩერება სიძნელეს არ წარმოადგენს. გაცილებით რთულია ახალი კლიენტების მიზიდვა, რაც მარკეტინგული ღონისძიებების ჩატარებისათვის აუცილებელ ხარჯებს მოითხოვს. ამიტომ საჭიროა შეიქმნას კომუნიკაციის ფორმების კლასიფიკაცია, როგორც არის რეკლამა (რომელიც ფასიანია), საზოგადოებასთან ურთიერთობა PR(უფასოა), პერსონალური გაყიდვები (უფრო ხშირად გამოიყენება პირადი გაყიდვები).

მარკეტინგი, როგორც საწარმოს მართვის სისტემა, აქტიურად გამოიყენება იქ, სადაც მიწოდება აღემატება მოთხოვნას და კონკურენციაც საკმაოდ დიდია. მარკეტინგს, როგორც ფირმის თუ კლიენტის ურთიერთხელსაყრელი ქცევების წარმართველი მეთოდებისა და საშუალებების სისტემას, დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს განვითარებადი სატელეკომუნიკაციო სივრცისათვის.

საწარმოში კომუნიკაციების ფორმებთან ერთად, ძირითად ელემენტს წარმოადგენს ფირმის ორგანიზაციული სისტემის მარკეტინგული სამსახური და ფირმის მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის ქვესისტემა. მარკეტინგულმა სამსახურმა უნდა უზრუნველყოს ისეთი ფუნქციების შესრულება, როგორცაა საწარმოს პროდუქციის გასაღების ბაზრის კომპლექსური ანალიზი და მისი პროგნოზირებადი განვითარება-მოთხოვნის, ფასის, კონკურენტთა პოლიტიკის და ვაჭრობის კონიუქტურის, ფირმის მიერ გამოშვებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის შეფასება.

კლიენტის მომსახურებაზე ორიენტირებული და ინტეგრირებული სტრუქტურის შესაქმნელად სატელეკომუნიკაციო კომპანიებისათვის აუცილებელია თანმიმდევრული და მოქნილი მარკეტინგული სტრატეგია. კომპანიები, რომლებიც მკაცრ სტრატეგიულ გეგმას მიჰყვებიან შეიძლება დაკარგონ სიტუაციაზე კონტროლი. გამოსავალი ერთია – ოპტიმალური სცენარის შემუშავება, რომელიც უზრუნველყოფს კლიენტის მოთხოვნათა მაქსიმალურ დაკმაყოფილებას და სიტუაციის რეგულარულ შეფასებას, რასაც მარკეტინგი გააკეთებს.

მარკეტინგული სტრატეგია უნდა ემყარებოდეს მარკეტინგულ გამოკვლევას, რომელიც „ბაზრის შესწავლის“ ცნების აღქვად შერია. იძლევა მისი მდგომარეობის მახასიათებლების, განვითარების ტენდენციების და კანონზომიერების შეფასებას და ახორციელებს საბაზრო საქმიანობის შედეგების ანალიზს. ეს ცნება მოიცავს მაკროდინეს ე.ი. საქონლისა და

მომსახურების ბაზარს. ცალკეული ფირმების მაკროდონეზე კი მარკეტინგული გამოკვლევის ცნებაში უფრო ვიწრო შინაარსია ჩადებული.

თანამედროვე პირობებში მარკეტინგისადმი ინტერესი ტექნოლოგიურ ძვრებზეა დამოკიდებული. მარკეტინგი, როგორც ფირმის მართვისადმი მიდგომა ეფექტურია გარკვეულ პირობებში (განსაკუთრებით ბაზარი და მწარმოებელთა კონკურენცია, თავისუფალი ეკონომიკა, მარკეტინგული კვლევები).

მარკეტინგულ კვლევებში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს რაოდენობრივი მონაცემების ანალიზი. მარკეტინგული ინფორმაციის შეკრების მთელი სისტემა დამყარებულია სტატისტიკური დაკვირვების და ამორჩევის თეორიაზე. მონაცემების შეკრებისას ანალიზში დიდი როლი ენიჭება დაჯგუფების თეორიას. მარკეტინგის სტრატეგიული მოდელის დამუშავება ემყარება ბაზრის მდგომარეობის სტატისტიკურ შეფასებას. ბაზრის სეგმენტაცია წარმოადგენს მომხმარებელთა დაჯგუფების სტატისტიკურ პროცესს სოციალურ-დემოგრაფიული, ეკონომიკური და სხვა ნიშნების მიხედვით. მარკეტინგულ კვლევებში გაითვალისწინება აგრეთვე სხვადასხვა ჯგუფის მომხმარებელთა ფსიქოლოგიური თავისებურებანიც.

გამოიყოფა მარკეტინგული კვლევის სამი ქვესისტემა: დაგეგმარება და კვლევის მომზადება (პირველი და მეორე ეტაპები); შეკრება, დამუშავება, შეჯამება და ინფორმაციის შენახვა (მესამე ეტაპი); მონაცემების გამოყენება, ე.ი. მათი ანალიზი, პროგნოზი, რეკომენდაციების შედგენა (მეოთხე ეტაპი).

მარკეტინგული კვლევები საჭიროებენ შესაბამისი ინფორმაციის მიღებას ტექნოლოგიების და კვლევის მეთოდების საფუძველზე გადაწყვეტის მიღებით.

მარკეტინგული კვლევების დროს პრობლემა შეიძლება შესწავლილი იქნას ისიკავის დიაგრამით, ან მიზებისა და შედეგების დიაგრამით, რომლებსაც მათი ფორმიდან გამომდინარე ეწოდება „თევზის ჩონჩხი“ ან „დიაგრამა მდინარის შენაერთებით“. დიაგრამის გამოყენება ეხმარება საქმიანობის ელემენტების გამოაშკარავებაში, ბაზრის დახასიათებაში და სხვა.

იმ შემთხვევაში, როცა ძნელია სხვადასხვა პრობლემების რაოდენობრივი შეფასება, შედეგებისა და მოქმედი ფაქტორების დადგენა კორელაციურ-რეგრესიური დამოკიდებულებით, შეიძლება გამოყენებული იქნას SWOT-ანალიზი.

მისიის და კორპორატიული მიზნების დადგენის შემდეგ შეიძლება საჭირო გახდეს გარეთა გარემოს და ფირმის მარკეტინგული მიზნებისათვის საშიშროება (T), რომელიც მიზნებშია დაფარული. გარეთა გარემო ასევე წარმოადგენს ფირმის შესაძლებლობების წყაროს (O). აუცილებელია მოიძებნოს ფირმის შეთანხმების შესაძლებლობები და ხერხები და ფირმის საკუთარი პოტენციალი ან მისი ძალა (S). ნებისმიერ ფირმას აქვს სუსტი (W) ადგილები, და ფირმის ამოცანას წარმოადგენს სისუსტეების გარდაქმნა ძალად. კონცეფციების დამუშავებისას მნიშვნელოვანია გადაწყვეტის ამოცანების გზების განსაზღვრა: თეორიული ჰიპოთეზების დამომუშავება

ორი მიზეზის გამო: სტატისტიკური შემოწმებისათვის და თვით მკვლევარის მანიპულაციის გამორიცხვით.

SWOT-ანალიზი გაიშვიფრება როგორც ექსპერტიზა:

- ორგანიზაციის შიდა ძალები (strengths) და სისუსტეები (weaknesses):
- მისი შესაძლებლობები (opportunities):
- საშიშროება (threats) მისთვის.

SWOT-ანალიზი თავისი არსით ხასიათდება:

- ძალები – ორგანიზაციის უპირატესობა;
- სისუსტეები – ორგანიზაციის ნაკლოვანება;
- შესაძლებლობები – გარეთა გარემოს ფაქტორები, რომელთა გამოყენება ქმნიან უპირატესობას ბაზრის ორგანიზაციისათვის;
- საშიშროება – ფაქტორები, რომლებსაც პოტენციურად შეუძლიათ გააუარესონ ორგანიზაციის მდგომარეობა ბაზარზე.

SWOT-ანალიზი წინ უსწრებს პერსპექტიულ (სტრატეგიულ) დაგეგმარებას. სიტუაცია ბაზარზე ძალიან დინამურია, ამიტომ ანალიზი უნდა ჩატარდეს ხშირად. საწარმოს ძლიერი და სუსტი მხარეების შეფასება SWOT-ანალიზის დროს შემდეგნაირია:

1. განაწილების სისტემა
2. საწარმოს საკუთარი პროდუქცია
3. საწარმოს საკუთარი ტექნოლოგია
4. საწარმოს საკუთარი ფინანსური საშუალებანი
5. მართვის ორგანიზაცია
6. საწარმოს იმიჯი, მისი პოზიციონირება

მარკეტინგი ტელეკომუნიკაციაში მოიაზრება როგორც ორგანიზაციის მართვის საშუალება. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მარკეტინგული „ინტელექტუალური“ სისტემის შემუშავება. თანამედროვე სამყაროში დაბეჭდილი პროდუქცია შეიცავს მონაცემების უზარმაზარ რაოდენობას და ძალიან ხშირად მასში არ არის აუცილებელი პრობლემის გადაჭრის ინფორმაცია. ამიტომ საჭიროა „ინტელექტუალური“ სისტემა ყოველკვირეულად იძლეოდეს ინფორმაციებს სტრატეგიული და ხანგრძლივადიანი მიმდინარე მარკეტინგული გადაწყვეტის მისაღებად.

ინტელექტუალური სისტემის დამუშავებისას საჭიროა პროფესიონალი მენეჯერების მიერ ფირმის მენეჯმენტის საინფორმაციო პრობლემების გადაწყვეტა.

ტელეკომუნიკაციის მარკეტინგის შესწავლისას მნიშვნელოვანია ფასწარმოქმნის მიზნები და მოთხოვნები, ფასწარმოქმნის პოლიტიკა კავშირგაბმულობის ოპერატორისათვის. მომხმარებლისათვის მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს ძირითადი სატარიფო პოლიტიკა, რომელიც უნდა განიხილებოდეს როგორც საქმიანი აქტიურობის დაგეგმვის საერთო პროცესის ნაწილი. არსებობს ფასწარმოქმნის სამი შეხედულება

ტელეკომუნიკაციაში: ეკონომიკური, დაფუძნებული დანახარჯებზე და საბაზრო.

საწარმოებში მარკეტინგის სისტემის ძირითად ელემენტს წარმოადგენს **მარკეტინგული სამსახური**, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ისეთი ფუნქციები, როგორც კომპლექსური ანალიზი და გასაღების ბაზრის განვითარების პროგნოზირება; ფასების; კონკურენტების პოლიტიკა და ვაჭრობის კონიუნქტურა; კონკურენტუნარიანი ფირმის მიერ გამოშვებული პროდუქციის შეფასება; წინადადების შემუშავება ასორტიმენტის გაუმჯობესებისათვის; იდეების ძიება და არჩევა მომავალი საწარმოსთვის; საქონელბრუნვის ყველაზე ეფექტური ხერხის განსაზღვრა; პროდუქციის გაყიდვის სტიმულირება, სარეკლამო ღონისძიებების ორგანიზაცია, კონტროლი და ეფექტურობის შეფასება.

ტელეკომუნიკაციის ფირმის მარკეტინგული გეგმის დადგენა შეიძლება: ფაქტორული ანალიზის, ექსტრაპოლაციური, ტრენდის გამოთვლითი, შედარებითი მეთოდებით. ტელეკომუნიკაციის მარკეტინგში მნიშვნელოვანია კომუნიკაციის როლი და სარეკლამო პროდუქტის შემუშავება ბაზარზე პროდუქტის გასაღებისათვის. რეკლამა ამავე დროს წარმოადგენს კომუნიკაციის პროცესს. საჭიროა სარეკლამო კამპანიის დაგეგმვა საზოგადოებასთან ურთიერთობით (Public Relations).

დაბოლოს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ტელეკომუნიკაციის ბაზარზე კავშირგაბმულობის კავშირის მომსახურების ხარისხს, რომელიც უნდა აკმაყოფილებდეს საერთაშორისო სტანდარტებს. მარკეტინგი ტელეკომუნიკაციაში გამოყენებული უნდა იყოს როგორც სისტემური კონკურენტული სტრატეგია ბაზარზე, რომელიც ამავე დროს ბიზნესის წარმატების საწინდარია.

Маркетинг в Телекоммуникациях

Елисабед Хахуташвили

ГТУ, Тбилиси, ул. Костава 77, Кор. VIII

Маркетинг как система методов и приемов, способная направить поведение как фирмы, так и клиента к взаимной выгоде, имеет значение для развивающегося телекоммуникационного пространства.

В маркетинге можно выделить три взаимосвязанных функциональных элемента: 1) управление деятельностью по сбыту и продаже товаров и услуг; 2) маркетинговое регулирование рыночных процессов с помощью социально-экономических рычагов, чтобы обеспечить максимальный коммерческий успех; 3) изучение и прогнозирование состояния и развития рынка, обеспечение маркетингового менеджмента и маркетингового регулирования.

В случае, когда трудно дать количественные оценки различных составляющих проблем, можно использовать SWOT–анализ. В маркетинге телекоммуникаций важное место занимает коммуникация, ценообразование, связи с общественностью, качество услуг как залог успеха на рынке.

Итак, маркетинг в телекоммуникации должен быть использован как системно-конкурентная стратегия на рынке, что обеспечит успех в бизнесе.

Marketing in Telecommunication

Elizabet Khakhutashvili

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

Marketing as system of methods and receptions, capable to direct behavior as firms, and the client to mutual benefit matters for developing telecommunication space. In marketing it is possible to allocate three interconnected functional elements: 1) management of activity on sale and sale of the goods and services; 2) marketing regulation of market processes by means of socially-economical levers to provide the maximum commercial success; 3) studying and forecasting of a condition and market development, maintenance of marketing management and marketing regulation. In a case when it is difficult to give quantitative estimations of various making problems, it is possible to use SWOT-the analysis. In marketing telecommunications the important place communications, pricing, public relation, quality of services as occupies the keystone to success in the market. So, marketing in telecommunications should be used as system-competitive strategy on the market that will provide success in business.

სატენდერო წინადადების მომზადება

ანა ხვედელიძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

საქართველო, თბილისი, კოსტავას 77

ტენდერი არის ერთგვარი კონკურსი სხვადასვა ორგანიზაციების მიერ მომზადებული საკონკურსო წინადადებისა, რომელიც არსებითად მნიშვნელოვანია თითოეული კონკურსანტი ორგანიზაციისათვის, უკვე არსებული ბიზნესის განსავითარებლად, ან ახალი ბიზნესის დაწყებისთვის.

ტენდერისთვის პირველ რიგში აუცილებელია მომზადდეს წინადადება. წინადადება შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი საშუალება იდეის, პროდუქტის, ან მომსახურების გაყიდვისთვის. წარმატებული წინადადება ხშირად ქმნის საფუძველს კონტრაქტის დადებისა მიმწოდებელსა და კლიენტს შორის. სატენდერო წინადადება – ეს არის მიდგომა კლიენტთან იმ მიზნით, რომ მიიღონ ახალი ბიზნესი, ან განავითარონ უკვე არსებული. საკონკურსო წინადადება კეთდება როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორში. წინადადება შეიცავს ინფორმაციას ფასეულობისა და ხარჯების შესახებ, რომელსაც ამზადებს გუნდი.

ლოკუმენტები, რომლებიც შეიცავენ წინადადებებს, შეიძლება იყოს რამდენიმე და ათასობით გვერდიანი, მცირეხუჯეტიანი და მრავალხუჯეტიანი. საერთო ყველა წინადადებისათვის არის ის, რომ ისინი უნდა მზადდებოდნენ და კონკურენტულ პირობებში, მოცემულ ვადებში და საბიუჯეტო ჩარჩოებში.

წინადადების მომზადებას თან ახლავს დაწესებული განრიგი და თვითონ წინადადება არ წარმოადგენს მოლაპარაკების საგანს. მენეჯერმა, რომელიც ამზადებს წინადადებას, უნდა უზრუნველყოს მაღალი ხარისხობრივი დონე ლოკუმენტისა, რომელსაც ის ადგენს. მისი მიზანი მდგომარეობს იმაში, რომ უზრუნველყოს ახალი ბიზნესის მიღება. სწორედ ეს მიდგომა განასხვავებს წინადადების მომზადების მენეჯერს, პროექტების მენეჯერებისგან.

სატენდერო წინადადების მომზადება შედგება 3 ძირითადი ნაწილისაგან:

1. წინადადების მომზადების მართვა;
2. დაწერა რედაქტირება;
3. პირადი ჩვენება.

წინადადების მომზადების მართვა:

ფუნქციები დავალებულეები – გუნდის მუშაობის აღწერა, რომელიც ამზადებს წინადადებას, ის ფუნქციები, რომელიც უნდა განახორციელოს მენეჯერმა წინადადების მომზადებისთვის.

მეთოდები და მიდგომები – წინადადების მომზადების სტრატეგია, მისი ადაპტირების უზრუნველყოფა და პროცესის სწრაფი დასრულება.

რისკების მართვა – უნდა განისაზღვროს მოსალოდნელი რისკები და რისკის წყარო, მისი მოქმედების და დამაჯერებლობის ხარისხი.

ადმინისტრაცია და ლოგისტიკა – ფუნქციების განსაზღვრა, წინასწარი დადგენა, ვინ რას აკეთებს, კონტროლი მუშაობის პროცესში.

დაგეგმვა – წინადადების მომზადების ღირებულება, რესურსები, ტიპური გეგმები, დროის ფაქტორის განსაზღვრა, კონტროლის შენარჩუნება.

დაწერა და რელაქტირება:

წერის გამოცდილება – ეს ნაწილი განკუთვნილია წინადადების ავტორებისათვის და დამამუშავებლებისათვის.

სარელაქციო გამოცდილება – მკითხველის სტილთან შეგუება, შაბლონების გამოყენება, სტილი, გრამატიკა და ორთოგრაფია.

გაფორმება და პრეზენტაცია – სტილი, პრეზენტაციის ხელმძღვანელობა.

პირადი ჩვევები:

კომუნიკაცია – ინფორმაციის მიტანა გუნდამდე და კლიენტამდე, კომუნიკაციური სტრატეგია.

გუნდები – გუნდის შემადგენლობის განსაზღვრა, დადებითი და უარყოფითი მხარეები, კონფლიქტები და კომუნიკაციები გუნდის შიგნით და ნაკლოვანებების აღმოფხვრის გზები.

მოლაპარაკებები – მოლაპარაკებათა ციკლი, მოლაპარაკებები ორგანიზაციის შიგნით და კლიენტთან, სწორი სტრატეგიის არჩევა.

გაყიდვები – ინფორმაცია გაყიდვების შესახებ, გაყიდვების სტრატეგია, პირველობა ბაზარზე.

წინადადების მომზადების მენეჯერი – ეს არის პიროვნება, რომელმაც უნდა მოამზადოს საკონკურსო წინადადება, ამასთან ერთად მართოს მრავალრიცხოვანი რესურსები და შევიდეს საქმიან ურთიერთობაში, გაინაღდოს ხელსაყრელი შეთანხმება კლიენტთან. წინადადების მომზადებაში მენეჯერის როლის განსაზღვრისათვის, აუცილებელია ის განხილული იქნას, ყველა სხვა ურთიერთდამოკიდებული ფაქტორების კონტექსტში, რომლებიც ჩაბმულნი არიან წინადადების მომზადების პროცესში. ეს გუნდი შეიძლება სპეციალურად შეიქმნას წინადადების მომზადებისთვის, ან არსებობდეს „ვირტუალურად“.

წინადადების მომზადების მენეჯერმა, უნდა ურთიერთთანამშრომლოს ორგანიზაციის სხვადასხვა განყოფილებასთან.

პროექტების მენეჯერები – გარკვეულ დონემდე წინადადების მომზადების ყველა მენეჯერი, ეს არის პროექტების მენეჯერი. წინადადება და პროექტი მსგავსია იმაში, რომ წარმოადგენენ განსაზღვრული სამუშაოს რაოდენობას, განსაზღვრული ვადებით, საწყისი და დამთავრების, განსაზღვრული მიზნით და საბოლოო პროდუქტით. ამ მიზეზის გამო ზოგიერთი ორგანიზაცია ირჩევს წინადადების მომზადების მენეჯერს, პროექტების მენეჯერებს შორის. მნიშვნელოვანია, რომ მათ შორის არსებობდეს – ურთიერთსაქმიანობის ჩარჩოები.

მოვალეობა წინადადების მომზადების მენეჯერის მდგომარეობს იმაში, რომ წინადადება იყოს მომზადებული სრულყოფილად დადროულად. წინადადების მომზადების მენეჯერები უნდა ასრულებდნენ ფართო დიაპაზონის მოვალეობებს, რაც ითხოვს მათში სხვადასხვაჩვევების

არსებობას. ეს მოვალეობები მიეკუთვნებიან მთელ რიგ მოღვაწეობის სფეროს: ლოგისტიკა და ადმინისტრირება, მართვა, კომუნიკაცია, გაყიდვები და ხარისხი.

წინადადების მომზადების მენეჯერს შეიძლება ჰქონდეს დამატებითი მოვალეობები, ისეთი როგორიცაა: შეთავაზებული კლიენტისადმი საერთო გადაწყვეტილების განსაზღვრა, პროექტების მენეჯერის როლის ან გამყიდველის როლის შესრულება.

ტექნიკური სპეციალისტები – ტექნიკური სპეციალისტების შემადგენლობა დამოკიდებულია დარგის სპეციფიკაზე. მაგალითად: საინფორმაციო ტექნოლოგიების სექტორში მას შეუძლია ჩართოს პროგრამისტები და მონაცემთა ბაზის დამამუშავებლები. მათ შეაქვთ წვლილი პროექტის დამუშავებაში, რომელიც შემდეგ უნდა მიეწოდოს კლიენტს. წინადადების მომზადების მენეჯერმა ხელი უნდა შეუწყოს მათ და იყოს დარწმუნებული, რომ ისინი ფლობენ ყველა საჭირო ინფორმაციას, იმისათვის, რომ თავისი წვლილი შეიტანონ წინადადების მომზადებაში.

რეალიზაციის სპეციალისტები – ეს მომუშავეები ტექნიკური სპეციალისტებისგან განსხვავდებიან იმით, რომ ისინი უმეტესწილად დაკავებული არიან ბიზნესის ოპერატიული საპროექტო მხარით. დამოუკიდებლად იმისგან, გააჩნიათ თუ არა მათ გამოცდილება, აუცილებელი გადაწყვეტილების დამუშავებისთვის, მათ ზუსტად იციან რა უნდა გააკეთონ, რომ ამ გადაწყვეტილებამ იმუშაოს.

ფინანსების სპეციალისტები – ფინანსური სპეციალისტები წარმოადგენენ ინფორმაციის წყაროს ღირებულების შესახებ და ჩვეულებრივ მონაწილეობენ ნებისმიერი საკითხის გადაწყვეტაში, რომელიც დაკავშირებულია დაფინანსებასთან, ვალუტასთან, არენდასთან და ა.შ.

იურისტები – მათი ურთიერთობა მსგავსია წინადადების მომზადების მენეჯერის და ფინანსისტების ურთიერთობისა. ექსპერტმა – იურისტებმა უნდა მოამზადონ განხილვისა და გამომუშავებისათვის შეთანხმების სამართლებრივი ასპექტები.

გარდა იურიდიული და ფინანსური განყოფილებებისა ორგანიზაციის შიგნით არსებობს მრავალი სხვა ქვეგანყოფილება, რომლებიც მონაწილეობას მიიღებენ წინადადების შინაარსის დადგენასა და მის მომზადებაში. უპირველეს ყოვლისა ეს იქნება ადამიანური რესურსების მართვისა და ხარისხის განყოფილება.

მონაწილეობა ტენდერში წარმოადგენს ეფექტურ საშუალებას, ახალი ბიზნესის წამოწყებისთვის, ან უკვე არსებულის გასაუმჯობესებლად, ამიტომ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კარგი სატენდერო წინადადების მომზადებას. აქედან გამომდინარე მნიშვნელოვანია წინადადების მომზადების მენეჯერის კვალიფიკაცია, რათამან ორგანიზაცია გაუკეთოს კონკურენტული სატენდერო წინადადების მომზადებას. ეს ყველაფერი უზრუნველყოფს ტენდერის მოგებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Gavin Kennedy – Everything is negotiable, London: Random house 1997.
2. Suzy Siddons – Presentations, skills, London: institut of personal development 1999.
3. Девид Никсон – как выиграть тендер.

Prepare tender offer

Ana Xvedelidze

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

Preparation process of efficient tender proposals are discussed in the topic. How should the proposal be prepared and by whom, so that to make it competitive and provide contract award, which is vitally important to each competitor bidder organization for commencement of a new business, or improvement of existing one.

Подготовка предложения для тендера**Анна Хведелидзе**

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В статье анализируется процесс подготовки эффективных тендерных предложений; как и кем они должны быть подготовлены, чтобы сделать их конкурентоспособными с целью обеспечения заключения контракта, который жизненно важен для каждой организации и в плане создания нового бизнеса, и в плане совершенствования существующего.

არქიტექტურა/Архитектура/Architectura

ტრადიციის თემა XX საუკუნის იაპონელი არქიტექტორების შემოქმედებაში

მაია დავითაია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
თბილისი, კოსტავას ქ. 77

გლობალიზაციის ეპოქა გვიქადის არა მარტო ნაციონალურ არქიტექტურებს შორის საზღვრების მოშლით, არამედ მთლიანობაში ნაციონალური კულტურების საზღვრების მოშლითაც, ამიტომ არქიტექტურაში განსხვავებულის, განსაკუთრებულის შენარჩუნების და განვითარების გზების ძიება სხვადასხვა ქვეყანაში სულ უფრო აქტუალური ხდება. ამ მხრივ საინტერესოა იმ ქვეყნების ძიებებისა და მიღწევების განხილვა, რომლებიც წარმატებულად ინარჩუნებენ ეროვნულ სულს და თავისებურებებს. ასეთი ქვეყნების რიცხვს მიეკუთვნება იაპონია.

იაპონურ არქიტექტურაზე, ისევე როგორც, საერთოდ, იაპონურ ხელოვნებაზე, უდიდესი გავლენა იქონია ორმა კულტურამ – ჩინურმა, რომელმაც აქ VI საუკუნეში კორეის გავლით ბუდიზმთან ერთად დაიწყო გავრცელება და ევროპულმა, რომელმაც XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მძლავრი ზემოქმედება იქონია იაპონურ კულტურაზე. თანამედროვე იაპონურ არქიტექტურაზე როგორც განსაკუთრებულ ფენომენზე საუბარი შესაძლებელია მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდიდან. მიუხედავად იმისა, რომ მანამდე იაპონელმა არქიტექტორებმა შექმნეს არაერთი საინტერესო ნაწარმოები, მაგრამ საერთაშორისო არენაზე ამ მიღწევებს მიიჩნევდნენ, როგორც ცალკეულ არქიტექტორთა „საინტერესო ძიებებს“. ამ პერიოდში იაპონიის არქიტექტურაში, უფრო მეტად აღინიშნებოდა სტილიზაციის ტენდენციები. 50-იან წლებში კომუნიკაციის საშუალებები ჯერ კიდევ არ იყო მაღალ დონეზე, რის გამოც გარე სამყარო იაპონელი არქიტექტორების ძიებებს ნაკლებად იცნობდა. მხოლოდ 60-იან წლებში გაცხადდა იაპონური არქიტექტურის როგორც მნიშვნელოვანი მოვლენის არსი, რასაც ხელი შეუწყო ეკონომიკურმა აღმავლობამ. ტრადიციებზე აღზრდილი საზოგადოებისთვის, რთული აღმოჩნდა „ახალ არქიტექტურასთან“ შეგუება, რომელიც მისაბაძი მაგალითი იყო ახალი გზების ძიების პროცესში. თანდათანობით იაპონელი არქიტექტორების შემოქმედებითი მიღწევები გაცდა დასავლეთის ქვეყნების გამოცდილების ინტერპრეტაციის პერიოდს. ამასთანავე გაღვივდა დასავლეთის ინტერესი იაპონიისადმი. ამ ინტერესს უპირველესად ყოვლისა განაპირობებდა ის ფაქტი, რომ იაპონელებმა შეინარჩუნეს ეროვნული ღირსება და თვითიდენტიფიკაცია. უარი თქვეს დასავლეთის ნიმუშების კოპირებაზე და დაამყარეს კავშირი თანამედროვე სამშენებლო ტექნოლოგიასა და ტრადიციებს შორის, ბუნებასთან, ისტორიასა და კულტურულ მემკვიდრეობასთან, რამაც იაპონური არქიტექტურა სრულიად განსხვავებულ მოვლენად წარმოაჩინა საერთაშორისო ასპარეზზე.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ იაპონური არქიტექტურა, ხელოვნება, ფილოსოფია თუ ტრადიციები ემყარებოდა ბუდისტურ კულტურას, რომელიც ქადაგებდა იდეათა და საგნების ერთობლიობას. იაპონური ესთეტიკური მიმართულება მონო-ნო ავარე (“გრძნობათა ერთობლიობა”) აძლევდა ადამიანს ამის შესაძლებლობას. ესთეტიკურ პრინციპს ასეც ჰქვია “აღფრთოვანება საგნებით”, ამიტომაცაა იაპონელებისთვის დამახასიათებელი აღფრთოვანება არაცოცხალით

და მათ მიერ ამ მიზნით “ქვისა და ქვიშის ბაღების”, ანუ “მშრალი ბაღების” (მხოლოდ ქვიშა, ქვა და წყალი) შექმნა. VIII საუკუნიდან გაჩნდა “მწვანე ბაღები”, რომელთა აუცილებელ ელემენტს წარმოადგენს ყვავილოვანი საკურა.

ინდური კლასიკური ბუდიზმის განშტოების ძენ-ბუდიზმის ფილოსოფია, რომელიც განვითარდა იაპონიაში XII ს-ში, გამოვლინდა ყოფაში, ინტერიერების მოწყობაში, “ჩაის სახლების” მშენებლობაში, თვით ჩაის ცერემონიაში, “ნო-ს” თეატრში, ძენის ფერწერაში, კალიგრაფიაში, იკებანას ხელოვნებაში და სხვ.

იაპონური არქიტექტურა გეგმარების მხრივ ასიმეტრიულობით გამოირჩევა. ნაგებობებს არ ახასიათებს გარეთა მონუმენტურობა. ისინი უბრალოებით, ბუნებრივი არქიტექტურული ფორმებით, მსუბუქი კონსტრუქციებით, სტრუქტურის სინატიფითა და ადამიანის მასშტაბთან სრული შესაბამისობით გამოირჩევიან. იაპონელები ზომიერად იყენებდნენ ტრადიციულ სამშენებლო მასალებს: ქვას, ბამბუკს და ხეს (მასალის ფაქტურა გამოიყენება დეკორატიულ საშუალებად. ხის ელემენტები დეტალურადაა დამუშავებული), რითაც აღწევდნენ შენობის ბუნებასთან ორგანულ შერწყმას. ამას ხელს უწყობდა გასაწვეი ტიხრებისა და კარებების, ასევე ღია ტერასებისა და გალერეების გამოყენებაც.

ადრეული ფეოდალიზმის პერიოდის იაპონიის არქიტექტურა ეფუძნებოდა საკულტო ხუროთმოძღვრებაში ტრადიციული ნაგებობების განვითარებას, რაც უკავშირდებოდა სინტოისტურ რელიგიას. იაპონურ სატაძრო კომპლექსებს ახასიათებს შენობის შემდგომი ტრანსფორმაცია. ძველი იაპონური ნაგებობის (ტაძრის, სასახლის, საცხოვრებელი სახლის) კონსტრუქციას ქმნიდა მზიდ-კოჭოვანი კარკასული სისტემა, რომელიც აყალიბებდა “ტაკაიუკას” ნაგებობის ტიპს. გეგმაში სწორკუთხა პრიზმისებური პავილიონი გადახურული იყო ორქანობიანი ან ოთხქანობიანი სახურავით. მიწის დონიდან აწეული იატაკი, სახურავის მკვეთრი დაქანება და ფართო გადმონაშვერი, ორ ბოძზე დაყრდნობილი, ჩაღის გადახურვის დამჭერი გაღუნული კოჭები საიმედოს ხდიდა ნაგებობის კარკასს და ანიჭებდა მას სიმყარეს მიწისძვრების პირობებში.

XVI ს-იდან დაიწყო ჩაის პავილიონების მშენებლობა, რომელთა მთავარი პრინციპებია სიმტკიცე, სისადავე, ასკეტურობა, მინიმალიზმი. ისინი გარშემორტყმულია ჩაის ბაღით. ნაგებობა იგებოდა თიხით შეღესილი ხის ან ბამბუკის კარკასით. სახლი იღვა ისე, რომ მისი ტერასიდან, ფანჯრებიდან იხსნებოდა საუკეთესო ხედები ბაღზე.

იაპონური არქიტექტურის ეს ტრადიციული პრინციპები და ტენდენციები შენარჩუნდა დღესაც და გავლენა იქონიეს თანამედროვე არქიტექტურის განვითარებაზე.

ტრადიციებთან დამოკიდებულების ინტერპრეტაციის ხასიათი დროში (თაობების მიერ) სავარაუდოა, ამიტომ შევეცდები ის განვიხილო ორი თაობის წარმომადგენლის – კენძო ტანგესა და კენგო კუმას მაგალითზე.

XX ს. ორმოციანი წლებიდან იაპონიას მოეწვინა კენძო ტანგე, რომელმაც უდიდესი როლი შეასრულა თანამედროვე იაპონური არქიტექტურის აღმავლობაში. კ. ტანგეს, როგორც პრაქტიკოსის, როგორც თეორეტიკოსის და პედაგოგის როლი უდიდესია, როგორც იაპონური, ისე მსოფლიო არქიტექტურული აზროვნების განვითარებაზე. მისი სადებიუტო ნამუშევარია ჰიროსიმაში აგებული მშვიდობის მემორიალური კომპლექსი (1949-1956წწ.), რომელშიც გაერთიანდა ტრადიციების გამოყენებით შექმნილი მემორიალის არქიტექტურა და ფუნქციონალიზმის პრინციპებით შეჯერებული მუხეუმის შენობა. კომპლექსის კომპოზიციაში ჩაიდო სუფთა ნაციონალური შეხედულება სივრცე-სიმბოლოზე.

1953 წ. აგებულ საკუთარ სააგარაკო სახლში ტანგე იყენებს ტრადიციულ მასალებსა და მიდგომებს: ხეს, კრამიტს, გაქონილი ქაღალდით მოჭიმულ ტიხრებს.

სახლი საზღვასმულად ტრადიციული პავილიონის პრინციპებზეა აღმოცენებული მოდულური სისტემით (ტატამი) და გარდამავალი სივრცეებით.

ტანგეს შენობათა შორის ერთ-ერთი გამორჩეულია კავავას პრეფექტურის ოფისების შენობა და საკონფერენციო დარბაზი (1955-1958წწ.). აქ ვლინდება ტრადიციული იაპონური არქიტექტურისა და “ინტერნაციონალური სტილის” პრინციპების ბრწყინვალე სიმბიოზი. ბეტონის თანამედროვე კონსტრუქციები იწვევენ ასოციაციებს ტრადიციული იაპონური სახლის მზიდ-კოჭოვან სისტემასთან. შენობა გამოირჩევა სიმსუბუქითა და გამჭვირვალობით.

ნაციონალური კულტურის სემანტიკურ ნიშნებთან დაბრუნება ვლინდება ტოკიოში აშენებული სოგეცუს იკებანას სკოლის შტაბ-ბინის შენობაში (1956წ.). შენობის კომპოზიცია იწვევს ასოციაციას, რომელიც უკავშირდება თაიგულეების შექმნის მინიმალისტურ ხელოვნებას. მინის ერთი კედელი ასიმეტრიულად გადმოდის მეორეზე, ხოლო ინტერიერები შიდა ტიხრები გვაგონებენ ტრადიციულ სახლს. ეს სივრცეები ასახავენ იაპონურ კულტურაში პიროვნების მნიშვნელობას და როლს. ტიხრების-ფუსუმას საშუალებით სივრცე იყოფოდა ფუნქციურად სექციებად, ამიტომ სახლში არ იყო იზოლირებული ჩაკეტილი უჯრედები, ანუ არ არსებობდა პირადი სივრცე. ტრადიციული სახლის იდეა მნიშვნელოვანი იყო ტანგესთვის და ის არ გაქრა თანამედროვე ქალაქმშენებლობის კონფლიქტური პრინციპების არსებობის პირობებშიც კი.

ტოკიოში, ზაფხულის XVIII ოლიმპიური თამაშებისთვის შექმნილ იოიოგის სპორტულ კომპლექსში (1961-1964წწ.) ტრადიციული იაპონური არქიტექტურისთვის დამახასიათებელი უბრალოება გამოვლინდა კომპლექსის სახურავის ფორმაში, რომელსაც იჭერს ვანტები.

კ.ტანგეს პრაქტიკული მოღვაწეობის გვერდით გასათვალისწინებელია მისი თეორიული მოსაზრებებიც. ტრადიციის თემა და მისი როლი თანამედროვე ხელოვნის შემოქმედებაში ჭარბობს ტანგეს 50-იანი წლების ლიტერატურულ ნაწარმოებებში. წიგნში “კაცურა: ტრადიცია და შემოქმედება იაპონურ არქიტექტურაში” (1960წ.) ის ერთგვარად აჯამებს თავის მოსაზრებებს იაპონური ტრადიციის ორმაგი ხასიათის შესახებ და ისწრაფის გამოავლინოს მასში ორი კულტურის ბრძოლა – არისტოკრატიულისა და მდაბიობის. უაღრესად საინტერესოა მისი წიგნი ისევე სამლოცველოზე.

XX საუკუნის შემოქმედებითი და პრაქტიკული ძიებების მასშტაბით კენგო კუმა (დაიბადა 1954წ.) სრულიად განსხვავებული მოვლენაა, არა მხოლოდ იაპონურ, არამედ მსოფლიო არქიტექტურაში. მისი არქიტექტურის აღწერა არ არის ადვილი. კუმას მსუბუქი შენობები არ შეესაბამება თანამედროვე არქიტექტორთა ჩვეულ მისწრაფებას შექმნან მკაცრი, პოეტური და დასამახსოვრებელი ფორმები. მის ნამუშევრებში შუქისა და ფერის ერთგვარი ერთიანობა ისახება. ნამუშევრებში გარკვეულწილად იკითხება ტრადიციაც და თანამედროვეობაც, რაც მიიღწევა ბუნებრივი მასალითა და ტრადიციული ელემენტების გამოყენებით. კუმა აღნიშნავს, რომ ყველაზე საინტერესო არქიტექტურა შესაძლოა თანაარსებობდეს მასალასთან ერთად კონტექსტში.

მის მიერ აშენებული მუხეუმები, ტაძრები და საცხოვრებელი სახლები განსხვავდებიან ამა თუ იმ რაიონში გამოყენებული ტრადიციული სამშენებლო მასალით: გამომწვარი აგური, ხე, ბამბუკი, ქვა და გაქონილი ქაღალდი, რომელსაც დღემდე იყენებენ მინის ნაცვლად. პორიზონტალური და ვერტიკალური ხაზების მონაცვლეობით (რაც იაპონური ტრადიციაა) შექმნილი “პოეტური” შენობები ასოცირდებიან კოკისპირულ წვიმასთან ან ნაკადულთან.

ტრადიციის თემა გატარდა კენგო კუმას მრავალ ნამუშევარში, რომელთაგან საინტერესოა: საზოგადოებრივი ცენტრი ტაკაიანაგი ნიიგატას პრეფექტურაში (1998-

2002წწ.), ბამბუკის სახლი ჩინეთის კედელთან პეკინში (2000-2002წწ.), სახლი-ლოტოსი აღმოსავლეთ იაპონიაში (2003-2005წწ.). ავტორი ამ უკანასკნელზე აღნიშნავს, რომ ის “შედგება სიცარიელებისგან”. სახლი-ლოტოსი შემოსილია ფოლადის ტროსებზე ჭადრაკისებურად ჩამოცმული ტრავერტინის ფილებით. გახვრეტილი ეკრანები გვაგონებენ წყალზე გაშლილ ლოტოსის ყვავილს, რომლითაც გარშემორტყმულია სახლი.

პეკინის “ბამბუკის სახლი” შეიქმნა მივიჩნით იაპონური საცხოვრისის არქიტექტურაში ახალ ეტაპად. აქ გამოყენებული ბამბუკის გასაწევი ტიხრები ამყარებენ კავშირს შიდა სივრცესა და ბუნებას შორის, რაც ასე ტრადიციულია იაპონური არქიტექტურისთვის.

კუმას სურვილია “ააღორძინოს იაპონური შენობის ტრადიცია” და მოამზადოს ის XXI საუკუნისთვის.

იაპონელი არქიტექტორები ხილული ურბანული და არქიტექტურული მემკვიდრეობის, სამონასტრო კომპლექსების, ძეგლების, ისტორიული განაშენიანების ახლებურ ინტერპრეტაციასთან ერთად, პარალელურად იკვლევენ და წვდებიან არამატერიალური კულტურის შრეებს და სიღრმეებს – ტრადიციებს, რიტუალებს, თეატრალურ ხელოვნებას, ლეგენდებს, მითებს, ხალხურ შემოქმედებას, რომლებიც მთლიანობაში განსაზღვრავენ ერის მენტალობას, ცნობიერებას, მათ შორის არქიტექტურული სივრცის აღქმის სპეციფიკას. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია პრატას აზიური ცენტრის (ტოკიო) დირექტორის, პროფესორის ჩინგ-იუ ჩანგის ფუნდამენტალური კვლევა “სივრცის იაპონური აღქმა”. ის იაპონელთა სივრცისადმი დამოკიდებულების სპეციფიკას განიხილავს მატერიალური და არამატერიალური მემკვიდრეობის ერთიანობაში.

წლების მანძილზე თანამედროვე იაპონური არქიტექტურის განვითარებისადმი ინტერესმა მიმიყვანა დასკვნამდე, რომ იაპონელ არქიტექტორთა ყველა თაობისათვის არქიტექტურა, სივრცე გაცილებით მეტია ვინემ “ფუნქცია” და სხვა კულტუროლოგიური და ფსიქოლოგიური დატვირთვის ფაქტორებია.

იაპონელი არქიტექტორების შემოქმედების განხილვა გვაძლევს საბაბს ვიფიქროთ, რომ გლობალიზაციის პროცესშიც კი შესაძლებელია არქიტექტურაში შენარჩუნდეს ნაციონალური ტრადიციები და მოხდეს მათი ჩართვა პრაქტიკაში.

ლიტერატურა:

1. Николаева Н.С. Современное искусство Японии, Краткий очерк, изд. «Советский художник», М., 1968г;
2. Нобуо И., Торао М., Таидзи М., Тю Е., История Японского искусства, изд. «Прогресс», М., 1965;
3. Мещеряков А.Н. Древняя Япония, Буддизм и Синтоизм, изд. «Наука», М., 1987;
4. Рябушин А.В. Новые горизонты архитектурного творчества 1970-1980-ые годы, М., Стройиздат, 1990;

Традиция в творчестве японских архитекторов XX века

М.Давитая

Грузинский технический университет, Грузия, Тбилиси, ул. Костава 77

В процессе глобализации постепенно стираются границы между национальными архитектурами и национальными культурами в целом, поэтому поиск путей сохранения особенного в архитектуре разных стран актуален. В статье рассмотрены архитектурные традиции Японии и их проявление в творчестве Кендзо Танге и Кенго Кумы, архитекторов двух поколений XX века.

*Tradition in works of 20th Century Japanese Architects
Maya Davitaia*

The Georgian Technical University, 77 Kostava st, Tbilisi, Georgia

During the globalization process gradually elimination the distinctions between the national architects and national cultures, thus quest for ways of preservation of singularities, particularly the architectural trends, becomes crucial in the different countries. In the article considered the architectural traditions of Japan and it's reveal in works of Kenzo Tange and Kengo Kuma, architects of two different generations within the 20th century.

ეკოლოგიური არქიტექტურა

ელენე კალანდაძე, ნინო იმნაძე, მაია ჯავახიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი, კოსტავას ქ. №77

„დედამიწა ცოცხალი პლანეტაა და წარმოადგენს კაცობრიობის კოსმიურ სახლს. ამ სახლის სიმბოლოა ბალახი, ჩვეულებრივი მწვანე ბალახი ჩვენი სახლის წინ. ბალახი სახლთან – ეს არის მოგონებები მშობლიურ ქვეყანაზე, ბავშვობაზე, კავშირი ბუნებასთან, გარემოს ჰუმანურობა. ეს არის ის, რომელიც აკლია თანამედროვე ურბანიზაციულ გარემოს. ეს არის ყველაზე ლაკონური ჩანაწერი იმ რთული ფორმულისა, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ ეკოლოგიური არქიტექტურა“ (ა. გუტნოვი).

სიტყვა ეკოლოგია ბერძნული სიტყვაა „oikos“ – „სახლი“, იგი აღნიშნავს მეცნიერებას სახლსა და მის მაცხოვრებლებზე. ეკოლოგია ეს არის ადამიანის და ბუნების ურთიერთობა.

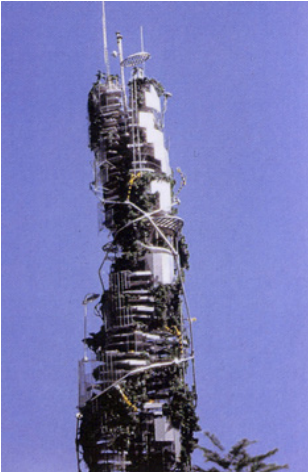
ეკო-არქიტექტურა: ჰარმონია ბუნებასა და არქიტექტურას შორის. ამ სიტყვათშეწყობაში იკითხება მნიშვნელოვანი ტენდენცია – მოძრაობა ადამიანისკენ, ბუნებისკენ, რომელიც ძალას იკრებს თანამედროვე არქიტექტურაში. დასავლეთში უკვე აქტიურად შემოვიდა ტერმინი „green building“ – მწვანე შენობა, ანუ ახლო ბუნებასთან. მოდაში აღარ არის მხოლოდ შენობის დაპროექტება, ეხლა თითოეული პროექტი ზდება ინოვაციური იმ თვალსაზრისით რომ იყენებს საკუთარ რესურსებს გათბობაზე, ვენტილაციაზე, ელექტროენერჯის გამოუმუშავებაზე, ანუ იყენებს ალტერნატიულ წყაროებს. ეს ყველაფერი კი ნიშნავს კარგად დამუშავებულ ტექნოლოგიებს, სპეციალურ საშენ მასალებს და პრაქტიკას. თანამედროვე ურბანიზებული ქალაქური გარემო ზღუდავს ადამიანს იცხოვროს ბუნებასთან კონტაქტში, ამიტომ კეთილმოწყობილი გამწვანებული სივრცეები სოციალურ-ეკოლოგიურ მნიშვნელობას იძენს ადამიანის ყოველდღიურ ყოფაში. მისი ჯანმრთელობის გაუმჯობესებისათვის და დადებითი ფსიქოლოგიური განწყობის შესაქმნელად. არქიტექტურა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ეკოლოგიასთან, რადგან არქიტექტურით იქმნება ხელოვნური სივრცე და ეს სივრცე ჰარმონიულად უნდა თანაარსებობდეს გარემო ბუნებასთან. ეს კი ნიშნავს პატივისცემას გარემოსადმი.

იმისთვის, რომ განვსაზღვროთ, თუ რას ნიშნავს „ეკოლოგიური არქიტექტურა“, საინტერესოა გავეცნოთ იმ გამოცდილებას, რომელიც დღესდღეობით არსებობს.

მაღაზიელი არქიტექტორი კენ იანგი ცნობილია თავისი ეკოლოგიური (ან როგორც თვითონ ეძახის „ბიოკლიმატური“) ცათამბრჯენებით. ასეთი შენობები არის წინ გადადგმული ნაბიჯი, როგორც არქიტექტურაში, ისე ეკოლოგიის სფეროში. თუმცა მსოფლიოში მსგავსი ნაგებობები ძალიან ცოტაა. ნაწილობრივ მათი სიძვირის და აზროვნების ინერტულობის გამო.

1994 წელს კენ იანგი მაღაზიაში აპროექტებს ტოკიო-ნარას 80-სართულიან კოშკს. ამ ტიპის ნაგებობებს შორის ერთ-ერთი მსხვილი პროექტია. „ბიოკლიმატური ცათამბრჯენი“ – სპირალური მწვანე მთის იდეა. ეს ურთულესი საინჟინრო ნაგებობა იპყრობს ჩვენს ყურადღებას არა მარტო თავისი ორიგინალური იერით, არამედ საქალაქო ცხოვრებით სახსე

გარემოთი. შენობის უზარმაზარი ვესტიბული თითქოს ქუჩის გაგრძელებაა. უხვი რაოდენობის მცენარეები უმნიშვნელოვანესი ელემენტია შენობის მიკროკლიმატის სამართავად. შენობის შიგნით კონტროლდება ჰაერის ნაკადები, იგი აგრილებს შენობას და ამცირებს ხმაურის დონეს. სართულების შერევა ქმნის ორსინათლიან ან სამსინათლიან შუალედურ სივრცეს ჟანგბადით. მოსარწყავად გამოიყენება წვიმის წყალი, რომელიც შემდეგ იფილტრება და გროვდება სპეციალურ რეზერვუარებში საყოფაცხოვრებო მოხმარებისათვის. ლიფტები და დამხმარე სათავსოები განთავსებულია შენობის ცხელ აღმოსავლეთ და დასავლეთ მხარეს. ამის გამო ოფისები აღმოჩნდნენ კოშკის გრილ ნაწილში, ზუსტად იქ, სადაც საჭიროა. მზისგან დაცვა უზრუნველყოფილია მოძრავი პერფორირებული ეკრანებით და ჟალუზებით. ასეთი სისტემის გამოყენება შესაძლებელია ზომიერი კლიმატის პირობებში.

სურათი 1. ტოკიო, ნარას კოშკი, 1994.

კენ იანგმა არა ერთი ცათამბრჯენი შექმნა, რომლებიც გამოირჩევიან ორიგინალური ექსპრესიულობით, ხოლო მათი ფორმა პასუხობს ეკოლოგიურ პრინციპებს და წარმოადგენს ინოვაციურ აზროვნებას არქიტექტურულ კულტურაში – ბიოკლიმატური ცათამბრჯენი – ახალი ალტერნატივაა ურბანიზებული ქალაქის გადასარჩენად. კენ იანგის თითოეული პროექტი კონცეპტუალურია, იგი გვთავაზობს ვერტიკალურად გადახაზილ მანქანაზე ლანდშაპტურ ადგილებს ცაში სიმაღლეში გაზრდილი პარკების სისტემით (ეკოლოგიური ქალაქი მალაიზიაში, 1997წ.). მისი პრინციპული იდეაა ვერტიკალური ლანდშაფტი და დიაგონალური ბაღი, რომელიც მიცოცავს შენობის მთელ სიმაღლეზე. ბაღები ცაში აწონასწორებენ შენობის „არაორგანულ“ მასას „ორგანულთან“ და ასეთი სახით იქმნება

ვერტიკალური ეკოსისტემა. აქ ადამიანი თითქოს უახლოვდება ბუებას. მწვანე და მაღალი კოშკები – ახალი განზომილება და ურბანული ლოგიკა თანამედროვე ცხოვრების ადეკვატურია. ეს XXI ს-ის არქიტექტურაა, თუმცა კენ იანგის შემოქმედებაში თანამედროვე ტექნოლოგიებით იქმნება ტრადიციული სახლის ფუნქციური ექვივალენტი. მის მიერ დაპროექტებული ცათამბრჯენები კუალა-ლუმპურში და მის შემოგარენში გენეტიკურად დაკავშირებულია ხალხურ არქიტექტურასთან. ეს გახლავთ ქალაქური ცხოვრების და ყოფითი ტრადიციების სპეციფიკური ფორმის რაციონალური გააზრება, ახალი ნაციონალურის აღმოჩენის ერთ-ერთი გზა.

კენ იანგის პრინციპი „sustainable design“ (ბიოკლიმატური დიზაინი) ეს არის პროექტირება კლიმატური ფაქტორების გათვალისწინებით. ბიოკლიმატური დიზაინის იდეები და პრინციპებია:

- მაღლივი შენობის ცენტრალურ ღერძში საინჟინრო მოწყობილობების განთავსება;
- ბუნებრივი განიავების გამოყენება;
- შენობის ორიენტაციის და კონფიგურაციის შერჩევა;
- მზისდამცავი ხელსაწყოების გამოყენება;
- „ატრიუმების“ გამოყენება;
- ღრმა „skycourts“ ლიფტების გამოყენება, როგორც შუალედური სივრცე-გარემოსა და ინტერიერს შორის.

კოშკი ედითი, სინგაპური

კოშკი მენარა მესინიაგა აბიემის ოფისი. მალაიზია

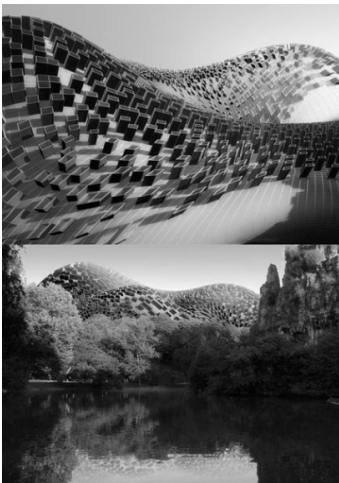
ემილიო ამბაზს ესპანეთში უნდოდა აეგო „არქიტექტურული შავი კვადრატი“ და ააშენა

ეკოლოგიური არქიტექტურის სიმბოლო. არქიტექტურის და ბუნებრივი გარემოს სინთეზი – „განმარტოების სახლი“ (2005წ.). სახლი უჩვეულო და არასტანდარტულია. ჰარმონიულად განთავსებულია სერრო-მორენას მთის ძირში. ორი თეთრი კედელი შენობის ერთადერთი მიწისზედა ნაწილია. მიწაში ამოჭრილი ტალღოვანი ღიობები შენობის შიდა სივრცეს გარემოსთან აკავშირებს. ეს „ფანჯრებია“.

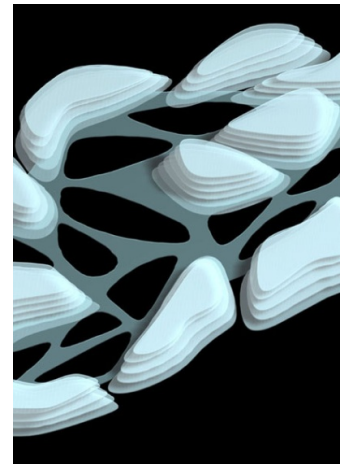
ემილიო ამბაზე, განმარტოების სახლი.

არქიტექტორი რენცო პიანო სან-ფრანცისკოში აპროექტებს მსოფლიოში ყველაზე დიდ ეკოლოგიურ სახლს, ე.წ. „ოქროს ჭიშკარი“. შენობის 9 900 კვ მ ფართის სახურავი დაფარულია მიწით. რენცო პიანო ამბობს: „ჩვენ შევქმენით მუზეუმი, რომელიც ვიზუალურად და ფუნქციურად დაკავშირებულია ბუნებრივ გარემოსთან“. სახურავში განთავსებულია ფანჯრები, რომლებიც იხსნება და იხურება ულტრათანამედროვე ტექნოლოგიური მონიტორებით, რომლებიც უზრუნველყოფენ მუზეუმის ვენტილაციას და თბოიზოლაციას.

სურათი 5. ვინსენტ კოლბო, ჟენევა, სურათი

ბელგიელი არქიტექტორი ვინსენტ კოლბო ცნობილია ინოვაციური ეკოლოგიური პროექტებით. იგი ქმნის ალტერნატიულ არქიტექტურას, ეკოლოგიური კრიზისისაგან თავის დასაღწევად. მისი ერთ-ერთი პრინციპია ეკოსისტემის შექმნა ლანდშაფტის კლონირების გზით. ეს იქნება ახალი ურბანული სცენოგრაფია, ორგანული ნატურალური ლანდშაფტიდან აღებული ფორმები, „ლანდშაფტის“

ნ. დიდი ხიდი.

ტრანსფორმაცია, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ „Land arch“. (მიწის არქიტექტურა). მაგ., Langscript, ქენევა (2020) „Grand Bridge“

„დიდი ხიდი“ სამხრეთ კორეა, 2003.

სრული წარმოდგენისათვის თუ რას ნიშნავს Land arch, განვიხილავთ ერთ მაგალითს. ვინსენტ კოლბო აპროექტებს მცურავ ეკოლოგიურ ქალაქს „Lilyped“ – ეს არის ხელოვნური

სურათი 7. „ლილიპედი“ მცურავი ეკოპოლსი.

ლაგუნა მდიდარი ფლორით და ფაუნით. ქალაქი გათვლილია ეკოლოგიურ ლტოლვილებზე. პროექტის მიზანია ჰარმონია ადამიანსა და ბუნებას შორის. ეკოპოლისის ფორმა ასოცირდება „ვიქტორია რეგიას“ ფოთოლთან, რომელიც 250-ჯერ არის გადიდებული. ეს არის უჩვეულო პლასტიური მცენარე. „ყვავილის“ გარსი შემდგარია პოლიესტერის ბოჭკოებისაგან, რომელიც დაფარულია დიოქსიდ ტიტანით (TiO₂). იგი რეაგირებს ულტრაიისფერ სხივებზე

და შთანთქავს ატმოსფერულ სიბინძურეს ფოტოკატალიტური ეფექტით.

„Lilypadi“ ოთხ მთავარ გამოწვევას იღებს: კლიმატი, ბიოლოგიური ვარიანტები, წყალი და ჯანმრთელობა. ეს მიღწეულია ყველა ენერჯის წყაროების განახლებით (მზის, სითბური, ქარის ენერჯია, ჰიდრაულიკური, პერიოდული ელექტროსადგურები, ბიომასსა) ყველაფერი გამოსადეგია მეორადი მოხმარებისათვის. ქალაქი თვითონ გამოიმუშავებს ჟანგბადს და ელექტრობას, წმინდავს და არბილებს გამოყენებულ წყალს და ა.შ. „Lilypad“-ი – მცურავი ეკოპოლისი ეს არის მეტაბოლიზმი, რომელიც ქმნის სიმბიოზს ბუნებასთან. ეს იქნება XXI საუკუნეში ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემა.

„Masdar City“ – ქალაქი აბუ-დაბიში. მასდარი – ახალი სახელია ეკოლოგიურ თემატიკაში (Foster + Partners). ეს არის მცდელობა, ამენდეს ოცნება უდაბნოში გარემოს ეტალონი, სადაც ყველაზე თანამედროვე ტექნიკა ორგანულად ჩაეწყობება ბუნებაში. ორიგინალური არქიტექტურა, საინტერესო ენერგეტიკული სისტემები, ტურისტული ტრანსპორტი. მთელი ქალაქი გადახურულია აუქრული კონსრუქციით, რომელიც ქუჩებზე და მოედნებზე საინტერესო ჩრდილს ქმნის და ქალაქს უჩვეულო მყუდროებას ანიჭებს. გეგმა ასოცირდება არაბული, აღმოსავლური ტრადიციის ნაგებობებთან. ქუჩებში ქმნიან ატრიუმების ჯაჭვს.

„global award“ ეს არის ჯილდო განკუთვნილი ბიოკლიმატური არქიტექტურის (Sustainable Architecture) შექმნისათვის, რომელიც დააფუძნა პარიზის არქიტექტურის და მემკვიდრეობის ცენტრმა გერმანულ არქიტექტორ იანა როველთან ერთად. მიზანი არის ეკოლოგიური არქიტექტურის პოპულარიზაცია. 2008 წელს ამ ჯილდოზე წარდგენილი იყვნენ არქიტექტორები ტომას ჰერცოგი, სამი რინტალა, ბიჯო ჯეინ და პატრიკ ბუშენი. ეს არქიტექტორები „მწვანე მოძრაობის“ წარმომადგენლები არიან.

გერმანელი არქიტექტორი ტომას ჰერცოგის ბიოკლიმატური და ეკონაგებობები გათვლილია სამხრეთის ქვეყნებისათვის, თავის პროექტებში ითვალისწინებს ქარის მიმართულებას, მზის სხივების ინტენსივობას და ა.შ. იყენებს მათ ენერჯიას. ნორვეგიელი არქიტექტორი სამი რიტალი ავითარებს არქიტექტურის იმ ხაზს, რომელიც ახლოსაა ბუნებასთან და ლენდ-არტთან. ორიენტაციისთვის ეყრდნობა ტრადიციული არქიტექტურის გამოცდილებას და იყენებს მხოლოდ ადგილობრივ საშენ მასალას. ასეთი სახით ინარჩუნებს კონკრეტული ადგილისათვის დამახასიათებელ ნაგებობის სახეს. დიებელო ფრანსის კერე (ბურკინო-ფასო) და ბიჯო ჯეინი (ინდოეთი) იყენებენ ნაციონალური არქიტექტურის ხერხებს შენობაში ოპტიმალური მყარი კლიმატის შესაქმნელად. ფრანგი პატრიკ ბუშენი თავისი პროექტების რეალიზაციისათვის იყენებს მეტალის ცილინდრებს, ხის გემებს და ა.შ. ცდილობს მინიმუმამდე დაიყვანოს ხარჯები მშენებლობაზე.

გერმანელი ავანგარდისტი მხატვრის ჰუნდერვასერის თვალსაზრისით კარგი შენობა თავის თავში უნდა ფლობდეს ორ რამეს: ჰარმონიას ბუნებასთან და ჰარმონიას ადამიანთან. „დიდი ხანია არქიტექტურა ღომინირებად გარემოზე, ესლა დროა გავაკეთოთ ისეთი არქიტექტურა, რომელიც დაემორჩილება ბუნებას. ვიცხოვროთ სახლში, სადაც ბუნება გარშემო იქმნება. ბუნება, რომელიც სახლის აშენებისას განადგურდა უნდა დავაბრუნოთ სახურავზე და მას ეკოლოგიური მნიშვნელობაც ექნება.

როგორც ვხედავთ განხილული მაგალითები ძალზე საინტერესო და ჩვენი დროის ადეკვატურია, ჯენკსის აზრით თანამედროვე არქიტექტურის ახალი პარადიგმა orgni-Tech და ანდ- ორმ (ორგანული ტექნოლოგია და მიწის ფორმა) აერთიანებს ორ ოპოზიციურ მცნებას: მაღალ ტექნოლოგიებზე დაფუძნებულ მეტყველ კონსტრუქციებს და ეკოლოგიურ პრობლემას. ბოლო წლების კიდევ ერთი პოპულარი მიმართულებაა – „ჯანმრთელი საცხოვრებელი“. ეს არის მშენებლობაში ეკოლოგიური სამშენებლო მასალების გამოყენება, თუმცა ეკოლოგიური არქიტექტურის კონცეფცია ამ მიმართულებას განიხილავს, როგორც მთლიანის ერთ ნაწილს.

ეკოლოგიური არქიტექტურის მკვლევარი ამერიკელი სიმ ვან დერ რინი აღნიშნავს: „ეკოლოგიური არქიტექტურა არ ბაძავს ბუნებას, იგი იყენებს ეკოლოგიას, როგორც არქიტექტურულად ისე მეტაფორულად. შენობა განიხილება არა, როგორც ობიექტი არამედ როგორც ორგანიზმი, ამ მეტაფორამ სრულებით უნდა შეცვალოს პროექტირების პროცესი და გამოიძულოს ტრადიციულისგან პრინციპულად განსხვავებული მიდგომები. საინტერესოა, რომ წარსულში შენობის მეტაფორა, როგორც ორგანიზმი იყო ძალზე განვითარებული. ყოველთვის აქტუალური იყო ორგანული კონცეფცია, რომელიც განვითარდა ფილოსოფოსის რუდოლფ შტანერის მოსაზრებებში, რამაც თავის მხრივ გავლენა მოახდინა ფ.ლ. რაიტის ორგანული არქიტექტურის პრინციპების ჩამოყალიბებაზე“.

ამრიგად, ეკოლოგიური არქიტექტურის ძირითადი იდეაა – შეიქმნას შენობა, როგორც ეკოსისტემა. ეს ნიშნავს მაქსიმალურად შეერწყას შენობა გერმოს, რაც თავის მხრივ ხელს შეუწყობს შენარჩუნდეს ბალანსი ადამიანურ მოთხოვნილებებსა და გარემოს შესაძლებლობებს შორის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ROBERT POWELL, „Rethinking the skyscraper. The completely architecture of Ken Yeang“.
2. А. Гутнов «Мир Архитектуры М. 1997»

Экологическая архитектура

Э. Каландадзе, Н. Имнадзе, М. Джавахишвили

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси, Костава, 77

В Данной статье рассматривается тенденция в зодчестве _ «экологическая архитектура», которая особенно ярко проявилась в последней трети XX века в связи с движением в защиту окружающей среды. В статье проанализированы наиболее интересные эко-архитектурные концепции в творчестве разных мастеров (Кен Янг, Ренцо Пиано, Норман Фостар, Винсент Колобо, Эмилио Амбаз и др.) Для произведений такого рода характерно широкое применение естественных, несинтетических материалов, сберегающих земные ресурсы технологий, таких, как системы энергоснабжения, работающие на солнце и ветре, характерные природные формы и т. п.

Ecological architecture

E. Kalandadze, N. Imnadze, M. Djavaxishvili

Georgian Technical University

Kostava Str., 77, Tbilisi, Georgia

In given article the tendency in architecture _ is considered Ecological architecture?, which has especially brightly appeared in last third of XX-th century in connection with movements in environment protection. In article it is analyzed the most interesting eko-architectural concepts in creativity of different masters (Ken Young, Rentso Piano, Norman Foster, Vincent Kolobo, Emilio Ambaz, etc.) For products such are characteristic wide application of the natural, not synthetic materials, saving up terrestrial resources of technologies, the systems of power supply working on the sun and a wind, characteristic natural forms, influence and developments of the organic concept.

Журнал издается по решению Академии образовательных наук Грузии

Редакционный совет:

Борис Имнадзе –ф. профессор, главный редактор

Теймураз Джагоднишвили –ф. профессор, заместитель редактора

Елизавета Козлова – ассоц. профессор, ответственный секретарь

Чингиз Бедалов, профессор

Константин Рамишвили, профессор

Гела Кипиани, ф. профессор

Анзор Шавгулидзе, ф.профессор

Зураб Чачхиани, ф.профессор

Елизавета Хахуташивили, ассоц. профессор

Леонид Джахаиа, ф.профессор

Адрес редакции: Тбилиси, 380008, ул. Зандукели , 1

e-mail: boris151132@rambler.ru

адрес веб-страницы <http://newsletters.gtu.ge>

The journal is issued under the decision of the Academy of Educational of Georgia

Board of Editors:

Boris Imnadze – PhD. – Chef-editor

Teimuraz Jagodnishvili – PhD. – Depuli editor

Elizabed Kozlova – Executive Secretary

Board Members, Professors:

Chingiz Bedalov

Konstantin Ramishvili

Gela Kipiani

Anzor Shavgulidze

Zurab Chachkhiani

Elisabed Khakhutashvili

Leonid Djakhaia

ISSN №1512-102X

Adress: 1, Zandukeli Str., 380008, Tbilisi, Georgia

e-mail: boris151132@rambler.ru

web-said's adress: <http://newsletters.gtu.ge>

საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემია

შრომები 1(16) (ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე)

საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალ “მოამბის” დამატება

თბილისი 2010

გამომცემლობის რედაქტორი:

კორექტორები: ე. კოზლოვა
თ. მებუკე
თ. ბონდარენკო

კომპიუტერული დაკაბადონება:

რედაქცია: ბ. იმნაძე
თ. ჯაგოდნიშვილი

გადაეცა წარმოებას

ქალაქის ზომა 1/8

ტირაჟი 500